

ALMA MATER

Új trendek és jó gyakorlatok a fenntartható turizmus piacán különös tekintettel a nemzeti- és geoparkok szerepére

**Információs Társadalomért Alapítvány
Soproni Egyetem**

ALMA MATER

ÚJ TRENDEK ÉS JÓ GYAKORLATOK A
FENNTARTHATÓ TURIZMUS PIACÁN
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A NEMZETI- ÉS
GEOPARKOK SZEREPÉRE

NEW TRENDS AND BEST PRACTICES ON THE
MARKET OF THE SUSTAINABLE TOURISM
WITH SPECIAL FOCUS ON THE ROLES OF
GEOPARKS

Információs Társadalomért
Alapítvány

SOPRONI
EGYETEM |

ALMA- MATER könyvsorozat / ALMA-MATER Book Series

<https://infota.org/kiadvanyok/alma-mater/>

Sorozatszerkesztő / Series editor:

Dr. habil. Kiss Ferenc, a Szerkesztőbizottság vezetője / Head of Editorial Board

Szerkesztő / Editor: Dr. habil. Grotte Judit

Technikai szerkesztő / Technical editor: Dr. habil. Kiss Ferenc

Lektorok / Review Committee:

Dr. Melanie Kay Smith, a lektori bizottság vezetője / Head of the Review Committee

Prof. Dr. Széles Zsuzsanna, Dr. habil. Kiss Ferenc

© Bassa Lia, Bertalan Laura, Czibula Görgy, Grotte Judit, Győri Ferenc, Jandala Csilla, Jankó Ferenc, Kiss Ferenc, Kopek Annamária, Korbély Barnabás, Laczkó Tamás, Máltesics Péter, Nagy Júlia, Obádovics Csilla, Paár Dávid, Pappné Vancsó Judit, Raffai Csilla, Sárdy Julianna, Schleicher Veronika, Szőke Tünde Mónika, Vancsó Judit, Vers József, 2022

ISSN 1587-2386

ISBN 978-615-82082-1-5 (pdf)

Első kiadás / First edition

Budapest, 2022. november / November, 2022

Creative Commons: Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International

Kiadó / Publisher:

Információs Társadalomért Alapítvány

1507 Budapest, Pf. 213.

Web: <http://www.infota.org>

E-mail: info@infota.org

Tel.: +36-1-279-1510

Felelős kiadó / Responsible for the Publication:

az Alapítvány Kuratóriumának elnöke / Chairman of the Curatorium

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ A VILÁGÖRÖKSÉG EGYEZMÉNY 50. ÉVFORDULÓJA KAPCSÁN – FOREWORD ON THE 50TH ANNIVERSARY OF THE WORLD HERITAGE CONVENTION	1
BEVEZETŐ / INTRODUCTION.....	3
I. A TURIZMUS PIACA / MARKET OF TOURISM <i>Grotte Judit</i>	7
II. A TURIZMUS HATÁSAI / IMPACTS OF TOURISM <i>Vancsó Judit</i>	27
III. FENNTARTHATÓSÁGHOZ KÖTHETŐ TURIZMUS FOGALMAK / SUSTAINABILITY RELATED TERMS IN TOURISM <i>Jandala Csilla</i>	55
3.1. Definíciók	56
3.2. A fenntarthatósághoz köthető turizmusfogalmak.....	59
IV. A FENNTARTHATÓ TURIZMUSHOZ KÖTHETŐ TURISZTIKAI TERMÉKEK / SUSTAINABLE TOURISM RELATED PRODUCTS IN TOURISM	63
4.1. Kerékpáros turizmus / Bike Tourism <i>Bertalan Laura, Jankó Ferenc, Raffai Csilla</i>	63
Jó gyakorlat: kerékpáros turizmus a Fertő tó körül.....	77
4.2. Vízi/evezős, horgász, vitorlázás turizmus / Water, Fishing, Sailing Tourism <i>Győri Ferenc, Laczkó Tamás, Paár Dávid</i>	90
A vízi turizmus jelentősége	90
Az evezős turizmus.....	91
Horgászturizmus.....	98
Vitorlás turizmus	105
Jó gyakorlat –WATEROTUR.....	110
Jó gyakorlat – BMP	114
4.3. Gyalogos/erdei turizmus / Hiking/Forest Tourism <i>Czibula Görgy</i>	122

A hazai gyalogos turizmus története.....	122
A gyalogos turizmus hatásai	125
A jelzett turistautak rendszere Magyarországon (esettanulmány).....	129
4.4. Lovasturizmus / Equestrian Tourism	
<i>Obádovics Csilla</i>	138
Történeti áttekintés	138
A lovasturizmus fogalmi meghatározása	140
Jogszabályi háttér	144
A lovas szolgáltatók Patkós minősítése	146
A lovastúra típusai.....	148
Kínálat/kereslet a lovasturizmusban	150
A KINCSEM Nemzeti Lovas Program.....	152
Jó gyakorlatok	155
4.5. Geoturizmus / Geotourism	
<i>Pappné Vancsó Judit</i>	166
Történeti áttekintés – A geoturizmus megjelenése a turizmus története során	166
A geoturizmus definiálása	168
A geoturizmus kínálati és keresleti oldalának jellemzői.....	171
Létező és lehetséges geoturisztikai helyszínek, jógyakorlatok	172
4.6. Falusi turizmus / Rural tourism	
<i>Raffai Csilla</i>	192
Rurális turizmus.....	195
Falusi turizmus	201
Jó gyakorlatok	212
4.7. Egészségturizmus / Health Tourism	
<i>Szóke Tünde Mónika</i>	219
Fogalmi rendszer: kulcsfogalmak	222
Egészségturizmus fogalmának alakulása az elmúlt 20 évben	224
Fenntartható egészségturizmus	228

Hazai és nemzetközi példák.....	234
Jó gyakorlatok	237
4.8. Örökségturizmus / Heritage Tourism	
<i>Bassa Lia</i>	241
Örökségek és a turizmus kapcsolatának kialakulása.....	245
UNESCO örökségi egyezmények.....	249
Örökségátadás	252
Örökség, gazdálkodás és turizmus.....	257
4.9. A „leave no trace” filozófia hazai alkalmazása / Application of ‘Leave no trace’ Philosophy in Hungary	
<i>Czibula György, Raffai Csilla</i>	265
„Védelmizzük és élvezzük együtt természetes világunkat!”	265
A Leave No Trace filozófia hazai alkalmazása (esettanulmány)	267
4.10. Lassú turizmus / Slow Tourism	
<i>Szóke Tünde Mónika</i>	278
Történeti áttekintés	278
Fogalmi rendszer: kulcsfogalmak	279
Hazai példák	286
V. A TERMÉSZETVÉDELEM TURISZTIKAI SZEREPE / THE ROLE OF NATURE PROTECTION IN TOURISM	
<i>Kopec Annamária</i>	292
A természetvédelem fogalma.....	292
A legfontosabb nemzetközi egyezmények és együttműködések.....	297
A magyarországi nemzeti parkok, nagyságrend szerint.....	300
Természetvédelem és ökoturizmus kapcsolata.....	309
VI. A GEOPARKOK TURISZTIKAI SZEREPE – THE ROLE OF GEOPARKS IN TOURISM	
<i>Pappné Vancsó Judit</i>	318
A geopark definiálása, feladatai.....	318
Nemzeti Geopark Bizottságok, nemzeti geoparkok	321
Környezeti nevelés, helyi termékek, rendezvények	328

VII. HAZAI UNESCO GLOBÁLIS GEOPARKOK / UNESCO GLOBAL GEOPARKS IN HUNGARY	243
7.1.A Bakony–Balaton UNESCO Globális Geopark földtudományi öröksége <i>Korbély Barnabás</i>	332
7.2. A Bakony–Balaton UNESCO Globális Geopark kultúrtörténeti öröksége <i>Dr. Schleicher Veronika etnográfus, muzeológus (Néprajzi Múzeum), Szerkesztette: Korbély Barnabás</i>	335
7.3. A Bakony–Balaton UNESCO Globális Geopark élő természeti értékei <i>Vers József</i>	338
7.4. A Bakony–Balaton UNESCO Globális Geopark terepi geoturisztikai tevékenysége és környezeti nevelés, mint lehetőség és küldetés <i>Sárdy Julianna</i>	341
7.5 A Bakony–Balaton UNESCO Globális Geopark– helyi társadalom bevonása, helyi termelők, védjegyes geoparki termékek, geofood network, a geoparkok területfejlesztő hatása <i>Máltesics Péter</i>	361
7.6 A Novohrad– Nógrád GEOPARK– helyi társadalom bevonása, helyi termelők, védjegyes geoparki termékek, geofood network, a geoparkok területfejlesztő hatása <i>Nagy Júlia</i>	367
ABSTRACT OF THE BOOK.....	388
SZERZŐK / AUTHORS.....	389

ELŐSZÓ A VILÁGÖRÖKSÉG EGYZMÉNY 50. ÉVFORDULÓJA KAPCSÁN

Az UNESCO Világörökség Egyezményét 1972. november 16-án fogadta el az UNESCO Közgyűlése Párizsban. Az aláírás 50. évfordulója nagyszerű alkalom a hazai szakmai közösség számára, hogy megünnepelje az örökséghez, természetvédelemhez, oktatáshoz kapcsolódó eredmények sikereit, és összefogásra sarkalljon olyan csoportokat, amelyek a legjobban képviselhetik azt a szempontot,

amelyre a legnagyobb a szükség: felhívják a fiatal korosztály, az egyetemi közösségek és általában a civil társadalom lelkes képviselőinek a figyelmét környezetünk egyedülálló és egyetemes értékeire. A kötetben szereplő problémák és felmerülő megoldásaik nem külön-külön, hanem együttesen vezetnek bennünket. Egyértelmű, hogy a szélesebb körű elismerés, elkötelezettség és együttműködés rendkívül hatékonyan képviseli az elmúlt 50 év örökségi gondolatainak sorát, mely a Világörökség Egyezménnyel indult, de megjelenik a víz alatti örökségeket, szellemi kulturális örökségeket, múzeumi és a kifejezések változatosságának szabadságát hirdető UNESCO egyezményekben is, amelyekre szükségünk van ahhoz, hogy megbirkózzunk a világörökség következő 50 évében és azon túl is felmerülő kihívásokkal.

A kötet azokra a szereplőkre koncentrál – civil összefogások, szakosodott intézmények, helyi közösségek és menedzsmentjük, a tudományos intézmények stb. –, melyek mélyebb elköteleződést igényelnek a bolygó kiemelkedő kulturális és természeti örökségének, megőrzésének és bemutatásának összetett feladataiban. Szakembereink, oktatóink a kiadványt arra kívánják felhasználni, hogy gondolataik, szándékaik elvezessenek arra a következtetésre, mely alátámasztja a társadalom jövőbeli részvételét a világörökségi rendszerben.

Kötetünk szerzői egyúttal az UNESCO által 2021-ben kezdeményezett OurWorldHeritage (a Mi Világörökségünk) mozgalom témáit képviselve csatlakoznak egy olyan nagyobb eseményhez, amely 134 rendezvényből és

12 örökséghez köthető témával kapcsolatos beszélgetésből állt több ezer ember globális részvételével az örökség problémáinak kiemelésére, beleértve a sikertörténeteket és a kudarokat, hogy új lehetőségeket és jövőbeli kihívásokat jelöljenek meg, közösség- és oktatásközpontú megközelítéssel. E témák eredményei a jövőbeli társadalom érdekérvényesítési gyakorlatainak előmozdításához tudnak hozzájárulni.

Jelen kötet megjelentetését az Egyezmény aláírásának jubileumán ezek miatt tartjuk fontosnak, és reméljük, haszonnal fogadják a szakemberek, diákok és a szélesebb nagyközönség egyaránt.

Budapest, 2022. november 16.

Dr. Bassa Lia – Dr. habil. Kiss Ferenc
Információs Társadalomért Alapítvány

BEVEZETŐ

A könyv gondolata a Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Karán Prof. Dr. Széles Zsuzsanna Dékán Asszony, Egyetemi Tanár fejből pattant ki, s az Információs Társadalomért Alapítvány (INFOTA) kutatási és fejlesztési igazgatója, Dr. habil Kiss Ferenc, azonnal partner volt egy olyan hiánypótló turisztikai ismereteket tartalmazó könyv létrehozására a Soproni Egyetem és az INFOTA közös együttműködése keretében, mely egyaránt hasznos a turisztikával foglalkozó jelenlegi és jövőbeli szakemberek számára is.

Mivel a fenntarthatósághoz kötődő turizmus fogalmak (zöld, szelíd, öko, felelős stb.) között egyre nehezebb eligazodni, így ez a kötetet a „rendteremtésnek” szenteljük. A kötetben többek között szerepelnek a turizmus (pozitív és negatív) társadalmi-, gazdasági-, és környezeti hatásai, az overtourism jelenség, valamint rendszerezve a fent már említett turizmus fogalmak, az azokhoz köthető turizmusformák, és azok bemutatása esettanulmányokkal, jogyakorlatokkal. Itt helyet kap a kerékpáros turizmus, a vízi turizmus különböző válfajai, a gyalogos és erdei turizmus, a lovasturizmus, a geoturizmus, a falusi turizmus, az egészségturizmus, és az örökségturizmus. Továbbá az olvasó megismerheti a „Ne hagyj nyomot” filozófia hazai alkalmazását, a természetvédelem és geoparkok turisztikai szerepét, illetve a könyv hazai UNESCO Globális Geoparkokat is bemutat. A könyv kiemelt figyelmet szentel a természetvédelem turisztikai szerepének, a természetvédelem turizmust is érintő intézményesült formái közül (pl. nemzeti parkok, natúrparkok, csillagos égbolt parkok) a geoparkoknak, tekintve, hogy ez utóbbi kevésbé ismert a hazai közönség számára függetlenül attól, hogy hazánkban két UNESCO rangot magáénak tudható geopark is működik, és egy harmadik, jelenleg aspiráns geopark jó eséllyel pályázik ugyanerre a címre.

A könyv esszenciáját a szakmájukban kiemelkedőt alkotott szerzők adják.

Dr. Bassa Lia – szaktanácsadóként alapítótagja volt a Világörökség Magyar Nemzeti Bizottság Titkárságának (2000-2004). Az Információs Társadalomért Alapítvány ügyvezető igazgatója és világörökséggel foglalkozó kutatója 2005 óta. A BKF, később METU meghívott oktatója 2010-től A világörökség menedzser MA képzés felelőse, az UNESCO-UNITWIN és TRIANGLE hálózat kapcsolattartója.

Dr. Bertalan Laura – a Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar Ökológiai Gazdaság Intézetének Adjunktusa, a Duális képzések felelőse. A regionális tudományok kutatója.

Czibula György – PhD. hallgató a Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Karon. A Bakonyalja Barátai (BAB) Egyesület és a Szarvasház Turistaház és Oktatóközpont egyik alapítója, geotúra vezető.

Dr. habil Grotte Judit – egyetemi oktató, turisztikai szakértő több mint 10 éves idegenforgalmi szakmai tapasztalattal.

Dr. habil Györi Ferenc – a Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar Fizioterápiás és Sporttudományi Intézet egyetemi docense, a Szegedi Tudományegyetem JGYPK Testnevelési és Sporttudományi Intézet és a Rekreáció és Sportegészségügyi Tanszék korábbi vezetője. Kutatási területe a sportturizmus.

Dr. Jandala Csilla – 35 éve dolgozik a felsőoktatásban, több turizmus-vendéglátás szak létrehozása, beindítása fűződik nevéhez. A Magyar Turizmus Zrt. Kutatási és Fejlesztési Igazgatóságának létrehozása, és az országos vonzerőleltár elkészítése is az Ő érdeme. A Turizmus Bulletin folyóirat megálmodója, a Turisztikai Tanácsadók Szövetségének egyik alapítója. 2011-től az Edutus Főiskola rektorhelyettese, 2013-tól megbízott, 2015-től kinevezett rektora. 2017 július 1-től a Soproni Egyetem docenseként a turizmus-vendéglátás BA szak és a turizmus menedzsment MA szak felelős vezetője.(turizmus.com)

Dr. habil Jankó Ferenc – a Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar Ökológiai Gazdaság Intézetének Egyetemi Docense. A Földtudományok és környezettudományok kutatója.

Dr. Kopek Annamária – a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság Ökoturisztikai és Környezeti-nevelési Osztályának nyugalmazott vezetője. A Balaton-felvidék természeti értékeinek turisztikai szempontok szerinti fejlesztéséért és bemutatásuk kidolgozásáért, tapasztalatának és tudásának az ökoturisztika terén történő kimagasló hasznosításáért, a turizmus szakmai és a környezeti nevelés területén végzett kiemelkedő tevékenységéért Pro Natura, Zöld Toll és Körösi – Csoma Sándor díjat kapott.

Korbély Barnabás – a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság, Bakony–Balaton Geopark Csoport vezetője, földtudományi szakreferens az Európai Geopark Hálózat Koordinációs Bizottságának tagja

Dr. habil Laczkó Tamás – a Pécsi Tudományegyetem, Egészségtudományi Karán belül, az Egészségbiztosítási Intézet, Egészségfejlesztési és Népegészségtani Tanszék Egyetemi Docense. Kutatási területe a hazai sport- és egészségturizmus folyamatainak és gazdasági kérdéseinek vizsgálata.

Máltesics Péter – a Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Karán belül a Földrajzi és Földtudományi Intézet, Turizmus Tanszékének oktatója. PhD hallgató. Kutatási területe a Bakony-Balaton Geopark fejlesztési lehetőségeinek vizsgálata.

Nagy Júlia – az Innotime Hungary Kft. ügyvezetője. Turisztikai termékfejlesztési, működtetési és desztinációfejlesztési szakértő

Prof. Dr. Obádovics Csilla – egyetemi tanár. A Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar, Széchényi István Doktori Iskola vezetője. A Fertő – parti Lovasklub megalapítója, lovastúra vezető.

Dr. habil Paár Dávid – a Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar Fizioerápiás és Sporttudományi Intézetének, illetve a Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar Közgazdasági és Nemzetközi Kapcsolatok Intézetének egyetemi docense. Kutatási területe a sportfogyasztás, sportközgazdaságtani folyamatok elemzése.

Dr. Raffai Csilla – a Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Karán belül, a Turizmus Intézeti Tanszék Adjunktusa. A falusi turizmus kutatója.

Sárdy Julianna – a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság, Vezető Hivatali Tanácsosa. A Balaton-felvidéki Nemzeti Park és a Bakony-Balaton Geopark elhivatott geotúra-vezetője

Dr. Schleicher Veronika – etnográfus, muzeológus. A Néprajzi Múzeum Gyűjteményi Főosztály Főosztályvezetője. Kutatási területe: turizmus, társadalomnéprajz, kerámia, múzeumelmélet, múzeumtörténet.

Szöke Tünde Mónika – a Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar, Széchényi István Doktori Iskola PhD hallgatója. A Dél – Alföldi Termálklaszter tagje. Óraadó tanár a Budapesti Metropolitan Egyetemen 2005 óta. Jogi szakokleveles közgazdászként turisztikai tanácsadó

volt 10 évig, egészségturisztikai területen, majd marketing menedzser Nagykarcsonyban.

Vers József – Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság, Kelet-Veszprém Tájéegység Osztályvezetője

A kötet tartalmának és soproni szerzőinek összefogásáért hálás köszönet illeti, **Dr. Vancsó Judit** egyetemi docens asszonyt, a Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar Ökológiai Gazdaság Intézetének vezetőjét, aki egyben három könyvfejezet szerzője is. Kutatási területei: Fenntartható fejlődés, fenntartható energiagazdálkodás, fenntartható turizmus, geoturizmus – geoparkok.

A könyv online formában az **INFOTA** gondozásában jelenik meg. A könyv szakmai lektora a téma nemzetközileg elismert szakértője: **Dr. Melanie Kay Smith**, egyetemi docens asszony, valamint Dr. habil Kiss Ferenc és Prof. Dr. Széles Zsuzsanna egyetemi tanár.

Nagy örömmel és szeretettel készítettük el a felhasználóknak ezt a könyvet, kívánunk hozzá jó „utazást”!

A Szerkesztő

I. A TURIZMUS PIACA

Grotte Judit

Az utazáshoz kapcsolódó történelmi fejlődési szakaszok nagyban hozzájárultak a turizmus piacának jelenlegi képéhez.

A nemzetközi turizmus kialakulása

Az első feljegyzések a Bibliából származnak az utazással kapcsolatban, ahol utalás található már arra vonatkozóan, hogy az emberek üzleti, kereskedelmi, illetve vallási célból indultak útra.

A karaván utak Kelet Európától Észak Afrikáig, Indiáig, Kínáig Krisztus előtt 3000 évvel már megjelentek; s az utakon használt közlekedési eszköz a teve volt. Eközben a vízpart mellett folyamatosan virágzó, növekvő városok a vízi utak kiépítését szorgalmazták.

Egyiptomban fejlettebbek voltak már az utazás feltételei. A jól menő üzleti élet többek között köszönhető volt, az utazók és megfáradt üzletemberek számára kialakított vendéglátóközpontoknak és szállásoknak, az utak mellett és a nagyobb városokban. Szintén Egyiptomban beszélhetünk először arról, hogy az üzleti utazás mellett már a szabadidős motiváció is megjelenik; hisz az emberek már nemcsak üzleti célból utaztak, hanem az évenként megrendezett különféle fesztiválok, valamint a fáraók által építtetett piramisok is vonzották őket. A szabadidős utazás kapcsán pedig megjelent egy új jelenség a szuvenir, azaz az ajándéktárgyak árusítása. Ez az ötlet úgy alakult ki az egyiptomiakban, hogy észrevették a kor embere érdeklődik a piramisok iránt és annak érdekében, hogy látogatásukat örökre szívükbe tudják zárni, egy-egy darab követ megpróbáltak elhozni a piramisból, ajándék gyanánt.

Ez volt az időszak, mikor már az utazás és vendéglátás komolyan összefonódott. A piramisok környékén továbbá megjelentek az étel árusítók, az „idegenvezetők”, az ajándék árusok, a „stricik” és a prostituáltak, hogy szolgáltatásaikkal az utazók kényelmét és szórakoztatását szolgálják.

Perzsiában és Asszíriában inkább a katonai megmozdulások, hódítások (harcok, háborúk) ösztönözték az utazókat; s az utazást megkönnyítése érdekében, építettek ki az úthálózatokat, s helyeztek el az utak mellett útjelző

táblákat is, melyek a városok közötti távolságokat hivatottak volt mutatni. Az utak mentén az étel és ital ellátására kutakat fúrtak és fogadókat hoztak létre. A perzsi utazók, utazási céljuktól függően más „közlekedési eszközt” választottak. A katonaság kétkerekű kocsin, néha lovakon, a nép pedig számár háton utazott. Hatalmas újdonságnak számított abban a korban a négy kerekű kocsi feltalálása, melyet csak a gazdagabbak engedhettek meg maguknak.

A Krisztus előtti 6. században Babilóniában megnyitották a történelmi antikvitások múzeumát, ami a szabadidős turizmuson belül a kulturális turizmus egyik hírnökének számít.

A kultúra és a vallás, a Görögök utazásaiban a kereskedelmen és hadászaton felül is szintén komoly szerepet kapott. A görögök írják meg az első útikönyveket is, Athénról, Spártáról és Trójáról, továbbá létrehozzák az első turisztikai reklámot is útjelző táblák formájában, melyek a fogadókhöz vezető irányokat mutatják. Az Olimpiai Játékoknak köszönhetően, debütál a sportturizmus.

A görögök bevezetik a görög valutát, mely lépés szintén hatalmas fejlődést hozott a turizmus tekintetében. Ennek a lépésnek köszönhetően, utazás közben az emberek már nem áruval, hanem pénzzel fizethettek az igénybe vett turisztikai szolgáltatásokért.

Miután nem volt országhatár Angliától Szíriáig, a Római Birodalomban az utazás nem okozott komoly nehézséget, ezért is vált nagyon népszerűvé. Továbbá mindenki beszélt latinul, és a pénzüket is mindenütt elfogadták.

Ebben a történelmi korszakban erősödik meg a szabadidős utazás, hisz a rómaiak már szívesen járnak sporteseményekre (gladiátor harcok), érdeklődnek a kultúra iránt (Egyiptom, Görögország, Ázsia), látogatják meg a más országban, vagy városban élő rokonaikat és nyaralnak belföldön bérelt villákban állandó otthonuktól távol. S ami még fontosabb, hogy mindezt biztonságban tehetik meg, hisz mind a szárazföldi-, mind a vízi utakon a hadsereg jelen volt.

Az utazás elveszítette népszerűségét a „sötét” középkorban, miután az utakon megjelentek a fosztogatók, s ez komoly nehézséget okozott azoknak, akiknek mégis útra kellett kelniük. A vallás szerepe még jobban előtérbe került, s ezzel létrejöttek a különféle vallási utak, a zarándoklások és megjelentek a Szent Napok (Holy Days – később ebből a kifejezésből alakult ki a turizmusban a

ma is használatos üdülés, vakáció, azaz holidays), amikor a legszegényebbeknek sem kellett dolgozniuk, s kedvükre pihenhettek, vagy meglátogathatták a helyi vásárokat.

A gazdaság fellendült a reneszánsz idején, s az utazás ismét biztonságossá vált. Megjelenik olasz behatásra egy újfajta utazási motiváció: a tanulás. Jelen a kor az új országok, földrészek felfedezésének kora is (Marco Polo, Christopher Columbus).

A 16. században a Grand Tour (Nagy Utazás) a többéves tanulmányút vált az utazások fő küldetésévé. Ez az idea Anglia királynőjétől, Erzsébettől származik, aki rájött arra, hogy udvarában olyan szakemberekre, államférfiakra és nagykövetekre van szükség, akiknek nem csak belföldi elméleti tudásuk, de külföldi tapasztalatuk is van. A több évig tartó utazást csak a gazdag arisztokrata családból származott fiatalok engedhették meg maguknak.

A turizmus szempontjából ismét komoly mérföldkőnek számított, az ipari forradalom (1750-1830, Nagy-Britanniából indult) mert olyan találmányok jelentek meg, mint a gőzgép, a gőzmozdony, a gőzvasút, illetve megépült az első vasúthálózat is. Thomas Cook 1841-ben először a világon csoportos szervezett utazásokkal kezdett el foglalkozni, csomagtúrákat hozott létre; sőt az utazást nemcsak a gazdagok; de a dolgozó osztály számára is elérhetővé tette. Hiszen a közösségi közlekedési rendszerek fő funkciója a mobilitás, amely hozzájárul a versenyképességhez, a megfelelő életminőséghez és a társadalom kohéziójához. (Erdei Késmárki-Gally, 2020)

A tömegturizmus kialakulásához és a vasút monopóliumának megszüntetéséhez járult hozzá az autómobil (1885 Benz), az autóbusz (1896 Benz) és a repülőgép (1903 Wright fivérek) megjelenése. Így az egyéni utazások száma megnövekedett, és ez olyan útszéli szálláshely típusokat hívott életre, mint a motel és a kemping.

A turizmus töretlen fejlődésének az I. világháború vetett véget, nemcsak a kialakult háborús helyzet, hanem az útlevíl bevezetése miatt is. A háborút követő időszak, bár fellendülést hozott a turizmusban, azonban ezt az 1929-1933. évi gazdasági válság hamar félbeszakította. Ennek következtében az állam komolyan beavatkozott az iparág működésébe. A II. világháború után folyamatosan nőttek a nemzetközi utazások és ennek következtében új

munkahelyek jöttek létre, jövedelem generálódott és komoly deviahozam keletkezett.

1980-ban Manilában rendezték meg az első világkonferenciát a turizmusról, ahol kidolgozták és elfogadták a Maniliai Nyilatkozatot, mely már a turizmus korszerű eszméjét fogalmazta meg és kihangsúlyozta a belföldi turizmus jelentőségét, és annak politikai, társadalmi, kulturális, környezeti hatásait. Szintén komoly fókuszot képezett itt a nemzeti turizmus stratégiák jelentősége.

1989-ben rendezték meg a turizmusról először az Interparlamentáris Konferenciát, melyet az Interparlamentáris Unió és a WTO közösen bonyolított le. A turizmus további fejlesztésének fontos elemeként megjelenik a szakképzés modernizálása, továbbá a turisták biztonságának kiemelt feltétele.

Az 1990-ben bekövetkezett közép és kelet-európai rendszerváltás, egy 300 milliós piac előtt nyitotta meg a világturizmus kapuit. Az Agenda 21 programot Rióban a WTO Föld-csúcstalálkozón 1992-ben elfogadták, mely a fenntartható fejlődés megvalósítását tűzte ki céljául. 1995-ben az Európai Unióban bevezetik a Schengeni egyezményt, ennek következtében megszűnnek a határállomások és a belső határok. A Turizmus Globális Etikai kódexét 1999-ben elfogadja a WTO és a nizzai világkonferencián a szervezet a turizmus gazdasági hatásának méréséről határozott. (Lengyel 2004)

A magyarországi turizmus fejlődése

A turizmus magyarországi fejlődésének alakulása sok esetben megegyezik a nemzetközi szinten történelemmel, ezért a továbbiakban kizárólag a nemzeti specifikumokra térnek ki. (Grotte, 2011)

Magyarországra a híres fürdő kultúra, az ókori Római Birodalom hódításainak köszönhetően jutott el. Az Aquincumban végzett ásatások kimutatták, hogy a vizet a budai hegyek melegvizű forrásaiból nyerték ki.

A vadászat és az azt követő mulatság népszerűsége a középkorban egyre nagyobb szerepet kapott a főurak körében, ami a hobby turizmus (vadászat) megjelenését eredményezte. Ezen felül a fürdő kultúra is egyre jobban fejlődött, melynek bizonyítékául szolgál, hogy a XII. században a Gellérthegynél már gyógyfürdő kórházat alapítottak.

A kulturális turizmus megjelenése Mátyás király második, itáliai felesége Beatrix nevéhez köthető, hisz neki köszönhetően virágzott a kultúra, az étkezési és viselkedési szokások átalakultak, és a művészet előtérbe került

A fürdők jelentősége ismételten fókuszba kerül, a török hódoltság idején, hisz a törökök egyre másra építették fel a híres török fürdőket, melyet még a mai napig is használnak a turisták. Megjelennek az új vendéglátóipari egységek is a kávé- és teaházak. A törökök behozzák magukkal Magyarországra, a még ismeretlen gasztronómiai alapanyagokat, mint a krumpli, a paradicsom, és paprika.

A személyszállító gőzhajók (1830), az újkorban megteremtették az utazás feltételeit Pest és Bécs között. Létrejöttek a vasútvonalak. Elsőként Pest és Vác (1846), majd Cegléd és Szolnok (1847) között. A balatoni turizmus a Déli- vasút megépülésének (1861) köszönhetően indul meg, ahol üdülőhelyek is létrejönnek.

A nemzeti turizmustörténet csúcspontja az 1896-os budapesti világiállításához köthető, ahol olyan közlekedési újdonság jelenik meg, mint a kontinens első földalattija; valamint kulturális-sport- és szórakoztató központok, jönnek létre, mint a Vajdahunyad-vár, a Hősök tere, Múcsarnok, új Országház kupolacsarnoka stb., melyek már komoly turista tömegeket vonzanak.

Az első csoportos szervezett utakkal foglalkozó utazási iroda az IBUSZ őse, 1902-ben jön létre, mely a mai napig is létezik.

Magyarországon Csonka János megépíti az első magyar autót (a Bánki-Csonka féle benzinporlasztóval), ezt követően pedig 1910-ben az első magyar autóbust. A turizmus újra fellendült a világháborúk befejeződése után, ami főleg a belföldi turizmusra korlátozódott, köszönhetően a kor politika szereplőinek. A rendszerváltást követően a nemzetközi turizmus újra megindult, amit még jobban elősegített Magyarország Európai Unióhoz történő csatlakozása. (Lengyel, 2004)

A kormány kiemelt jelentőséget szán az iparágnak, miután a turizmus Magyarország egyik legsikeresebb ágazata.

A Magyar Turisztikai Ügynökség (MTÜ) beszámolója értelmében, a turizmus jelentős mértékben járul hozzá Magyarországon a gazdaság élénkítéséhez és

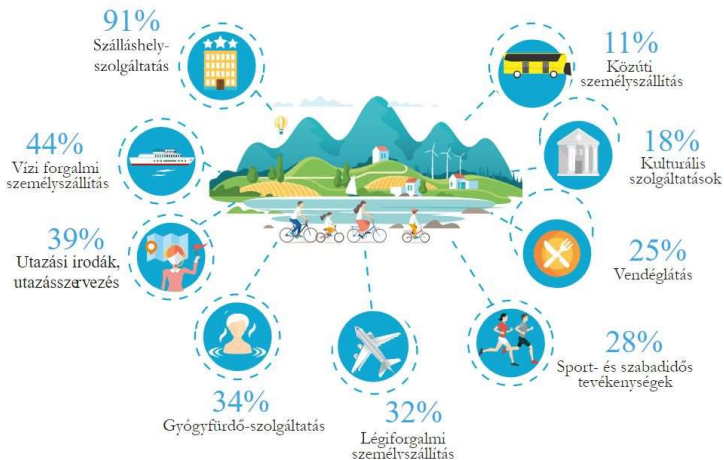
munkahelyteremtéshez. A KSH szatellit számla adatai szerint a turizmus gazdasághoz való közvetlen hozzájárulása a GDP 6,8%-a, a közvetett hatásokat is magába foglaló hozzájárulás pedig a GDP 10,7%-a. Az MTÜ szerint a turisztikai ágazatokban betöltött állások száma 428 ezer fő, a munkahelyek 10,0%-át a turizmus generálta közvetlenül, a közvetlen és közvetett hatásokat összesítve pedig a nemzetgazdasági foglalkoztatottság 13,2%-át adja a turizmus. (MTÜ, 2020)

A turizmus gazdaságban betöltött szerepét hitelesen a Turizmus Szatellit Számlák tükrözik a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján. A Szatellit Számla a turisztikai piac egészét mutatja be keresleti és kínálati oldalról egyaránt. A nemzeti számlák rendszeréből olyan tételekre épít – fogyasztás, termelő felhasználás, hozzáadott érték és import/export –, amelyek alkalmasak a turizmus közvetett kapcsolatainak és multiplifikációs gazdasági hatásának bemutatására is. A számbavétel felöleli a látogatók utazáshoz kapcsoló áru- és szolgáltatáskeresletét, a gazdaságon belül a turizmushoz kapcsolódó áru- és szolgáltatáskínálatot, illetőleg a turisztikai kínálat más gazdasági tevékenységeinek multiplifikációs hatását is.

A szatellit kifejezés azt jelenti, hogy a turizmussal kapcsolatos statisztikai mutatók (a turizmus aránya a bruttó hazai termékben, a turizmusból származó költségvetési bevétel, a turizmus foglalkoztatásnövelő hatása stb.) hogyan illeszkednek a nemzeti számlák, makrogazdasági statisztikák rendszerébe. Ez a rendszer abban is segít, hogy a turizmus rövid és hosszú távú jövedelmezősége egyértelműen és tömören összevethető legyen más ágazatok hasonló mutatóival. (Turizmus Szatellit Számlák, turizmus.com, 2006)

A nemzetközi turisztikai szervezetek is elismerik, hogy az alábbi tevékenységek tartoznak a turizmusiparba: szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás, vasúti, közúti, vízi, illetve légiforgalmi személyszállítás, személygépjármű-kölcsönzés, utazási irodák, utazásszervezők és egyéb foglalási tevékenységek, kulturális szolgáltatások, valamint sport- és szabadidős tevékenységek. (1. ábra)

A turisták által igénybe vett hányad az egyes turizmus-specifikus ágazatok tevékenységéből*

1. ábra: A turisták által igénybe vett hányad az egyes turizmus-specifikus ágazatok tevékenységéből

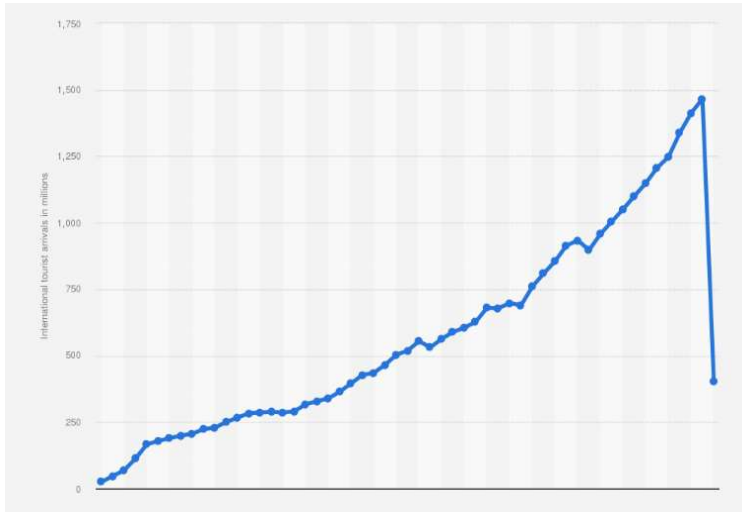
Forrás: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/turizmszatt/2018/tszsz18.pdf

A turizmushoz kötődő egyéb ágazatok a gyógyfürdő-szolgáltatások és a szállítást kiegészítő tevékenységek. Ezek tevékenysége, eredményessége nagy mértékben függ a turisztikai kereslet alakulásáról. (Probáld, 2021)

A leírtakból is jól látható, hogy a turizmus vitathatatlanul az egyik legdinamikusabban és leglátványosabban fejlődő gazdasági ágazat. Ezt nemcsak a nemzeti, de az alábbi nemzetközi adatok is alátámasztják.

A nemzetközi turistaérkezések száma 2019-ben elérte az 1,47 milliárdos csúcst. Azonban 2020-ban a COVID19 világjárvány következtében a nemzetközi turisták száma világszerte 73%-kal csökkent, az előző évhez képest. Így összességében a nemzetközi turisták száma 2020-ban 402 millió volt, ami a legalacsonyabb szám 1989 óta. (Statista, 2021) (2. ábra)

2019-ben a WTTC (World Tourism and Travel Council) kutatási eredményei azt mutatták, hogy a turizmus a világ GDP-jének 10,4%-át adja, több mint 334 millió munkahelyet biztosít (ez az összes foglalkoztatás 10,6%-a), miközben a nemzetközi látogatók költése 1,7 billió USD-t tett ki, ami 2019-ben a teljes export 6,8%-a, a globális szolgáltatásexport 27,4%-a.

2. ábra: Nemzetközi turistaérkezések szám 1950-2020 között

Forrás: <https://www.statista.com/statistics/209334/total-number-of-international-tourist-arrivals/>

A WTTC éves jelentéséből az is kiderül, hogy a COVID19 megjelenését követően a turizmus szektor csaknem 4,5 billió USD veszteséget szenvedett el, ami 2020 végére elérte a 4,7 billió USD-t, miközben a GDP-hez való hozzájárulása elképesztően 49,1%-kal csökkent 2019-hez képest. 2019-ben a turizmus szektor 10,4%-kal járult hozzá a globális GDP-hez; ez az arány 2020-ban 5,5%-ra csökkent a mobilitás folyamatos korlátozása miatt.

2020-ban 62 millió munkahely szűnt meg, ami 18,5%-os csökkenést jelent, így világszerte mindössze 272 millióan dolgoznak az ágazatban, szemben a 2019-es 334 millióval. A munkahelyek megszűnésének veszélye továbbra is fennáll, mivel jelenleg sok munkahelyet a kormányzati megtartó programok támogatnak csak. (WTTC, 2021)

Az UNWTO felmérése szerint a szakemberek csaknem fele (45%) továbbra is úgy gondolja, hogy a nemzetközi turizmus 2024-ben, vagy talán később visszatér a 2019-es szintre, miközben 43%-uk a 2023-as fellendülést jelzi.

A szakértők 58%-a úgy véli, hogy régiók szempontjából Ázsia és a csendes-óceáni térség csak 2024-ben, vagy később tér vissza a 2019-es színvonalra.

Európát tekintve a megkérdezettek fele, úgy gondolja, hogy ez a visszatérés már 2023-ban megtörténik. A legoptimistábbak azonban a Közel-Kelettel kapcsolatosan voltak a válaszolók, melynek a teljes felépülését már 2022-re jósolják. (UNWTO, 2021)

A turizmus definíciójának kialakulása

Annak ellenére, hogy az utazás az emberiség kialakulásával egyidős, a turizmus meghatározásával csak az 1920-30-as években kezdtek el foglalkozni a szakemberek és tettek kísérletet a turizmus definíciójának, megalkotására.

Glücksmann 1930-ban az alábbi definíciót alkotta meg: „A turizmus az emberek általi távolság-áthidalás egy olyan helyre, ahol nincs állandó lakásuk”.

1929-30 között, Schwink egy másik meghatározással állt elő, mely szerint a turizmus „Olyan személyek áramlása, akik állandó lakhelyüket bármilyen szellemi, testi vagy szakmai motivációtól vezérelve ideiglenesen elhagyják.”

A Danthe-Pantheon kiadásában 1936-ban megjelentetett Új lexikonban az alábbiakkal találkozhatunk: „Az idegenforgalom a modern államok és nagyvárosok gazdaságának, s a nemzetközi kulturális érintkezésnek, megismerésnek és megértésnek hathatós eszköze.”

1942-ben Hunziker és Krapf, egy máig releváns meghatározást alkottak: „A turizmus az emberek lakóhelyén kívüli utazásából és tartózkodásából eredő kapcsolatok és jelenségek összessége, feltéve, hogy az utazást és a tartózkodást nem letelepedési szándék, illetve nem jövedelmező tevékenység motiválta.”

1962-ben Bernecker, tovább folytatta a Glücksmann féle meghatározást:

„1. A turizmus nemcsak a pihenési, a szórakozási célú utazásokat foglalja magában, hanem az üzleti, a hivatásbeli és egyéb okok (események, rendezvények) által kiváltott utazásokat is;

2. a lakóhely átmeneti elhagyása (is) turizmus,

3. a turizmus a gazdasággal való kölcsönhatása mellett további fontos összefüggéseket jelent.”

1967-ben Markos Béla így fogalmazott: „A turizmus önkéntes és békés célú rendszeres utazási forgalom, melynek keretében az utasok, mint fogyasztók, szolgáltatásokat vesznek igénybe és átmenetileg tartózkodnak a meglátogatott helyen.”

1981-ben az idegenforgalmat, az Idegenforgalmi Értelmező Szótár így határozza meg: „idegenforgalom alatt gazdasági szempontból azt értjük, ha egy adott terület vagy ország állandó lakosai lakóhelyüket elhagyva, szabad idejükben jövedelmük egy részét lakóhelyüktől távol költik el”

Szintén 1981-ben Leipert, a turizmust egy rendszerként ábrázolja, melynek értelmében: „A turizmus egy öt elemből álló és a szélesebb környezettel kölcsönhatásban lévő nyílt rendszer, amelynek elemei: a turisták képezik a dinamikus emberi elemet, a kibocsátó terület, a tranzit út és fogadóterület hármasa a földrajzi elemet és végül a turizmus szektor a gazdasági elemet.”

A fenti megfogalmazások mindegyike izgalmas, azonban bizonyos szinteken még nem teljes. Hisz, bár Glücksmann, leírja, hogy a turisták elhagyják állandó lakóhelyüket, azt nem említi meg, hogy ez a cselekvés munkára, vagy szabadidő eltöltésére irányul-e, illetve, hogy az illetők mennyi időre lépnek ki megszokott környezetükből; és, hogy ennél a cselekvési formánál milyen szolgáltatásokra, termékekre van igényük. Schwinknél 1929-30 ugyan már megjelenik az utazás motivációja, azonban, a szolgáltatások iránti kereslet továbbra sem fellelhető. 1936-ban a Danthe-Pantheon kiadásban megjelentetett Új lexikonban, a turizmust egy másik szemszögből közelítik meg, jelezvén, hogy ez a szektor komoly kulturális, gazdasági és politikai dimenzióval is bír. Ebből a meghatározásból szintén nem derül ki az utas utazási motivációja, valamint azon termékek és szolgáltatások összessége, melynek megléte elengedhetetlen a turizmus működtetéséhez.

Hunziker és Krapf, már precízebben fogalmazza meg az ideiglenes lakóhely változtatás jelentését, hisz kijelentik, hogy az utazás célja sem a letelepedési szándék, sem pedig jövedelmező tevékenység folytatása. Az azonban itt sem derül ki, hogy pontosan milyen motivációk minősülnek utazási célnak, illetve, hogy milyen termékek és szolgáltatások szükségesek egy ilyen utazás során.

Leiper már sok mindent összefoglalt a fent említettekből, hisz rendszerben gondolkodik a turizmusról. Először mutat rá arra, hogy a turizmus működését nagyban befolyásolja a környezete, azonban ő is kihagyja a motiváció és a

különbéféle termékek és szolgáltatások iránt felmerülő igényt az utazás során. (Kaspar et al., 2006), (Behringer et al., 2002 in Grotte, 2011)

Számos definíció megjelenése után az UNWTO 1989-ben az alábbi megfogalmazást tette közzé: „A turizmus magában foglalja a személyek lakó- és munkahelyen kívüli minden szabad helyváltoztatását, valamint az azokból eredő szükségletek kielégítésére létrehozott szolgáltatásokat” (Lengyel, 2004)

1.1. A turisztikai piac elemei

A turizmus makrokörnyezetével (politikai, gazdasági, természeti, kulturális, technológiai stb.) aktív kölcsönhatásban álló nyílt, dinamikus rendszer, melyre folyamatosan hatnak a környezet változásai; s ennek hatására alakul, változik maga a turizmus is.

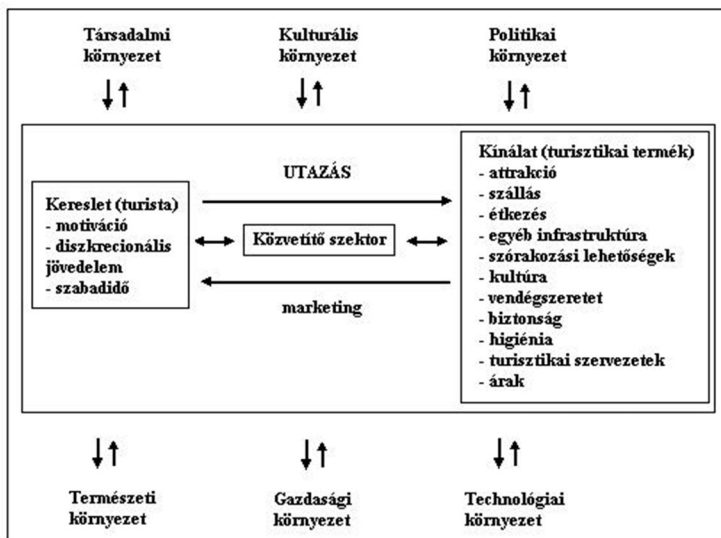
A turizmus és környezete közötti kapcsolat nem egyirányú, hanem kölcsönös; hisz nemcsak a környezet hat a turizmusra, hanem fordítva is igaz ez az állítás, a turizmus fejlődése is hat környezetére.(3. ábra: A turizmus rendszere)

A **gazdasági környezet:** indikátora az adott ország gazdasági színvonalának, a kereslet nagyságának és a kínálat minőségének összetételét mutatja meg. Egy jól működő gazdaságban, az emberek jól élnek, így a rendelkezésükre álló diszkrécionális jövedelem is magasabb, azaz többet költenek új élmények megszerzésére, belföldi és külföldi utazásokra egyaránt.

A fogadó területeken gazdaság és turizmus kapcsolatának egyik legfontosabb mérőszámát a turisták költsége adja. Ide sorolható a szállás, étkezés, utazás, szórakozás, programok stb. Tágabb értelemben pedig azon kiadások (kormányzati, fogyasztói, külkereskedelem) és befektetések (beruházások, fejlesztések kormányzati és vállalati szinten) tartoznak ide, melyek hozzájárulnak a bruttó hazai termék növekedéséhez.

A gazdaságban a turizmust láthatatlan exportként kezelik, hisz maga a turisztikai szolgáltatás a vásárlás pillanatában megfoghatatlan, ugyanis nem a „termék” jut el a fogyasztóhoz, hanem a turista utazik a „termékhez”. A turizmus működését, azaz a turisztikai szolgáltatások iránti igényt, nagyban befolyásolja a szezonális is, mely meglehetősen érzékenyen reagál a különféle gazdasági változásokra. A szezonálisan működő turisztikai szolgáltatóknak a szezonális faktora miatt, sokszor bizony egy szezon áll rendelkezésükre egész évben ahhoz, hogy teljes éves jövedelmüket

megtermeljük. Ennek következtében egy gazdasági válság, vagy az árfolyam-ingadozások a kereslet visszaszorítása mellett a turisztikai szolgáltatók csődbejutásához is vezethet; aminek egyik példája a jelenkor COVID19 vírus következtében kialakult helyzet.

3. ábra: A turizmus rendszere

Forrás: Lengyel M. (2004): A turizmus általános elmélete.

A **politikai környezet**: az utazás megvalósulását, szabadságát is komolyan befolyásolhatja. A politikai környezetnél a diplomáciai kapcsolatok komoly szerepet játszanak a turizmus tekintetében is. Ide sorolható az utazást gátló, vagy utazást elősegítő tényezők, mint a vízumkényszer bevezetése vagy annak megszüntetése, amire az egyik legjobb példa az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata. Ugyanakkor a politikai erők egy adott különleges körülmény hatására (pl.: világjárvány), vízumtól függetlenül zárhatják le az országhatárokat és tilthatják meg a be- és kiutazást.

Ez egyfelől megsemmisítheti egy adott ország lakosainak nemzetközi utazásait, ugyanakkor maximálisan felerősíti az országhatáron belüli, azaz belföldi utazásokat. Erre a legjobb példa a Balatoni Turizmus-barométer 2021/2 felmérés eredménye. „A Balaton régió turisztikai szakembereinek véleménye alapján egyértelműen a belföldi turizmus megerősödése volt

megfigyelhető a 2020-2021-es években, illetve az itt élő lakosság és a területen második otthonnal rendelkezők rekreációs tevékenysége generált jelentősebb forgalmat az érintett időszakban. Változás történt a fogyasztás szerkezetében is, az érdeklődés eltolódott az aktív turizmus termékeinek irányába, ami fontos információ a térség jövőbeni fejlesztési irányaira vonatkozóan.” (Madarász et al. 2020)

Az elmúlt időszak, egyre több konfliktust hozott a világba: merényleteket, zavargásokat, háborúkat. Ezen tényezők, az utazás biztonságára kiható és diplomáciai úton gyakran nem rendezhető politikai események sorozata, csökkenti, vagy szinte teljes mértékben megszünteti a turisztikai piac működését, adott országban.

A kulturális környezet: az utazás céljára, azaz a motivációra hat. A kulturális környezet, magába foglalja a turisztikai kínálat egyik legfontosabb területét az ember alkotta vonzerőket. Ebbe a körbe tartozik az adott ország kulturális látnivalói, történelmi emlékei, műemlékei, (pl.: Pákozd: Katonai Emlékpark.); építészeti csodái (pl.: Budapesti Parlament, Királyi Palota; Visegrád, Budai Vár, Gödöllő: Grassalkovich kastély); vallási központjai (templomok, bazilikák, szent-, zarándok helyek (pl.: Budapest: Mátyás-templom, Szent István Bazilika, Pannonhalma: Bencés Főapátság, Debrecen: Református Nagytemplom); színházak, múzeumok, könyvtárak.

A kulturális környezethez tartoznak továbbá a hagyományörző és új fesztiválok, zenei rendezvények (pl: Gyula: Halmos Béla Népzenei és Világzenei fesztivál, Miskolc: Nemzetközi Operafesztivál, Tavaszi Fesztivál, Bánki-tó: Louis Armstrong Nemzetközi Jazzfesztivál, Pannonhalma Szent Márton Jazzfesztivál) koncertek – melyek tárháza igen széles –, és megtalálhatók itt a valláshoz, az ünnepekhez (pl.: Tél búcsúztatás, tavasz üdvözlés: Mohács: Busójárás, Karácsony, Hollókő: Húsvét), gasztronómiához (pl.: Kalocsa: Paprika Fesztivál, Békéscsaba: Kolbász fesztivál, Badacsony: Borhetek), valamint más témákhoz kapcsolódó események is (pl: Tihany: Levendula fesztivál).

Széles rétegeket vonzanak, a különböző céllal megrendezett események, így mindenki személyiségének, ízlésének és pénztárcájának megfelelő programokon tud részt venni. Jelen rendezvényeknek köszönhetően a látogatóknak lehetőségük nyílik betekintést nyerniük, megismerniük,

megérteniük és elfogadniuk az adott desztinációban élő nép múltját, hagyományát és kulturális szokásait.

A **társadalmi környezet:** magában foglalja az emberek közötti interakciót, ami szoros összefüggésben áll adott ország gazdasági- és kulturális jellemzőivel. Azon országokban, ahol adottak az utazás gazdasági feltételei, és maga az utazás is fontos, ott válhat a turizmus is kiemelkedő értékké. Így, jól kivethető, hogy a társadalmi környezet egyaránt befolyásolja a turisztikai keresletet (a rendelkezésre álló szabadidő felhasználásának formáját) és a turisztikai kínálatot (vállalkozói kedvet) is.

A turizmus megfelelő szintű fejlődésére hatással vannak az olyan társadalmi tényezők is, mint a népesség növekedése; az elvárosiasodás (urbanizáció), mely fokozza a kikapcsolódás utáni vágyat; az információs- és kommunikációs technológiák folyamatos fejlődése és széles körű elterjedése; a mobilitás javulása; a fizetett szabadság növekvő időtartama, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok pozitív irányban történő alakulása. (Cooper et al., 1993 in Puczko et al., 2002)

A **természeti környezet:** a természet alkotta vonzerőit tartalmazza, a turisztikai kínálat részeként. Egy ország földrajzi elhelyezkedése, nagy hatással bír az adott desztináció, gazdaságára, kultúrájára, gasztronómiájára, ipari és mezőgazdasági fejlődésére, városiasodására. Ez nagyban befolyásolja a turisztikai keresletet, azon belül is az utazási motivációt; ami lehet üzleti, illetve szabadidős jellegű is. Így teljesen érthető, hogy a Mediterrán éghajlatú, sok napfényel és homokos tengerparttal, de ugyanakkor friss levegővel teli hegyvidékkel rendelkező országok, mint Olaszország, Spanyolország, Franciaország sokakat készítenek utazásra. (Grotte, 2011)

Olyan természeti adottságok is idetartoznak, a domborzaton, a vízen és az éghajlaton kívül, mint a növény és állatvilág, melyekkel a turizmus keretén belül főleg a nemzeti parkokban, a természetvédelmi területeken, szafarikon találkozhatunk. Úgyszintén a természeti környezethez tartoznak azon adottságok, melyek a gyógyulást segítik elő úgy, mint a különféle gyógy- és termálvizek (ívó- és fürdőkúrák orvosi javaslatra és különféle kiegészítő kezelésekkel), vagy a mikroklímátikus barlangok (légzést megkönnyítő környezet). Magyarország a gyógy- és termálvizek tekintetében igen gazdag desztinációnak tekinthető, hisz több száz létesítmény szolgál gyógy-, illetve wellness célokra. Ezen felül Európában egyedülálló helyekkel is rendelkezik

úgy, mint a világ legnagyobb, fürdésre alkalmas termáltava Hévízen, vagy Miskolctapolcán a barlangfürdő. Az egyéb természeti adottságok kategóriájába sorolhatók még a vulkánok (pl.: Vezúv), a gleccserek (pl.: Mont Blanc), a cseppkőbarlangok (pl.: Aggtelek, mely Magyarország egyik Világöröksége, az aggteleki Nemzeti Park területén). És szintén ebbe a kategóriába tartozik a geoturizmus és azon belül a geopark is, mely egy új jelenségnek számít a palettán. (Pappné Vancsó J et al., 2021) A geoturizmus mind hazánkban, mind világviszonylatban dinamikusan fejlődő jelenség, amely gyakran a tematikus bemutatóhelyekhez, geoparkokhoz köthető. A geopark brand a turizmus, illetve a környezet és természetvédelem egyik legújabb vívmánya.”

A **technológiai környezet:** elemei az alpinfrastruktúra, a közlekedés, a távközlés, és a kommunikáció melyek nagyban befolyásolják egy desztináció turizmusát. A közlekedési eszközök kialakulásával, mint például a repülőgép, vagy az autó egyre nagyobb tömegben egyre nagyobb távolságok elérésére indultak meg az utazni vágyók, s alakult ki a tömegturizmus, melynek egyik alapfeltétele a jól kiépített, városokat, országokat egymással összekötő pálya rendszer legyen az légifolyosó vagy autópálya. Az internethasználat és a különféle foglalási rendszerek elterjedésének következtében már az utazás megszervezésének ideje is lerövidült, az utazási döntést pedig nagyban befolyásolják a különböző vendégvéleményt tartalmazó weblapok, mint a Tripadvisor, a Booking.com, a Google, vagy esetleg az adott turisztikai szolgáltató honlapján megjelenő vendégértékelések.

Itt érdemes megjegyezni, hogy a turisztikai projektek keretén belüli attrakciófejlesztések, a látogatók összetételére is hatással vannak, éppen ezért érdemes az információs eszközök fejlesztésére is komoly hangsúlyt fektetni annak érdekében, hogy a turisták könnyedebben tudják megtervezni a desztinációba történő utazásukat és programjaikat.(Kiss et al., 2015)

A leírtak alapján leszögezhető, hogy mind a gazdasági-, politikai-, társadalmi-, kulturális-, természeti- és technológiai környezet kölcsönhatásban áll a turizmus rendszerével és erősen befolyásolja a turisztikai keresletet és kínálatot.(Puczko et al., 2002; Tasnádi, 2002)

A turizmus rendszere, a két alrendszer a keresleti és kínálati oldalon felvonultatott sajátos elemek összességéből tevődik össze. A két alrendszert három rendszer köti össze a marketing- mely a turistát nagyban befolyásolja

utazási döntésének meghozatalában-, a közvetítői szektor- mely az utazásszervezőket (Tour Operator) és az utazásközvetítőket (Travel Agent), és az Online Travel Agenteket (OTA-kat) tömöríti magában-, továbbá a turista utazása. (Lengyel, 2004 in Grotte, 2011)

A marketing kiemelkedő szerepet tölt be a turizmus rendszerében, hisz egy-egy desztinációba történő utazási döntést a jól megválasztott off-, vagy online marketingeszköz nagyban befolyásolni tud. Éppen ezért a desztináció márkázásra is fontos odafigyelni. Azonban az országmárka és a desztináció márka nem ugyanaz: míg az utóbbi csak a turisták vonzásával foglalkozik, az előbbi befektetőket is vonz az országba, növelve a nemzeti termékek értékesítését a külföldi piacokon. (Papp-Váry, 2018)

Az idegenforgalmi keresletet a szükségletekből származó igények, a diszkrecionális jövedelem, és a rendelkezésre álló szabadidő alkotják. A kereslet széleskörű palettáját legjobban a turisztikai motivációk érzékelteik.

Az utazás motivációja alapvetően két nagy csoportra osztható. Egyfelől lehet hivatás-, vagy más néven üzleti turizmus, ami magában foglal minden olyan utazást, mely kapcsolódik a kereskedelmi vagy ipari élethez; de ide tartozik a konferenciaturizmus, a kiállításokon és vásárokon-, illetve az incentive utazásokon való részvétel is.

Az utazási motivációk másik nagy csoportja pedig a szabadidős turizmus, melybe az alábbiak sorolhatók: barát- és rokonlátogatások, egészség-, a hobby-, kulturális-, ifjúsági-, aktív-, a bor- és gasztronómia-, falusi-, sport-, és ökoturizmus. Sőt a jövő utazási trendjei még az előző felsorolásokon kívül is túlmutatnak és további új utazási motiváció fajtát tartalmaznak.

Az elmúlt években a szabadidős és üzleti motiváció mellett, egyre népszerűbbé vált a két motiváció kombinációja is a Bleisure. (McLeay et al., 2017). Ez annyit jelent, hogy az üzleti utazók, az utazás időtartamát meghosszabbítva, üzleti teendőik befejeztével a szabadidős motivációs igényeiket is ki tudják elégíteni.

Az utazók egyre nyitottabbak, és folyamatosan keresik az újdonságokat, különlegességeket. A turisták szívesen kombinálják nyaralásukat kedvenc időtöltésükkel, így egyre többen próbálják ki pihenésük alatt például a főzőtanfolyamokat, kézműves képzéseket (pl.: festészet, szobrászat, ékszerkészítés), vagy éppen ásatások által nyújtott izgalmas élményeket is.

A fiatalok, akik kevés pénzzel rendelkeznek, de mégis világot szeretnének látni olyan új lehetőségeket kaptak a turisztikai kereslet piacán, mint az úgynevezett önkéntes turizmus. Ennek keretében a turisták önként, saját szabadidejükben olyan desztinációkba utaznak, ahol a rászorulókon – legyen az ember, vagy állat – próbálnak meg segíteni; mint például menekült-táborokat keresnek fel, nyelvet tanítanak, gyógyítanak, házat építenek; és ezért cserében ők is különleges tapasztalatokkal gazdagodnak, hisz új országokat, kultúrákat, szokásokat ismerhetnek meg. (Bakker, 2008)

A leírtakból, jól érzékelhető hogy a turisztikai kereslet rendkívül különleges, hisz nem egy árut vagy szolgáltatást kínál a „vásárlónak”, hanem azok összességét. Ennek következtében megállapítható, hogy az idegenforgalmi kereslet folyamatosan változik (új igények jönnek létre a makrokörnyezet alakulása függvényében). Továbbá, hogy a kereslet szubjektív is, hiszen az utazók eltérő műveltségi szinttel, más ízléssel, szokással, kultúrával rendelkeznek.

A turizmus piacának kínálati oldalához tartozik az ember-, és természet alkotta vonzerők, a turisztikai fogadóképesség, úgy, mint a szálláshelyek, vendéglátóipari egységek, utazással kapcsolatos szolgáltatások (pl.: utazásszervezők, utazási irodák, OTA-k), valamint az alapinfrastruktúrák (közvetlenül meg nem térülő gazdasági területek), mint a közmuéllátottság, a közlekedési lehetőségek és a kommunikációs hálózat. (Grotte, 2011)

1.2. A turizmus fajtái, típusai, formái– a fenntarthatósághoz kapcsolódó szabadidős tevékenység alapú turisztikai termékek

Az utazási motivációk, – amint az már az előző részből is kiderült –, alapvetően két részre bonthatók, az üzleti utazások és a szabadidős utazások kategóriára. Ezen belül az utazások fajtái nagyon sokszínűek lehetnek.

A turizmus típusát, a turista mobilitását tekintve, beszélhetünk ország határon belüli, azaz belföldi-, illetve országhatáron kívüli, azaz nemzetközi turizmusról. A turizmus formáját vizsgálva, pedig tömeg- és alternatív turizmusról. (Michalkó, 2012)

Jelen fejezet táblázatban foglalja össze a fenntartható turizmushoz is kapcsolódó szabadidős tevékenység alapú turisztikai termékeket. Ennek értelmében, a turisztikai termékek három nagy kategóriába sorolandók. Ezek: a

megismerés orientált termékek, a kikapcsolódás orientált termékek, és az önmegvalósítást szolgáló turisztikai termékek. (Lőrincz, Sulyok, 2017) (1. táblázat)

1. táblázat: Szabadidős tevékenység alapú turisztikai termékek

Megismerés Orientált turisztikai termékek	
<ul style="list-style-type: none"> • Ökoturizmus • Kulturális turizmus • Városlátogatás • Körutazás • Bor- és gasztronómia 	<ul style="list-style-type: none"> • Vallási turizmus • Rendezvény – és fesztivál turizmus • Tematikus parkok • Örökségturizmus • Egészségturizmus
Kikapcsolódás Orientált turisztikai termékek	
<ul style="list-style-type: none"> • Üdülés • Klubüdülés 	<ul style="list-style-type: none"> • Eseményhez kapcsolódó termékek: pl: ünnepekhez köthető utazások, party utak, esküvők
Önmegvalósítás Orientált turisztikai termékek	
<ul style="list-style-type: none"> • Sportturizmus • Aktív turizmus • Vadászturizmus 	<ul style="list-style-type: none"> • Kalandturizmus • Katasztrófaturizmus • Nyelvtanulás

Forrás: Lőrincz Katalin-Sulyok J.(szerk.) (2017): Turizmusmarketing

A könyv azon hiánypótló- a fenntartható turizmushoz kapcsolódó- turisztikai termékeket kívánja ismertetni, melyekről egy kötetben az olvasó eddig még nem tájékozódhatott. A fenti táblázat alapján, ezek főleg a megismerés- és önmegvalósítás orientált turisztikai termékek csoportjába tartoznak.

Irodalomjegyzék

- A turizmus eredményei Magyarországon (MTÜ) <https://mtu.gov.hu/cikkek/a-turizmus-eredmenyei-magyarorszagon>, Letöltés: 2021.11.11
- Bakker, M. (2008). Volunteer Tourism – International, Mintel International Group Ltd., London
- Behringer Zs., Kiss K., Rátz T., & Török L. (2002). A Turizmus rendszere, in Turizmus és Vendéglátó ismeretek, Szókratész Külgazdasági Akadémiai Kiadó, Budapest
- Bernecker, P.(1962). Grundlagenlehre des Fremdenverkehrs. Österreichischer Gewerbeverlag, Wien
- Cooper et al., 1993 in Puczko L., & Rátz T. (2002). A Turizmus hatásai, Aula Kiadó, Budapest, pp.127.)
- Economic Impact (2021). <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact>, Letöltés: 2021.11.11
- Erdeiné Késmárki-Gally Sz., Erdei A., & Neszmélyi Gy. I. (2020). A Magyarország és Románia közötti vasúti személyszállítási kapcsolatok történeti áttekintése. Földrajzi Közlemények 144: 4 pp. 363-379.
- Glücksman, R. (1930). Die wissenschaftliche Betrachtung des Fremdenverkehrs. Zeitschrift für Wissenschaft, Berlin, 1930, Nr.1
- Grotte J. (2011). Internet használat a magyarországi szabadidős utazások megszervezése során, doktori értekezés, Győr
- Hunziker- Krapf (1942). Grundriss der allgemeinen Fremdenverkehrslehre. Zürich
- Kaspar, C., & Fekete M. (2006). Turisztikai Alapismeretek, BGF, KVIF, Perfekt Zrt., Budapest, 12-14.o. alapján
- Kiss F., & Horváth A. (2015). Service Technology Profiles suggestions for the Balkan tourism industry, Balkan, Wellbeing Infota, pp.187-214
- Lengyel M. (2004). A turizmus általános elmélete, KIT Kft., Budapest.
- Lőrincz K., & Sulyok J. szerk. (2017): Turizmusmarketing, Akadémia Kiadó, Budapest

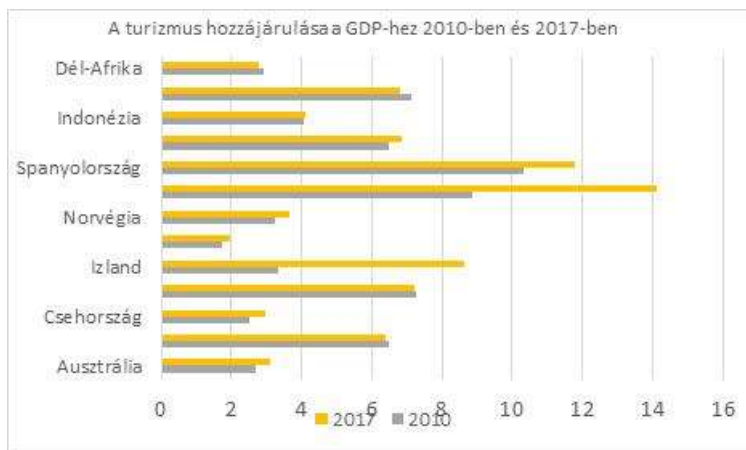
- Madarász E., & Raffai Cs. (2020). Belföldi az új külföldi?, In: Balaton vihar előtt és után – A térség, mint élettér, és mint turisztikai úti cél aktuális kihívásai Balatoni Turisztikai Kutatóintézet, Tanulmánykötet, Veszprém, 2020.
- McLeay, L., & Fraser, J. (2017. August 17). Bleisure motivation and typologies, *Journal of Travel & Tourism Marketing*
- Michalkó G. (2012). *Turizmológia*, Akadémia Kiadó, Budapest
- Number of international tourist arrivals worldwide from 1950 to 2020, Statista (2021.12.09) <https://www.statista.com/statistics/209334/total-number-of-international-tourist-arrivals/> Letöltés: 2021.11.11
- Pappné Vancsó J., Nagy M., & Blázsó T. (2021). A geoparkok szerepe a geoturizmusban, különös tekintettel a hazai helyzetre. *Turizmus Bulletin* 21/1 pp.33-43, 10 p.
- Papp-Váry, Á. F. (2018). Country branding: what branding? Relevant terminologies and their possible interpretations in the case of countries *Economic and Regional Studies/ Studia Ekonomiczne I Regionalne* 11: 4 pp. 7-26. , 20 p.
- Probáld Á. (2021.01.20). Turizmus Szatellit Számlák: ilyen volt az ágazat teljesítménye 2018-ban <https://turizmus.com/szabalyozas-orszagmarketing/turizmus-szatellit-szamlak-ilyen-volt-az-agazat-teljesitmenye-2018-ban-1173211> Letöltés: 2021.11.11
- Puczkó L., & Rátz T. (2002). *A turizmus hatásai*, Aula Kiadó, Budapest
- Schwink 1929-30: Die Bedeutung des Fremdensverkehrs für die Bayerische Wirtschaft, *Monatliche Mitteilungen des Bundesdeutscher Verkehrsvereine*, 10-71.sz. 1929.december-1930 január
- Tasnádi J. (2002). *A turizmus rendszere*, Aula Kiadó, Budapest
- Turizmus Szatellit Számlák (2006.07.09) – Turizmusonline. http://turizmus.onlin.hu/tt_hatter/cikk/turizmus_szatellit_szamlak Letöltés: 2021.11.11
- Vaccines and Reopen Borders driving tourism's recovery (2021.10.04): <https://www.unwto.org/taxonomy/term/347>

II. A TURIZMUS HATÁSAI

Vancsó Judit

A turizmus gazdasági jelentőségének növekedésével egyidejűleg válik egyre sürgetőbbé a turizmus negatív és pozitív következményeinek feltárása, a keletkezett problémák orvoslása és a megelőzés fontosságának előtérbe helyezése. Bár azzal kapcsolatos pontos, megbízható előrejelzést nyilván rendkívül nehéz adni, milyen jövő vár a pandémia óta folyamatosan gyengélkedő szektorra, feltételezhető, hogy az utazás iránti vágyunk nem tűnik el. A tanulmányban a pandémia előtti tendenciák hatásait elemezzük első sorban azt feltételezve, hogy néhány éven belül a turizmus piaca helyre áll, legfeljebb a benne lévő tartalom változik meg, a hangsúlyok tolnak el a turizmus formái között, illetve a turisztikai termékeket érintően.

A turizmus egyre növekvő világgazdasági jelentőségéhez nem férhet kétség. Napjaink egyre meghatározóbb, a globalizációs folyamathoz számos szállal kötődő olyan jelensége, amely évről évre nagyobb bevételtermelő tényezője a globális gazdasági teljesítménynek, egyes nemzetgazdaságok esetében pedig egyenesen gazdasági húzóágazattá forrta ki magát (1. ábra).

1. ábra: A turizmus hozzájárulása a GDP-hez 2010-2017 között

Forrás: OECD.stat alapján saját szerkesztés

A turizmus, mint feltörekvő gazdasági ágazat éppen ezért nagyobb figyelmet igényel a tudomány szereplőitől, hiszen számos pozitív hatása mellett a nem kívánatos externális hatásokkal is számolnunk kell napjainkban is és a jövőben egyaránt. A turizmus léptéke, ezzel egyidejűleg teljesítménye a jelenlegi megtorpanást nem számítva folyamatos növekedést mutat, ezzel párhuzamosan azonban a negatív hatások is erősödnek.

Néhány adattal érzékeltetve az előbbi kijelentést, a turizmussal összefüggő utazások száma még napjainkban is jelentős növekedést mutat. (2010-ben 952 millió megérkezés, illetve 2019-ben 1461 millió megérkezés). A turizmusból származó bevételek hasonló tendenciát mutatnak (a turizmusból keletkezett számlák alapján számított érték 2010 óta évről évre 3-5%-os növekedést mutat – 2010-ben 901 milliárd dollár és 2019-ben 1462 milliárd dollár) a Turisztikai Világszervezet adatbázisa szerint, holott már a vizsgált időszak bázisértéke is megdöbbentő volumenű (unwto.org).

Ugyan a turizmus negatív hatásaival kapcsolatos észrevételek nem új keletűek, hiszen már az 1970-es évektől léteznek a szakmai diskurzusban (Koenigs, K. et al. 2018), az előzőkhez hasonló volumenű statisztikai elemzésekkel mégsem találkozhatunk, mindez jól aposztrofálja a téma megragadásának nehézségeit. A turizmus kedvezőtlen hatásait napjainkban néhányan az „overtourism” (túl-turizmus) fogalmával azonosítják, a kifejezés azonban nem fedi le tökéletesen e szóban forgó hatások mindegyikét (később részletesebben).

A turizmus hatásait boncolgató tanulmányok alapvetően három téma köré csoportosíthatók: környezeti hatások, szocio-kulturális hatások és gazdasági hatások (Dávid, 2007; Michalkó, 2016.; Watts, Parks, 2018.; Williams, 2009).

Környezeti hatások

A turizmus környezeti hatásaival kapcsolatban a negatívumok mellett gyakran társítunk pozitív gondolatokat, hiszen az ökoturizmus, zöldturizmus, szelíd turizmus stb. fogalmak mögött vélhetően a természetet, a környezetet támogató, és azt nem elfogyasztó vagy károsító tevékenységekre gondolunk. Rendkívül nehéz lenne megmondani, a globális turizmus milyen mértékben járul hozzá a negatív, illetve a pozitív környezeti hatásokhoz. A környezeti hatásokat vizsgálva egyértelműen gyakori az ezzel kapcsolatos ambivalencia. A „last chance” turizmus keresleti oldali szereplőit például elméletileg ugyan

a környezeti problémák miatti aggodás vezérli „hamarosan kipusztulhatnak a jegesmedvék”, ugyanakkor utolsó esélyesként elutazni a sarkvidékre, hogy még láthassuk őket a saját szemünkkel is, mielőtt végérvényesen eltűnnek, beláthatóan megkérdőjelezhető természet-védelmi oldalról. A turizmus környezeti hatásaira gyakran jellemző, hogy pozitív és negatív hatásokkal egyidejűleg bír, adott esetben ugyanabban a desztinációban. A desztináció fejlesztése és a felélenkülő turizmus ugyanis többlet erőforrás használatát jelenti, ugyanakkor jelentheti leromlott természeti területek vagy településrészek rehabilitációját is.

A környezeti hatások érinthetik a desztináció ökoszisztémájához tartozó egyes környezeti összetevőket: élő és élettelen szervezeteket (a légkör, felszíni-és felszín alatti vizek minőségét, a talajok, talajképző kőzet állapotát, a növény- és állatvilágot, egyéb természeti erőforrásokat – pl. tájkép). A tágabb értelemben vett környezet azonban nemcsak természeti összetevőket, hanem ember alkotta összetevőket, az épített környezetet is magában foglalja. Ebből a felfogásból közelítve az általánosan elfogadott, maradandó kulturális értéket képviselő, ember alkotta környezeti összetevők turizmussal összefüggő érintettségét is ide sorolhatjuk.

A turizmus természeti erőforrásokra, illetve épített környezetre vonatkozó hatásai szintén többrettűek: származhatnak egy terület desztinációvá válása, illetve fejlesztése miatt megnövekedett környezetterhelésből, a turisták magatartásából, tevékenységéből és a vonatkozó közlekedésből egyaránt. Ennek megfelelően a környezeti hatásokat az alábbi táblázat szerint csoportosíthatjuk. (1. táblázat)

1. táblázat: A turizmus természeti környezetre gyakorolt hatásainak „mérlege”

	Negatív hatások	Pozitív hatások
Bio-diverzitás	<p>Biodiverzitás</p> <ul style="list-style-type: none"> • Táplálkozás és szaporodás zavarása • Turisták etetése • Az állatok mozgásának változásai • Rendellenes viselkedés • Életmód-váltás, pl. éjjeli életmódra <p>Ezek hatása:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Romló egészségi hatás, állapot • Romló szaporodási mutatók • Növekvő zsákmányállattá válás – fiatal egyedek elhagyása 	<ul style="list-style-type: none"> • Az állatok és más élőlények, mint attrakció megóvása és bemutatása • Védett természeti területek kialakítása
Erózió és fizikai károk	<ul style="list-style-type: none"> • Talajok eróziója • A taposás okozta károk • Alapinfrastruktúra túlterhelése (pl. vezetékes vízhálózat) 	<ul style="list-style-type: none"> • Az élőhely- és tájkép rekonstrukciók finanszírozása a turizmusból származó jövedelmekből. • Infrastruktúra fejlesztése a vendégek kereslete és igényei miatt.
Szennyezés	<ul style="list-style-type: none"> • Vízszennyezés – kezeletlen szennyvizek, óceánjáró hajók, fürdőzők • Talajvízszennyezés – pl. golfpályák • Légszennyezés – gépkocsi, repülő 	<ul style="list-style-type: none"> • Rehabilitációs és az attrakciók környékének megtisztítását célzó projektek a turisztikai vonzerő növelése miatt.

Erőforrás bázis	<ul style="list-style-type: none"> • Természeti területek vagy mezőgazdasági területek beépített területté válása – repülőtér, utak, szállások • Energiaforrások és egyéb természeti erőforrások (földgáz, ivóvíz, öntözővíz) túlhasználata • Egyéb anyagok – pl. szuvenírgyártás alapanyagai 	<ul style="list-style-type: none"> • Új eddig nem használt, alternatív erőforrások használata, illetve a korábban használtak hatékonyabb felhasználása (elektromos mobilitás, okos berendezések, okos alkalmazások).
Vizuális/strukturális változások	<ul style="list-style-type: none"> • Tájrombolás / tájkarakter megváltozása • Tájváltozások – vizuális és strukturális változások • Élőhelyek sérülése, eltűnése • Ökoszisztémák fragmentálódása • Biodiverzitás-csökkenés • Pl. tengerparti területek, korallzátonyok, mangrove erdők, homokdűnék – nagy veszélyben vannak a turizmus miatt • Tengerparti fejlesztések • Erdőpusztulás 	<ul style="list-style-type: none"> • Marginális vagy terméketlen területek hasznosítása. • Tájkarakter fejlesztése • A leromlott településrészek és épületek renoválása, modernizálása, funkcióját veszített épületek újra hasznosítása.

Forrás: Williams 2009. és Azarmi et al 2020

A *turisztikai desztináció fejlesztésével* már a folyamat kezdetétől fellelphetnek környezetre gyakorolt hatások mind pozitív, mind negatív értelemben, még mielőtt a látogatók megjelennének, pusztán a meglévő, vagy a kialakított vonzerők, a hely entitásából fakadó értékek miatt.

Az infrastruktúra fejlesztése: szállodák, éttermek, bevásárló helyek, utak, közművek létesítése a hagyományos értelemben is a környezeti elemek terhelésével jár, ezen kívül beépített területté válik (válhat) a természeti környezet addig csupán a bioszféra részeként létező része. A turizmus megjelenésével a turisztikai terméket használatba veszik a látogatók, újabb terhelést jelentve ezzel a környezetnek: megnövekedett vízkivétel, villamosenergiaigények, hűtés-fűtés igények, esetlegesen a helyi közlekedési igényekből származó többletterhelés, addig nem létező, vagy megnövekedett

élelmiszer- iparcikk, illetve egyéb szolgáltatás igények, és ezek vonatkozó szállítmányozása, a keletkezett hulladékok kezelésének problémái, az addig esetlegesen nem létező fény- és zajszennyezés problémái. Amennyiben a vonatkozó terület desztinációvá válása kontrollálatlanul történik, az eredeti természeti vagy kultúrtáj olyan változásokat szenvedhet el, amely a hely szellemét¹, amiért a vonzerő egyáltalán kialakult, végérvényesen megváltoztathatja (Eijgelaar et al., 2014).

A hely adottságai miatt kialakuló túlzott erőforráshasználat egyik jellemző hazai példája a Hévízi-tó körül kialakult környezeti problémák és az ebből fakadó szakmai viták: a Hévízi-tó vízhozama rendeződött ugyan a korábbi drasztikus vízkivételek után², azonban időközben a desztináció felértékelődésével nagy volumenű turisztikai beruházások, első sorban nagy vízkivételi igényű szállodák létesültek. Folyamatos szakmai viták során kialakult a tó vízhozamának folyamatos monitorozása, valamint egy átfogó tóvédelmi terv is. A turizmusban érdekelt, illetve érintett felek, valamint a természetvédelem megállapodása alapján, amennyiben tartós probléma merülne fel a tó vízutánpótlásával kapcsolatban, abban az esetben korlátoznák a nagyobb szállodák vízkivételét.

Másik kiváló példa a jellemzően mediterrán országokban fejlődő golfurizmus. Különös esettanulmány a török Antalya példája, ahol világhossá vált, hogy a természeti erőforrások túlzott igénybevétele, a nagymértékű vízhasználat, a vegyszerek bemosódásának negatív következményei, az agresszív pázsitfűfélék miatt az endemikus fajok visszaszorulása, a környezetvédelem és helyi lakosság igényeinek figyelmen kívül hagyása, valamint utóbbiak boldogulásának háttérbe szorítása szerepel hangsúlyosan. Egyes száraz és félszáraz térségekben az újonnan létesített golfpályák vízigénye (öntözés) valóban az emberi ivó- és öntözővíz-fogyasztás rovására ment. (Kiss, 2012).

¹ Genius loci (latin): egy vidék, város vagy szűkebb környezet sajátos légköre, hangulata.

² Az 1970-80-as években, a Dunántúli-Középhegységben lezajlott karsztvíz-kiemelések következtében megváltoztak a hegy felszín alatti vízkészletét vezérlő hidrogeológiai folyamatok, ennek következtében a Hévízi-tó vízhozama is drasztikusan csökkent (NYUDUVIZIG 2004).

1. kép: Golfpálya tóval a török riviéra közelében
Forrás: costaleessgolf.com

A desztinációfejlesztésnek azonban kifejezetten jótékony hatása is lehet a természeti környezetre, amennyiben például az élőhelyrekonstrukciókra gondolunk (pl. hazai korábban lecsapolt lápvidékeink helyreállítása), vagy épp a természeti környezet megóvása és bemutatása környezeti- és ökoturisztikai a legfőbb cél: nemzeti parkok, natúrparkok, geoparkok. Gondoljunk itt például a Hanság helyreállított, és így az ökoturisztika célterületévé váló vizes élőhelyeire, vagy a Tisza-tó környéki aktív-turisztikai szolgáltatásokat is magában foglaló fejlesztésekre, élőhely-rekonstrukciókra.

Bizonyos esetekben a turizmusból származó jövedelmek teszik lehetővé azt, hogy természeti területek ne essenek áldozatul egyéb gazdasági tevékenységnek (pl. mezőgazdasági művelésnek). A fejlődő országokban különösen fontos ez a lehetőség, különösen, ha olyan pótolhatatlan területeket érint, mint Amazonia (WWF 2009). Megfelelő védelem és látogatómenedzsment

rendelkezésre állásával az élőhely megőrzése mellett is rendelkezhet az adott terület bevételtermelő képességgel (Divino J.A. et al., 2009).

Míg az előző példák inkább a turisztikai desztináció létesítése során keletkező környezetterhelést igyekeznek bemutatni, addig szót kell ejtenünk a *turisták tevékenységéből, viselkedéséből* „torurist activities” származó környezeti többletterhelésről is.

Összességében elmondható, hogy turizmus nem létezik legalább minimális környezetterhelés nélkül, legyen az bármily kímélő megoldás, a hatások mértéke azonban nagyon különböző lehet a desztináció teherbíróképességétől, a látogatók számától és viselkedésétől, és a desztináció menedzselésétől függően.

A turisták aktivitása során közvetlenül vagy közvetve a természeti környezetre háruló hatásai alapvetően az aktív- és kalandturizmushoz, de az ökoturizmushoz egyaránt köthetők (túrázás, magashegyi túrázás, vízi túrázás, madármegfigyelés, szafari turizmus, búvárkodás).

A hegymászás, magashegyi túrázás során felmerülő problémák az ideiglenes kempingezés során használt tűzrakóhelyekkel kapcsolatos veszélyeken kívül első sorban az új ösvények taposása, a tiltások ellenére a természetvédelmi területen történő sátorozás miatt a védett lágyszárúak károsítása is probléma, azonban a megfigyelések alapján inkább az okoz gondot, hogy a frekvenciát több helyeken gyakran fordul elő, hogy turisták a bakancsukon lévő invazív fajokkal megfertőzik a helyi ökoszisztémát (Marion et al 1996). Bizonyítottan a turizmus következményeinek tulajdonítják a *nagyfejű hangya* Galapagosz-szigeteken való megjelenését és elterjedését. Ez a hangyafaj egyike a 100 leginvazívabb fajnak a világon. Vélhetően túrázók terjeszthették el az Eredetileg csak Európa, Ázsia és Észak-Amerika egyes területein honos, mára már szinte mindenütt előforduló, szintén invazív *fedélrozsnotot* (*Bomus tectorum*), amely agresszívan kiszorítja a honos lágyszárúakat, az aszályos periódusokban pedig kiváló táplálója a fellobbanó erdőtüzeknek. A megoldás egyszerű: minél inkább eltávolodunk térben a saját ökoszisztémánktól, annál lényegesebb a túrázáshoz használt eszközeink tisztítása a következő talajtérés előtt, vonatkoztatva mindezt az autó- és kerékpárgumikra, vízi járművekre egyaránt (Anderson et al 2015).

2. kép: Hulladékot gyűjtő sherpa a Himalájában

Forrás: toeliner.wordpress.com

Egyre gyakoribb, hogy a magashegyeken már egyébként is szűkösen rendelkezésre álló táborhelyek egyre zsúfoltabbá válnak, és az infrastrukturális hiányosságok miatt szennyeződhet az adott terület talajvízkincese, ezt a jelenséget kíméletlenül ábrázolja az a sherpa csapat, aki a Himalája egyes táborában a takarító munkálatokat, hulladékok elszállítását végzik.

Divatosnak, egyben természetvédelmi szempontból neuralgikusnak mondhatók a vadvilág megfigyelő túrák, különösen a szafari túrák. Az emberi jelenlét bizonyítottan pulzusszám és stresszhormonszint növekedést mutat még a legnagyobb fajok esetében is. Másoknál a viselkedés változik meg. A hiénák és páviánok egyedeinél figyelték meg, hogy azok gyakran követik a szafari turisták járműveit, vélhetően az időnként lehulló falatok miatt, így azonban jóval könnyebben megszerezhető prédájává válnak a ragadozóknak, mint ahogyan az természetes módon történne, beavatkozva mindezzel a táplálkozási lánc alakulásába. A szafariturizmushoz köthető, további kérdéses jelenség, hogy a szafari turisták az illegális elefántcsont talán legnagyobb vásárlói közé tartoznak; az elefántcsont a nemzetközi jog tilalma alá esik, mégis gyakran adják el gyanútlan turistáknak faragott emléktárgyak formájában (Millspaugh et al 2007).

A merülő búvárkodás különösen a korallzátonyok környezetében rendkívül népszerű turisztikai attrakció. Különösen a kevésbé képzett merülők azonban

sok bajt okoznak pusztán azzal, hogy uszonyaikkal ráállnak a korallokra, vagy végtagjaikkal megsértik azokat. A koralloknak a vízalatti fényképek készítése sem tesz jót. A korallzátonyokhoz tartozó halak etetése szintén az állatok viselkedés béli torzulásához vezethet. Gyakran előfordul az is, hogy szuvenírként árusítják azoknak a tengeri csigáknak a házait, amelyek a korallállatokat fogyasztó tengericsillagok ragadozói, a felszaporodó csillagok így totálisan lelegetik a zátonyt, ami innen már csak pusztul (Sorice, 2007).

A turizmus környezetterhelésével kapcsolatban talán a közlekedésből származó hatások jutnak legelőször eszünkbe, és valóban, a fent felsoroltakhoz képest globális léptékben itt találjuk a legnagyobb volumenű károsanyag kibocsátásokat. Az UNWTO adatai szerint a turizmust érintő megtett utak 58%-a történt repülőgéppel, 37%-a személygépkocsival, 4%-a hajóval és 2%-a vonattal 2018-ban. Amennyiben az éves növekedési rátákat vizsgáljuk, kiderül, hogy a 2008-tól eltelt időszakban a vonattal és hajóval történő utazás aránya alig változott, az autóval megtett utak aránya 3%-kal, míg a repülővel megtett utak aránya 5%-kal nőtt. Kontinensenként vizsgálva a jelenséget, látunk ugyan eltéréseket, de még Afrika esetében is megállapítható, hogy az összes közlekedési eszköz közül a repülőgéppel megtett utak aránya a legnagyobb (49%) (unwto.org). Mindehhez adaléklul érdemes megemlíteni, hogy egy Boeing 747-es repülőgép nagyjából 220 tonna CO₂-t bocsát ki egy hét órás út során. Ez nagyjából egy átlagos családi autó éves kibocsátásának felel meg. A közlekedés teljes repertoárjában természetesen nem szerepel a repülésből származó károsanyag kibocsátás ilyen nagy aránnyal (12%), itt kizárólag a turizmussal kapcsolatos közlekedést vizsgáljuk, felhívva a figyelmet a repülés részarányának változásaira (atag.org). A klímaváltozással összeköthető szén-dioxid kibocsátáson túl a közlekedés egyéb károsanyag kibocsátásai (SO₂; NO_x) szintén hozzájárulnak a globális emisszióhoz és azok következményeihez (savasodás, szmogképződés stb).

A turizmus természeti környezetre gyakorolt hatásán túl meg kell említenünk a turizmus épített környezetre gyakorolt hatását is, különös tekintettel a megóvandó kulturális értékeinkre. Hangozzék bármily furcsán, de ebben az esetben is létező problémáról szólnunk. Egyes kulturális értékeink védelme ugyanis nem, vagy csupán nehezen megoldható azok mérete miatt. Legyen itt példa a Kínai Nagyfal esete, amelynek egyes szakaszai nemcsak a természetes eróziós folyamatok miatt szorultak, illetve szorulnak felújításra, hanem az

emberi károkozás miatt is. Egyfelől a helyiek használják el építőanyagként, másrészt leleményes kereskedők árulják azt téglánként az odalátogató turistáknak. A helyenként meggyengült épületszerkezet a tömegturizmus „súlyától” szintén további romlásnak indult (Zhao et al, 2007).

Szociokulturális hatások

Amennyiben a turizmus során mind a vendéglátók, mind az érkezők igényei kielégülnek, a szociális interakciók is az elvártak megfelelően alakulnak. Ha azonban a folyamat során valamelyik fél érdeke sérül, az óhatatlanul konfliktusokat generál. A turizmus keretein belül történő társadalmi találkozások, szociális interakciók mindkét félre hatással lehetnek, a turizmus környezeti hatásaihoz hasonlóan pozitív és negatív előjelekkel egyaránt. A turizmus szocio-kulturális hatásai esetében nehéz éles határokat húzni vagy keresni azzal kapcsolatban, mi az, amit előnyös vagy hátrányos hatásnak tekintünk. A turizmus során történő találkozások esetében a vendéglátó és vendég egyaránt hatnak egymásra, mindkét fél végigmegy egy olyan tanulási folyamaton, amely vélhetően hat a személyiség fejlődésére, de a turisztikai termék alakulására is.

A vendég és vendéglátó kapcsolatának jellegére vonatkozó megállapítások – átmeneti jellegű, időben és térben korlátozott, szervezett és nem spontán, egyenlőtlen – vélhetően igazak (Michalkó 2016), hiszen a vendégek nagyobb része csak minimális felületen érintkezik a kínálati oldalon állókkal, amennyiben, a tömegturizmus felől a turizmus fenntarthatóbb formái felé való elmozdulás lesz meghatározó a jövőben, várható, hogy a vendég és vendéglátó kapcsolata is szorosabban fonódik majd össze.

A turizmus társadalmi hatásaival kapcsolatos problémák három kategóriába sorolhatók: a kultúra áruvá válása, demonstratív hatás, kulturális beágyazódás, vagy akkulturációs hatás.

A kultúra kiárusítása vagy komodifikációs hatás (a helyi kulturális hagyományok, népművészet használata profitszerzés céljából) nem kizárólag negatív jelenség, a gazdasági szempontból hátrányosabb helyzetben élő közösségeknek bevételeket teremthet. A kritikák amiatt érik ezt a jelenséget, mert a turisták általában nem azonosulni szeretnének a helyi kultúrával, hanem birtokolni szeretnék annak egy részét. A helyiek pedig épp saját kultúrájuk eszmei értékét veszítik el azzal, hogy áruba bocsátják azt,

ezáltal megkérdőjelezve azt is, milyen mértékben lehet így autentikus a látogató, mint befogadó élménye. A folyamat során hosszú távon tehát épp az az autentikusság veszt el, amely eredetileg a desztináció vonzerejét jelenthette korábban. Gondoljunk itt a töméntelen mennyiségű velencei karneváli maszkokra, vagy az indián kultúra egyes tömegessé vált tárgyi megnyilvánulásaira, a maszajok kifejezetten turisták számára megrendezett rituális táncaira. Szükséges azonban azt is megjegyezni, hogy a fejlődő országok egy jelentős hányadánál a külvilággal, mások kultúrájával való megismerkedés szinte csak a turizmus, ezen belül a vendégek közvetítő szerepével valósulhat meg.

A turizmus „**demonstratív hatásának**” létezése valójában vitatott. Az elképzelés azon a megfigyelésen alapszik, amely szerint a desztinációba látogatók viselkedését a helyiek egy része, különösen a fiatalabb korosztály másolni kezdi, megváltoztatva ezzel a helyi szokásokat. Ezt az állítást sokan azért vitatják, mert a fiatal generációkra egyébként is jellemző, hogy másként viselkednek, mint a korban idősebb korosztályok, a társadalom helyi szokásai tehát turizmustól függetlenül is megváltozhatnak, ráadásul a folyamat nem tekinthető egyirányúnak, hiszen a vendég szokásai, viselkedése is megváltozhat a desztinációban szerzett élményei alapján. A demonstrációs hatást tehát inkább kulturális csereként és nem kulturális „gyarmatosításként” kellene felfogni (Hopkins-Becken, 2014).

A turisták igényeinek túlzott kiszolgálásából, a látogatók kultúrájához való fokozottabb alkalmazkodás miatt alakulhat ki a **kulturális beágyazódás** jelensége, vagy **akkulturációs hatás**, amely során a fogadóterületen élő és a látogató népséggel kulturális különbségeinek homogenizálódása történik, és amely során alapvetően a fogadóterületen élők tradíciói, hagyományai, társadalmi normái sérülnek, változnak meg radikálisan, amennyiben a folyamat túlzottan egyoldalú. Ez a jelenség első sorban a tradicionális társadalmakat veszélyezteti, bár nem feltétlenül: az Egyesült Királyság walesi, turizmus szempontjából frekvenciált területein erősödik az akkulturációs hatással szembeni ellenállás. A walesi nyelvjárás erodálódását többen ugyanis a turizmus számlájára írják (Williams, 2009).

Fenti walesi példa szorosan kapcsolódik a turizmus **kommunikációs hatásához**, amely szintén lehet egyszerre pozitív és negatív jelenség. Mind a vendég és vendéglátó részéről szükséges ugyanis egy közvetítő nyelv ismerete, amely jótékony hatással van az egyén nyelvi képességeinek

fejlődésére, ugyanakkor – első sorban a kínálati oldalon álló vendéglátók esetében – a saját anyanyelv, illetve autentikus nyelvjárás fennmaradása sérülhet a nemhasználat miatt.

Végso soron szükséges megemlékeznünk a turizmus egy valóban negatív szocio-kulturális hatásáról: a deviáns viselkedési formák megjelenéséről. Itt nem csupán a turisták értéktárgyai, iratai megszerzését célzó, a prostitúcióhoz, a tiltott szerencsejátékokhoz, a szürke- és a feketegazdaság fenntartásával kapcsolatos éjszakai élethez kötődő bűncselekmények, szabálysértések, etikátlan viselkedések jelentik a problémát (Michalkó 2016). A budapesti „Bulinegyedben” zajló jelenséghez hasonló helyzetek, az éjszakai mulatozással együtt járó zaj és látvány, valamint a lakó- és turisztikai funkciót betöltő szállások kevert jellegéből fakadó, első sorban a helyi társadalmat sújtó károk is ebbe a problémakörbe tartoznak.

Gazdasági hatások

A turizmus gazdasági jelentőségéhez fentiekben már leírtak alapján nem férhet kétség. Mivel a turizmus gazdasági teljesítményéről és annak méréséről az első fejezetben már szó esett, ebben a fejezettrészben inkább a fent nem tárgyalt gazdasági hatásokat, valamint a rejtett, kedvezőtlen hatásokat említjük.

A turizmus gazdasági hatása a fizetési mérlegre gyakorolt hatásán túl munkahelyteremtő képességében érhető tetten leginkább, amely szintén rendelkezik pozitív és negatív következményekkel. A pozitív hatásokhoz sorolhatjuk a direkt mellett az indirekt foglalkoztatási hatást is (beruházásokhoz, mezőgazdasághoz, közlekedéshez köthető munkahelyek), a foglalkoztatás jellegét tekintve pedig, hogy a szakképzetlen és a szakképzett munkaerő, valamint mindkét nem egyaránt megtalálhatja a maga helyét a munkahelykínálatban. Ugyanitt negatívumként említhetjük a szezonalitással járó rejtett gazdasági költségeket, a szakképzetlen munkaerő és rosszul fizetett munkahelyek párhuzamosságát, a szürke, fekete, informális, ideiglenes munkahelyeket, illetve a munkavállalási célú migrációt. A szegény, tanulatlan, idegen nyelvet nem beszélő társadalmi rétegek kimaradását a turizmus jótékony hatásaiból.

A turizmus szintén indirekt hatása a turizmus piacán jelentkező termelési funkciója. A turizmus szereplői nemcsak kézzel meg nem fogható turisztikai

termékeket állítanak elő, hanem ellenkezőleg: olyan konkrét, tárgyiasult termékeket is, mint például az étel- és italválaszték, azok alapanyagaival és kiegészítőivel, ajándéktárgyak, a turisztikai funkciók működéséhez szükséges berendezések, eszközök, szoftverek.

A turizmus jótékony hatással van az olyan, gazdasági szempontból marginális területekre is, amelyek csak a turizmus révén képesek bekapcsolódni a gazdasági vérkeringésbe. Különösen lényeges ez azokban a fejlődő országokban, ahol a szolgáltató szektor nem jelentős. A turizmusnak tehát létezik egy struktúra javító hatása is.

A turizmus szintén kedvező járulékos hatással van azokra a szolgáltatókra is, amelyek alapfeladata a helyi társadalom kiszolgálása, a turisták járulékos költségei azonban piacbővítő hatást, többletbevételeket eredményeznek költségeikkel (kiskereskedelem, infrastruktúra) (Michalkó 2016).

A turizmusból származó költségek és bevételek további költségeket és befektetéseket generálnak, a turizmusból befolyt adók adott esetben épp turisztikai jellegű beruházásokba investálódhatnak. A turizmus multiplikátor hatása begyűrűzik a gazdaság más szegmenseibe és nagyobb gazdasági aktivitást eredményeznek.

Amennyiben egy térség turisztikai fejlesztése/fejlődése szabályozatlanul alakul, felmerülhetnek bizonyos negatív externális hatások is, amelyek első sorban a helyiek magas megélhetési költségeivel, bizonyos helyi gazdasági tevékenységek versenyhátrányba kerülésével, az ingatlanárak, lakhatás emelkedő költségeivel kapcsolatosak.

Különösen a kiemelten frekvenciált turisztikai desztinációkra jellemző, hogy a szálláshelyeket, vagy a befektetés céljából szerzendő ingatlanokat érintő megnövekedett kereslet miatt felszöknek az ingatlanárak és a bérleti díjak, ellehetlenítve bizonyos társadalmi rétegek helyben maradását, vagy desztinációba költözését. Az általános árszínvonal a megnövekedett kereslet miatt szintén tarthatatlan egyesek számára. Ehhez hasonló okok miatt vándorol el pl. Velence helyben élő népessége Egy-egy terület turisztikai szempontú felértékelődése teret engedhet a sokszor külföldi, illetve nem helybéli tőkeerős befektetőknek, kiszorítva ezzel a helyi, turizmusban érdekelt, illetve abban szintén részt venni kívánó szereplőket, ráadásként az erősen profitorientált befektetők gyakran külföldi, olcsóbb munkaerőt

alkalmaznak, még kisebb teret engedve a helyi munkavállalóknak (Casagrande 2016).

Végző soron a turizmus kedvezőtlen hatásai, amennyiben nem veszik észre időben, és hagyják túlsordulni azokat, olyan súlyos csapásokat mérhetnek magára a desztinációra, hogy az részben vagy egészen elveszítheti a vonzerejét: ahogy az indiai Kovalam, vagy a németországi Fekete-erdő és az Adria-tenger olasz partja. A környezet romlása meghiúsítja a turizmus fellendítésére tett erőfeszítéseket a fejlődő világ számos városában is, például Kairó városi terjeszkedése sok látogatót riaszt el, illetve a zsúfolt közlekedés és a szennyezés is ezt teszi Bangkokban és Pekingben. Egyes érzékeny ökoszisztémájú üdülőhelyeken elő fordult, hogy akár hosszabb időre is bezárták a tömegessé vált turizmus hatásai miatt, ilyen volt a Fülöp-szigeteki Boracay-sziget, vagy a Tájföldi Maya-öböl esete. Mindkét szituációról elmondható, hogy az érzékeny helyi ökoszisztéma tűrőképes-ségét meghaladta a ránehezedő környezetterhelés. A Boracay-szigeten első sorban a türkiz színű tengerpart vált zöld algateleppé a beáramló, kezeletlen szervesanyagot tartalmazó szennyvíz miatt, a tengert ellepő antropogén szilárdhulladékról nem is beszélve, a Maya-öbölből pedig teljesen eltűntek a cápafélék, amelyeknek az öböl a turizmus tömegessé válásáig nyugalmas menedékhelyet jelentett. Mindkét esetben látogatási tilalom lépett életbe, a Boracay-sziget esetében több ezer munkahely megszűnésével egyidejűleg. (Dodds – Butler, 2019).

Mindazonáltal szükséges megjegyezni, hogy a turizmus nem bűnös, pusztító tevékenység, azonban ismernünk kell mindazt a hatásmechanizmust, amely nemcsak pozitív, hanem negatív következményekkel is járhat ezt a tevékenységet végezve. Érdemes tehát mind ezek tudatában meghozni utazásainkkal kapcsolatos döntéseinket. A problémák felismerése után azok kezelése következik, a megoldás természetesen nem a teljes „önmegtartóztatás”, az ezzel kapcsolatos ajánlott alternatívákról, a turizmus kíméletes formáiról bővebben a következő fejezetekben olvashatunk.

3. és 4. kép: A Boracay-sziget a tömegturizmus hatása előtt és után.

Forrás: Manila Bulletin

A turizmus új problémaköre: az overtourism jelenség

Az overtourism kifejezésnek nincs a szakma által elfogadott magyar nyelvű megfelelője, legtöbbször a „túlturizmus” kifejezést használják, azonban ez nem fedi le tökéletesen az eredeti szó jelentését.

Az UNWTO által alkotott definíciót figyelembe véve: „Overtourism az a jelenség, amikor a turizmus jelentős mértékben kedvezőtlenül befolyásolja a helyi népesség életminőségét és/vagy a látogatók élményeit”, „túlturizmus” helyett inkább „túltelített turizmusról” kellene beszélni. A jelenség esetében nem a volumen a lényeges, inkább az arányokon van a hangsúly: amennyiben a desztináció befogadóképességét meghaladja a látogatók száma, az valamilyen formában lecsapódik negatív visszacsatolásként a fogadóterületre, általában valamilyen konfliktus formájában. A konfliktus feszülhet a helyiek és az odaérkezők között jellemzően a turizmus által kiemelten preferált urbánus területeken (a tömeg, zaj, viselkedés, felszökő árak stb. miatt), de indirekt módon is jelentkezhet, amikor a desztináció a természeti környezet maga, és a túltelítettség miatt a helybélieknek, és a máshonnan érkezőknek egyaránt csalódást okoz az élmény minősége, esetleg a természeti környezet látványos pusztulása.

Az overtourism nem egyenlő a tömegturizmussal, ez utóbbi egyféle kategória a turizmus létszám szerinti csoportosításán belül. Természetesen a tömegturizmusnak lehet következménye az overtourism, de nem egyenlő azzal. Az overtourism irányából közelítve a tömegturizmus lehet akár fenntartható is, amennyiben a desztináció képes úgy megbírkózni a volumennel, hogy az nem okoz hátrányt a helyben élőknek, illetve a környezeti hatások is kezelhetők. Egy maroknyi turista is vezethet ugyanakkor túltelítettséghez egy ritka, egyszerre csak kevés turistát befogadni képes desztináció, pl. cseppkőbarlang esetében. A hangsúly tehát nem a volumenen, hanem az arányokon, a terület befogadóképességén van.

Példák overtourism által sújtott területre:

Két ismertebb, urbánus területen zajló példa Velence és Barcelona esete. Bár Velence mindig is látogatott turisztikai célterület volt, az utóbbi évtizedben világviszonylatban is növekvő arányú és volumenű turistalétszám hatása itt is érződik. A központi városmag élhetetlen és drága lett, amit az egy-két napi ott

tartózkodó turista ugyan kifizet, de a helyiek számára ez egy folyamatos állapot, a hol kisebb, hol nagyobb volumenű, de gyakorlatilag folyamatosan jelen lévő tömeg elviseléséről nem is beszélve. A városmag helyben lakó népessége részben a felsorolt okok, részben az előregedő társadalom miatt folyamatosan fogy (Casagrande, 2016). Velence már tett lépéseket a jelenség megfékezésére, megtiltotta, hogy óceánjáró hajók köthessenek ki a Szent-Márk tér közelében, illetve nem hajózhatnak be és köthetnek ki a Nagy-Csatornán, és fontolgatja, hogy a napi látogatók számára látogató jegyet vezet be. Azok a turisták, akik a csatornába kívánnak fürödni, illetve csak belemártani a lábukat, illetve az érzékeny területeken élelmiszert fogyasztanak, komoly büntetésre számíthatnak.

Velence komoly ökológiai problémákkal küzd, amelynek legfontosabb összetevője az „Aqua alta” jelenség. Az ősz végi, téli szezonban ilyenkor előfordul, hogy a megnövekedett csapadékmennyiség, és a tenger irányából fújó erős szél miatt a tenger szintje megemelkedik, és benyomul a szigetre, kisebb-nagyobb mértékben elárasztva az utcákat, illetve a házak utcaszintjé-

5. kép: Velence népszerűbb részein olykor mozdulni sem lehet
Forrás: Civitatis Venice

6. kép: Velencében az „aqua alta” sem riasztja vissza az odalátogatókat

Forrás: www.insider.com

ben lévő helyiségeit is. Egyes szakértők szerint ez lehet Velence veszte, a sziget süllyedésének ugyanis ez a legfőbb oka (Cavallaro, et al, 2017). Turizmus szempontjából ez részben azért érdekes, mert az ilyenkor kelet-kező károk, és egyáltalán Velence jövője miatt a helyiek szerint megkérdő-jelezhető a város világhörökség listán való szereplése, másrészt pedig azért, mert az ilyenkor fellépő unikális látvány nem hogy elriasztja, inkább vonzza a turistákat. Velence környezetgazdálkodása ezen kívül is nehezített, tekintve a turisták által okozott többlet terheket, amelyek a hulladékszállítás, szennyvíztisztítás, egészséges ivóvízzel való ellátás területein mutatkoznak meg (Marchi et al., 2020).

A szituáció más úton, de hasonló képpen csapódott le Barcelonában, sőt, ha lehet mondani, a helybeliek és turisták között kialakuló konfliktusok itt még markánsabban voltak tetten érhetők, mint Velencében. Míg Velencében hosszú, évszázados léptékű volt a turizmus kialakulásától az overtourism megjelenéséig felgyülemelő többletterhelés, addig Barcelonában mindez néhány tíz év leforgása alatt zajlott le, felkészületlenül érve a helyieket, első sorban azokat, akik csupán elszenvedői e jelenségnek, nem tudnak, illetve nem kívánnak nyereséghez jutni a turizmusból, csupán élni szeretnének a városban. Mindennek markánsan hangot is adnak, tüntetéseket szerveznek, transzparenszeket feszítenek ki jól látható helyekre, adott esetben saját lakásaik erkélyére „Tourist go home” és hasonló feliratokkal. A helyiek egyre többször panaszkodtak arra, hogy a turisták mennyire élhetetlenné tették a várost, és hogy az Airbnb miatt az egekbe szöktek az albérletárak a városban, amiket ők már nem tudnak megfizetni (Goodwin, 2019).

7. kép: A La Rambla piacon tíz emberből nyolc turista
Forrás: Carl Court – Getty Images

Barcelona vezetése épp ezért döntött úgy, hogy több tucat hotelprojekt engedélyét visszavonja, illetve 600 ezer eurós kötbér fizetésére kötelezte az Airbnb-t, a város érzékenyebb területein pedig belépő jegyek kivetésével igyekeznek kordában tartani a tömeget. Hosszabb távra gondolkodva azonban egy, a turizmus fenntarthatóbb megvalósítására vonatkozó átfogó szabályozást terveznek bevezetni, amely a város élhetőbbé tételét célozza (Martins, 2018).

Mint ahogyan az a fentiekből már kiderült, a „túltelített” turizmus jelensége nemcsak városi tereket érinthet. Hangozzék az bármily különösen, de egy-egy határtalannak látszó természeti terület is kénytelen megbirkózni a jelenséggel: a fentebb már említett magashegymászás is ebbe a kategóriába sorolható, bár igaz, hogy csak szezonálisan. A Himalája legmagasabb csúcsát érintő hegymászó tevékenység is veszélyezteti mind a helyi természeti környezet fenntarthatóságának határait, mind az alpinisták életben maradási esélyeit. A 2018. év hozta el az Everest életében a legnagyobb látogatottság számot, egyben a legmagasabb halálozási értéket is (megjegyzendő, hogy 2015-ben egy lavina miatt többen haltak meg, azonban nem mászás közben, hanem a táborhelyen). A fent már emlegetett hulladék és ember által okozott szerves szennyezők kezelésén kívül tehát további problémákat okoz, hogy a „fenntartható” mászás is veszélybe került a relatíve nagy tömeg miatt,

8. kép: Csúcstámadásra várakozók az Everesten 2018-ban

Forrás: @nimsdai Project Possible / AFP

megnövelve a sérülések és halálesetek számát (ucf.edu). Az Everest esete jó példázza azt az alapvetést, amely szerint nem a volumen, hanem a terület befogadóképességéhez viszonyított létszám, tehát az arány határozza meg az overtourism alakulását.

Az előző alfejezetben, a turizmus környezeti hatásainak tárgyalásánál említett Maya-öböl és Boracay-sziget esete is egyértelműen az overtourism jelenségével hozható összefüggésbe, ahol szintén nem a látogatók számán, hanem a két célterület teherbírásához viszonyított létszámon alapult a jelenség kialakulása. Számos példát említhetnénk még az overtourism jelenség bemutatására, azonban mindaz túlmutatna e fejezet keretein. A továbbiakban inkább a jelenség kialakulásának okait vizsgáljuk.

Az overtourism jelenség kialakulásának okai

Az overtourism kialakulásának okait mind az UNWTO, mind a turizmussal tudományos igénnyel foglalkozók vizsgálják, sőt, mi több, megfogalmazzák ajánlásait is a felmerült problémák kezelésével kapcsolatban. A kialakult konfliktusok hátterében húzódó okok a következő pontokban összegezhetők (Pechlaner et al 2020; Dodds et al., 2019):

Olcsó repülőjegyek:

A kedvezményes repülőjegyek elterjedése megteremtette ugyan a desztinációk elérhetőségével kapcsolatos esélyegyenlőséget, hiszen így gyakorlatilag jövedelemszinttől függetlenül utazhat bárki, aki szeretne élni ezzel a lehetőséggel. Be kell azonban látnunk, hogy a zsúfoltság kialakulásának talán épp ez a legmarkánsabb összetevője, hiszen az olcsón kínált repülőjegyekre mindig van kereslet. Egyúttal az is feltételezhető, hogy az olcsó repülőjegy határozza meg a turisták egy részének úticélját, nem pedig a saját érdeklődési területe. Amennyiben megvizsgáljuk, tipikusan mely desztinációkra szólnak gyakorlatilag állandó kínálatban olcsó repülőjegyek, meglepő párhuzamokat fedezhetünk fel a desztináció túlszűfolttsága és az aktuális repülőjegy ára között.

Az olcsó repülőjegyekkel kapcsolatban meg kell említenünk a fent már egyszer jelzett környezeti problémákat: ez az utazási stílus fajlagosan erőteljesebben járul hozzá a környezetterheléshez, mint a repülés általában, hiszen tipikusan néhány órás utakról van szó, elképesztő járatűrűséggel, fel- és leszállás gyakorisággal.

Airbnb és hasonló online olcsó szállásslolgáltatás:

Az olcsó repülőjegyekkel párhuzamosan az olcsó (elérhető áron kínált) online szállásslolgáltatások terjedése is növeli a turisták létszámát. Bár az Airbnb jellegű szállások kínálatának rendszere megfelel a szabadpiac törvényszerűségeinek, ahol a kereslet-kínálat szabályoz, és szintén elvitathatatlan, filantróp hatása is van, hiszen azok is tudnak így utazni, akik nem tehetősek, az overtourism kialakulásához ugyanakkor egyértelműen hozzájárul. Az Airbnb jellegű szállások beruházásigénye elenyésző egy kizárólag szállásslolgáltatás-célú beruházáshoz képest, hiszen előbbi esetben gyakorlatilag lakások válnak szálláshelyekké, kedvezőtlen versenyhelyzetet teremtve ezáltal a hivatásszerűen szállásadással foglalkozóknak.

Közösségi média:

A közösségi média befolyásoló hatása mobiltelefonos helyzetmeghatározókkal kiegészülve szintén erőteljesen befolyásolja az utazási kedvet. Az interneten, közösségi oldalakon ugyanis pillanatok alatt elterjed egy-egy szelfi a leendő desztinációval a háttérben, pontos GPS koordinátákkal ellátva. Azután ez egy ügyes influenszer vagy adviser közreműködésével, bakancslisták, utazási blogok közreadásával katalizátorként működhet. Kiváló példa erre a norvégiai Trolltunga kőnyelven való szelfi készítése. Ez az attrakció annyira népszerű lett, hogy a nyári szezonban egyre többen vágnak neki a nagyjából 8-9 órányi túrát igénylő útnak, hogy azután a látványossághoz érve akár órákat álljanak sorba egy szelfi elkészítéséhez. Ez sok turistában csalódást okozhat, hiszen a profi látványfotókon általában csak annyi látszik, hogy valaki egyedül áll a természetben egy sziklakiszögellésen a pazar gleccsertő fölött, de a háttérben sorban álló tömeg nem (Rickly, 2020).

9. és 10. kép: Trolltunga a turisták prekonceptiója szerint és a valóságban

Forrás: Orosz Erika

11. kép: Szállodahajózás: 2016-ban a Crystal Serenity óriás szállodahajó sikeresen szelte át az Északnyugati átjárót
 Forrás: The Global Warming Policy Forum

A szállodahajózással kapcsolatos problémák szintén Velence esetében merültek fel először kiélezetten. A kis befogadási kapacitású turisztikai célpontokra ugyanis a nagyobb méretű hajók esetében egy időben, rövid idő leforgása alatt ezres nagyságrendű turistalétszám zúdul, ami még a legfelkészültebb desztinációknak is nagy kihívást jelent. Velencéhez hasonló cipőben jár Dubrovnik, de az Orkney-szigetek is. Új kihívást jelent a turizmusnak és a fenntarthatóságnak, hogy a melegebb klímának köszönhetően az óriás szállodahajók elérték a sarkvidéki területeket is. 2016-ban a Crystal Serenity nevű hajó sikeres kísérletet tett az Északnyugati átjárón való áthaladásra Alaszkától az Egyesült Államok keleti partvidékéig, érintve a jelentősebb sarkvidéki településeket. Szakértők már az indulás előtt aggodalmukat fejezték ki több tekintetben is, mind a volumenből fakadó kockázatokkal kapcsolatban, ilyen méretű, és utasszámú hajó ugyanis nem közlekedett még ezen az útvonalon. Az addigi, legfeljebb 150 fős létszámhoz képest a szállodahajó több, mint 1000 fővel közlekedett. Mind az esetlegesen

nehéz mentéssel, mind az egyébként is törekeny helyi természeti környezettel kapcsolatban, de az ott élő természeti népekre vonatkozóan egyaránt aggályok merültek fel. A sarkvidéket érintő turizmusba bepillantva egyértelművé válik, hogy a helyi társadalmakra nézve még akkor is veszélyt jelentene az ide irányuló látogatószám növekedés, ha annak bevétel teremtő eredménye is lenne: a sarkvidék ugyanis valóban kis népsűrűséget képes eltartani a természeti környezet pusztulása nélkül (highnorthnews.com).

Népességnövekedés, urbanizáció, gazdasági növekedés:

Az overtourizm közvetett okai a népességnövekedéssel, városodással és az életszínvonal általános növekedésével is összefüggenek. Bár a világon mért gazdasági egyenlőtlenségek továbbra is szélsőséges méreteket öltenek, mégis elmondható, hogy a még mindig erőteljes népességnövekedés miatt tovább nő annak a társadalmi rétegnek az aránya, amely megengedheti magának az utazást. Jellemző továbbá, hogy egyre többen élünk városokban, a vidéken élő népességhez képest jellemzően nagyobb utazási kedvvel. A sok látnivalóval rendelkező urbánus terek korábban is a turizmus célterületei voltak, a bakancslisták, repterek, olcsó szálláshelyek stb. miatt azonban fokozódik a látogatottság szám. Az utazás ezen kívül divat, és bizonyos korosztályokban, valamint társadalmi rétegekben életforma is lett. Mindehhez alkalmazkodva, a befogadó helyeken egyre több vendéglátóhely nyílik, és részükről megfigyelhető a turisták változó igényeihez történő gyors alkalmazkodás is. A vonzerőt fenteken kívül az is erősíti, hogy a vendéglátó mindent elkövet, hogy a vendég megelégedettségét szolgálja. A sikeres vendéglátó ismeri a vendégeit, minden szolgáltatást a vendég igényei köré szervez, és bár az új technológiák gyors fejlődésének és a vendégek viselkedése miatt a vendéglégedettséget egyre nehezebb elérni, mégis alkalmazkodni igyekszik a gyorsan változó trendekhez (Grotte, 2015).

A turizmus természeti- és antropogén környezetre vonatkozó lehetséges kedvezőtlen hatásainak elemzését követően a következő fejezetben igyekszünk összegyűjteni a kihívásokra adható válaszokat, amelynek a fenntarthatóság nyújtja az elméleti keretet.

Irodalomjegyzék

Anderson, L. G., Rocliffe, S., Haddaway, N. R., & Dunn, A. M. (2015). The Role of Tourism and Recreation in the Spread of Non-Native Species: A Systematic Review and Meta-Analysis. *PLOS ONE*.10 (10): e0140833.

Azarmi, S. L. et al (2019). Environmental impact of the ugly face of tourism Pollution and management perspectives. In: Gursoy, D. and Nunkoo, R. (eds): *The Routledge Handbook of Tourism Impacts – Theoretical and Applied Perspectives*. Routledge, London

Casagrande, M. (2016). Heritage, Tourism, and Demography in the Island City of Venice: Depopulation and Heritagisation. *Urban Island Studies*, 2, pp. 121-141.

Goodwin, H. (2019). Barcelona – Crowding out the locals: a model for tourism management? In: Dodds, R. – Butler, R.W. (eds) 2019: *Overtourism – Issues, realities and solutions*. De Gruyter. Boston.

Grotte, J. (2015). New Trends in the Hospitality Industry, *JOURNAL OF TOURISM RESEARCH* 2015 : 11 pp. 174-189. , 16 p. (2015)

Divino J. A., & McAleer M. (2009): Modelling sustainable international tourism demand to the Brazilian Amazon. *Environmental Modelling and Software* vol.24. pp. 1411-1419.

Dávid, L. (2007). Turisztikai erőforrások. A természeti és kulturális erőforrások turisztikai hasznosítása. Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt., Budapest.

Dodds, R., & Butler, R.W. (2019). *Overtourism – Issues, realities and solutions*. De Gruyter. Boston.

Eijgelaar, E., & Peeters, P. (2014). The Global Footprint of Tourism. pp. 454-466. In: in: Lew, A. A. – Hall, C. M. – Williams A. M. (eds): *A Companion to Tourism*. Wiley Blackwell, Oxford, UK.

Hopkins, D., & Becken, S. (2014). Sociocultural Resilience and Tourism. pp. 490-500. In: in: Lew, A.A. – Hall, C.M. – Williams A.M. (eds): *A Companion to Tourism*. Wiley Blackwell, Oxford, UK.

- Koens, K., Postma, A., Papp, B., & Yeoman, I. (2018). Overtourism? – Understanding and managing urban tourism growth beyond Perceptions. World Tourism Organisation
- Marchi, M & Manente, M. (2020). Key themes for tourism development management. Lessons from Venice. In: Pechlaner, H. – Innerhofer, E. – Erschbamer, G (eds). 2020: Overtourism – Tourism management and solutions. Routledge. London.
- Marion, J. L. & Cole, D. N. (1996). Spatial and temporal variation in soil and vegetation impacts on campsites. *Ecological Applications*. 6 (2): 520–530.
- Michalkó G. (2016). Turizmológia – Elméleti alapok. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Millspaugh, J. J., Burke, Tarryne, Van Dyk, G., Slotow, R., Washburn, B. E.; & Woods, R- J. (2007). Stress Response of Working African Elephants to Transportation and Safari Adventures". *Journal of Wildlife Management*. 71(4): 1257–1260.
- Pechlaner, H., Innerhofer, E., & Erschbamer, G. (2020). Overtourism – Tourism management and solutions. Routledge. London.
- Rickly, J. M. (2020). Overtourism and authenticity. In: Pechlaner, H. – Innerhofer, E. – Erschbamer, G. 2020: Overtourism – Tourism management and solutions. Routledge. London.
- Sorice, M. G., Oh, C. O., & Ditton, R. B. (2007). „Managing scuba divers to meet ecological goals for coral reef conservation”. *AMBIO: A Journal of the Human Environment*, 36(4), 316–322.
- Watts, R., & Parks, Z. (2018). Development of Tourism and Travel Industry. Ed-Tech Press, Waltham Abbey Essex, UK.
- Williams, S. (2009). Tourism Geography – A new synthesis. Routledge, London.
- Wong, P. P. (2004). Environmental Impacts of Tourism pp.450-462. in: Lew, A. A. – Hall, C. M. – Williams A. M. (eds): A Companion to Tourism. Blackwell Publishing, Oxford, UK.

Zhao, H; Li, Z.; & Han, W. (2007). Study on the main disease of the Great Wall and its conservation in Gansu province Sciences of conservation and archaeology 19/1.pp.28-32.

Internetes hivatkozások

Air Transport Action Group – www.atag.org

High North News: No more Crystal Serenity in the Northwest Passage
<https://www.highnorthnews.com/en/no-more-crystal-serenity-northwest-passage>

Film: How arctic cruise ships threatening inuit communities
https://www.youtube.com/watch?v=Cf_IMloF_lc&t=2s

Nyugat-dunántúli Vízügyi Igazgatóság (NYUDUVIZIG) 2004: Baj van-e a Hévízi-tóval? <http://www2.nyuduvizig.hu/?m=137>, Letöltve: 2021. 12. 21.

McKinsey (2017): Coping with success: Managing overcrowding in tourism destinations. McKinsey&Company. <https://www.mckinsey.com/industries/travel-transport-and-logistics/our-insights/coping-with-success-managing-overcrowding-in-tourism-destinations>

Mountains Are Calling But Leave Your Garbage At Home
<https://toeliner.wordpress.com/2019/03/25/mountains-are-calling-but-leave-your-garbage-at-home/>

Turisztikai Világszervezet: A turizmus globális- és regionális gazdasági jelentősége: <https://www.unwto.org/global-and-regional-tourism-performance>

University of Central Florida 2019: Too many tourists? The problem of overtourism – and how to solve it. Pegasus. The Magazine of University of Central Florida. <https://www.ucf.edu/pegasus/too-many-tourists/> Letöltve: 2021. 12. 21.

WWF 2009: Responsible ecotourism in the Amazon tributary of the Aripuana River, could help reduce deforestation and protect one in 10 known species on Earth. https://wwf.panda.org/wwf_news/?159321/ Ecotourism-could-help-the-Amazon-reduce-deforestation-and-handle-climate-change Letöltve: 2021. 12. 20.

III. FENNTARTHATÓSÁGHOZ KÖTHETŐ TURIZMUS FOGALMAK

Jandala Csilla

3.1. Definíciók

A *fenntarthatóság* és a *fenntartható fejlesztés* kifejezéseket csupán az elmúlt évtizedekben ismerte meg a világ. Miután az ember rádöbbent, hogy a környezettel másképpen kell bánnia, hiszen az addig pazarlóan felhasznált és egyben kihasznált erőforrások végesek, és hogy a globális problémákon nem tud úrrá lenni.

A *fenntarthatóság* lényege először az ún. *Brundtland-jelentésben*³ fogalmazódott meg 1987-ben. A definíció szerint az erőforrások használatával oly módon kell kielégíteniünk a jelen igényeit, hogy semmiképpen ne veszélyeztessük a jövő generációinak esélyeit a hasonló igények kielégítésére.

Annak ellenére, hogy ez a jelentés csak 1987-ben látott napvilágot és egyetlen utalás sem történt benne a turizmusra, valójában a turizmus szakma jóval korábban felismerte a környezet és a turizmus fejlődése közti kölcsönhatás nyilvánvalóságát.

A Turisztikai Világszervezet (World Tourism Organization, WTO) 1980-ban Manilában rendezett konferenciáján kimondta, hogy a modern turizmus lényegét a természeti és kulturális adottságok kihasználása, de egyben azok megőrzése, konzerválása jelenti. A turizmus és a környezet összehangolt fejlesztését a WTO és a UNEP (United Nations Environment Programme) 1982-ben, a nemzeti és regionális turizmus tervezését, mint a természet- és környezetvédelem egyik fontos eszközét, 1983-ban tartott közös konferenciáin sürgette. A WTO által 1985-ben megfogalmazott Tourism Bill of Rights and Tourist Code kimondta, hogy a jelen és a jövő generációinak érdekében védeni kell a turizmus környezetét, mely természeti, kulturális,

³ Az ENSZ által létrehozott Környezet és Fejlődés Világbizottságnak (World Commission on Environment and Development – WCED) Norvégia korábbi miniszterelnöke, Gro Harlem Brundtland volt az elnöke az 1980-as évek közepén. 1987-ben adták ki az ún. Brundtland-jelentést, Közös Jövőnk (Our Common Future) címmel.

társadalmi környezetet jelent egyben, s ezáltal az emberiség örökségének számít. Kimondta továbbá, hogy:

- a fogadó terület lakosságának joga van saját turisztikai adottságainak, kínálatának élvezetéhez, azaz nem zárható ki abból.
- a helyi lakosságnak joga van ahhoz, hogy az odalátogató turisták tiszteletben tartsák szokásait, hagyományait, vallását, kultúrájának minden elemét, hiszen mindez része az emberiség örökségének.
- ennek érdekében a turistáknak megfelelő információkra van szükségük a fogadó terület védendő természeti, kulturális értékeiről.
- a turistáknak viselkedésükkel elő kell segíteniük az egymás megértésén és elfogadásán alapuló kapcsolatok kialakítását, mely a béke megőrzésének is záloga.
- a turistáknak be kell tartaniuk a meglátogatott terület politikai, társadalmi, morális és vallási rendjét, előírásait.

Ugyancsak a turizmus és a környezet szoros kapcsolatára hívta fel a figyelmet a WTO és az Interparlamentáris Unió által 1989-ben, Hágában tartott közös konferencia. Az ott megfogalmazott Deklaráció szerint a turizmus tervezése során az integrált módszert kell követni, s a turizmust rendszerként vizsgálva szükséges azt egy tágabb rendszerben, a környezetben elhelyezni.

Noha ekkor már ismert volt a Brundtland-jelentés, a Hágai Deklaráció még nem használta a „fenntartható turizmus” kifejezést. Erre először 1990-ben, Vancouverben, a Globe '90 konferencián került sor.

A „fenntartható turizmus” kifejezés arra utal, hogy a turizmus fejlesztése során azokat a formákat, módszereket kell előnyben részesíteni, melyek nem okoznak károkat a természeti, kulturális környezetben, azaz az erőforrásokat úgy kihasználunk, hogy erre még a jövőben is legyen lehetőség.

Tehát miközben a jelenben jelentkező turisztikai kereslet igényeinek próbálunk megfelelni, valójában szem előtt kell tartanunk a jövőben jelentkező potenciális igényeket is.

A Globe '90 konferencián megfogalmazottak szerint az alábbi alapelveket szükséges figyelembe venni a turizmus fenntartható fejlesztése során:

- Noha a jelenlegi igényeknek kell megfelelnünk, egyben a jövő számára is védenünk kell különféle turisztikai adottságainkat.
- A gazdasági, társadalmi, esztétikai követelmények teljesítése mellett egyben ügyelnünk kell a kulturális integritás, a biológiai, ökológiai egyensúly megtartására is.
- A fejlesztés növekedés-orientáltsága helyett a hangsúly a foglalkoztatás bővítésére, a jövedelmek és a lakosság jólétének, életszínvonalának emelésére helyeződik.
- A turizmus fenntartható fejlesztése kizárja a visszafordíthatatlan folyamatokat. Az erőforrások kiapadásának kezdetére utaló jelek észlelésekor rehabilitációs programok beindításával a veszély elhárítható.
- A környezeti károk mindig jobban sújtják a kevésbé fejlett, illetve szegény területeket.
- A fejlesztés során figyelembe kell venni az adott terület jellegzetességeit, a helyi lakosság identitását.
- A fejlesztés a még elfogadhatónak tartott növekedés szintjére, irányára vonatkozóan irányelveket igényel, azonban nem zárja ki azt, hogy időközben felmerülő új lehetőségek esetén ezeket is számításba vegyük.
- A turizmus fenntartható fejlesztése a turisztikai szakma -a kutatók, a döntéshozók és a végrehajtók- maximális együttműködését igényli. Ugyanakkor a fenntartható fejlesztés megvalósításában nélkülözhetetlen az állam, a helyi lakosság, a turisták és a különböző nemzetközi szervezetek szerepvállalása is.

Az állam -különféle szintű állami turisztikai szervezetek- szerepe

- A turizmus komplex környezeti, társadalmi, gazdasági hatásait vizsgáló kutatások elvégzettetése.
- Az ország turizmus politikájának, stratégiájának, terveinek kidolgozása a fenntarthatóság elveinek és módszereinek figyelembe-vételével.
- Szttenderdek, szabályozók felállítása.
- Az önkormányzatok támogatása a helyi turizmus stratégia kialakításában.
- A fogadó területek teherbíró képessége és a turizmus fejlesztése közti összhang kontrollálása.
- A turizmus érdekeinek megjelenítése a különféle gazdasági, környezeti döntésekben.

- A környezettel összhangban álló, ökoturisztikai termékek fejlesztésének ösztönzése.
- A helyi közösségek bevonása a fejlesztés előkészítésébe és a döntésbe.
- A fejlesztés céljaival összhangban álló oktatási-szakképzési programok kialakítása és beindítása.

A helyi lakosság/közösség szerepe

- Közreműködés a turizmus fejlesztésének előkészítésében és a döntéshozatalban.
- A helyi turisztikai fejlesztések támogatása.
- Részvétel a turizmus fejlesztéséhez kapcsolódó oktatási-képzési programokban.

A vállalkozók szerepe

- A környezetet érő károk minimalizálása, az erőforrások kihasználásának ésszerű formája újrafelhasználás és alternatív erőforrások alkalmazásával (pl. napenergia, szélenergia stb.).
- Rendszeres környezeti ellenőrzések elfogadása.
- A környezettel összhangban álló, ökoturisztikai termékek kínálatának bővítése.

A turisták szerepe

- A fogadó terület természeti, kulturális sajátosságainak már az odautazás előtt való tanulmányozása.
- A fogadó területen kirívónak számító viselkedési formáktól való tartózkodás.
- Az előírt szabályok betartása.
- Tartózkodás olyan termékek -ajándéktárgyak- vásárlásától, melyek ökológiai vagy kulturális értékek rombolásához vezethetnek.
- Olyan túraszervező választása, melyről köztudott a környezet tisztelete.

A nemzetközi szervezetek szerepe

- A turizmus fenntartható fejlesztésében érdekelt nemzetközi szervezetek (pl. UNWTO⁴, UNEP, UNESCO, Ecotourism Society, WTTC-Green Globe stb.) közti rendszeres kapcsolattartás, információcsere kialakítása.
- A Világörökség és ehhez hasonló, a természeti és kulturális értékek védelmét szolgáló mozgalom kezdeményezése.
- Konferenciák szervezése a turizmus fenntartható fejlesztésével kapcsolatos tapasztalatok megismertetésére.

3.2. A fenntarthatósághoz köthető turizmusfogalmak

2015 fordulópontot jelentett a fenntartható fejlesztés történetében, mivel abban az évben fogadták el az ENSZ 2030-ig szóló fenntartható fejlesztési stratégiáját és a fenntartható fejlesztési célokat.⁵ Összesen 17 célkitűzést - azon belül 169 intézkedést- fogalmaztak meg, ami a maga nemében is egyedülálló, hiszen ezek komplex, ember-központú, univerzális egységet alkotnak. A turizmus végső soron mindegyik fő célkitűzésben szerephez jut, amennyiben pozitív hatásai érvényesülnek az adott területen.

Konkréten, közvetlenül pedig a 8., 12. és 14. célkitűzés tér ki a turizmussal kapcsolatos összefüggésekre: fenntartható gazdaságfejlesztés, fenntartható fogyasztás és termelés, óceánok, tengerek fenntartható „kihasználása”.

1. kép: A fenntartható fejlesztés célkitűzései

Forrás: Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030 (UNWTO, 2018)

4 2005 óta a Turisztikai Világszervezet hivatalos megnevezése: United Nations World Tourism Organization (UNWTO)

5 Sustainable Development Goals (SDGs)

A fenntartható turizmusfejlesztés tehát komoly szerepet kapott az ENSZ stratégiájában. Annak érdekében, hogy ezek a célkitűzések meg is valósuljanak, megfelelő keretfeltételekre, finanszírozásra, valamint technológiai és humán erőforrás fejlesztésre lesz szükség.

A fenntartható turizmus története kapcsán a szakirodalomban számos új fogalom jelent meg: felelős utazó/utazás, szelíd turizmus, ökoturizmus. Valójában ezek mindegyike a fenntarthatóság egy-egy elemét emeli ki. A felelős utazás⁶ egy olyan utazás, aminek során az utazó figyelembe veszi a környezetet, ügyel arra, hogy azt ne rombolja, mindig tudatosan válasszon és viselkedjen. A szelíd turizmus elsősorban a környezet-barát turizmus szinonimája, a turista ésszerű módon „használja” ki a természeti adottságokat, nem a tömegturisztikai desztinációkat keresi. Az ökoturista egyesíti az előbbi jellemzőket, hiszen a természeti- és kulturális értékeket felelős módon „fogyasztja”.

A különféle konferenciákon megfogalmazott ajánlások, javaslatok hatására a világon napjainkban minden olyan országban, ahol a szakemberek tisztában vannak a turizmus tendenciával, reálisan értékelik a turizmus adott országbeli lehetőségeit, komolyan veszik az esetleges negatív hatásokat, ismerik a legújabb módszereket -és egymás tapasztalatait-, képesek és készek együttműködni más szektorok szakembereivel, képesek hosszú távon gondolkodni, ott a turizmus fejlesztése, működése megfelel a fenntarthatóság elveinek.

A turizmus fenntartható fejlesztésének igénye olyan esetekben is felmerül, amikor az adott ország vagy régió tipikusan tömegturizmus számára alkalmas fogadó területként él a köztudatban. Következésképpen az általuk elért eredményeknek -a megváltoztathatatlanak hitt adottságok átalakíthatóságának-, a megismerése minden ország számára ösztönzést jelenthet.

A turizmus fenntartható fejlesztésének előnyei az eddig alkalmazott gyakorlattal szemben az alábbiakban összegezhetők:

⁶ 2020-ban az UNWTO ismételten foglalkozott a turizmus etikai kérdéseivel. A korábban bevezetett fogalmak, mint a felelős turista, felelős utazó meghatározása még inkább előtérbe került a Covid-19 világjárvány következtében. A felelősség kérdése az utazás biztonságának igényével egészült ki.

- Ösztönzi, elősegíti a turizmusnak a természeti, kulturális, humán környezetre gyakorolt hatásainak megértését.
- Biztosítja a költségek és a haszon megfelelő elosztását.
- Helyi szinten növeli a foglalkoztatást: közvetlenül és közvetve egyaránt.
- Hozzájárul a hazai ipar fejlesztéséhez: szálláshely, étterem, kézműipar stb.
- Devizabevételt jelent.
- Tőkét vonz.
- Diverzifikálja a gazdaságot.
- Együttműködésre, közös gondolkodásra, döntésre ösztönöz.
- Feltételezi a tervezést, a turisztikai zónák kialakítását, hiszen csak így biztosítható az ökoszisztémák teherbíróképességének megfelelő turisztikai fejlesztés.
- Hozzájárul helyi szinten az infrastruktúra fejlődéséhez.
- Olyan rekreációs feltételeket teremt, melyeket az ott élő helyi lakosság és az odalátogató vendégek (hazaiak és külföldiek) egyaránt használhatnak.
- Segíti a régészeti lelőhelyek, történelmi emlékek, műemlékek megőrzését.
- Lehetőséget ad arra, hogy mezőgazdasági művelésre alkalmatlan területek is hasznot hozzanak.
- A helyi közösségek „tiszteletére”, kultúrájának elfogadására, megértésére nevel.
- Felhívja a figyelmet a természeti, kulturális erőforrások fontosságára, ezáltal elősegíti megőrzésüket is.
- Lényege a fejlesztések folyamatos figyelése, kontrollja, ezáltal a turizmus hatásai nyomon követhetők, szükség esetén mód van az azonnali beavatkozásra.

A fenti elvek alapján összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a turizmus fenntartható fejlesztésének elsődleges célja (nem fontossági sorrendben):

- A fogadó területen a lakosság életminőségének javítása
- Az odalátogató turisták számára színvonalas ismeretszerzési lehetőségek biztosítása
- A tágan értelmzett környezet minőségének megőrzése /konzerválása

Ezek a célkitűzések azonban a jövőben kizárólag a jelenlegi károk felszámolásával, a környezet védelmének fokozásával és egyértelmű szabályok, működési keretek felállításával valósulhatnak meg.

Irodalomjegyzék

Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030, UNWTO, 2018

Tourism and the Development Goals_Good Practices in Americas, UNWTO, 2018

Sustainable Tourism Development: Guide for local Planners, WTO, 1993

Jandala Cs. (1994), A turizmus integrált tervezése, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994

Jandala Cs. (2021). A turizmus nemzetközi tendenciái, Soproni Egyetem, e-tananyag

IV. A FENNTARTHATÓ TURIZMUSHOZ KÖTHETŐ TURISZTIKAI TERMÉKEK

4.1. Kerékpáros turizmus

Bertalan Laura, Jankó Ferenc, Raffai Csilla

A kerékpáros turizmus az aktív turizmus egyik legnépszerűbb és egyúttal egyik legdinamikusabban fejlődő ága. Míg a Covid-19 világiárvány megjelenése a turizmus szektort nagymértékben visszavetette, addig a kerékpáros turizmus bővülni tudott. Az európai országokon átívelő kerékpárúthálózat kihasználtsága 2019–2021 között 2%-kal emelkedett, amely elsősorban a hétfélig turistaforgalom bővülésének volt köszönhető.⁷ Hasonló tendenciák érvényesültek Magyarországon is, a kerékpáros turisztikai desztinációkban kihelyezett számlálók adatai alapján egyértelmű növekedés volt látható a 2019-es évhez képest. Mindez annak is köszönhető, hogy az elmúlt években jelentős fejlesztések történtek a kerékpáros turizmushoz szükséges infrastruktúra, elsősorban a kerékpárút hálózatok kiépítése terén.

A kerékpáros turizmus népszerűségét az is növeli, hogy egyre több a tudatos, a fenntarthatóságra és a saját egészségi állapotra is odafigyelő, divatos sportoknak hódoló aktív turista, a fiatalok, családosok és az idősebbek körében. A kerékpározás hétköznapi használatban is egyre trendibb, ma már a nagyvárosokban is egyre nagyobb teret hódítanak a kerékpárral közlekedők.

A kerékpáros turizmus a pandémia utáni időszak „új turizmusában”, vagyis a tömegturizmust elutasító és egyre inkább a természettel és a helyi társadalommal összhangra törekvő turisztikai törekvések korszakában (ha ezt sikerül az ágazatnak elérni) minden bizonnyal meghatározó szereppel fog bírni. Mindez elsősorban annak köszönhető, hogy a kerékpározás alacsony környezetterheléssel jár, és így Fenntarthatósági Fejlesztési Célok (SDG) teljesülését is erősíti, emellett a kerékpározás hozzájárul a testi és lelki egészség megőrzéséhez is. Pozitív tulajdonságai okán kiemelt szerepet kap a jövőben, mind a Covid-19 válság utáni újraindulás stratégiáiban, mind a hosszabb távú turizmusfejlesztési programokban.

⁷ https://en.eurovelo.com/news/2021-10-15_leading-the-way-key-role-for-cycling-in-the-future-of-tourism

Bár a 2020-as járványügyi lezárások a virtuális turizmus jelenségét is mindinkább életre hívták, alapvetően azt mondhatjuk, hogy mobilitás, közlekedés nélkül nincsen turizmus. A közlekedés az, amely új helyekre visz bennünket, amely összekapcsolja az otthont az ismeretlennel, amelynek révén az ismeretlen ismerőssé, akár otthonossá válik. A kerékpáros turizmusban éppen a mobilitás, az utazás, a mozgás közbeni attrakció átélése a lényeg. A kerékpározás sebességénél fogva folyamatosan lehetővé teszi a környezet, a változó tájak, tájképek, falu- és városképek befogadását.

Valamiért a turisztikai szakirodalom eddig meglehetősen keveset foglalkozott az utazással, mint a turisztikai élményszerzés módjával, nem pedig mint a turizmus szükséges velejárójával (Scuttari, 2019). Ebből fakadóan a kerékpáros turizmus keresleti oldali vizsgálata viszonylagosan marginális területnek számít, kínálati oldalról pedig a szokásos probléma merül fel, nehéz a kerékpáros turisták elkülönítése más turistáktól vagy éppen a helyi lakosoktól, igaz egy valami azért jól megkülönbözteti őket: általában kerékpáron ülnek és öltözködésük is jellegzetes lehet.

A kerékpáros turista (eltekintve itt a kifejezetten sportolási szándékkal kerékpározóktól) tudatosan vagy nem teljesen tudatosan abból a motivációból táplálkozik, hogy teljesebben megismerjen egy desztinációt, folyamatában lássa a vidéket, a tájakat, a települések váltakozását, esetében nincs tehát afféle alagúthatás, komplexebb benyomást szerez egy adott térségről. Ebben közel azonosak a motivációk a hosszú távú gyalogos túrázással, a kerékpározás sebességkülönbsége (egy átlagot feltételezve 15-20 km/óra, illetve 3-5 km/óra) ugyanakkor nagyobb térségek-távolságok beutazását ígéri egységnyi idő alatt, amellet, hogy a jelzett átlagos sebességgel (hacsak nem egy lejtőn száguldunk lefelé 50-nel) a táj még a maga gazdagságában befogadható. Az átlagos kerékpáros turista infra-struktúrához kötötten mozog, nemigen találkozni ilyenekkel erdei utakon, ösvényeken – az erdőgazdaságok nem is szeretik a kontrollálatlan kerék-pározást az erdőben – így viszont nem vetélkedhet a hosszú távú túrázással abban, hogy ez utóbbi sokkalta természetközelibb módon és helyszíneken valósítható meg. S nem összehasonlítható például egy-egy településre megérkezés élménye sem: a hátizsákos túrázó az ősi, gyalogos – lelassabb – megérkezés élményével lehet gazdagabb településről településre.

Fenntarthatósági és helyi gazdasági vonatkozások

A turizmus ágazatai közül az aktív, és azon belül a kerékpáros turizmus egyre növekvő keresletnek örvend. Ez igaz volt már a pandémia előtt is, és azt követően pedig még inkább megnőtt az emberek igénye a szabadban kerekedés iránt. Ami különösen kedvező a kerékpáros turizmusban, az az, hogy erősíti a helyi gazdaságot és társadalmat, miközben a kerékpározás alacsony káros környezeti hatással jár (feltéve, ha a kerékpárosok a kijelölt kerékpárutakról nem térnek le). A helyi gazdaságra gyakorolt hatása akkor a legnagyobb, ha a kerékpáros nem csak áthalad a tájon, hanem meg-megáll, és költekezik, esetleg meg is száll ott. Az is ismert, hogy a kerékpáros turizmusban magasabb a költség. A kerékpáros turizmus adja az európai turizmus bevételének 11%-át, 44 mrd euró értékben (ECF, 2018). Ebben az ágazatban közel 525 ezren dolgoznak, ami az európai turisztikai munkahelyek jelentős hányadát teszi ki (ECF, 2018). Így a turizmusnak ezen ágense jelentős bevételeket teremt a vidéki térségekben, egyrészt a foglalkoztatáson, másrészt a szolgáltatásokon keresztül. De nemcsak a fajlagos költség magasabb (pl. Franciaországban 20%-kal volt magasabb 2018-ban), hanem az átlagos tartózkodási idő is hosszabb lehet, és amit még ki kell emelnünk, hogy a szezon már a tavaszi hónapoktól indul, és egészen október végéig kitart. A kerékpáros turizmus forgalma a hétvégéken jellemzően nagyobb.

A pandémia időszakában megnőtt a jelentősége a kerékpáros turizmusnak, mind a turisztikai munkahelyek, mind az egészség megőrzését tekintve. A pandémia időszakára az erősödő kereslet jellemző, a hétfégi kerékpáros forgalom egyértelműen nőtt (EuroVelo Barometer 2021). Három útvonal kivételével mindenhol forgalomnövekedést könyvelhettek el a 2019–2021 közötti időszakban. A legnagyobb forgalomnövekedést (20%) a 17-es útvonal (Rhône), az 1-es útvonal (Atlantic Coast) (15%), illetve a 9-es útvonal (Baltic-Adriatic) (10%) számlálói rögzítették. A legnagyobb csökkenést a hazánkat is átszelő EuroVelo 6 útvonal szenvedte el 8%-os visszaesséssel.⁸

A Turisztikai Világszervezet (UNWTO) a Glasgow-i Klímacsúcs (COP26) során aláírta a Glasgow-i Nyilatkozatot, melynek célja, hogy éghajlat-változás lelassítása érdekében meghatározza turizmus szektor feladatait, jelesül azt,

⁸ https://pro.eurovelo.com/news/2021-09-23_rhone-cycle-route-tops-the-inaugural-eurovelo-barometer

hogy 2030-ig a felére, majd 2050-ig legkésőbb érje el az ágazat a nettó zero kibocsátást.⁹

A kerékpáros turista és motivációi

A kerékpáros turisták motiváció sokfélék lehetnek, de talán kijelenthető, hogy a kerékpáros turista motivációi között is fontos elem a természetbe vágyódás, a szabadban levés – az elvagyódás a zárt terekből. Olyan helyeket közelíthetnek meg, amelyeket autóval vagy busszal nem. A kerékpáros turisták többsége tehát valamilyen szinten bibliofil ember, szereti a természetet, és az élményszerzés meghatározója, hogy kerékpározás közben többféle érzékszervével befogadhatja azt.

A kerékpáros turizmus definíciója nem egységes, mint ahogy a motivációk sem. Gondoljunk csak bele, a kerékpáros turisták egy része szívesen tart pihenőt a szép környezetben, szívesen ismerkedik a hely természeti és kulturális örökségével, míg mások inkább egy-egy kitűzött cél elérését, a teljesítményt tartják fontosnak. Egyesek a hegyi terepet és a fizikai megterhelést tartják vonzóknak, míg mások a sík vidéket és a vízparti élményeket.

A kerékpáros turista jellemzően kerékpárral közlekedik, legfőbb eszköze és élményszerzésének alapja a kerékpár, amely ugyancsak sokféle lehet. Leggyakoribbak a túrakerékpárok, vagy trekking kerékpárok, amelyek jellemzően nevüknek megfelelően minden olyan műszaki felszereléssel bírnak, amely a közlekedésben való szabályos és biztonságos részvételhez szükségesek (pl. lámpák, csomagtartó, sárvédő, letámasztó). Vannak, akik a nehezebb terepekre optimalizált túrakerékpárt vagy akár hegyikerékpárt választják, de az országúti kerékpárok, sőt a rekumbensek¹⁰ sem ritkák. Ez utóbbiak esetében is lehet ugyanis csomagtartót alkalmazni, amely a kerékpáros túratáskák felszereléséhez nélkülözhetetlen, bár rövidebb szakaszokra sokan hátizsákkal is nekivágnak.

A kerékpáros turisták sokféle út közül választhatnak. Vannak a klasszikus hosszútávú túraútvonalak, amelyek nem elsősorban sportolásként, hanem kalandként tekintenek a kerékpározásra, ezek állnak a kerékpáros turizmus

⁹ <https://www.oneplanetnetwork.org/programmes/sustainable-tourism/glasgow-declaration>

¹⁰ fekvő kerékpárok

fókuszában. De a hegyikerékpárosokat vonzhatják a hegyi terepeken kijelölt mountainbike útvonalak, amelyek viszont elsősorban nem arról szólnak, hogy több települést felfűzzünk egy útvonalra, hogy bejárjunk egy-egy régiót, hanem hogy sportoljunk egy szűkebb térségen belül, miközben a kiindulási és az érkezési helyünk azonos. Az országúti kerékpározók is szinte kizárólag sportolásként tekintenek a kerékpározásra. Mivel ez esetben a csomagszállítás nem opció, azonos kiindulási és végponttal e kerékpárosok jelentős kihívásnak számítók, napi akár több száz kilométeres útvonalakat, tereptől függően nagy hegyeket és hágókat terveznek be maguknak, rövidebb, egy-két napos vagy hosszabb, több napos túrák keretében.

Már ebből fakadóan is látszik, hogy a kerékpáros turisták is sokfélék: valaki a mindennapokban is kerékpárral közlekedik, ezért magától értetődő, hogy utazásai során is előnyben részesíti ezt a közlekedési eszközt, valaki viszont a mindennapok autózását cseréli le, s a Gaburn-féle turista inverzióból is levezethető motiváció által fűtve, s a lustaságot sportosságra cseréli egy nyaralás erejéig. Van, aki egyedül vagy párban vág neki, valaki viszont nagyobb csoportokkal kerékpározik szívesen. Van, aki a kerékpáron hordja mindenét (étel, ital, ruházkodás, sátor), s még az első villára is kerékpártáskákat szerel, vagy teherutánfutóval, a kisebb gyerekek vagy épp a kutya számára készült kerékpáros utánfutóval szerelkezik fel. Mások viszont – ezt jelzi a kisebb csomag – előnyben részesítik a komfortosabb szállástípusokat, s akár az autós asszisztenciát. De lehet, hogy a kisebb csomag mindössze abból fakad, hogy a kerékpáros turizmus sem feltétlenül hosszabb utazásokat takar, ugyanúgy lehetségesek az egy-két napos kiruccanások, akár vonatos vagy autós desztináció megközelítéssel kombinálva. Fontos említést tenni a 2010-es évek óta terjedő elektromos kerékpárokról (e-bike-okról) is, amelyek nemcsak a városi közlekedésben, hanem a turizmusban is szélesebbre nyitotta a kerékpározók körét, legyen szó rosszabb erőnlétű és/vagy idősebb emberekről, és egyúttal a kerékpározás egynapi hatótávolságát is megnövelheti, illetve a szintesebb terepviszonyokat is szélesebb rétegek számára teszi elérhetőbbé.

Végül rögzíteni lehet, hogy a kerékpáros turista általában nem szervezett tömegturista, azaz elsősorban nem(csak) azokat a helyeket, desztinációkat keresi, amelyek a turizmus leglátogatottabb, legnépszerűbb desztinációi közé tartoznak, még akkor sem, ha szervezett (vezetett) csoportos kerékpártúrázásról van is szó. A kerékpárosokban sokkal inkább megtalálhatjuk a

felfedező típusú turista motivációit, aki új tájakat, településeket, idegen embereket szeretne megismerni, hiszen még ha nagyrészt turisztikai infrastruktúrát használ is, a kerékpár révén érzékeny és tapintatos módon halad át az útjába eső helyeken és érkezik meg úticéljára.

Összegezve az eddigieket, a kerékpáros turizmus számos tevékenységi formában megjelenhet, így az egyéni és csoportos kerékpártúrák, családi kerékpártúrák, hegyi kerékpározás, versenykerékpározás, edzőtúrák, teljesítménytúrák, vagy az egyre népszerűbb tematikus vezetett kerékpártúrák. A Kerékpáros Turizmus Fejlesztési Stratégia (2010) és Gonda (2016) szerint megkülönböztetjük az alábbiakat:

- Kerékpáros turizmus (*Cycle tourism*), amely két hely közötti, turisztikai célú kerékpárral történő utazást jelent. A kerékpározás tehát integráns része a turisztikai élménynek.
- Kerékpáros nyaralás (*Cycle holidays*), amely olyan nyaralás, amelynek tervezésénél a kerékpáros élményszerzés volt a motiváció, amely a nyaralás során megvalósulhat körtúra, csillagtúra vagy vándortúra formájában. A fő közlekedési eszköz ilyenkor a kerékpár, amely kiegészülhet más közlekedési eszközök használatával is (pl. vonattal vagy autóval érkezünk a helyszínre, de ott kerékpárt bérlünk, azzal a céllal, hogy a nyaralás során jellemzően azzal közlekedjünk).
- Nyaralás közbeni kerékpározás (*Holiday cycling*): olyan nyaralás, amelyben a kerékpározás, mint program megjelenik. Ez része tehát a nyaralásnak, de nem a fő célja (pl. a többnapos nyaralás egy napját a kerékpározás határozza meg).
- Kerékpáros egynapos túrák (*Cycle day trips*): szabadidős és rekreációs kirándulások otthonról vagy a szálláshelyről kiindulva, ahol a fő közlekedési eszköz a kerékpár. Ez lehet egyéni vagy vezetett, akár családi vagy csoportos kirándulás is.
- Hosszú távú kerékpáros utak (*Long distance cycle routes*): olyan kerékpáros útvonalak, amelyek egy országon belül vagy országok között ívelnek, akár több 100 km hosszúságúak. Ezek lehetnek vízparti utak, és jellemzően több desztinációt fűznek fel. Jellemzően nagy kerékpáros forgalmat bonyolítanak, és fejlett kerékpáros háttérinfrastruktúra jellemző rájuk.
- Kerékpáros események (*Cycling Events*): nemzeti vagy nemzetközi kerékpáros versenyek, teljesítménytúrák vagy egyéb kerékpáros

rendezvények, programok. Ezeket jellemzően valamilyen téma vagy esemény köré, akár rendszeresen, évente ismétlődően szervezik. Ezek a sportturizmus témaköréhez kapcsolódnak inkább, gazdasági hatásuk jelentős lehet (ld. Tour de France). (A Kerékpáros Turizmus Fejlesztési Stratégia, 2010; Gonda 2016)

Ágazati kapcsolódások

A kerékpáros turizmus az eddig elmondottak alapján tehát önálló ágazatként jelenik meg a turizmuson, és kiemelten aktív turizmuson belül. Az aktív turizmus esetében fontos, hogy a motiváció és a tevékenység szorosan összefonódik (Gonda, 2016). A motivációkból eredeztethetően levezethető, hogy mely ágazati turizmusfajtákkal keveredhet (elsősorban a kaland-, sport-, öko-, vízi-, vidéki, kulturális és zárandok turizmussal). Kiemelendő, hogy jelentős az átfedés a vidéki (rurális) turizmussal; egyrészt elriasztóan hathatnak a sűrűn lakott, urbanizált térségek, nagyvárosok a kerékpáros turistákra, azonban a fejlett kerékpáros turisztikai infrastruktúra megléte oldhatja ezt az averziót (l. alább). Másrészt a vidéki turizmus helyszínei bővelkednek a kerékpáros turizmushoz elengedhetetlen kerékpárút hálózattal, alacsony forgalmú utakkal, erdei utakkal és az élményhez szükséges tájképpel, hangulattal. Természetesen a kerékpáros turistában is meglehetnek a városi turista motivációi, a városnézés, a múzeumok, kiállítások, műemlékek felkeresése, így a kulturális vagy örökségturisztikai elemek is fontosak lehetnek – igaz szimfonikus koncertre vagy színházba kicsi eséllyel esik be egy kerékpáros turista, de a nyaralás egy-egy napján eltérő programok szervezése esetén a kettő nem zárja ki egymást. Ugyanígy a gasztro- vagy például a borturizmussal való kapcsolódások is lehetségesek, gondoljunk csak Balatoni Bringáutra, vagy a későbbiekben kifejtésre kerülő Fertő-tájra (e szempontból kedvező, hogy a legtöbb országban megengedett a kismértékű alkoholfogyasztás a kerékpározóknak). Hasonlóképpen átfedhet a kerékpáros turizmus a vízparti turizmussal, így a Magyarországon népszerű tókerülő útvonalak ide is jó például szolgálnak, ahol a vízparti fürdőzés kellemes és szükséges kiegészítése a kerékpározásnak. A Duna-menti kerékpárút főként a kulturális örökség megismerésének élményét tartogatja, vagy épp a vízi járművekkel való kombinálás lehetőségét.

A kerékpáros turizmus infrastruktúrája

Ha a kerékpározás specifikus infrastruktúrájára – kerékpárútvonalak – gondolunk, egyértelműnek tűnik az összefüggés, hogy a kerékpáros turizmus alapvetően a bringázás, mint közlekedési mód elterjedésével párhuzamosan alakult ki. 19. századi feltalálása, a gumibroncs vagy a lánchajtás, a váltók alkalmazásának innovációi fontos lépcsők voltak a 19. századi elterjedésében. A kerékpár népszerűsítésében élen jártak a kerékpáros versenyek is, a legismertebbek már több mint száz éves múlttal rendelkeznek (Tour de France, 1903; Giro d'Italia, 1909; Vuelta a Espana, 1935). A kerékpár a 20. század elejére olcsósága miatt széles társadalmi rétegek számára ismertté vált – és megvalósítója lett a közlekedési demokráciának –, és a rövidebb-hosszabb kerékpáros túrázás is megjelent a szabadidőeltöltés, a turizmus világában. A második világháború utáni motorizációs boom azonban évtizedekre visszavetette általában a kerékpáros közlekedés fejlődését. Így a nagyvárosokból az autók – az autós urbanizmus, illetve várostervezés – térnyerésével a kerékpár kiszorult, s bizonyos térségekben máig szegénységi indikátornak számít a közlekedésben.

Az 1970-es évektől kibontakozó környezeti mozgalom és az olajválság azonban szemléletváltozást és fejlődést hozott el a területen, de a kerékpáros közlekedésben máig élen járó Hollandiában a megnövekedett számú autós balesetek és halálos kerékpárosszólások, köztük számtalan gyermek áldozattal is hozzájárultak a kerékpáros forradalom kialakulásához és az autós forgalmat visszaszorító intézkedések meghozatalához. Ezekkel párhuzamosan, elsősorban a nyugati nagyvárosokban fellendült a kerékpáros mozgalom és közlekedés, az urbanisztikában megjelent a kerékpárbarát várostervezés gondolata, és a kerékpáros turizmus is fokozatosan előtérbe került.

Hazánkban is fellendülésnek indult a kerékpáros közlekedés, a kerékpárutak építése, főként a rendszerváltozás után, de ez az időszak éppen a motorizációs hátrányok leküzdéséről is szólt, így a kerékpáros infrastruktúra fejlesztése eltörpült az útfejlesztések, autópálya építések mellett. A növekvő számú autó az utakon még inkább visszavetette a kerékpározást. Az ezredforduló környékének fejlesztései inkább a turisztikai desztinációkra koncentráltak, ekkor épült ki a Balaton és a Fertő körüli (a magyar oldal) bringautó, míg a városi közlekedés kerékpáros feltételei lassabban javultak. A 2000-es évek közepe óta azonban Magyarországot is elérte a „bringás forradalom”, amely

elsősorban Budapesten és a nagyobb városokban hozott látványos változásokat, a kerékpározás sokak, főleg fiatalok számára mozgalommá vált, amelyet különböző civil szervezetek és kampányok is segítettek (Magyar Kerékpárosklub, Critical Mass, Bringázz a munkába), s egyúttal a kerékpáros turizmus fejlesztése is önálló prioritássá vált. Így, míg korábban akár ciki volt biciklivel iskolába, munkába járni, ma már trendi, és a fiatalok nagyobb hányada választja napi közlekedési eszközéül, vagy kombinálja azt a közösségi közlekedéssel. Ezt az igényt a hazai nagyvárosok is igyekeznek kielégíteni, már csak azért is, mert egyre erősebb elvárás rájuk nézve, hogy a városi közlekedési rendszereiket fenntarthatóbb módon alakítsák át.

Ez a városi, városkörnyéki infrastruktúrafejlesztés a városi turizmusra is hatott, illetve hatással van. A közösségi, ún. megosztott kerékpárok például kedveltek lettek a turisták körében is, mivel egy más típusú, egyéni és aktív városnézést tesz lehetővé: más „szögből” ismerhető meg a város, más tempóval fedezhető fel a városi lüktetés, nagyobb távokat lehet bejárni, kedvező áron és rugalmas feltételek mellett, és kombinálva pl. metróval akár egészen nagy területek is felfedezhetővé válnak.

Míg a városokban a kerékpárforgalmi létesítmények sok esetben más közlekedési módokkal osztják meg a teret (kerékpáros nyom, kerékpársáv, kerékpározásra alkalmas járda stb.), a kerékpáros turizmus elsősorban az önálló kerékpárutakat, akár az infrastruktúra független kialakítású kerékpárutakat, illetve az alacsony forgalmú – jó esetben kitáblázott – mellékútvonalakat részesíti előnyben. Mit jelent az autófüggetlen kerékpáros infrastruktúra? Azt, hogy a kerékpárutakat nem utak mellett (sokszor a zöldfelületek kárára, amely gyakran helyi konfliktusokat okoz), de nem is mezőgazdasági utak igénybevételével, hanem ezektől teljesen függetlenül alakítják ki, jellemzően felhagyott vasútvonalak pályája, gátak, folyópartok igénybevételével (Berney 2018). Ilyen hazánkban is van, pl. a Tisza folyó töltésének egyes szakaszai Tiszaföldvárnál. Ezek biztosítják a legkényelmesebb, legháborítatlanabb kerékpározás élményét, ám természetesen ezek számítanak a legdrágább megoldásnak, ezért viszonylag ritkák. Sokkal általánosabb megoldás, hogy a kerékpárutakat alacsony forgalmú mellékutakon, régi településeket összekötő utakon (ahol a forgalom új nyomvonalra került), mezőgazdasági, erdészeti utakon alakítják ki. Igaz sok esetben ez azzal jár, hogy a kerékpáros nem a legrövidebb, hanem a leginkább sík útvonalon halad két település között, de nem is feltétlenül az

a cél, hogy minél gyorsabban eljusson A-ból B-be. A turisztikai kerékpárutak burkolata függ a helyi adottságoktól. Természetvédelmi, különösen fokozottan védett természeti területeken gyakori, hogy élőhely-barátabb és természetesebb murvás, homokos burkolatot készítenek, és az is előfordulhat, hogy ehhez helyi építőanyagok használatát írják elő a természetvédelmi hatóságok.

A kerékpáros utak minősége, biztonságos kialakítása, rendszerszerű hálózata alapvető fontossággal bír. A kerékpáros útvonal akár maga a termék is lehet, gondoljunk csak a Balatont kerülő bringaútra, vagy a nemzetközi, több országon átívelő útvonalakra. A kerékpárutaknak több fajtáját is megkülönböztethetjük, így a nemzetközi, nemzeti, regionális és helyi utakat, illetve azok hálózatát. Kiemelendő az európai térségben kialakított Eurovelo nemzetközi kerékpárút hálózat, mely 17 távolsági utat fog össze összesen 90 ezer km hosszúságban, ennek jelenleg már a fele megfelelő minőségben áll a kerékpárosok rendelkezésére.

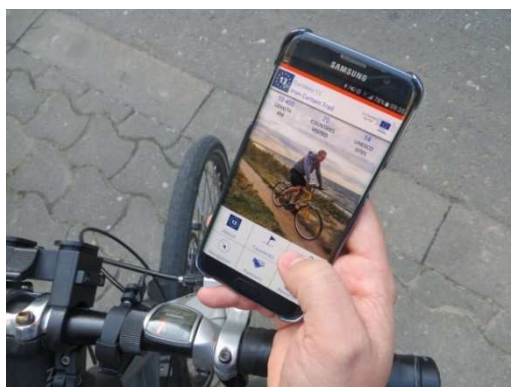
Hazánkat az EuroVelo 6 (az Atlanti-óceánt a Fekete-tengerrel összekötő útvonal), az EuroVelo11 (Kelet-Európai útvonal) és az EuroVelo 13 (Vasfüggöny útvonal) és a még kezdeti stádiumban járó EuroVelo 14 (Közép-Európa vízei útvonal¹¹) érinti. Általános elvárás, hogy az utak jó minőségben, megfelelő háttérszolgáltatásokkal álljanak a kerékpárosok rendelkezésére. Az utakat az érintett országos, regionális és helyi önkormányzatok és szervezetek üzemeltetik és fejlesztik. Az EuroVelo az ECF (Európai Kerékpárosok Szövetsége) bejegyzett minőségi védjegye, amelyet a megfelelő minőségben és háttérinfrastruktúrával rendelkező, legalább 300 km-es, nem túl nagy szintemelkedéssel rendelkező (max. 6%) útvonalak szerezhetnek meg. Emellett az ECF kidolgozta az ECS (European Certification Standard) európai tanúsítási szabványt, amely az EuroVelo és más európai kerékpárút-hálózat és hosszú távú útvonal minősítésére szolgál.¹²

11 Az útvonal Ausztrián és Magyarországon halad át, fontos vízparti és vízhez köthető helyszíneken, mint pl. az Őrségi Nemzeti Park vagy a Balaton északi partja, Velencei-tó és a végállomás a tervek szerint Debrecen lesz. A magyarországi szakasz kezdő pontja, a 0. kilométerkö Szentgotthárdon, az osztrák határnál már kihelyezésre került (<https://maketusz.hu/eurovelo14-nulla-kilometer/>).

12 <https://pro.eurovelo.com/projects/european-certification-standard>

1. ábra: Az EuroVelo nemzetközi kerékpárút-hálózat átfogó térképe
Forrás: <https://en.eurovelo.com/about-us>

2. ábra: Az EuroVelo 13 Vasfüggöny útvonal telefonos applikáción keresztüli elérése

Forrás: EuroVelo (<https://www.flickr.com/photos/eurovelo/33486942633/in/album-72157680450750042/>)

Az utak mellett nemkülönben fontosak a kiegészítő létesítmények. Ilyenek az utakra felfestett irányjelzők, a konzekvens, jól látható táblázás, amely tükrözi a kerékpáros úthálózat megfelelő számozását, illetve hogy az valós kilométeradatokon alapszik. Ma már az is alapkövetelmény, hogy a kerékpárutak az online térképeken, a különféle applikációk segítségével elérhetők legyenek. Szükségesek emellett a megfelelő helyekre telepített pihenőhelyek, pihenő padok, ivókutak, árnyékoló létesítmények, esőbeállók, önkiszolgáló szerviz-dokkok. A kényelmet szolgáló létesítmények mellett a hely megismerését olyan létesítmények szolgálják, mint a megfigyelőhelyek, kilátók, tájékoztató és információs táblák. A kerékpáros turizmusra ráépülő magánszolgáltató szektor mellett mindezek jelzik, hogy a kerékpáros turizmus igényli a helyi önkormányzati vagy állami szerepvállalást az ágazat fejlesztésében, az infrastruktúra építése pedig bizonyos esetekben meglehetősen forrásigényes.

Meg kell említeni továbbá azt az infrastruktúrát is, amely ráhordja a kerékpárosokat a desztinációra. Fontosak a kapcsolódási lehetőségek más közlekedési rendszerekhez, közösségi közlekedéshez (pl. vonat, komp). Akinek nem megoldható a saját szállítás, az a vasútra kényszerül, ám ha ez megfelelő szolgáltatási színvonallal jár, nem érzi a turista kényszernek és kompromisszumnak. A modern vasúti közlekedésben ugyanis már nem tekintenek „ellenségként” a kerékpárját a vonatra feltenni szándékozó kerékpárosra, hanem külön kerékpáros kocsik, kerékpárszállításra alkalmas, alacsonypadlós szerelvények szolgálják ki a bringás turizmus igényeit. Emellett sokak számára az is opció, hogy a desztinációban béreljenek kerékpárt, e-bike-ot – ha nem akarnak a szállítással bajlódni vagy valami furcsa oknál fogva nem rendelkeznek otthoni kétkerekűvel.

A kerékpáros desztináció színvonalát emeli, ha az útvonalak mentén elérhető szerviz, kerékpáros szállítási és megőrzési szolgáltatás, élelmiszerbolt, kisebb vendéglátóegység, esetleg szállás, amelyek a kerékpáros igényeket is figyelembe veszik (ezekről a későbbiekben még ejtünk szót).

Desztinációfejlesztés és szolgáltatások

A kerékpáros turizmus fellendülésével erősödik a kerékpáros térségek között a verseny. Így az egyes kerékpáros desztinációkban szisztematikus és komplex turizmusfejlesztésre van szükség, valamennyi érintett turisztikai szereplő bevonásával. A kerékpáros turista keresi az élményeket, a

természetközelséget, de emellett fontos számára az adott táj társadalmának, kultúrájának is a megismerése. Közelebb kerül a helyiekhez, a vendéglátóhoz, így a szolgáltató szektor nyitottsága és felkészültsége meghatározó a kerékpáros turizmus alakulása szempontjából.

Nemzetközi trendeknek megfelelően hazánkban is elmozdult a kerékpáros turizmus a magasabb minőségű turizmus irányába. A kerékpárosbarát éttermek és szálláshelyek kialakítása az adott desztinációban hozzájárul a térségről alkotott képhez, illetve a turistáknak a kényelméhez, így kedvező, ha igazodik a magasabb elvárásokhoz.

Egyre nagyobb igény jelentkezik a tematikus utak iránt, amelyek az adott tájegységben egy-egy témakör mentén fűzi fel az attrakciókat, helyi látni-valókat. Ehhez megfelelő szakismerettel rendelkező túravezetőkre, illetve az egyéni utazóknak megfelelő tematikus útvonalakat jelölő térképekre, applikációkra és kitéblázottságra van szükség – a megfelelő, kedvező esetben minősített útvonalak és kínálati elemek mellett. A tematikus utak csomagajánlatok formájában is megjelenhetnek, amelyet akár a szállásadók maguk is ajánlhatnak a vendégeiknek.

Az alábbi felek együttműködése szükséges a megfelelő kerékpáros desztináció fejlesztéshez:

- kerékpáros infrastruktúrát fejlesztő és fenntartó helyi, regionális és nemzeti szintű, önkormányzatok és szervezetek,
- kerékpáros egyesületek, civil szervezetek, fejlesztési ügynökségek,
- szálláshely-üzemeltetők,
- éttermeket, vendéglátóhelyeket üzemeltetők,
- kerékpárkölszönzők, szervizek, autós asszisztencia és kerékpármegőrzési szolgáltatók,
- attrakciókat üzemeltetők, programszervezők,
- kapcsolódó turisztikai szolgáltatások (pl. vízi turizmus) működtetői
- turisztikai desztinációs marketinggel foglalkozó szervezetek (pl. helyi TDM iroda),
- közösségi közlekedési rendszerek üzemeltetői,
- egyéb modulárisan kapcsolódó közlekedési rendszerek üzemeltetői (pl. komp),
- szakképzett túravezetők.

A kerékpárosbarát szálláshelyekkel, kempingekkel, vendéglátóhelyekkel szemben napjainkban már komoly elvárások vannak. Komoly minősítési rendszerek alakultak ki az egyes országokban, mint pl. a német *Bett & Bike*, az olasz *albergabici*, a magyar *Kerékpárosbarát Szálláshely*¹³, vagy a nagy-britanniai *Cyclists Welcome*, amely a világ elsőként létrejött kerékpárosbarát szolgáltatói hálózata. A szolgáltatóval szemben elvárt vagy ajánlott, hogy

- rendelkezzenek zárt kerékpártárolási lehetőséggel,
- rendelkezzen egy alap szervizelő csomaggal (pumpa, szerelőkészlet),
- biztosítson töltési lehetőséget az elektromos biciklikhez,
- rendelkezzen térképpel a térségi kerékpárutakról,
- tudjon felvilágosítást adni, látnivalót, túraútvonalat ajánlani,
- biztosítsanak egyetlen éjszakára is szállást,
- rendelkezzenek szárító helyiséggel az átázott vagy kimosott ruhák szárítására
- kínáljon egészséges és tápláló reggelit, igény esetén ebédcsomagot
- biztosítson térítésmentesen vízvételi lehetőséget
- biztosítson csomagszállítást, reptéri vagy vasútállomási transzfert.

Csehországban és Szlovákiában, ahogy hazánkban is, nem csak a vendéglátó- és szálláshelyek szerezhettek kerékpárosbarát minősítést, hanem a látnivalók, turisztikai attrakciók is, amennyiben

- rendelkeznek fedett tárolóval,
- elsősegély dobozzal,
- szervizkészlettel,
- el tudják látni a kerékpárosokat megfelelő információkkal és térképekkel.

Ezek a minősítési rendszer segítenek a kerékpáros turistának eligazodni a kínált szolgáltatók között, hogy biztosan azt a színvonalat és ellátást kapja, amelyet elvár egy minősített vendéglátó- vagy szálláshelytől. Emellett összekapcsolják a keresletet a kínálattal, illetve a kisebb szolgáltatók számára célzott marketing lehetőséget is nyújtanak.

¹³ Magyar Kerékpáros Turisztikai Szövetség (MAKETUSZ) által kidolgozott minősítési rendszer, melynek alapja a Bike Friendly nemzetközi kerékpáros turisztikai minősítési rendszer, melyet az ECF is elismer.

Ha pedig a marketing szóba került, meg kell említenünk azt is, hogy nagyon fontos szerepet kap egy-egy kerékpáros desztináció esetében a térség megfelelő promóciója és marketingkommunikációja. Ebben a tradicionális kerékpáros térségek már élen járnak, de hazai viszonylatban is már egyre jobban körvonalazódnak az országos és helyi marketing és imázs kialakításának főbb irányai, és remélhetően hamarosan az eredményei is.

Jó gyakorlat: kerékpáros turizmus a Fertő tó körül

A kerékpáros turizmus kialakulása a Fertő-tájon

A Fertő-táj jó példa arra, hogy egy táj szemlélete mennyit változhat az idők során, részben összefüggésben a tájat érintő környezetváltozásokkal. A 19. századi romanticizmus hatására fedezik fel először Fertő-táj szépségét, ekkor létesülnek az első fürdőházak, azonban az uralkodó haszonelvű szemléletmód alapján a táj értékeinek elutasítása, valamint a jelentős természetátalakító elképzelések, így a lecsapolás ötlete is újra és újra megfogalmazódott, rendszerint a kisvízű periódusok során, vagy kiszáradáskor, mint az legutoljára az 1860-as években történt. Miután Burgenland rákerült a térképekre a Fertő-diskurzusok elsősorban pozitív módon ragadták meg a térséget, a Fertő térsége, különösen a Fertőzug pusztasága jól használható volt a tartomány egyediségének hangsúlyozására, turisztikai, honismereti céllal. A Fertőt ekkor a bécsiek tengereként igyekeztek reklámozni. A befogadó, magasztaló vélemények azonban nem voltak egyeduralmuk, ekkor is megjelentek – az 1930-as évek alacsony vízszintjével összefüggésben – a haszonelvű, mérnöki megközelítések, amelyek a tó szabályozásáról, részleges kiszáritásáról vagy Fertőmeggyes és Illmic között egy híd építéséről fantáziáltak. Ez az időszak az 1970-es évekig tartott, akkor győzedelmeskedett a természetvédelem a motorizációs törekvésekkel szemben, s a nagyszabású tervek lekerültek a napirendről (Békési 2007; Jankó 2021).

Ezután még a mezőgazdaság (nagyüzemi bortermelés, az árutermelő mezőgazdaság) és a turizmus érdekeivel kellett kiegyezni, megállítani a szőlők, az intenzív kultúrák, a parcellázások, beépített területek növekedését, erre az osztrák oldalon elégtelennek tűntek a természetvédelmi lehatárolások (Grosina 1984). Ezzel szemben a magyar oldalon sokáig az aknazár majd az elektromos jelzőrendszer volt az úr, ami természetvédelmi szempontból meglehetősen hasznos volt. A Fertő teljes területe ugyanakkor 1979-ben az UNESCO Man and Biosphere programjának részeként bioszféra rezervátum,

1986-ban a vizes élőhelyeket védő ramsari egyezmény hatálya alá tartozó terület lett. Az 1980-as években kibontakozó nemzeti parki gondolat azonban csak lassabban ért be. Osztrák oldalon 1993-ban, magyar oldalon már 1991-ben nemzeti parki védelmet kapott a terület, a közös, határon átnyúló nemzeti park pedig 1994-ben alakult, ugyanekkor csatolták a magyar részhez a Hansági Tájvédelmi Körzetet.

A második világháború után a turizmus ugyanis egyre inkább kibontakozott az osztrák oldalon. Míg a háború előtt egyetlen hivatalos strand volt Pátfalunál (Podersdorf), az 1950-es évektől Fertő osztrák oldalán egyre több strand, és üdülöházak terület létesült, amelyeket a tartományi kormány is támogatott, a turisták pedig szépen lassan kezdték felfedezni a Fertőt, de eleinte nem is annyira a vizét, mint a körülötte termő vörös nedűt. Bécs közelsége miatt azonban a fővárosi vendégek ritkán szálltak még meg az 1950-es években (Burghardt 1962). Idővel azonban nemcsak az aszfaltutak terjedtek ki a területen, hanem az üdülöházak és a hotelek is. A csónakázás, vitorlázás mellett lassan a fürdőzők is felfedezték maguknak a tavat, a sík Fertő környéki terep pedig nemcsak a lovas túrázásra csábította a térségbe látogatókat – a 20. század közepéig még meglehetősen nagy állatállomány (ménesek, szarvasmarhák) volt a Fertőzugban – hanem a növekvő népszerűségű kerékpár, illetve a kerékpáros túrázás is megjelent, érezhetően az 1980-as évek közepétől (Artner 2005; Hetfleisch 1984). A kerékpáros turizmus kibontakozását segítette, hogy eredendően a mezőgazdaság fejlesztésének céljából aszfaltozott mezőgazdasági utak (Güterweg) kezdték behálózni a tartományt. Ezen utak hossza 1991-re elérte a 2500 km-t, 2019-re pedig a 4000-et (Jankó 2021). Ezekon kiválóan megfértek egymással a kerékpárosok és a mezőgazdasági gépek, már csak a hálózat kialakítása, kitáblázására volt szükség, amelynek nagy lökést adott a nemzeti parki minősítés, majd az UNESCO világörökségi cím 2001-ben.

Magyar oldalon a két világháború között Fertőrákosnál csónakház és cserkész vízitelep állt a mai strand helyén (Thirring 1933). A második világháború után aztán soproni gyárüzemek, városi intézmények kezdtek el vörösfenyő cölöpökön nádtetős házakat emelni, amelyek elsősorban a vitorlássportot szolgálták. A spontán fejlődéssel járó problémák (pl. csatornázás hiánya, növekvő terhelés) az 1960-as évek közepére érlelték meg a központi tervezés és fejlesztés igényét-szükségességét. Ekkor született a döntés a vízitelep kibővítéséről, a terület feltöltéséről, a kivezető út korszerűsítéséről,

aszfaltozásáról, a cölöpházak újjáépítéséről. A fejlesztések gyorsításához a vízitelep területét 1972-ben Sopronhoz csatolták (Zádor 1975). Alapvetően ezzel a rendezéssel és fejlesztéssel alakult ki nagyjából az a terület, amelyet mintegy két éve újra a munkagépek vettek birtokba, hogy teljesen átalakítsák a területet.

Ahogy fentebb már utaltunk rá, a magyar oldali kerékpárút-építések az 1990-es évek közepétől kezdődtek meg – elsők között a Sopron–Tómalom–Fertőrákos szakasz –, és a 2000-es évek közepére lett kész a Sopron–Fertőd–Pomogy szakasz. Ekkor hiányzott azonban még a Fertőrákos–Balf kerékpárút, amely csak 2015-ben épült meg, elsősorban mezőgazdasági utak igénybevételével. Ugyanebben az évben folyt a már meglévő hálózat rekonstrukciója is, valamint a Fertőd–Pomogy kerékpárút alternatíváját, a Sarród–Fertőújlak–országhatár kerékpárutat is ekkor építették.

A Fertő tó körüli kerékpárút szakaszai

A kerékpáros alapinfrastruktúra tehát viszonylag régóta adott a térségben, a Fertő körüli kerékpártúra jó ideje ismert. Az alapkör (B10 jelzés Ausztriában, de magyar oldalon is ezt fogják adaptálni) 120–130 km hosszú, azonban Ausztriában számtalan nyomvonalváltozat közül választhat a kerékpáros turista. Alapvetően a terület tehát három részre bontható.

A magyar szakasz Fertőrákostól Fertődig, onnan a pomogyi vagy a fertőújlaki határátkelésig tart (utóbbi egy „átbújó pont”, csak kerékpárral és gyalog használható, ezért határellenőrzés nincs). A Fertőmeggyes – Mithrász-szentélynél lévő határátkelőt csak kerékpárral és gyalog lehet használni, határellenőrzés viszont előfordul. Az út a barlangszínháznál érkezik meg Fertőrákosra, ahol vagy a Rákos patak völgyében lehet folytatni az utat – szintén jelzett kerékpárúton –, akár Sopron, akár a Fertő tavi strand vagy Balf felé, vagy a község főútján felfestett kerékpáros sávon, illetve nyomon Balf felé. Utóbbi esetben jól láthatóvá válik nemcsak a település számtalan műemléke és építészeti karaktere (mint fallal övezett egykori mezőváros), hanem az is, hogy mennyire ráépült a falu a (kerékpáros) turizmusra. Fertőrákos déli határában a kerékpárút részben murvás kialakítással a Ruszt–Rákosi dombvonulat lankáin halad Balf irányába, amely helyenként meredek kaptatókkal is rendelkezik, cserében ugyanakkor a Fertő tavi panoráma kárpótolja az utazót. Emiatt van az, hogy még mindig vannak olyan kerékpárosok, akik a rendkívül rossz minőségű és keskeny Fertőrákos–Balf

országutat választják. Balftól gyakorlatilag végig a Sopron–Fertőd országút tó felőli oldalán halad az elkülönített kerékpárút, amelynek Balf–Fertőboz, valamint Fertőboz–Hidegség szakaszán gyakran még ma is felújításokra van szükség, mert az útmenti nyárfák gyökerei feltörnek az aszfaltot – és ez még a fák kivágása után is jellemző volt. A települések belterületén a kerékpárosok pedig választhatnak a közút vagy a gyalogosokkal rendre közös járda között, ezt a forgalomirányító jelek is engedélyezik.

Bár az út mentén számos látnivaló van (pl. fertőbozi Gloriett, hidegségi Papkert, templom, fertőszéplaki tájházak, fertődi kastély stb.), a Fertő közelébe a kerékpárútról nem érezhető, még a nádas sem látható. Ehhez el kell hagyni a kerékpárutat és felkaptatni a fokozatosan keleti irányban lealacsonyodó löszből épült magaspartra, pl. a fertőbozi Gloriettnél. A Fertőd–Sarród–Fertőújfalak szakasz – bár fele részben alacsony forgalmú és hepehupás országúton halad, kedvezőbb útvonalat ajánl a Fertőd–Pomogy szakasznál, jóllehet ez utóbbit 2020-ban felújították. Előbbi esetén ugyanis számtalan természetvédelmi bemutatóhelyet, látnivalót talál a kerékpáros turista, a pomogyi határátkelés mellett a pomogyi sztyepp-állatkert tervezett meglátogatása szólhat.

A Fertőzug területe az osztrák vagy burgenlandi pusztá. Karakterét a még megmaradt sekély, sós tavak adják, ezek mellett-körül is számos bringaut kanyarog, de a fővonal mellett is láthatunk ilyeneket. Csapadékszegény években ezek vize nyáron teljesen el is tűnik. A legnagyobbak egyike – a nyarat vize is túléli – a mosonszentandrási (St. Andrä am Zicksee) sziktó, amely mellett strand és nagy kemping is van. Igaz fürdésre a maximum térdig érő víz kevéssé alkalmas, azonban a Schneeberggel megkoronázott naplemente, vagy a tóparti ürgekolóniák a település marketingkiadványában is kiemelt helyen szerepelnek. Ha csak „körbetekerni” akar a turista, nehezen választ útvonalat, ugyanis számos település értékes vonzerőkkel csábítja a turistát. A teljesség igénye nélkül Illmic természetvédelmi kiállítás, ásványvízkútja, építészeti öröksége, Boldogasszony székesegyháza, Féltorony kastélya, Barátudvar skanzenja is fontos látnivaló, és akkor ott van a legtöbb vendégéjszakát, vendégszámot felmutató Pátfalú, amely két nagy stranddal, hatalmas kempinggel, világítótoronnyal rendelkezik, és valójában az egyetlen település, amely a vízparton van (naplemente, alpi hegyek, Lajta-hegység...). Magyar turistának itt szinte Balaton-érzése támadhat. Hangsúlyozni kell tehát ehelyütt, hogy a magyar oldali vízitelephez hasonlóan

a többi osztrák település is a nádason keresztül vezetett köldökszínór-szerű úttal és rendszerint feltöltésekre épített üdülőtelepekkel kapcsolódik a nyílt vízhez.

A tó végében Nezsider, amely pozíciójából fakadóan a legközelebb van Bécshez, az autópályához, ez meglátszik forgalmán. Ennek strandján lehet a leginkább tenger-érzésünk, hiszen észak-déli irányban tekinthetünk végig a tavon. Innen ér át a kerékpáros a tó nyugati felére, amelyet a Lajta-hegység keretez. Az első dombot Nyulas községnél mászhatjuk meg, amely bortermeléséről híres. A törzsútvonal a sík részekén halad, ugyanakkor alternatív párhuzamos útvonalat találhatunk a Lajta-hegység szőlői között, ez egészen Fertőmeggyesig megvan. Bár a síkvidéki útvonal kitérők nélkül sokszor még el is kerül a településeket, vétek azonban elmenni az egykori mezővárosok, fallal körülvett városkák ékszerdobozai mellett: Fertőszéleskút (strandján ugyancsak világítótoronnyal), Feketeváros, Fertőféhéregyháza, Oka, Ruszt, Fertőmeggyes (víziszínpad) megannyi turistamágnés, Fertő tavi stranddal azonban csak Fertőszéleskút, Ruszt és Fertőmeggyes rendelkezik.

A tó körül – immár elmondható – magyar és osztrák oldalon is kiterjedt és sokszínű infrastruktúra szolgálja a kerékpáros turistákat. A kerékpárutak szinte maradéktalanul aszfaltozottak, csak az érzékeny területeken (a törzsútvonalon Sopron–Fertőrákos, Fertőrákos–Balf, Pátfalu–Védeny) között

3. ábra: Fertő tavi panoráma a B52-es útról Ruszt–Fertőmeggyes között
Forrás: Saját kép (Bertalan Laura, 2016)

vannak murvás szakaszok. Minden településen van szállás, a kempingek jelenléte szintén sűrű. Sajnálatos azonban az osztrák kempingekben elterjedt gyakorlat, amelynek során a sátras kerékpározókat sokszor méltatlan, komfort nélküli helyekre szegregálják az autósokkal, lakókocsisokkal szemben. Az osztrák oldalon megemlíthető még a kerékpáros komp szolgáltatás is, amely több település között létesít kapcsolatot, ha valaki le szeretné rövidíteni a tókerületet – vagy éppen nem akar átjönni Magyarországra (Fertőmeggyes–Illmic komp), ami jelzi, hogy bizony van vetélkedés a tó két oldala között.

Kerékpáros turizmus fejlesztése a magyar oldalon

A kerékpáros turizmus nagy népszerűségnek örvend immáron évtizedek óta, különösen igaz ez a tó ausztriai szakaszán. Az elmúlt évek jelentős infrastruktúra fejlesztéseinek, és az egyre inkább körvonalazódó kerékpáros térségi fejlesztési elképzeléseknek és azok megvalósításának köszönhetően a magyar oldalon is egyre jelentősebb kerékpáros turista forgalom jelentkezik.

Ebben a legfontosabb szerepet értelemszerűen az osztrák oldalihoz képest jelentősen elmaradott úthálózat és kiegészítő fejlesztése játszott (és játszik), de emellett a kapcsolódó szolgáltatások megjelenése és ezzel a települések és a táj kerékpáros desztináció karakterének magára öltése is legalább annyira meghatározó.

A Fertő tó magyar oldalán fut az EuroVelo 13-as Vasfüggöny útvonal, amely szintén hozzájárul a forgalom növekedéséhez. A minőségi fejlődést pedig jól érzékelteti, hogy a nagymúltú német ADFC kerékpáros szövetség a Fertő tavat kerülő útvonalat (Neusiedlersee Radweg), az osztrák és magyar szakaszt egybe véve, 5 csillagosra értékelt, ami az európai viszonylatban legjobb utaknak jár.¹⁴

¹⁴ Az ADFC (Allgemeine Deutsche Fahrrad-Club) az alábbi szempontok szerint értékeli az útvonalakat: az út szélessége, az út felülete, a kitáblázottság, a forgalmi terhelés, turisztikai infrastruktúra, busz/vonat csatlakozási lehetőségek és a marketing. (<https://www.adfc-radtourismus.de/neusiedler-see-radweg>)

4. ábra: Kompolás Fertőmeggyes–Illmic között
Forrás: Saját kép (Jankó Ferenc, 2016)

5. ábra: Kerékpáros Csillagtúra Központ Fertődön
Forrás: Sopron-Fertő Turisztikai Fejlesztő Nonprofit Zrt., 2021

A Sopron-Fertő kiemelt turisztikai térségben az elmúlt években (és napjainkban is) sorra születtek a nagyobb léptékű fejlesztések, felújítások, településeket összekötő, illetve településeken belüli infrastruktúra-fejlesztések. Ezzel a desztinációban igen jelentős állami és európai uniós

fejlesztési forrás összpontosult, amelyet a magánéros beruházások is kiegészítettek. Így kialakításra került többek között Fertődön egy kölcsönzővel és szervizzel is rendelkező kerékpáros csillagtúra központ, számos kerékpáros pihenőhely, ivókút, kihelyezett térképek, valamint létesültek szenzoros kerékpáros forgalmat számlálók is.¹⁵ A legtöbb érintett települési önkormányzat is hajtott végre kisebb-nagyobb léptékű infrastruktúrafejlesztéseket (pl. Hegykő, Fertőszéplak).

Az alpinfrastruktúra mellett számos kerékpárosbarát szolgáltatás jelent meg, vendéglátó- és szálláshelyek nyitottak a kerékpárosok irányába. Az Aktív- és Ökoturisztikai Fejlesztési Központ, a Magyar Turisztikai Ügynökség és a Sopron-Fertő Turisztikai Fejlesztő Nonprofit Zrt. közösen megvalósított aktív- és ökoturisztikai fejlesztések (pl. kerékpáros pihenőhelyek, vízi madárles) révén, megfelelő marketingtevékenységgel kiegészítve az osztrák oldallal versenyképes desztinációt eredményeznek.

A Fertő-tájat igazság szerint, kerékpáros szempontból határon átnyúló desztinációként kellene értelmezni, és ennek minden előnyét megragadni. A cél, hogy magyar oldali szolgáltatások igénybeviteléből származó bevételeket maximalizáljuk, vagyis minél több idő eltöltésére vegyük rá az ide érkezőket. Ehhez az kell, hogy megfelelő kínálati elemekkel, attrakciókkal, megfelelő szálláshelyekkel rendelkezünk. Össze kell kapcsolni a térség különböző turisztikai termékeit, és ez a kapocs lehet épp a kerékpáros turizmus maga. A Fertő-táj sokszínűsége számos felfedezésre váró csodát tartogat az útról letérő, egy-egy településen elidőző családok, fiatalabbak, illetve idősebb kerekesezők számára (ezt közvetíti a „*Gurulj át ezer csodán*” szlogen is). Összekapcsolható a kulturális turizmus (gondoljunk csak a megújuló és páratlan szépségű fertődi Eszterházy-kastélyegyüttesre, a kuriózumnak számító Fertőrákosi Kőfejtő és Barlangszínházra), az ökoturizmusra (a nemzeti park az év minden időszakában színes programokat nyújt, pl. szolárhajózás, madárles), a vízi turizmusra, a borturizmusra, vagy az egészségturizmusra (Hegykő, Balf, és Bük, Sárvár közelsége).

¹⁵ <https://sopronfertontzrt.hu/>

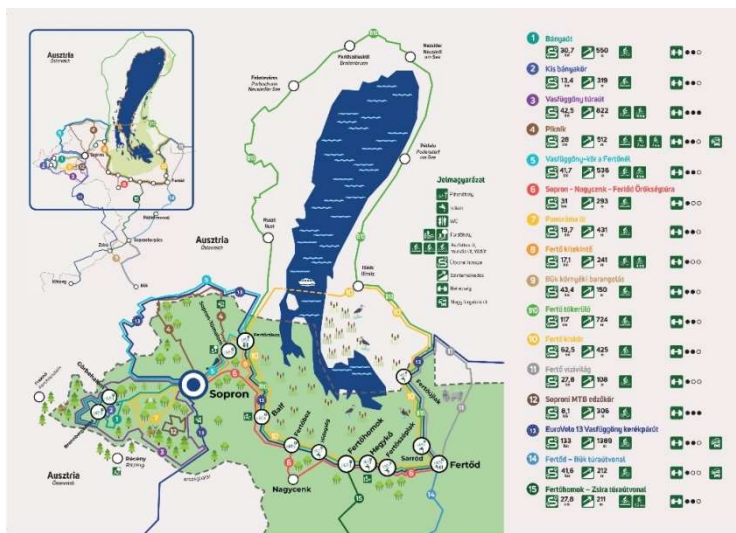
6. ábra: Komplex élményigéret – a kulturális és kerékpáros turizmus találkozása a Fertő-tájon

Forrás: Sopron-Fertő Turisztikai Fejlesztő Nonprofit Zrt., 2021

Tematikus kerékpáros túrautak

A Sopron-Fertő térségben korántsem csak a Fertő tó körül lehet kerékpározni. A térségben több új kerékpáros túraútvonal is kijelölésre került, melyek eltérő hosszúságúak, nehézségűek és tematikájúak, és komplex csomagajánlatokkal együtt várják az ide érkezőket. Ezek egy része a Fertő tó térségében, másik része Sopront érintve, vagy a Soproni-hegyvidéken vezet. A Bányaút és a Kis bányakör, amelyek elsősorban a brennbergbányai bányászati örökség bemutatására és a helyvidék szépségeinek megismertetésére helyezik a hangsúlyt, a Panoráma úttal és a Soproni MTB edzőkörrel kiegészülve már a sportosabb hegyi kerékpározást kedvelő turisták számára kínál tartalmas időtöltést.

Az új túraútvonalak kijelölése és kitáblázása, az útvonal GPS alapú koordinátáinak „térképre helyezése” segít abban, hogy az ide érkező turista eligazodhasson. A túraútvonalak leírása az alábbi honlapon is elérhető, illetve letölthető a gpx fájl a GPS eszközökre: <https://tekerjithon.hu/sopron-ferto-kerekaros-terseg>. Az oldalon csomagajánlatok közül is lehet választani, a túraútvonalakat vezető segítségével is be lehet járni.

7. ábra: A Sopron-Fertő térségben kijelölt 16 új kerékpártúraútvonal átnézeti térképe

Forrás: Sopron-Fertő Turisztikai Fejlesztő Nonprofit Zrt., 2021

Komplex csomagban a kerékpározás mellett a kenuzás, a madárles és természetmegfigyelés is össze van kapcsolva (pl. Madarász kerékpártúra és kenuzás), kiegészítve szállásajánlatokkal. A térségi szolgáltatók (legyen az soproni szálloda, Fertő-parti szálláshely vagy kerékpárkölcsonzó) közül többen már rendelkeznek a „*Kerékpárosbarát Szolgáltató*” minősítéssel (1. fentebb), 2021 októberében a 22 minősített szolgáltató közül 8 hotel és panzió, 2 közösségi szálláshely, 10 étterem, kávézó vagy büfé (serfözde vagy fröccsterasz) és 2 attrakció szerezte meg a minősítést.

Megjegyzendő, hogy a nemrég lezajlott fejlesztéseinek eredményei a pandémia hatásai mellett egyelőre nehezen számszerűsíthetők. Az elmúlt évek kerékpáros érkezései a VeloClass telepített szenzoros számlálói adatai¹⁶ szerint hektikusan alakultak. 2020 nyarán a fertőszéplaki számláló jelentős forgalmat érzékelt (napi átlag 241,7 kerékpáros – július és augusztus hónapokban 15 mért nap adatai alapján), ami az országos összehasonlításban

¹⁶ <https://veloclass.kozut.hu/hu/>

nézve 11. helyet jelent. Ugyanez szeptember hónapban 22 mért nap átlaga alapján már csak 137,3 volt, jól tükrözve a szezonalitást). A számláló adatai bárki számára elérhetők. Ezekből kiderül, hogy a számlálás nem minden hónapban történt meg (véltetően technikai okok miatt), így viszont egyelőre nincsenek pontos adatok. Nincs információ arra nézve sem, hogy a kerekezők között milyen a megoszlás életkort tekintve, vagy hogy külföldi, esetleg belföldi turistáról van-e szó.

A térség nagyon színes turisztikai kínálatában meghatározó elem a kerékpáros turizmus számára rendelkezésre álló infrastruktúra. A határ-mentiségből, és a korábbi jelentős színvonalbeli különbségekből fakadóan a Fertő tó ausztriai oldalával komoly versenyhátrányban voltunk, így a turisták sokan inkább az osztrák oldali utakat választották. Ahogy a fentiekből kiderült, az elmúlt években jelentős fejlődésen ment keresztül a térség. Ezen fejlesztések megfelelő promotálása és csomagajánlatokban való megjelenése meghatározó a kereslet fellendítésében, mind a belföldi, mind a külföldi potenciális vendégek irányába. A fejlesztések keretében az eddigi évekhez képest markánsabb és a térség komplex kínálatát bemutató marketing-tevékenység is megkezdődött, új imázsfilmek, térképeket tartalmazó többnyelvű kiadványok, honlapok, applikációk készültek. Megvalósulni látszik az összefogás, és a szolgáltatók is egyre felkészültebben várják a kerékpárosokat, mindezeknek és a kedvező trendeknek köszönhetően a kereslet fellendülése prognosztizálható.

Irodalomjegyzék

- Artner, H. (2005). Tourismus im Burgenland – eine Bestandsaufnahme. Geographisches Jahrbuch Burgenland 29.
- Békési, S. (2007). Verklärt und verachtet. Wahrnehmungsgeschichte einer Landschaft: Der Neusiedler See. Peter Lang, Frankfurt am Main
- Berney, Rachel (ed.) (2018). Bicycle urbanism. Reimagining bicycle friendly cities. Routledge
- Burghardt, A. F. (1962). Borderland. A historical and geographical Study of Burgenland, Austria. University of Wisconsin, Madison
- Econo-Consult Kft. és COWI Magyarország Kft. (2010): A Kerékpáros Turizmus Fejlesztési Stratégiája 2010–2015 között. 2010. január. Készült az Önkormányzati Minisztérium Turisztikai Szakállamtitkársága megbízásából. http://www.terport.hu/webfm_send/248
- European Cyclist's Federation (2018). The benefits of cycling. Unlocking their potential for Europe. <https://ecf.com/resources/cycling-facts-and-figures>
- Gonda, T. (2016). A turisztikai termékfejlesztés elméleti alapjai. PTE KPVK Kiadó
- Grosina, H. (1984). A Fertő burgenlandi részének fejlesztése. Soproni Szemle 38 (1-4), 134–144.
- Hetfleisch, M. (1984). 100 Jahre Fremdenverkehr im Burgenland. Landesverkehrsverband für das Burgenland, Eisenstadt
- Jankó, F. (2021). Burgenland földrajzi felfedezése. Tudomány, geopolitika és identitás a két világháború között. ELKH, Budapest
- One Planet Sustainable Tourism Programme (2020). One Planet Vision for a Responsible Recovery of the Tourism Sector, UNWTO
- Scuttari, A. (2019). Cycling and Motorcycling Tourism. An Analysis of Physical, Sensory, Social, and Emotional Features of Journey Experiences. Springer
- Thirring, G. (1933). Felső Dunántúl. Budapest.

Zádor A. (1975). A Fertő táj múltja és jövője. Soproni Szemle 29 (4), 321–337.

Ajánlott linkek:

<https://adfc-radtourismus.de/neusiedler-see-radweg>

<https://aktivmagyarorszag.hu/>

<https://aktivmagyarorszag.hu/kerekparozas-eve/>

<https://ecf.com/>

<https://en.eurovelo.com/>

<https://eurovelo.hu/>

<https://maketusz.hu/a-kerekparos-turizmus-fejlesztese-a-sopron-ferto-kiemelt-turisztikai-fejlesztési-tersegben-ginop-7-1-9-17-2018-00020/>

<https://pro.eurovelo.com/>

<https://sopronfertonzrt.hu/>

<https://tekerjittthon.hu/>

<https://veloclass.kozut.hu/hu/>

<https://www.unwto.org/news/the-glasgow-declaration-an-urgent-global-call-for-commitment-to-a-decade-of-climate-action-in-tourism>

4.2. VIZI/EVEZŐS, HORGÁSZ, VITORLÁZÁS TURIZMUS

Győri Ferenc, Laczkó Tamás, Paár Dávid

A vízi turizmus jelentősége

A víz fontos eleme a helyi, regionális és globális környezeti egyensúly fenntartásának, az ökoszisztémák megőrzésének, valamint az emberi jólétnek. A fenntartható turizmus szempontjából egyrészt – sokszor, mint szűkös – erőforrást tartjuk számon, melyet a vízkészletek minőségének és elérhetőségének veszélyeztetése nélkül kell kiaknáznunk, másrészt olyan, attrakcióként fogjuk fel, mely revitalizálhat, többdimenziós élménnyé varázsolhat egy hagyományos turisztikai célpontot, vagy akár önmagában is fő turisztikai vonzerővé válhat, termékek és élmények széles választékát kínálva (pl. strand-, termál-, vitorlás-, horgászturizmus, vízi túrázás) (Folgado-Fernández et al., 2019).

A *vízi turizmus* olyan aktív szabadidős tevékenységet jelent, amelyben az utazó legalább egy olyan szolgáltatást igénybe vesz, ami a vízi forgalmat és a vízi turizmust kiszolgáló és fenntartó létesítményeknél, szervezeteknél fogyasztást eredményez (Ujvári, 2009). Fejlődése visszavezethető a vízi közlekedési eszközök fejlődésére, valamint az ember vízen, vízparton történő szabadidő eltöltésének különféle módozataira (Bánhidi, 2013). A vízi turizmus a ritkábban lakott és kevésbé iparosodott, változatos vízrajzú és növényzetű tájak turizmusfejlesztésében különösen fontos szerepet játszhat, egyben környezeti és az egészséges életmódra való nevelés kitűnő terepe, mely a fiatalok érdeklődését könnyen felkelti (Maksimović et al., 2019). Fejezetünkben a vízi turizmus fenntarthatósági szempontból legjelentősebb szegmenseivel, a *vitorlás*, az *evezős-* és a *horgászturizmussal* foglalkozunk, melyek célterülete egy természetes, vagy mesterséges vízfelület, víztest, ahol az ember szabadidő-eltöltése közben szinte állandó fizikai és vizuális interakcióban áll a vízzel.

Az evezős turizmus

Fogalmak

Az *evezős turizmus* a környezeti fenntarthatóság és az ember testi-lelki egészségvédelme szempontjából a vízi turizmus kiemelt területe. Jelentheti kikötőről kikötőre történő utazást valamilyen emberi erővel hajtott vízi közlekedési eszközzel, de magában foglalhatja a vízparti fogadóhelyeken való tartózkodást is vízi sport- és/vagy közlekedési eszközök (pl. kajak, kenu, sárkányhajó, csónak, SUP) használata céljából. A fogadóhely vízi-vízparti rekreációs kínálata (strandolás, vízibiciklizés, szörfözés, vízisízés, vízi és vízparti játékok) – mely a turistáké mellett helyi, környékbeli lakosság igényeit is kielégítheti – még élvezetesebbé teheti az ottlétet. A nagyobb választék hosszabb tartózkodásra ösztönöz, amire a felmérések szerint van is igény (Macerinskiene 2008; Győri et al., 2018).

Az evezős turizmus az aktív turizmus részeként is felfogható, s nehezen különíthető el a természeti turizmus kínálatától is (Jászberényi, 2019). Sokoldalúan kapcsolódhat a „vízi rokonaihoz” például a vízi élmény- és kalandturizmushoz, az extrém vízisport-turizmushoz, a horgászturizmushoz és a vitorlázáshoz. Alternatív jellege és ökoturisztikai kapcsolódása okán, piaci részesedését valójában nem volna célszerű a tömegesség szintjére emelni (Donka 2012). Ezzel együtt azonban a mozgalmi, kereskedelmi, vagy spirituális célú események itt is megjelennek: pl. Nemzetközi Tisza-túra, Kayak Fest Tara (Montenegro), Mária Út a Dunán.

A sportszaknyelv az evezős jármód tekintetében megkülönbözteti a klasszikus evezős sportot, a kajak-kenu sportot, valamint a sárkányhajózást. Ugyanakkor a vízi sportturizmusban az evezővel hajtott vízi eszközöknek hihetetlenül sokféle változatát használják. A legnépszerűbb, praktikussága okán a kenu (2-3-4 személyes) és a kajak (1-2 személyes), de a vizek sokfélesége miatt, az optimális hajózó-tulajdonságok érdekében, a túrázásra használt kajakoknak és keneknek szintén számos változata alakult ki (pl. tengeri kajak, vadvízi kajak, túrakenu, raft). Emellett minden víz, minden hajó, minden lapát, más-más magatartást és tudásszintet követel (Balogh, 1999) (1. ábra).

1. ábra: Pihenő kajakok és kenuk a Tiszán (Csongrád és Mindszent között)
Fotó: Dejan Krstić (Maksimović et al., 2019)

Az evezős turizmus története

Az evezés kitűnő szabadidős tevékenység, gyorsan megtanulható, javítja a kondíciót, kitartóképességet, s mindez szebbnél szebb természeti környezetben valósulhat meg. A *kenu* nyitott, kormány szerkezet nélküli, egytollú evezővel hajtott keskeny, kis méretű hajó, mely elődjének az amerikai indiánok – becslések szerint legalább nyolcezer éve keletkezett – vízi járműveit tekintik, ám hasonló vízieszköz mintegy hatezer éves maradványa az egykori Mezopotámia területéről is előkerült. Az első kenuk fatörzsből kivájt testtel, vagy favárra feszített bőrből készültek. A kenuzáshoz nagyon hasonló „csajkázásról” hazai nyomtatott emlékeink is vannak a középkor végéről. A fából, bálnacsontból, bőrből épített, szintén keskeny és mozgékony, zárt hajótestű *kajakot* Grönland, Alaszka, Szibéria inuit és yupik őslakói „fejlesztették” ki a kenuból a sarkvidéki, sarkkör környéki vizekre, elsősorban zsákmányszerzés céljából. A 19. századi Európában már ismert volt a lapos fenekű, főként sétaevezésre szolgáló fedetlen kajak (szandolin), de érdekesség, hogy Széchenyi István gróf 1818-as törökországi útja kapcsán ír bizonyos „kajik”-nak nevezett „szép, hosszú, elegáns” csónakokról, melyeket kéttollú lapáttal hajtának (Novotny, 2016). Szintén az ő nevéhez fűződik az

első hazai evezőstúra (Bécs-Pozsony), s neki köszönhető az evezős sportok és túrázás angol mintára történő meghonosodása hazánkban (Csónakda 1834, Hajós Egylet 1841).

A 19. század második felében Európában és Észak-Amerikában brit inspirációra indultak fejlődésnek az evezős sportok. A sokszor saját tervezésű hajóikkal, olykor több száz km-es vízitúra utakat is megtettek kitűnő sportemberek. A sorra alakuló vízisport egyesületek, klubok megágyaztak a vízi turizmus klasszikus formáinak is, aminek tömegesedését sokáig fékezte, hogy a fából készült, műremeknek is beillő hajók olykor hónapokig készültek és komoly összegekbe kerültek. A vízi túrázás népszerűségét később nagyban növelték a szétszedhető, így könnyen szállítható faltbootok (Balogh, 1999), majd az új technológiák (az 1970-es évektől a műanyag, később az üvegszálalás anyagok elterjedése) tette lehetővé a könnyű, strapabíró és megfizethető hajók nagyobb arányú gyártását és tömeges használatát.

Hazánkban a második világháborút követően a természetbarát mozgalmak keretében kelt életre a vízitúrázás. Nemzetközi tömegmozgalommá terebélyesedésében mérföldkőnek számított a Nemzetközi Duna Túra (1957), majd a Nemzetközi Tisza Túra (1968) elindulása. Az üzleti alapú túraszervezés a rendszerváltozást követően indult hirtelen növekedésnek, s a vízitúrázás a természetjárásból mint sporttevékenységből alakult át turisztikai terméké (Donka, 2012). Ma Európa és a világ számos szelíd és vadvizén rendeznek évente – sokszor versenyekkel egybekötött – „kajakfesztivált”.

A síkvízi túrázás mellett a hegyvidékeken szinte azzal párhuzamosan jelent meg a vadvízi evezés is, mely egyik előzményének a sebes sodrású folyókon való tutajozás tekinthető (*raft=tutaj*), ami szinte minden benépesült hegyvidéki régióban megjelent. A történelmi Magyarország területéről a 11. századból kerültek elő erre vonatkozó írásos emlékek (splayv.sk), de a világon szinte mindenütt hasonló céllal és módon használták a tutajokat. Noha a tutajozás, mint ősi vízi közlekedési forma, ma is lehet turisztikai attrakció (pl. dunajeci tutajozás), kései útoda a speciális kajakokkal, kenekkel lebonyolított vadvízi („fehérvízi”) evezés sajátos szubkultúráként indult fejlődésnek a 19. században (Novakova et al., 2016). Igazi felfutása – mint extrém sport – a 20. század közepétől, az eredetileg az amerikai hadsereg számára kifejlesztett, nagy tűrőképességű gumicsónakok polgári célokra való felhasználásával figyelhető meg. Ma, ahol arra alkalmasak a folyók, szinte mindenütt jelen vannak a „whitewater” klubok. A vadvizek rajongói a gyors, zuhatagos

folyókon nagy ovális tömlőcsónakokat kenulapáttal hajtják (4-12 fő), de a raftokhoz hasonló anyagból készült 2-3 személyes trekking csónakok is népszerűek. A vadvízi kajakok építési anyagaik és módjuk miatt nehéz körülmények között is biztonságot nyújtanak, ám ezek használata már nagyobb ügyeséget, gyakorlottságot követel. Sok lelkes kedvelőt szerez napjainkban a strapabíró műanyagból készült úszótestek és békatalp segítségével, védőfelszerelésben lebonyolított vadvízi úzás (hydrospeed), valamint a hegyi patakok völgyében, szintén speciális védőruhában, ugrálva, csúszkálva, kötélén ereszkedve végrehajtott canyoning.

Az állva evezésnek (Standup Paddleboarding=SUP) szintén több ezer éves gyökerei vannak, de a mai modern formája Hawaii-ról, a szörfoktatók köréből indult a 20. század közepén. Alapvetően hosszú lapáttal hajtott szörfdeszkákról van szó, melyet szélesenedes időben nyugodt vizeken használnak, noha ma már vadvízi környezetben is találkozunk vele (Béki 2018). Egyszerűsége, kis helyigénye, könnyű szállíthatósága miatt a SUP napjainkra rendkívül népszerű rekreációs sporteszközzé vált. Tömör és felfújható változatban is készül, speciálisan vízitúrázásra is.

Az evezős turizmus keresleti oldala

A kajakozás, kenuzás és rafting mint outdoor sportturisztikai tevékenységek népszerűsége világszerte növekszik. Cordell és munkatársai (2011) szerint bővülése a legnagyobb, mintegy kétszer akkora, mint más, természethez kötődő turisztikai termékeké, s 2009-ben már mintegy 13,8 millió résztvevőt számlálva, a 16 évesnél idősebb lakosság 14,2 százalékát érintette az Egyesült Államokban. A vízi turizmus iránt megnövekedett európai keresletet ugyancsak jelzi az eladott hajók és a folyóvizekhez kapcsolódó szárazföldi infrastrukturális beruházások értékének növekedése (Erfurt-Cooper, 2009). Annak ellenére, hogy hazánk is kitűnő vízföldrajzi adottságokkal rendelkezik felnőtt lakosságunk egyelőre csak kisebb hányadát (6,4%) érdeklik az evezős túrák (Halassy, 2007).

A keresleti oldalon a fő *motiváció* az evezés, mint mozgásforma és a vízi környezet együttes megtapasztalásának páratlan élménye. Ehhez a hatékony evezéstechnika megtanulása, a fejlődés, gyakorlás, valamint a mentés és önmentés képességének elsajátítása ad kellő biztonságerzetet. Természetesen – a túrák nehézségi fokának függvényében – mindennek alapja a fizikai

felkészültség, jó kondíció is. Az ismerethiány, a saját képességek túlbecsülése, vagy a gondatlanság balesetet okozhat!

Az evezős túrák iránti inspirációt fokozhatja a közösségi együttlét lehetősége, adott táj, település természeti, történelmi, kulturális értékeinek megismerése. A vízitúrák itthon leggyakrabban magánkezdemenyezésből születnek, de egyre kedveltebbek a sportegyesületi, oktatási intézethez kötődő, valamint a munkahelyi szerveződések is. Saját felszerelés tulajdonlása a nagyobb elkötelezettségre, a sportág iránti lelkesedésre utal, gyakoribb részvételre utal. Csónakot és nyilvántartásba vételre nem kötelezett vízi sporteszközt legalább 14 éves, több személy esetén a 16 éves (gépi hajtás esetén a 17. életévét betöltött) úszni tudó személy vezethet. A sportegyesületek gyermek- és fiatalokú versenyzőit az edző irányítja és felügyeli. A kiskorú személyek magatartásáért a túravezető felel (Győri et al., 2014).

Az evezős turizmus kínálata

Az evezős turizmus fő vonzerejét mindenképpen maga az út, a táj természeti és épített környezete adja, valamint az a várható élmény, amit az ember fizikai aktivitása közben átél. A táj elsődleges értéke annak természeteshez közeli állapota, aminek látványa képes elvarázsolni az odalátogatókat (Donka et al., 2005; Karancsi, 2014). A vizuális értékek közül esetünkben kiemelkedik a víz tisztasága (Cholewa, 2019), de csábító lehet a vízi növényzet szépsége (pl. tavirózsa, lótusz, tündérfátyol), vagy bujasága is, amennyiben az nem gátolja az előrejutást (pl. Szigetköz). Az állatvilág, főként a vízimadarak (pl. gémfélék, récefélék, kormoránfélék) mozgásának észlelése szintén különleges élményt kínálhat. A folyók és tavak az ökológiai hálózat meghatározó részét képezik, melyeknek biztosítaniuk kell a vízi és a vízhez kötődő szárazföldi élőlények vándorlását is („kék” és „zöld folyosó”).

A part domborzati formái (pl. sziklák, hegyoldalak), növényzete (pl. erdők, bokorfüzesek), az ember alkotta környezet elemei (pl. gátak, hidak, kikötők, épületek), egyes vízi eszközök (pl. hajók, uszályok) jelenléte ugyancsak fokozhatja a vizuális hatást. A túlságosan kiterjedt vízfelületek (pl. széles folyamok, tavak), vagy folyók, csatornák hosszú egyenes szakaszai, mesterséges partfalai egyhangúbbak, unalmasabbak. A víz és vízpart látványa persze tájékoztat a környezet állapotáról is, ami pedig hatással van az emberi pszichikumra: amíg egy esztétikus, egészséges tájkép inspirál, addig a lepusztult, elhanyagolt környezet lehangol (Karancsi et al., 2020). Súlyos

vizuális konfliktust okozhat például a vízben úszó vagy feltorlódó kommunális hulladék, a burjánzó hínárnövényzet, a pusztuló erdők, vagy elhanyagolt építmények képe. A nemzeti parkok, védelem alatt álló területek látogatóközpontjai szervezett keretek között, szakértők vezetésével mutathatják be természeti ritkaságaikat (pl. Kis-Balaton Látogatóközpont), de az sem ritka, hogy az önálló szervezésű turistaforgalmat limitálják: a litvániai Dzukija Nemzeti Parkban az elbűvölő Űla (84 km) folyón például napi 100 vízi evezős egység (200 fő) hajózhat.

A folyóvizek vízrajzi viszonyaik, szakaszjellegük alapján igen sokarcúak lehetnek: esésük, szélességük, mélységük, sebességük, vízhozamuk, munkavégző és hordalékszállító képességük nagyban különbözhet. Mindehhez hozzájárulhat, hogy a mederben különböző természetes akadályok (pl. zátonyok, sziklák) és mesterséges építmények (pl. hídpillérek, sarkantyúk, keresztgátak) is jelen lehetnek, melyek megváltoztathatják a víz áramlási viszonyait (pl. limányok, örvények, forgók keletkezése). A mederelzárások, duzzasztóművek, zsilipek fizikai akadályt képezhetnek melyeket átemeléssel lehet leküzdeni. A szél, a vízi járművek által keltett, vagy valamilyen vízi objektumokról visszaverődő hullámokkal a folyókon is számolni kell. A túratervezés során a folyók vízjárásának, illetve aktuális vízállásának ismerete elengedhetetlen, hiszen a gyors áradás a víz sebességének és hordalékszállító képességének hirtelen növekedését, a partok elöntését, a jó kikötő- és táborhelyek víz alá kerülését eredményezheti.

A külső körülmények határozzák meg tehát a kihívást, a túrák nehézségét. A nagy sodrású, sebes vadvizek – egyben a hegyvidéki turizmus fontos kínálati elemeként – az extrém sportok kedvelői számára vonzóak. A hagyományos értelemben vett vízi túrázásra viszont a közép- és alsószakasz jellegű, kisebb sodrású, nehézség nélkül járható folyók ideálisak, ahol található pihenésre alkalmas homokpad vagy homokos part, sekély vizű strand, és a víz hőmérséklet a fürdést is lehetővé teszi (Kollarik, 1992). Ez utóbbi azonban önmagában még nem is kardinális kérdés az utazási döntések meghozatalánál (Donka, 2012), a kedvező *időjárás* annál inkább (Cholewa, 2019). Egy hazai vizsgálat szerint (Győri et al., 2018) az evezős idény késő tavasszal, illetve kora nyáron indul meg, s a túrázók zöme a nyár közepe-vege felé – a „zöldár” levonulása után – és kora ősszel ül hajóba. A leggyakoribb túraútvonalak itthon a Tiszán, a Duna egyes szakaszain, a Rábán, haladnak, de kedvelt a Mosoni-Duna, a Hernád és a Bodrog is. Sekély vizű, gyorsan felmelegedő

tavaink (pl. Balaton, Velencei-tó), vagy holtágaink (pl. Mártélyi-holtág, Szelidi-tó) szintén sok turistát vonzanak, sokféle aktivitást kínálva.

Amennyiben a túrázók a napi *túra*programok alkalmával, vagy azt követően naponta visszatérnek szálláshelyükre csillagtúrákról, ill. állótáborokról beszélünk. Ezek nem kizárólagosan, de leggyakrabban az állóvizekhez köthetők. A folyóvízi túrák többnyire vándorlással, a folyásirányba haladva (evezve, csorogva) a part menti szállás-/táborhelyek naponta történő változtatásával valósulnak meg, ami nagyobb változatosságot, élményszerűbb evezést biztosít. A többnapos túrák során megtett napi átlagos távolság 15-40 km, ami függ az adott folyó szakaszjellegétől, a víz egyéb sajátosságaitól és a túrázók felkészültségétől is. A személyes és/vagy tábori felszerelést a túrázók vízen, a vízi járműben viszik magukkal (pl. műanyag hordóban, lezárt nejlonszakban), vagy pedig közúton gépjárművel szállítatják – ami viszont megemeli a túra költségeit.

A vízi utak igénybevétele napjainkban egyre inkább függ a kikötők ellátottságától, vagyis az evezős turizmusnak önmagában még nem elégséges feltétele a víz, működéséhez fejlett parti szolgáltatói háttér és épített infrastruktúra szükséges. Mindamelllett a vízitúra-utak környéke sok esetben ideális helyszíneként szolgál más aktivitások (gyalogolás, kerékpározás, lovaglás, horgászás, természet-megfigyelés) végzésére is, ami lehetővé teszi a turisztikai szolgáltatások más orientációjú ágazatokkal (pl. horgász, öko-, ifjúsági, falusi turizmus) való egyidejű, vagy szezonális igénybevételét. Hegyvidéki régiókban bevált gyakorlat a minden évszakos kihasználtság: a téli síszállások síszezont követően fogadják az outdoor, illetve az extrém sportok szerelmeseit. Az infrastrukturális objektumok tervszerű elhelyezése tehát fontos fejlesztési szempont lehet.

Ha csak nem teljesen nomád vízitúrázásról van szó, a vízparti kereskedelmi szálláshelyek rendelkezésre állása sarkalatos kérdés lehet. Magyarországon a vízitúra közben bárhol eltölthető egy éjszaka ott, ahol ez nincs tiltva, de ennek szabályozása országonként eltérhet. Kisebb létszámú vadkempingező csapat talán kevésbé zavarja környezetét, de nagyobb létszámmal már ajánlatos kiépített táborhelyen éjszakázni. Bár ezek a szálláshelyek többnyire nem a fényűzésről, csak az alapvető szükségletek kielégítéséről szólnak, a vízparti szálláshelykínálat (főként kempingek, apartmanok, ifjúsági- és turistaszállások) fejlesztésével kapcsolatban itthon és külföldön is sok még a tennivaló (Macerinskiene 2008, Győri et al., 2018). Sajnos a hazai vizek menti

települések 72%-án nincs kereskedelmi szálláshely kemping pedig alig 12%-án található (Donka, 2012). Pedig egyre többen akadnak, akik a vízi élménykeresés mellett igénylik a szálláshely jobb felszereltségét, szolgáltatásait (Barna et al., 2012). Amellett közelükben számos egyéb szolgáltatás biztosíthatja ellátásukat (pl. boltok, hajóbérlési- és javítási lehetőség). A vízpart kellemes miliője vonzza a kikapcsolódni vágyókat, ezért a vendéglátó- és szórakozóhelyek sok helyütt a vízpartra, strandok, kempingek közelébe települnek (pl. Tiszakécske, Csongrád).

A *műszaki infrastruktúra* kiépítettsége a túrázók igényeinek függvényében nagy jelentőségre tehet szert (pl. biztonságos kikötési és hajótárolási lehetőség, aszfaltozott út, járda, víz-, elektromos- és kommunikációs hálózat), de fontosak a kényelmet szolgáló vizesblokkok, árnyékos pihenőhelyek, közösségi-, étkező- és tűzrakóhelyek, főzőkonyhák, kültéri bútorok, szemégyűjtő helyek is. Fontosak továbbá azok a lehetőségek, melyek az evezőidőn túli kikapcsolódási és tanulási alkalmakat biztosítják (pl. sportpályák, fürdők, sétautak, tanösvények, állandó kiállítások, látogatóközpontok). A közbiztonság szintén hatással van az utazási döntések meghozatalára, de az árak, az információszerezés lehetőségei, a higiéniai körülmények ugyancsak meghatározóak. Az akadálymentesítés nem csak az evezős turisták, hanem a vízhez kötődő kikapcsolódást keresők számára is fontos lehet.

A kínálati oldal *humán erőforrását* tekintve a szolgáltatók, utazásszervezők mellett ott állnak azok a sportszakemberek (oktatók, túra- és táborvezetők), akik az úszástudás ellenőrzésétől kezdve az evezéstechnika oktatásán, a szabad vízben való tartózkodás és közlekedés szabályainak átadásán túl, felelnek a programok biztonságos lebonyolításáért. Hazánkban a szervezett, csoportosan haladó evezős vízijárművek részvételével zajló vízitúra – tíznél több evezős vízi jármű esetén – csak vízi túravezető vezetésével, mentőmotoros vagy kísérő kiséghajó alkalmazásával bonyolítható le.

Horgászturizmus

Fogalmak

A halfogáshoz köthető turizmust a fő motiváció alapján két területre szokták elkülöníteni. Az egyik a gazdasági motivációjú „kereskedelmi halászattal kapcsolatos turizmus”, míg a másik a szabadidős célzatú „rekreációs halászattal/horgászattal kapcsolatos turizmus”. A fejlett országok többségében

és hazánkban is a horgászturizmus értelmezésekor csak a rekreációs horgászathoz kapcsolódó jelenségeket vizsgálják (Ivancsóné és Bánhidi, 2015).

Az Európai Horgász Szövetség (EAA) definíciója szerint „a rekreációs célú horgászat olyan horgászati tevékenység vagy kísérlet a hal fogására, amely horgászbottal és zsinórral történik, nem kereskedelmi célra, a szabadidős horgász nem értékesíti a fogott halat.” Hazánkban a tevékenységi területet szabályozó 2013. évi CII. halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló törvény, a horgászatot egyértelműen rekreációs tevékenységként fogalmazza meg (Magyarország Kormánya 2013; Ivancsóné et al., 2015; EAA 2021).

A horgászturizmus terminológiájában nincs egyértelmű konszenzus a hazai szakemberek körében. A területet a lehető legtágabban értelmező megközelítést mutatja Füstös definíciója, mely szerint: „A horgászturizmus olyan aktív szabadidős tevékenység, amely vízen vagy vízparton történik, egyetlen célja a halfogás, és általában kapcsolódik hozzá helyszíni szolgáltatások igénybevétele.” (Füstös, 2010). Ezzel szemben több olyan megfogalmazás is létezik, amely meg kívánja különböztetni egymástól, a rekreációs célú, lakóhelyhez közeli, szállás igénybevétele nélküli „rövid” horgászatot, a több napos, távolabbi horgászatoktól (Aubert, 2012). A szűkebb megközelítés jelenik meg Szilágyi definíciójában, mely szerint, „horgászturizmusról kizárólag akkor van szó, ha az abban részt vevő személy állandó lakhelyét elhagyja és lakóhelyétől távol (nincs meghatározva a pontos távolság kritérium) keres fel tavat vagy folyóvizet (vagy mesterséges vizet) horgászati céllal (és érvényes engedéllyel) és ott kereskedelmi szálláshelyen tölt legalább egy éjszakát” (Szilágyi, 2017). Azt el kell mondani, hogy a horgászturizmus szűkebb értelmezésének mérése és vizsgálata több nehézségbe ütközik, mivel a szakmai szervezetek nem gyűjtenek ilyen célzattal információkat.

A horgászturizmust több szempont alapján is tipizálják további területekre, termékcsoportokra. Leggyakoribb csoportosítások közé tartozik a vizek jellege alapján (tengeri vagy édesvízi), a használt eszközök alapján (hajóval, hajó nélkül), vagy a horgászvizek funkciója alapján (bértavakon, természetes vizeken) megkülönböztetett utazások, de ilyen kategorizáló tényező még a horgászat módja (pl. bojlis horgászat, legyező horgászat stb.), vagy éppen a fogni kívánt halak fajtái is. A résztvevők aktivitási szintje alapján beszélhetünk aktív (a horgászok) és passzív (pl. a horgászok kísérői, vagy a horgász versenyek nézői) horgászturistákról is (Bánhidi, 2013). Több szerző a standardizált szolgáltatásokat nyújtó bértavakon horgászokat inkább a

tömegturizmus résztvevőinek tekinti, míg a természetes vizeket előnyben részesítőket, az egyediséget keresőket, az alternatív turizmus, míg a védett területeken horgászokat pedig az ökoturizmus résztvevőjéhez sorolja (Ivancsóné rt al., 2015; Szilágyi, 2017).

A horgászturizmus környezeti hatásai, jellemzői

A horgászat napjainkra a világ fejlett országainak többségében az egyik legkedveltebb rekreációs és fizikai aktivitási formává vált, amely jelentős létszámú tömegeket érint. Világszerte 700 millióra becsülik a szabadidős horgászok számát, amelyből 140 millióan élnek az iparosodott kontinenseken (Észak-Amerikában, Európában és Dél-Kelet Ázsiában) (FAO 2012). A rekreációs horgászat kifejezetten populáris Észak-Amerikában: az USA-ban több mint 49 millió fő, míg Kanadában 3,2 millió fő a horgászok száma. Európán belül főként a skandináv államokban (1,6-2,5 millió fő országonként) az Egyesült Királyságban (800 ezer fő), Spanyol- (900 ezer fő), Francia- (1,3 millió fő) és Németországban jelentős a rekreációs horgászok száma (RBFF 2018; EAA 2021). Hazánkban 2021-ben a 700 ezret meghaladta a regisztrált horgászok száma (Dérer, 2021b).

A szabadidős horgászat kiemelt népszerűsége okán a fejlett országok szabadidős piacainak fontos eleme lett, amely mellett több pozitív társadalmi hatása is ismert. A természeti viszonyok és a horgászat szoros kapcsolatáról el kell mondani, hogy a horgászturizmus egyfelől jelentősen függ a természeti környezet állapotától és annak változásától, másfelől pedig számottevő mértékben képes alakítani azt, akár negatív, akár pozitív irányba.

A szabadidős horgászathoz kapcsolódó gazdaság globális méretét hozzávetőlegesen 190 milliárd USA dollárra becsülik (FAO, 2012). A legnagyobb piacokkal rendelkező területek közül is kiemelkedik az Egyesült Államok, ahol 2016-ban a szabadidős horgászatra fordított kiadások összesen közel 50 milliárd USD-t tettek ki, és több mint 800 ezer munkahely tartozott az ágazathoz (RBFF, 2018). Európában a horgászok éves kiadása a becslések szerint 25 milliárd euró körül alakult évente és 100 ezer embernek biztosít megélhetést (Mitchell, 2020). Hazánkban a horgászágazat gazdasági teljesítményét 40-100 milliárd forint közé becsülték 2020-ban (Dérer, 2021a).

A horgászturizmus gazdasági, társadalmi és környezeti hatásait elemző kutatások legfontosabb megállapításait az 1. számú táblázatban foglaljuk röviden össze.

1. táblázat. A horgászturizmus pozitív és negatív környezeti hatásai

	Pozitív hatások	Negatív hatások
Gazdasági környezet	<ul style="list-style-type: none"> • Jelentős mértékű sportágspecifikus fogyasztás (USA-ban 1261\$/év/fő, EU-ban 440-1600 €/év/fő, Magyarországon 120 ezer Ft/év/fő) • Munkahely teremtő szerep • Hozzájárulás a terület- és turizmus fejlesztési célok eléréséhez – főként a vidéki területeken • Hozzájárul a turisztikai kínálat szélesítéséhez • Turisztikai szezont meghosszabbító szerepe van 	<ul style="list-style-type: none"> • A horgásztatás relatív alacsony jövedelmezősége • A környezeti feltételek megőrzésének jelentős költségei (állami hozzájárulás szükséges ezekhez a feladatokhoz)
Társadalmi környezet	<ul style="list-style-type: none"> • Támogatja az egyéni életminőség megőrzését és javítását • Hozzájárulhat a helyi közösségek megőrzéséhez • Szemléletével támogatja a természethez és a természetvédelemhez kapcsolódó ismeretszerzést 	
Természeti környezet	<ul style="list-style-type: none"> • A vizes élőhelyek ökológiai egyensúlyának megtartása, javítása • A vízpartok természeti környezetének javítása • Vízhez való hozzáférés lehetőségeinek fejlesztése 	<ul style="list-style-type: none"> • Negatív ökológiai hatások (pl. halpopulációk túlzott kiaknázása, a nem őshonos fajok és genotípusok telepítésen keresztüli terjedése, a C+F horgászattal visszadobott halak 15%-a elpusztul stb.) • Túlzásfoltosság a vízpartokon • A vizek, a halállomány és a part szennyezése

Forrás: RBFF, 2018, Mitchell, 2020, saját szerkesztés

A horgászturizmus keresletének jellemzői

A nemzetközi és a hazai horgászturizmus keresleti viszonyaiban több olyan folyamat és jelenség azonosítható, amelyek közel hasonló módon alakulnak a különböző országokban (Ivancsóné és Ercsey 2017, Lyach, Cech 2018; RBFF, 2018; Dérer 2021a; Dérer 2021b). Ezek a következők:

Fiatalodó demográfiai összetétel a rekreációs horgászok között. Ehhez a trendhez igazodva már hazánkban sem az idősebb korosztályok adják a legnépesebb korcsoportokat a horgászok között, hanem a középkorúak (40-50 évesek) akik mellett a fiatal felnőttek jelenléte is egyre számottevőbb. A nők és a gyermekek száma is gyorsan növekszik a horgászok között. Hazánkban 2020-ban 69 ezer nő és 74 ezer gyermek horgászott.

Gazdasági válság idején a horgász tevékenység felértékelődik. Amikor a gazdasági helyzet kedvezőtlenebbül alakul, az emberek fokozottabban keresik a közeli és olcsóbb szabadtéri rekreációs lehetőségeket, olyanokat, mint például a rekreációs horgászat. Ez a folyamat különösen jellemző volt a Covid-19 világjárvány alatt a távolságtartási korlátozások időszakában. (2008-2009 és a 2021-es időszakban is).

Az elsődleges motivációk közé tartoznak a rekreáció, kikapcsolódás (pl. kiszakadni a hétköznapiokból, fizikai tevékenységet űzni) és a természeti környezet átélésének motivációi (a csend és a természetes környezet élvezete, a természetbe beilleszkedés és a tapasztalatok gyűjtésének lehetősége). Ezek mellett csak másodlagos motivációként jelenik meg a halfogás motivációja, illetve a barátokkal és családdal eltölthető közös idő lehetősége. A gyermekek esetében a leghangsúlyosabb motivációk a családdal és barátokkal közösen eltölthető idő lehetősége, a tapasztalatok gyűjtése és a képességek fejlesztése.

A horgászok többsége a helyi turizmusban vesz részt, mivel főként a lakóhelyükhöz közeli természetes vizeket és bértavakat látogatják. Folyamatosan erősödik a turisztikai szolgáltatások igénybevétele a horgászathoz kapcsolódóan.

Növekszik a horgászlátogatások száma, amellyel párhuzamosan csökken a fogások száma és a kifogott halak mennyisége is. Trend, hogy egyre gyakrabban keresnek új horgászhelyeket, új tapasztalatokat a megszokott egyéni helyszín mellett. Csökken azon horgászok aránya, akik legalább egy

halat hazavisznek, amellyel szemben erősödik a „fogd-és engedd el” (C+F) irányzat.

Egyre nagyobb hangsúllyal jelennek meg a környezet- és természetvédelem szempontjai az ágazat működésében, a horgászok sportág-specifikus fogyasztásában és horgászati szokásaiban.

Magyarországon 2021-ben a MOHOSZ (Magyar Horgász Szövetség) HORINFO rendszerének adatai szerint a 750 ezer főt meghaladta az érvényesen regisztrált horgászok száma. Közülük 16 ezer fő volt külföldi. A horgászat hazai polgáritásának dinamikus emelkedését jól érzékelteti, hogy 10 év alatt csaknem a duplájára (a 2011-es évben 380.640 fő) emelkedett a hazai regisztrált horgászok száma, amely időszakból az utolsó két év messze a legnagyobb mértékű bővülést mutatta (Dérer, 2021a).

A hazai szabadidős horgászok többsége rendszeresen horgászik, amely tevékenységre fordított idő európai összehasonlításban is kifejezetten magasnak számít. Míg a hazai horgászok csaknem fele 50 napnál is többet horgászik egy évben (átlagosan 61 nap/év), az osztrákok átlagosan 23,3, a finnek 18,8, a norvégok 13,3 napot horgásznak évente (Kohl, 2002). A hazai horgászok többsége nem utazik nagyobb (több órás utazási) távolságokra a horgászat miatt. Egy 2015-ös hazai kutatás szerint ebben jelentős szerepet játszik az, hogy a horgászok nem élnek meg jelentős különbségeket a hazai régiók között (Ivancsóné et al., 2015). A belföldi horgászutak leggyakoribb úticéljai a Tisza-tó, a Balaton, a Tisza, a Duna, amelyek mellett többen említik Merenye, Maconka, Gyékényes, Rétimajor tavait is (Ivancsóné et al., 2017).

A horgászturizmus kínálati viszonyai

Magyarország természeti viszonyai kifejezetten alkalmasak a jelentős volumenű édesvízi horgászatra és horgászturizmusra. Hazánkban csaknem 2.700 halgazdálkodási területen, összesen 134.653 hektár vízfelületen lehetett horgászni 2021. év végén. Ebből 56.753 hektár (42,1%) található a horgásszövetség szervezeteinek kezelésében, a Balaton és a Tisza-tó 69.102 hektár (51,3%), míg a horgásszervezetek közvetlen hasznosításában 8.815 hektár vízfelület adott lehetőséget a horgászatra (6,5%) (Dérer, 2021, MOHOSZ 2021).

A hazai horgásztársadalmat vizsgáló kutatás felhívja a figyelmet arra, hogy a horgászturizmus szempontjából kiemelt jelentőséggel bíró bértavakat

kedvezőbbnek ítélik meg a hazai horgászok a halgazdagság, a biztos fogás, a könnyebb megközelíthetőség, a rendezettebb környezet és a kiegészítő turisztikai szolgáltatások szempontjából is, mint az egyesületi gondozásban álló – főként természetes – vizeket. A hazai horgászok problémaként nevezték meg a természetes vízpartok gondozatlanságát, valamint a nehézkes megközelíthetőséget (Ivancsóné et al., 2017).

A horgászturisták elvárásaihoz igazodó szálláshelyek eddig szűkösen álltak rendelkezésre a természetes horgászvizek közelében. A horgászok igényeit is figyelembe vevő szállások bővítése az utóbbi öt évben elindult Magyarországon, részben a falusi turisztikai fejlesztések, részben a Téry Ödön Nemzeti Turistaház-fejlesztési program keretében. Az elmúlt évtizedekben hazánkban is egyre több olyan szakosodott utazási iroda működik, amely többnapos speciális horgászutakat kínál, a hazai helyszínek mellett, elsősorban Európa (Spanyol-, Francia- és Olaszország, Norvégia, Izland), Ázsia (Kazahsztán, Thaiföld) és Afrika (Kenya, Madagaszkár) országaiba (MOHOSZ, 2021).

A horgászturizmushoz sok esetben (főként a folyóvizeknél) szükség van kísérőkre, akik a vendégbarát attitűd mellett megfelelő horgászati- és helyismerettel is rendelkeznek, valamint jól kommunikálnak és beszélnek idegen nyelvet. A halórök esetében szintén hasonló elvárások fogalmazódnak meg (Ivancsóné et al., 2017).

A horgászturisztikai kínálat egyre fontosabb elemét jelentik a kiegészítő programok, amelyek elsősorban a horgászokkal érkező kísérőknek és hozzátartozóknak szólnak. Ezek a programok jó lehetőséget biztosítanak a helyi (pl. falusi, öko, kulturális, rendezvény, vagy egyéb aktív) turisztikai kínálat összekapcsolására a horgászturizmussal (Ivancsóné et al., 2015). Ezt a folyamatot mutatja az a kutatási eredmény is, amely szerint az Egyesült Államokban a horgászok több mint háromnegyede horgászati tevékenységét más outdoor fizikai aktivitásokkal is összekapcsolta (pl. kerékpározás, futás, kempingezés, túrázás) utazása során (RBFF, 2018).

A sportturizmus számára kiemelt termékként megjelenő sportversenyek is jelentős számban és számottevő gazdasági hatásokkal jellemezhetők a hazai horgászathoz kapcsolódóan is. Magyarországon az elmúlt öt évben több világbajnokságot rendeztek a különböző szakágak és nemek számára (pl. a Balatonon, Deseda tavon stb.), amelyek mellett a hazai léptékű versenyek

száma évről-évre meghaladja az ezret. A nemzetközi versenyek által generált gazdasági hatás az elmúlt években meghaladta a 100 millió forintos nagyságrendet (Dérer, 2021).

Vitorlás turizmus

Fogalmak

A vitorlázó turizmus alapját jelentő tevékenység „a vitorlázás nem más, mint a szél erejét kihasználó, vízen való előrehaladás vitorlával ellátott hajótesteken” (Bánhidi, 2013).

„A vitorlázó turizmus minden olyan nyaralásra utal, ahol az utazás fő célja a vitorlázás vagy a vitorlázás megtanulása” (Götz von Rohr et al., 2008). Vitorlázás közben maga az utazás fontos része az általános élménynek, amelyhez hozzájárul a hajók egyre magasabb színvonalú kialakítása és kényelmi berendezései, a part menti kényelem, valamint a vitorlázó turisták által meglátogatott úti célok turisztikai vonzereje (EBA, 2013). A vitorlás turizmus magában foglalja a navigációt, a vízen és széllel való mozgást, a turisták önálló vagy bérelt hajóin való tartózkodását, valamint a különböző vízi tevékenységeket, valamint a szórakozást és rekreációs tevékenységeket (Luković, 2013; Shen et al. 2021).

A vitorlás turizmus lehetséges felosztásából a leggyakrabban használt kategorizálás a hajó típusa alapján történik: ez alapján megkülönböztetnek jachtot (olyan hajótípus, amelyik 6 méternél hosszabb, rendelkezik kabinnal, amelyet éjszakai szállásként is használhatnak) valamint csónak/jolle/dingi kategóriákat (amelyek olyan kisebb méretű hajók, ahol nincs szállásra lehetőség, így ezt a szárazföldön kell igénybe venni) (Lewerenz, 2009).

A vitorlás versenysportban a sportszakmai célok szem előtt tartása és a nemzetközi szövetség előírásainak betartása mellett kifejezetten sokféle típusát alakították ki a vitorlásoknak. A versenyekre használt vitorlások lehetnek egy, vagy többtestűek. A pályaversenyeken használt kistestű sportvitorlásokat alapvetően két csoportba sorolják: az általában 1-2 személyes, kisebb és uszonnal rendelkező jolléokra (pl. Optimist, 420-as, 470-es, Repülő Hollandi, Finn-dingi, Kalóz, 49-es, Laser stb.), valamint a nagyobb testű tőkesúlyos hajókra (Cox, 2001).

A vitorlás turizmus története

A vitorlázás több ezer éves múltra tekint vissza. Kiemelt fontossága az emberiség életében évszázadokon keresztül megkérdőjelezhetetlen volt, hiszen az ipari forradalom kezdetéig a vízen történő személy és áruszállítás domináns eszközt jelentették a vitorlás hajók. A gőzhajók elterjedésével ugyan jelentősen csökkent a szerepük a szállítás területén, de ezzel párhuzamosan megjelent, és egyre szélesebb körben vált kedvelté a rekreációs és a sport célú vitorlázás. Már a 17. századból is vannak feljegyzések arról, hogy a vitorlásokat versenyzésre használták, de a kisebb testű gyorsabb hajók rekreációs és sport motivációjú használata a 19. században vált tömegessé, főként Európa tengerpartokkal rendelkező országaiban. Az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában az Adriai tengeren is jelentős léptékű tengeri vitorlás élet zajlott. Ebben a korszakban a vitorlás hajók szabadidős célú használata főként az arisztokrácia és a nagypolgárság társadalmi csoportjaihoz kötődött. Hazánkban a 19. század második felében indult el a vitorlás élet, amelynek egyik fontos sarokpontját jelentette az első hazai vitorlás klub, és egyben az első magyarországi vitorlás bázis, a Balaton-Füredi Yacht Egylet 1867-es megalakulása. Az első világháborút követően indult el a vitorlázás tömegesebbé válása, amelynek következtében a Balatonon növekedett a vitorlás bázisok száma (Aligán, Világoson, Almádiban, Csopakon, Siófokon és Lellén). Megjelentek az olcsóbb és kisebb vitorlások, valamint egyre több vitorlás eseményt szerveztek, amelyek között 1934-től indult útjára, a napjainkban is népszerű Kékszalag tókerülő vitorlás verseny (Giorgetti, 2007; Dénes, 2014; Miklós, 2018; MVSZ, 2021).

Napjainkra a vitorlás turizmus számottevő kereslettel jellemezhető turisztikai ágazattá nőtte ki magát, amelynek jelentős gazdasági potenciált tulajdonítanak a turisztikai és gazdasági szakemberek. A tengerparttal rendelkező fejlett országokban különösen populáris aktív szabadidős tevékenység, amelyet jól mutat, hogy az USA-ban 3,8 millió, Angliában 370 ezer, Németországban csaknem 200 ezer ember vitorlázott 2018-ban (US Sailing, 2010; Lange, 2020; DSV, 2021). Bár hazánkban főként csak a nagyobb felületű tavak adnak lehetőséget a vitorlázásra, de Magyarországon is 25-30 ezer főre becsülik azoknak a számát, akik aktívan vitorláznak (Háhner, 2018; MVSZ, 2021).

A vitorlás turizmus környezeti hatásai

A vitorlás turizmus pozitív környezeti hatásai között elsősorban gazdasági, a társadalmi hatásait emelik ki, amelyek mellett hangsúlyozzák a vitorlás jármód természeti szempontú fenntarthatóságát. A turisztikai típus pozitív

gazdasági hatásai között említik a résztvevők magas fajlagos költségét, hiszen a sportfelszerelésekhez (hajókra, eszközökre, fenntartásra stb.) és -tevékenységhez jelentős kiadások kapcsolódnak, amely mellett elmondható, hogy a vitorlás turisták jellemzően a magas színvonalú turisztikai kínálatot keresik utazásaik során (szállás, étkezés és szolgáltatások tekintetében is). A vitorlás turizmus munkahelyteremtő képessége is számottevő, amely kifejezetten fontos szempont hazánkban, ahol jelenleg munkaerőhiány jellemzi az ágazatot (Háhner, 2018). A turisztikai szegmens gazdasági méretét jelzi, hogy a vitorlás jachtok globális piacának értékét 1,5 milliárd dollárra becsülték 2020-ban. Természetesen a vitorlás utazásokhoz kapcsolódó turisztikai kiadások és azok tovaggyűrűző gazdasági hatásai többszörösét jelentik a hajók forgalmának (GVR, 2021).

Generált gazdasági hatásai mellett a vitorlás turizmus fontos előnye még pozitív hozzájárulása az egyén életminőségének javításához. A vitorlázás, a fizikai aktivitás lehetősége mellett hozzájárul a szubjektíven megélt egészségi állapot és a pszichoszociális faktorok (pl. társas támogatás érzés) javulásához is.

A vitorlázás természeti környezettel kapcsolatos hatásainak értelmezésekor a környezettudatos jármód pozitívumai mellett ki kell emelni, hogy számottevőnek minősíthető a vitorlás turisták hulladékterhelése (főként a nagy vitorlás rendezvények esetében), amely elsősorban a kikötők területén összpontosul. Ennek javítási lehetőségét a kikötők kialakításának ökotudatos fejlesztésében látják (Lapko et al., 2018).

A vitorlás turizmus keresleti oldala

A vitorlás turisták demográfiai jellemzői közül ki kell emelni, hogy körükben többségben vannak a férfiak, életkort tekintve pedig a középkorúak, azon belül is főként az 50-es éveikben járók. Szociokulturális tulajdonságaikat tekintve elmondható, hogy a többség magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik és kedvezőbb jövedelmi helyzettel, illetve társadalmi státusszal jellemezhető (Götz von Rohr és Heinisch 2008, US sailing 2010). Bár a vitorlás társadalom és sportág törekszik arra, hogy bővítse résztvevői körét, a világ fejlettebb országaiban még mindig egyértelműen érezhető a kedvezőbb helyzetű társadalmi és gazdasági csoportok túlsúlya a vitorlás turizmusban. Egy 2008-as USA-beli vizsgálat eredménye szerint az évente legalább 250 ezer dollárt keresők, 170-szer nagyobb valószínűséggel vitorláztak, mint az

átlagos amerikai fogyasztó (US Sailing, 2010). A Magyar Vitorlás Szövetség felmérése szerint a tagjaik 70%-a magánvállalkozó vagy vezető beosztásban dolgozik, akiknek az átlagos napi költsége több mint kétszerese az átlagos fogyasztóénak (Háhner, 2018; MVSZ, 2021). Halassy (2007) szerint a vitorlázás a hazai felnőtt lakosság 5,5 százalékát érinti.

A vitorlás turisták legfontosabb motivációi közé tartozik a természetközelség iránti vágy, valamint a vitorlázás szabadságának és rugalmasságának megélése, amely lehetőséget ad a hétköznapi tevékenységekből való kiszakadásra. Fontos szempontként jelenik meg a kellemes éghajlatú területek felkeresése és a sportélmény átélése is. A hazai vitorlás turizmus keresletében is tapasztalható a főként nyárra koncentrálódó szezonális, de ennek mértéke jóval alacsonyabb, mint az a hazai turizmus esetében általánosságban tapasztalható.

A vitorlás turizmus fejlesztésének világszerte kiemelt kérdése, a kikötők versenyképességének fejlesztése, amellyel igazodni kívánnak a keresleti trendekhez. A kutatások alapján elmondható, hogy a vitorlás turisták a kikötők felé minimum szükségletként fogalmazzák meg az ott dolgozó alkalmazottak vendégbarát attitűdjére, a kikötőhelyek jó szélességére és funkcionalitására, valamint a kikötői területek tisztaságára vonatkozó elvárásaikat. Az egészségügyi létesítmények tisztasága is erősen befolyásolja a kikötők vonzerejét. Ezek mellett a vitorlás turisták ugyan kevésbé tartják alapvetőnek, de számottevő versenyelőnyt biztosíthat a turisztikai szolgáltatások jelenléte a kikötők területén (pl. kulturális és szórakoztató tevékenységek vagy turisztikai információs központ jelenléte, illetve vásárlás és éttermek elérhetősége) valamint a kisebb zsúfoltság (Shen et al., 2021).

Bár a vitorlás versenyekhez kapcsolódó turizmust a sportturizmus területéhez számítják, témája és a résztvevők összetétele miatt is szorosan kötődik a vitorlás turizmushoz. A Magyar Vitorlás Szövetség által szervezett versenyek száma évről-évre megközelíti a 200-at, amelyeken 2021-ben összesen 25 ezret meghaladta a résztvevő indulók száma. A hazai vitorlás versenysport egyre számottevőbb nemzetközi sikerei mellett, elmondható, hogy gyors ütemben bővül a versenyzők és a hajók száma is (2013-2018 időszakban 40%-ot meghaladta ez a bővülés). A növekvő érdeklődés mellett megrendezett versenyek jelentős mértékben járulnak hozzá a balatoni turizmus és gazdaság teljesítményének bővüléséhez. Ebbe a sorba tartozik a több mint fél évszázada megrendezésre kerülő és egyben Európa legnagyobb tókerülő vitorlás

versenye a Kékszalag, amely az egyik legjelentősebb turisztikai rendezvény a Balatonon. Évente négy-hat alkalommal különféle korosztályokban és hajóosztályokban jelentős nemzetközi világeseményeket (világ és Európa-bajnokságokat, Európa Kupákat) is rendeznek a Balatonon (felnőtt és utánpótlás VB-k, EB-k, világkupák), amelyek mellett több olyan verseny-sorozatot is meghonosítottak (pl. Klasszikus Kupa, vagy a Yardstick Trophy Kupasorozat), amelyek célja a szabadidős sportolók minél szélesebb körű bevonása a sportágba (MVSZ, 2021).

A vitorlás turizmus kínálati oldala

A tagolt tengerpartokkal rendelkező Nyugat- és Dél-európai országokhoz képest hazánk szerényebb természeti és sportágspecifikus infrastrukturális adottságokkal rendelkezik a vitorlás turizmushoz, de nagyobb tavaink természeti viszonyai és környezete lehetővé tette a vitorlázás fejlődését. Magyarországon jelentősebb vitorlásélet hat nagyobb vízfelületű tavunkra jellemző. A Balatonon, a Tisza-, a Fertő-, és a Velencei tavakon, Orfűn, illetve a nyékládházi tavakon összesen 59 darab – a Kék Csillag Kikötő-minősítési Rendszer alapján kategorizált – kikötő fogadja a hajókat. A hazai vitorlás tevékenységek túlnyomó többsége (kb. 95%-a) a Balatonra koncentrálódik, ahol 11 ezerre becsülik (amelynek 80%-a yacht kategória) a különböző méretű vitorlások számát. 2021 év végén az ország 15 legmagasabb szolgáltatási minőségű és nautikai biztonságú, (3 vagy 4 csillagos minősítésű) kikötőinek mindegyike a Balatonon található. Az elmúlt évtizedekben bővült a vitorlás turizmus iránti kereslet, amely együtt járt a hajók számának növekedésével, illetve a vitorlás állomány minőségének fejlődésével. A megkezdett infrastruktúra bővítések és a piaci trendek fényében, a szakértők véleménye szerint, a COVID-19 világjárvány ellenére is további növekedési potenciál jellemző a hazai (elsősorban a balatoni) vitorlás turizmusra (Háhner, 2018; MVSZ, 2021).

A vitorlás turizmus kínálati oldalának fontos szereplői az oktatással, a hajóbérléssel, hajójavítással, a vitorlástúrák szervezésével, valamint az útvonalak előkészítésével foglalkozó vállalkozások is (Dénes 2014). A hazai vitorlás turizmusban is számos vállalkozás és sportszervezet található a szolgáltatók között. A Magyar Vitorlás Szövetségnek 155 tagszervezete van, amelyek többsége a turizmus körébe tartozó tevékenységet is folytat. 2021-ben 22 szervezet rendelkezett a szövetség által szakmailag elismert képzőhely, a „vitorlás sulí” címmel, amely garanciát jelent a magas szintű és elismert

oktatásra. A hazai hajóbérlési és vitorlás túrázási lehetőségek naprakész bemutatása érdekében a Magyar Vitorlás Szövetség üzemelteti a www.vitorlazzithon.hu információs weboldalt. A szervezett és vezetett vitorlás túrákkal foglalkozó vállalkozások többsége a tengeri (főként az Adriára szóló) ajánlatok mellett, többnapos balatoni túrákat is kínálnak a vitorlázni vágyók számára. Ezeknek a balatoni utaknak általában a részét képezi a tó környezetének természeti, gasztronómiai és kulturális értékeinek felfedezése is.

Jó gyakorlat –WATEROTUR

A fentebb leírtakból kiderül, hogy az evezős turizmus, tudás-, gyakorlat- és eszközigényes tevékenység, melynek szervezése rendszerint több partner (pl. turisztikai és sportszolgáltatók, önkormányzatok, oktatási intézmények) együttműködését kívánja meg, melyek egyúttal részt vesznek a termékfejlesztésben is. A következőkben azt a turisztikai termékfejlesztéssel összekapcsolott evezős programot mutatjuk be jó gyakorlatként, melyet Szegedi Tudományegyetem és az Újvidéki Egyetem Interreg-IPA CBC „WATEROTUR” közös magyar-szerb pályázat keretében a tiszai turizmus fejlesztése érdekében dolgozott ki, és valósított meg 2019-ben a Tisza dél-alföldi és vajdasági szakaszán. A vízi turisztikai termékfejlesztéshez kapcsolódó pályázat célja a vízi turizmus ösztönzésén keresztül az aktív életmód népszerűsítése, a magyar és szerb közös kulturális örökség, az Alsó-Tisza-mente egyedi értékeinek, turisztikai látványosságainak feltárása, bemutatása volt. Ezzel együtt – hagyományteremtő szándékkal – olyan vízitúra program került lebonyolításra, amely lehetővé tette a projektben résztvevő magyar és szerbiai hallgatók találkozását, ismerkedését, együtt-működését a közösen szervezett szakmai, közösségi, kulturális, sport, szabadidős és természetvédelmi programokon.

A kéthetes vízitúrát terepbejárás, illetve a turisztikai fejlesztésekben érdekelt szakemberek, oktatók, hallgatók rendszeres találkozóinak (workshopok, konferenciák, kiállítások) köszönhetően gondos helyzetfeltárás és tervezés előzte meg. Noha a projekt a vízi túrázás szempontjait helyezte előtérbe a turisztikai termékfejlesztés számos szakmai területet érintett (természeti értékek, települési viszonyok, népi hagyományok, gazdálkodás, idegenforgalmi infra- és szuprastruktúra). Mindennek hozadékként háromnyelvű (magyar, szerb és angol), az útvonal turisztikai kínálatát bemutató nyomtatott

és online kiadványok, tudományos publikációk, módszertani és stratégiai anyagok születtek. A termékek között szerepel többek között egy mobiltelefonra letölthető alkalmazás is, mely az adott Tisza-szakasz (Tiszakécskétől a torkolatig) részletes vízitúra térképét tartalmazza, a túrázók számára nélkülözhetetlen információkkal (pl. ivóvízvételi lehetőség, kikötő, pihenőhely, kemping, látnivalók) (watertour.szte.hu).

2019. augusztus 23. és szeptember 5. között a Tiszakécske városától a szerbiai Stari Slankamenig (ahol a Tisza a Dunába ömlik) tartó, mintegy 300 km hosszú kajak-kenu túrán száz egyetemi hallgató és a két egyetemről nyolc-nyolc oktató vett részt, akik együtt eveztek át a magyar-szerb határon – ami egyben történelmi pillanatnak is számított. A kétételes, modellértékű program, komplexitását a sport- és természetvédelmi, valamint kulturális tevékenységek sokfélesége, egymásra épülése adta. A vándortábor mindkét hete remek hangulatban telt, a résztvevők, valamint az evezős turizmus szereplői (pl. vállalkozók, egyesületi vezetők) a helyszínen cserélhettek szakmai tapasztalatot az evezős turizmussal kapcsolatban.

A balesetmegelőzés, elsősegélynyújtás (mentés és önmentés), a folyami vízi közlekedés és a fürdőzés szabályai ugyancsak terítékre kerültek, miként a résztvevők előadásokat hallhattak a Tisza természeti környezetének egyedülálló értékeiről, a folyó mentén élők gazdálkodási és kulturális hagyományairól is. A vízitúra program magyarországi szakaszán kb. 130 km-t teljesítettek a résztvevők, Tiszakécskén, Csongrádon, Mindszenten és Szegeden két-két éjszakát töltve. Az első három helyszín hosszú homokos partszakaszával, szolgáltatásaival kiválóan alkalmas nagyobb létszámú, kezdő csoportok oktatására. A szegedi szálláshely, a Szegedi Vízisport Egyesület vízitelepe ugyan kitűnő vízi infrastruktúrával rendelkezik, de a napi mozgalmas egyesületi élet okán csak korlátozott mértékben alkalmas túrázók oktatására.

A résztvevők úszni tudásának felmérését követően elsőként a szárazföldön, majd vízben állva, végül hajóban ülve ismerkedhettek meg a kajak- és a kenulapát használatával, a be- és kiszállás módjával, az elindulás és kikötés technikájával. Az evezéseket követő pihenőidő lehetőséget biztosított a különféle rekreációs programokra, mint például a reggeli testébresztő aerobik, a játékos vízparti sportversenyek, strandröplabda, strandfoci, frizbi, pelóta, jóga, vízisízés, de helyet kaptak a tréfás szellemi, vagy ügyességi feladatok, animációs programok és a táncos esték is. A hallgatók igazi ízelítőt kaptak a tábori életből, megtanultak szakszerűen sátrat állítani és bontani, megismer-

kedtek a tűzrakás és a bográcsban főzés (paprikáskrumpli, csirkepaprikás) titkaival. Fakultatív program keretében sokan keresték fel a tábornak otthont adó városok nevezetességeit, egyedi turisztikai kínálatát (pl. Tiszakécskei Gyógy- és Élményfürdő, csongrádi „halászfalu”, szegedi belváros, Napfényfürdő Aquapolis) (1-6. ábra).

A napok múlásával, egyre gyakorlottabbá vált a csapat, a levezendő távok mindenki számára egyre könnyebbnek tűntek. Ehhez hozzájárult az is, hogy a folyó dél-alföldi, kanyargós szakaszán számos pihenési, strandolási lehetőség is adódik útközben (pl. ányási kanyar, algyői strand). A vízben lévő magyar és szerbiai fiatalok persze maguk gondoskodtak jó hangulatról, nótaszóval, anekdotázással, tréfálkozással múltatták az időt, mely során igyekeztek egymás nyelvét legalább részben elsajátítani.

1. ábra. Technikai képzés a „kécskei” parton
Fotó: Saját felvétel (2019)

2. ábra. Útközben a Tiszán
Fotó: Dejan Krstić (Maksimović et al. 2019)

3. ábra. A strandsportok is népszerűek voltak
Fotó: Dejan Krstić (Maksimović et al. 2019)

4. ábra. A vízisízést mindenki kipróbálhatta
Fotó: Dejan Krstić (Maksimović et al. 2019)

5. ábra- Testébresztő reggeli torna
Fotó: Saját felvétel (2019)

6. ábra. Újvidéki vízitúrázók Szegeden
Fotó: Dejan Krstić (Maksimović et al. 2019)

A program szerbiai szakaszán Szegedről Magyarakanizsa, Ada, Óbecse, Aradac érintésével egészen a Tisza torkolatáig, a Duna-parti Stari Slankamenig evezett a csapat mintegy 176 km-t teljesítve. A munkatempó itt már valamivel feszesebbnek tűnt, hiszen a napi átlagosan 35 km megtételét követő minden délutáni táborépítést reggeli táborbontás követett. A Tisza

folyó partja itt is mindenütt alkalmasnak bizonyult a reggeli tornára, futásra és aerobikra, szabadidős programokra. A remek hangulat a vízen továbbra is megmaradt: a „csorgás közben” történő közös étkezések, a természet szépségeire való rácsodálkozás, a közös daltanulás, a sokszor ad hoc jellegű kis versenyek oldották az evezés monotonitását

Ugyancsak színesítették a programot a pályázati rendezvények is („Tisa Café”: előadások és beszélgetések a magyar-szerb közös hagyományokról, kultúráról, természetvédelelről; valamint „A sportturizmus hagyományai és perspektívái a Tisza-völgyben” c. konferencia, mely fórumot kínált a vízi turisztikai fejlesztésekben érdekelt „stakeholderek” számára. Természetesen itt sem maradhattak ki a helyi vonzerők: a városnézés, a wellness és az úszás (Magyarkanizsa, Ada, Óbecse) és a helyi ételkülönlegességek megkóstolása (Magyarkanizsa, Óbecse).

Annak ellenére, hogy a túra során – elsősorban a tábori körülményekhez kapcsolódóan – ekkora létszám mellett merülhettek fel bizonyos kényelmetlenségek, a résztvevők egytől egyig pozitív visszajelzést adtak a kéthetes program szakmai és emberi-közösségi hozadékáról. A teljes vízitúra útvonalról részletes tájékoztatók érhetők el a projekthonlapon (Vízitúra kalauz, Watertour-brochure, Tisza Catalogue, The Value of Tisa-Guidebook) (watertour.szte.hu).

Jó gyakorlat – BMP

A „Bejárható Magyarország Keretprogram” (továbbiakban: BMP) célkitűzése a belföldi turizmus fellendítése, a testmozgás és természetjárás népszerűsítése, az ország természeti- és kulturális értékei megismertetése a különféle környezetkímélő szabadidős tevékenységekre alapozott öt turisztikai jármód (természetjárás, kerékpározás, lovaglás, vitorlázás és túrakenuzás) segítségével. A 1184/2013. (IV. 9.) Korm. határozat alapján a BMP-hez kapcsolódva, az aktív turisztikai hálózatok infrastruktúrájának fejlesztésére több önkormányzat, civilszervezet európai uniós támogatásban részesülhetett. A vízi turizmussal kapcsolatos adminisztratív és operatív teendőket Magyar Kajak-Kenu Szövetség látta el.

A 2014-től induló program keretein belül lehetőség nyílt a vízi megállóhelyek fejlesztésére, ami a csónakkikötők kialakításán, a strandok fejlesztésén, a növényzetszabályozáson, a tiszta környezet biztosításán, a kiegészítő

infrastruktúra-fejlesztésen (kempingek, vízparti vendéglátóhelyek és horgász kikötők), valamint a költségosztónzó vízparti lehetőségeken (például vízi vidámpark, a versenysport igényeivel összehangolva kajak-kenu, illetve evezőspályák) keresztül valósulhatott meg. A Bejárható Magyarország koncepció keretében hazánk természeti kincseinek és ember alkotta értékeinek összetett, ökoturisztikai szemléletű feldolgozása beépült a közoktatás kerettanterveibe is, ezen belül a vízijártassági ismeretek, a kajak-kenu, a vitorlázás és a vadvízi ismeretek oktatása az 5-8. évfolyamon javasolt.

A programnak köszönhetően 2021-re a Magyar Kajak-Kenu szövetség irányításával közel 4000 kilométernyi hazai folyószakaszon létesítettek, illetve újítottak meg vízútira megállóhelyeket. Az aktív turizmus számára leginkább vonzó és értékes vízfelületeinken (a Duna és a Tisza különböző szakaszain, a Bodrogon, Ipolyon, Túron, Sión, Körösökön, Zagyván, Rábán, Hernádon, valamint a nagyobb állóvizeinken, mint a Balatonon, Tisza-tavon, a velencei, az orfűi a deseda, a gébárti és a gyékényesi tavakon, valamint a Pátkai-vízátározón), összesen 112 megállóhely került kialakításra. A megállóhelyek szolgáltatási színvonalának és folyamatos fejlődésének biztosítása miatt kialakították a „Lapátos vízi megállóhely” tanúsító védjegy rendszerét, amely alapján a vízi turisztikai helyszínek 1-től 4 lapátosig terjedő minősítést szerezhetnek. A minőségi védjegy előírásai kiterjednek a vizesblokkokra, a szállás és étkezési lehetőségekre, a helyszín elérhetőségére, a sportinfrastruktúrára és eszközparkra, valamint az egyéb (pl. e-infrastrukturális, turisztikai stb.) szolgáltatásokra is. 2021 év végén 66 vízi turisztikai helyszín rendelkezett a lapátos vízi megállóhely minőségi védjeggyel. Ezek a megállóhelyek a szolgáltatások széles körének biztosítása mellett, lehetőséget nyújtanak az aktív turizmus egyéb formáinak üzésére (pl. természetjárás, kerékpározás), illetve kialakításukkor a természetvédelem szempontjai mellett több helyszín esetében figyelembe vették a versenysport lehetőségeit is. Fontos fejlesztésnek számít a kivitelezés alatt álló balatonfüredi vitorlás és kajak-kenu komplexum és Megállópont, amely az ökoturisztikai és hálózatos szempontokat figyelembe vevő fejlesztés alapján, egyszerre szeretne a vitorlás, az evezős és a horgász turizmus számára bázist jelenteni a Balatonon.

A hazai vízi turisztikai lehetőségek naprakész, attraktív és informatív bemutatását segíti a www.evezitthon.hu weboldal, amely részletesen kitér a

vízi megállóhelyek és azok szolgáltatásainak, valamint az ajánlott vízitúrák (17 túra) és vízi turisztikai események leírásának bemutatására.

A Magyar Kajak-Kenu Szövetség szervezésében 2021-ben indították el a „Hazai vizeken” elnevezésű szabadidős programsorozatot, amely 12 eseményt kínált az aktív kikapcsolódást keresőknek. Nyolc alkalommal szerveztek úgynevezett „beevezést” a különböző folyóinkon (Duna, a Tisza és a Tisza-tó különböző szakaszain, valamint a Bodrogon), ezek mellett a Tisza-tavon és a Balatonon „átevezés” valamint 2 SUP-os esemény is megrendezésre került a programsorozat keretében. A résztvevők létszáma meghaladta az 5 ezer főt.

Összegzés

A vízre épülő turisztikai kezdeményezések lehetőséget kínálnak arra, hogy ezt az erőforrást fenntartható gazdasági és társadalmi javakká alakítsuk, és a turizmuson keresztül a víz a regionális fejlődés motorjaként, az egyedülálló ökoszisztémák védelmében és a környezet állapotának javításában hasznosítható legyen a turisták és a helyi közösségek életminőségének javítása érdekében. A vízi túrázás, horgászat és a vitorlázás sikeréhez hozzájárul, hogy nagyszerűen kombinálható a különféle szárazföldi rekreációs tevékenységekkel, mint például a kerékpározás, gyalogtúrázás, falusi turizmus, városnézés, eseményeken, programokon való részvétel. A tömegturizmus visszaszorulásával és az ökotudatos turisztikai formák felértékelődésével hazánkban is egyre inkább előtérbe kerülnek az olyan fenntartható turisztikai termékek, mint a vízi túrázás, horgászat vagy a vitorlázás. Ezekhez a vízre épülő turisztikai aktivitásokhoz Magyarország kiváló környezeti feltételekkel és folyamatosan javuló, illetve bővülő infrastrukturális lehetőségekkel rendelkezik.

Irodalomjegyzék

A tutajozás története <https://www.splavy.sk/hu/pltnice/> Letöltés: 2021. 11.11.

Aubert, A. (2012). A turizmus rendszere, In: Aubert Antal (szerk.): Magyarország Idegenforgalma Szakkönyv és Atlasz, Cartographia Tankönyvkiadó Kft., Budapest, pp 12.

Balogh J. (1999). A síkvízi alapoktól a vadvízi kajakozásig. NAJÁD Víz-, Sport- és Természetbarát Egyesület, Pécs.

Bánhidi M. (2013): Vízi és vizek menti turizmus alapjai 2. MSTT Sportturizmus Szakosztály, Győr-Budapest.

Barna Gy., Győri F., & Kiss G. (2012). A vízi turizmus megjelenése és jelenlegi helyzete a Felső-Rába vidék idegenforgalmában. *Magyar Sporttudományi Szemle*. 13:(2) 21-22.

Béki P. (2018). Water sports on the Hungarian sports tourism market. *Some Recent Research from Economics and Business Studies*. DOI: 10.18427/iri-2018-0060

Cholewa, J. (2019). The Factors Deciding about the Popularity of Kavyaking Tourism on Industrial Areas. In: Rocha, A., Abreu, A., Vidal de Carvalho, J., Liberato, D., González, E. A., Liberato, P. (eds.) *Advances in Tourism, Technology and Smart Systems. Proceedings of ICOTTS 2019. Smart Innovation, Systems and Technologies*. Springer. 171. 395-404.

Cordell, H. K., Betz, C. J., Mou, S. H., & Gormanson, D. D. (2012). Outdoor Recreation in the Northern United States. Gen. Tech. Rep. NRS-100. Newtown Square, Department of Agriculture, Forest Service, Northern Research Station. PA. <https://doi.org/10.2737/NRS-GTR-100>.

Cox, D. (2001): Vitorlás kézikönyv. Park Kiadó, Budapest. p. 159.

Dénes K. (2014). Vitrolás jármód. Bejárható Magyarország Program. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/denes_9modul.pdf

Dérer I. (2021a). A pandémia nyertese a hazai horgászágazat <https://novekedes.hu/interju/a-pandemia-nyertese-a-hazai-horgaszagazat>

Dérer I. (2021b). Erkölc, Erő, Egyetértés: a „szektor” jövőképe Magyarországon. „A jövő kihívásai a horgászat és haltermelés területén” MOHOSZ – MA-HAL – MATE szakkonferencia Budapest, Hungexpo – 2021.10.03.

Deutscher Segler Verband (2021): <https://www.dsv.org/>

Donka A. (2012). A vízitúrázás célterületeinek természeti szempontú értékelése. *Természetföldrajzi Közlemények a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetéből*. 1:(2) 3-40.

Donka A., & Gyuricza L. (2005). Geomorfológiai értékek a turizmusban. In: Dobos A., Ilyés Z. (eds.): *Földtani és felszínalaktani értékek védelme*. Eszterházy Károly Főiskola Földrajz Tanszék és Környezettudományi Tanszék, Eger. 223-237.

Kohl Research Consult (2002). Social and Economic Value of Recreational Fishing, European Anglers' Alliance, Vienna, Austria

Erfurt-Cooper, P. (2009). European waterways as a source of leisure and recreation. In: Prideaux, B., Cooper, M. (eds.): *River Tourism*. CAB International. Oxfordshire. 95-116.

European Anglers' Alliance (2021). Socio-economic data <https://www.eaa-europe.org/topics/socio-economics/>

European Boating Association (2013). EBA position statement: Coastal and maritime tourism <http://eba.eu.com/site-documents/eba-position-statements/eba-position-tourism.pdf>

FAO (2012). Recreational fisheries—UN FAO Technical Guidelines for Responsible Fisheries. No. 13. Rome 176

Folgado-Fernández J.A, Di-Clemente E., Hernández-Mogollón J. M., & Campón-Cerro A. M. (2019). Water Tourism: A New Strategy for the Sustainable Management of Water-Based Ecosystems and Landscapes in Extremadura (Spain). *Land*. 8(1):2. <https://doi.org/10.3390/land8010002>

Füstös G. (2010). Horgászturizmus jegyzet

Giorgetti, F. (2007). Vitorlás hajók. A vitorlázás története a kezdetektől napjainkig. Alexandra Kiadó, Pécs.

Götz v. Rohr, & Heinisch, N. (2008). „Empirische Erhebung zum Segeltourismus an der schleswig-holsteinischen Ostseeküste” Christian-Albrechts-Universität zu Kiel Geographisches Institut, Kiel, p. 122.

Grand View Research (2021). Yacht Market Size, Share & Trends Analysis Report <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/yacht-market>

Gyóri F., Horváth A. (2018). Támpontok a vízi turizmus fejlesztéséhez a Tisza dél-alföldi szakszán és mellékfolyóin. In: Szabó, T., Bánhidi, M., Szóts, G. (eds.) *A sportturizmus gazdasági és társadalmi kérdései Magyarországon*. Magyar Sporttudományi Társaság.

- Győri F., Dorka P., Domokos M., & Kiss G. (2014). Rekreáció I. Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Testnevelési és Sporttudományi Intézet, Szeged http://www.jgypk.hu/tamop13e/tananyag_html/tananyag_reki_1/viii1_csnakvezets_szemlyi_felttele.html
- Háhner P. (2018). Új irány jön a hazai turizmusban: ebben az Adriával is vetekszik a Balaton. <https://www.portfolio.hu/uzlet/20180629/uj-irany-jon-a-hazai-turizmusban-ebben-az-adriaval-is-vetekszik-a-balaton-290156>
- Halassy E. (2007). A magyar lakosság és a vízi, a vízparti, valamint a gyógy- és wellness-turizmus kapcsolata. *Turizmus Bulletin*. 11:(4). 2-12.
- Ivancsóné H. Zs., & Ercsey I. (2017). Horgászturizmus, mint transzformáció. „Semper reformare” XX. Apáczai-Napok Tudományos Konferencia, Győr https://www.researchgate.net/publication/321151619_Horgaszturizmus_mint_transzformacio
- Ivancsóné, Zs., & Bánhidi M. (2015). A magyar horgászturizmus vizsgálata. In: Nemes A., Laczkó T. (2015): Sport- és egészséguturizmus a gyakorlatban. PTE ETK. Pécs pp. 96-113.
- Jászberényi M. (2019). Vízi turizmus és közlekedés: termékek, trendek, regionalitás. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Karancsi Z., Kovács Z., Nagy I., Maksimović, N., Ivanović J., & Győri F.: *Vízitúra kalauz – Voditelj ture u veslanju – Watertour Guide*. Szegedi Tudományegyetem, Szeged.
- Karancsi Z., Hornyák S., Szalma E., Oláh F., Korom A. Horváth G., & Győri F. (2020). A Tisza arcai, avagy a vízparti tájkép, mint turisztikai vonzerő – nem csak vízitúrázóknak: Egy táj- és környezetesztétikai értékelőmódszer bemutatása. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 5:(2) 4-14.
- Karancsi, Z. (2014). Vissza a természethez. A tájban rejlő szépség. *Élet és Tudomány* 49:(46) 1446-1448.
- Kollarik A. (1992). A turizmus földrajzi alapjai. Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző, Budapest.
- Lange, D. (2020). Number of people participating in yacht cruising in the UK 2015-2018. <https://www.statista.com/statistics/1024547/number-of-individuals-participating-in-yacht-cruising-uk/>

Lapko, A., Strulak-Wójcikiewicz, R., Landowski, M., & Wieczorek, R. (2018). Management of Waste Collection from Yachts and Tall Ships from the Perspective of Sustainable Water Tourism, Sustainability, MDPI, vol. 11(1), pages 1-15, December. <https://ideas.repec.org/a/gam/jsusta/v11y2018i1p121-d193384.html>

Lewerenz, S. (2009). Segeltourismus in Mecklenburg-Vorpommern. Erläutert am Beispiel der Hansestadt Stralsund. Diplomica Verlag GmbH. Hamburg, p. 110.

Lukovic, T. (2013). Nautical tourism, CABI International, Wallingford, Oxfordshire

Lych, R., & Čech M. (2018). A new trend in Central European recreational fishing: More fishing visits but lower yield and catch. Fisheries Research, Volume 201, pp. 131-137 <https://doi.org/10.1016/j.fishres.2018.01.020>

Macerinskiene, A. (2008): Infrastructure Development on the Water Tourism Routes. *Environmental Engineering*. http://dspace.vgtu.lt/bitstream/1/674/1/macerinskiene_infrastructure.pdf

Magyar Vitorlás Szövetség (2021). <https://hunsail.hu/>

Magyarország Kormánya (2013). 2013. évi CII. törvény a halgazdálkodásról és a hal védelméről, Magyar Közlöny, 2013. évi 102.sz.

Maksimović, N., Madić, D., Obradović, B., Cvetković, M., & Korovljević, D. (2019). WATERTOUR – Development of water tourism on waterways connecting Hungary and Serbia. University of Novi Sad, Faculty of Sport and Physical Education. Novi Sad.

Miklós T. (2018). A balatoni vitorlázás története. <https://likebalaton.hu/telepules/balaton/hireink/a-balatoni-vitorlazas-tortenete-55629/>

Mitchell, D. (2020). Recreational fisheries is really worth talking about? The social and economic impacts of this activity. Webinar: Recreational fisheries monitoring & control 4. December 2020.

Novakova S., Blahutkova, M., & Lepkova, H. (2016): Management of Implementation of Water Tourism for Youth in the Czech Republic. *Science, Movement and Health*, 16:(2) 590-598.

Novotny L. (2016). Fejezetek a kajak-kenu sport történetéből. Szerző Kiadása. Budakalász.

Recreational Boating & Fishing Foundation (2018). 2018 Special Report on Fishing https://outdoorindustry.org/wp-content/uploads/2015/03/2018-Special-Report-on-Fishing_FINAL.pdf

Shen, Y., Kokranikal, J., Christensen, CP., & Morrison A. (2021). Perceived importance of and satisfaction with marina attributes in sailing tourism experiences: A kano model approach *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*. Volume 35, September 2021 <https://doi.org/10.1016/j.jort.2021.100402>

Székely, A. (2016). „A horgászturizmus”. *Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok* 11 (1-2), 35-46. <https://doi.org/10.14232/jtgf.2016.1-2.35-46>.

Tóth G., Dávid L., & Bujdosó Z. (2010). A hazai folyók által érintett települések társadalmi-gazdasági vizsgálata. *Földrajzi Közlemények*. 134:(2) 189-202.

Ujvári K. (2009). A Tisza-völgy vízi turizmusának fejlesztési lehetőségei. *Modern Geográfia*. 4. <http://www.moderngeografia.eu/?p=846>

US Sailing (2010). Sailing Market Demographics. <https://www.ussailing.org/wp-content/uploads/2018/01/Demographics2010.pdf>

WATERTOUR. <https://watertour.szte.hu/hu/>

4. 3. GYALOGOS/ERDEI TURIZMUS

Czibula Görgy

„Turista az, aki útra kél azért, mert foglalkozásának egyformasága, gondjainak sokasága közepett álmaiban feltűnik előtte egy olyan szebb világ, melyben zöldebb a fű, kékebb az ég, magasabbak a hegyek, szebbek vagy különlegesebbek a házak, barátságosabbak az emberek s aki ez álmokkép eredetijét fáradtságtól vissza nem riadva keresi – s mert hiszen e földön élünk, talán soha meg nem találja, de azért jó kedvét el nem veszíti, hiszen örömét ez a keresés teszi.”

Bárá Eötvös Lóránd

A hazai gyalogos turizmus története

A gyalogos turizmus talán a legrégebbi turista jármód, keletkezésének időpontja a történelem homályába vész. Minden bizonnyal az első gyalogos turisták is azzal a késztetéssel keltek útra, ami a mai napig a legtöbb kirándulót motiválója: felüdülést kerestek a mindennapok monotonitásával szemben. A polgári társadalom kialakulásával aztán a megnövekedett szabadidő eltöltésének egyre népszerűbb módja a természetjárás lett, már csak azért is, hiszen a civilizációs ártalmak ekkortájt kezdték éreztetni hatásukat, és az ember szinte ösztönösen vágyott a természetbe. Az orvostudomány felismerte a természetben történő testmozgás jótékony hatását, testet és lelket felüdítő szerepét. A természettudományok 19. századi fejlődése és ismeretterjesztő munkássága révén az emberek érdeklődni kezdtek a természeti értékek iránt, fel kívánták keresni akár távolabbi tájak eldugott attrakcióit. Nem véletlen tehát, hogy a hazai szervezett természetjárás úttörői között szép számban találunk orvosokat, természettudósokat (dr. Téry Ödön orvos, Bárá Eötvös Lóránd fizikus, Cholnoky Jenő földrajztudós).

A magyarországi gyalogos turistaság 19. századi kezdete az ország méltán legszebb természeti környezetéhez, a Magas-Tátrához köthető. A hegység lábánál kiépülő vasút életre keltette a térségben az idegenforgalmat, erre mintegy válaszul, 1873-ban, Ótátrafüreden alakult meg hazánk első turista egyesülete, a Magyarországi Kárpát Egyesület (MKE). Ez a szervezet hozta

létre hazánkban az első jelzett gyalogos turistautakat és építette az első turista menedékházakat. Tevékenységét elsősorban a Magas-Tátrában fejtette ki, viszont az MKE Budapesti Osztályából 1891-ben létrejött Magyar Turista Egyesület (MTE) már a középhegységekre koncentrált, így lehetőség nyílt újabb területek bekapcsolására is a gyalogos természetjárásba. (Polgárdy, 1941.)

További turista egyesületek alakultak az ország legtöbb tájegységén, mellyel kezdetét vette a turistaság egységes kiterjesztése az ország egész területén. A legtöbb új egyesület az MKE és az MTE területi szervezetének, osztályának tekinthető (pl. 1891. Erdélyi Kárpát Egyesület, 1896. MTE Kőszegi Osztálya), de szép számmal alakultak ettől függetlenül, önálló egyesületek is (1891. Mecsek Egyesület, 1909. Budapesti Egyetemi Turista Egyesület). A 20. század elején vetődött fel az egységes, országos turista szervezet létesítésének gondolata, és így alakult meg 1913-ban a Magyar Turista Szövetség (MTSZ), amely a hasonló feladatot ellátó mai ernyőszervezet, a Magyar Természetjáró Szövetség (rövidítése szintén MTSZ) jogelődjének tekinthető (Url 1.).

Az MTSZ 2021-ben közel 250 tagszervezetet és majdnem 12.000 egyéni tagot számlált, ezen kívül pedig a Nemzetközi Természetbarát Szövetség (NFI) és az Európai Gyalogos Turista Szövetség (EWV) magyar tagszervezete (Url 2.).

A gyalogos turizmussal kapcsolatos legfontosabb fogalmak

Mint az eddigi, történeti áttekintésből is látszik, a hagyományos értelemben vett turistaság olyannyira a gyalogos jármódhoz kötött, hogy a témát jobban nem ismerők gyakran a turistaságot a gyalogos turizmussal azonosítják, és mivel a gyalogos turisták elsődleges terepei az erdős hegy-és dombvidék, az erdei turizmus sokaknak a gyalogos jellegű erdőjárást jelenti. Fontos leszögeznünk, hogy gyalogos turizmus természetesen az erdőn kívül is létezik, illetve az erdőben több jármódban (pl. lovas, kerékpáros stb.) is járnak turisták, a két terület összekapcsolása mégis kézenfekvőnek tűnik és a gyalogos turizmus, mint turisztikai termék további tárgyalását nagyban segíti.

a) Erdei turizmus

Az erdei turizmus az ökoturizmus részének tekinthető, olyan – erdőterületeken végezhető – kiegészítő szolgáltatásokat összegző gyűjtőfogalom, melyek fenntartható módon járulnak hozzá helyi szinten a nekik helyet biztosító térség életéhez (munkalehetőség, bevétel,

természet- és környezetvédelem). Mindezek mellett több specializálódott turisztikai célterület (desztináció) számára is terepet biztosíthat (egészségturizmus, sportturizmus, természeti ismeretszerzési célú turizmus stb). Nagyon fontos szempont a fenntarthatóság biztosítása, hiszen a jelenlegi erdőlátogatási tendenciák azt mutatják, hogy egyre fontosabbá válik, felértékelődik a természeti környezetben eltöltött szabadidő. Az ökoturizmus részeként mindenképpen kívánatos az esetleges bevételek helyben tartása, valamint a felmerülő munkaigény helyi munkaerővel történő kielégítése. A másik jelentős ökoturisztikai jellemző, melyre fokozottan törekedni kell, az érintett területek minél kisebb mértékű zavarása, károsítása (Duhay, 2006.). Az erdei turizmus fogalom elsősorban az erdőterület kezelője és a területen tevékenykedő szervezetek szempontjából fontos, akiknek az igények minél szélesebb körök számára elfogadható módon történő kielégítése céljából szorosan együtt kell működniük. (Puskás, 2008.; Font and Tribe, 2000)

b) Természetjárás

Közszájon forog a természetjárás kifejezés is, amely leginkább a városi ember természetbe vágyódásával kapcsolható össze. A természetjárás során az emberek kiszakadnak városi környezetükből, és a természetes környezetben töltik el idejüket. Ennek leggyakoribb módja a gyalogos kirándulások és gyalogtúrák, de ide tartoznak a vízitúrák, sítúrák és más, fizikai igénybevétellel járó, egyéni vagy csoportos, nem egyszer versenyként lebonyolított túrák is.

A társadalom egyik fontos célja az, hogy természeti környezetünket megóvjuk, ezért a természetjárás fontos része a fiatalok, illetve a természetbe vágyók oktatása: hogyan őrizték meg a természetes állapotot, hogyan zavarják meg legkevésbé azt; ne szemeteljenek vagy ne gyűjtsanak tüzet erre nem alkalmas helyeken. Ennek hiányában a természetjárók okozta károk elhárításának költsége jelentős terhet jelent az adott régióknak, országoknak, az el nem hárítható károkat nem is említve (OFI, 2015.).

c) Túrázás

A túrázás modern meghatározása elkülöníti a gyaloglást, mint mindennapi, akár a munkával összefüggő tevékenységet és a szabadidő eltöltése céljával végzett gyaloglást. Nem minősül tehát túrázásnak a

hegyek közt lakó pásztoremberek gyaloglása a nyáját követve, viszont ugyanezen a helyszínen, szabadidejében gyalogló ember (legyen az akár maga a juhász) már túrázik. A túrázás, amelyet egykoron csak a költők, a felfedezők és kalandvágó nemesek engedhettek meg maguknak, a modern társadalomban, annak egyszerűsége és olcsósága miatt, az egyik leggyakoribb szabadidős tevékenységgé vált (Url 3.).

d) Természetjáró/turista szakágak

A környezet adta és az egyéni lehetőségek szerint, turistaként különböző eszközök igénybevételével tölthetjük el szabadidőnket a természetben. A különbözőségeik mentén a túrákat kategorizálhatjuk, szakágakra bonthatjuk. Az MTSZ hat szakágban fejt ki tevékenységét: gyalogos-, kerékpáros-, vízi-, barlang-, sí-, valamint hegymászó szakágak. Szakági túrák kiválasztásában több tényező is közrejátszik, ilyen például az anyagi lehetőségek, az eltölthető szabadidő hossza és évszaki tervezhetősége, a célterület környezeti tényezői, az egyéni érdeklődési terület, az egyéni fizikai állapot, a mentális és pszichés felkészültség stb.

A gyalogos turizmus hatásai

Az ember a megszokott civilizációs környezetéből kiszakadva a természetben tölti szabadidejét és a különböző terepek nehézségi fokának megfelelő fizikai aktivitással olyan terhelést biztosít a szervezete számára, amely fejleszti a motoros képességeit, személyiségét, esztétikai érzékét. A természetjárás, túrázás hatása alapján az egyén szintjén egy élményszerző, fejlesztő jellegű tevékenység, amely a szabadidőben valósul meg és formáját, időpontját és helyét tekintve jobbra a szabad választáson alapul (Kiss, 2018.).

Az aktív tevékenységek, a sport jótevékeny hatásai az egészségre széles körben elismertek, ennek köszönhetően az ilyen jellegű tevékenységek szabadidőben történő végzése – a turizmus általános életminőség-javító hatásán túl – még inkább hozzájárul az utazók egészségéhez. Különösen fontos ez napjainkban, amikor az emberek többsége város lakó [a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatai szerint hazánkban minden tíz emberből heten városban élnek], ennek következtében a természet „hiányából” fakadó betegségek, a természet nélküli életmód negatív hatásai is egyre inkább előtérbe kerülnek (Sulyok, 2014.).

A túrázás, a természetjárás társadalmi szintű hatásait vizsgálva a szakemberek egyetértenek abban, hogy a tevékenység általánosságban a fenntartható

turizmus egyik formája lehet. A turizmust általánosan jellemző pozitív hatások, úgymint a gazdaságélénkítés/bevételek és a munkahelyteremtés vagy a vállalkozási lehetőség, az aktív turizmusban érdekelt célterületeken is azonosíthatók. Mindezek mellett az aktív turizmus a természeti értékek, a környezet megóvását is támogatja azáltal, hogy a desztinációba történő utazás és a desztináción belüli közlekedés során egyaránt alacsonyabb a szennyezés (vagy nincs is), mert a vendégek nem használnak autót. A környezetre rótt teher az igénybe vett közlekedési eszközön túl azért is kisebb, mert – más turizmusformákhoz képest – környezetbarátabb az igénybe vett szálláshely, továbbá a tartózkodás során végzett tevékenységek is kevesebb negatív hatással járnak (EUROVELO, 2012).

Nem utolsósorban az előnyös hatások között szükséges megemlíteni az átlagosnál enyhébb szezonalitást, valamint azt, hogy az aktív turizmus a célcsoportok széles köre számára vonzó. Az aktív turizmus sajátosságaiból adódóan népszerűek a közelebbi, illetve a belföldi úti célok, ami értékes potenciált jelent a desztinációk számára (MINTEL, 2009).

Nem egyértelműen pozitív vagy negatív hatásként jelentkezik, hogy a természetjárás sok esetben útvonalszerű utazást jelent, ami együtt jár azzal, hogy az érintett célterületen belül (például a Kéktúra esetében) nem minden település megállóhely/pecsételőhely (vannak, amelyek rendre kimaradnak) (Sulyok, 2014).

Nemzetközi kitekintés

Teintettel arra, hogy akár csak az európai kontinensen a gyalogos turizmus hagyományai és így turizmuson belül jelenleg betöltött szerepe az egyes országokban nagyon különböző, nehéz általános nemzetközi körképet adni a témában. Általánosságban elmondható, hogy az erdőben bővelkedő (nyugati és északi) országok gyalogos/erdei turizmusa fejlettebb, míg az erdőben szegény (déli és keleti) országoké fejletlenebb. Természetesen itt is vannak kivételek, így az Egyesült Királyság a maga 13% körüli, európai átlagban alacsony erdőszűlességével igen aktív gyalogos turizmusnak ad otthont.

Érdekesebb számunkra azon kezdeményezések bemutatása, amelyek révén egy-egy régió vagy egy-egy ország kapcsolódhat a kontinensléptékű együttműködésekhez. A terjedelmi korlátok miatt két, hazánk szempontjából

kiemelten fontos, gyalogos turizmust érintő együttműködést mutatunk be, melyek tematikáját tekintve egyben átvezetnek az esettanulmányra is.

a) A Visegrádi Négyek Nagyszombati Deklarációja (2013.)

A dokumentumot a V4 országok turista ernyőszervezetei írták alá 2013. december 7-én, „A szervezett turizmus hagyománya és perspektívája Közép-Európában” című, Nagyszombatban rendezett konferencián. Elismerték a természetjáró turizmus fejlesztése során Közép-Európában meglévő közös érdekeket, melyek az Osztrák-Magyar Monarchia idején szerveződött turistaközösségek közös múltjának örökségéből származnak, folytatásukat pedig a mai összekapcsolódó Európában találják meg. Az aláírók a természetjáró turizmust az alábbi alapelvek mentén szeretnék fejleszteni, fenntartva és tovább bővítve eddig is meglévő együttműködésüket:

„1. A természetjárás minden korosztály számára lehetőséget ad a kulturális aktivitásra, fejleszti a testi és szellemi egészséget, a szociális kompetenciákat.

2. A természetjárás egész évben üzhető outdoor tevékenységi formái tartósan fenntartják a turizmust a természeti erőforrás védelem és a természetvédelem elveivel összhangban.

3. A természetjáró turizmus a régió országai kultúrájának és történelmének kölcsönös megismerését támogató tevékenység, tiszteletben tartva a különbözőségeket.

4. A szervezett természetjárás jövője érdekében nagy hangsúlyt kell fektetni a felnövekvő generációk érzékenyítésére.

5. A természetjárás további fejlődés szempontjából kulcsfontosságúak a jelölt turistautak és azok hosszú távú fenntartása, fejlesztése, európai szintű összekapcsolása.” (MTSZ, 2016.).

b) A Bechyně-i nyilatkozat az európai turistautak jelzéséről

Ezt a nyilatkozatot az I. Európai Turista Útjelzési Konferencia egyhangúan jóváhagyta. A nyilatkozatot az Európai Gyalogos Turista Szövetség (németül: Europäische Wandervereinigung, a továbbiakban: EWV) 35. közgyűlése, a németországi Brilonban 2004. október 9-én elfogadta. A résztvevők a következő nyilatkozatot tették.

„Az elmúlt száz évben a jelzett turistautak az európai táj szerves és széles körben elismert részévé váltak. Ezek fontos szerepe, hogy óvjuk és megértsük a természetes környezetet, és hogy a lehető legjobban megismerjük a történelmi helyszíneket és az egész európai történelmet és örökséget. Az útjelzési tevékenységet, amit Európa néhány részén már több mint 130 évvel ezelőtt megkezdtek, a legtöbb esetben a gyalogos turista szervezetek végzik, ami több ezer ember önkéntes munkájának köszönhető. Az évek során ezek az emberek létrehozták az egyik legfontosabb, európai önkéntesekből álló csoportot. A gyalogtúra szervezetek büszkéek erre a hagyományra. A jelzések, amelyek Európa legkülönbözőbb régióiban találhatóak, mára a régiók örökségének részévé váltak. 1969-től az Európai Gyalogtúra Szövetséghez csatlakozott turista egyesületek létrehoztak 11 hosszútávú európai turista útvonalat (E-utak). Ezek időközben végleg kialakulva, egy hálózatot alkotnak, amely hozzájárult és hozzá fog járulni az európai nemzetek kölcsönös megértéséhez és barátságos kapcsolataihoz azáltal, hogy határokat átszelő és nemzetközi útösszeköttetéseket hoznak létre. Ez tükrözi a gyors és jelentős előrehaladást az Európai Unió régi és új tagállamainak legfontosabb gyalogtúra szervezeti közötti kapcsolatokban. A konferencia résztvevői egyhangúan megegyeztek a következő általános alapelvekben, amelyek az európai gyalogtúra utak fejlesztésére vonatkoznak.

1. A meglévő útjelzési rendszereket úgy kell fejleszteni, hogy azok kielégítsék a gyalogtúrázók alapvető elvárásait és a jelzett turistautakra vonatkozó szabványokat. Ezeket a követelményeket és szabványokat a nyilatkozathoz tartozó függelék fejt ki részletesen. Az EWV tagszervezetei által használt útjelzéseket el kell ismerni, és védeni kell.

2. Annak érdekében, hogy karbantartsuk és kibővítsük a jelzett útvonalak hálózatát, elengedhetetlen, hogy megvédjük vagy visszaszerezzük minden ember szabad és akadálytalan belépési (közlekedési) jogát a természeti tájakra, legalább olyan mértékben, ahogy ez már számos európai országban lehetséges.

3. Az Európa különböző részein használt eltérő jelzési rendszerek nem jelentenek akadályt a gyalogtúrázók számára, de az országhatárokon jelezni kell a jelzési rendszer megváltozását, és megfelelő módon kell tudatni a túrázókkal.

4. Az európai régiók és országok jelzési rendszereinek egységesítése csak közös megegyezéssel történhet. Bármilyen külső nyomás az egységesítés érdekében csak ronthatja a helyzetet, ami megnövekedett költségekhez, nézeteltéréshez, az önkéntesek elvesztéséhez és az útjelzési rendszerek történelmi azonosságának elvesztéséhez vezet.

5. Ahhoz, hogy az európai gyalogtúra útvonalak közötti összeköttetést biztosítsuk, elegendő az ugyanazon alapelvek alkalmazása az összes jelzett útvonalon (ld. 1. pont).

6. Az alapelvek alkalmazásához, az Európai Hosszútávú Turistautak (E-utak) rendszerének teljes kiépítéséhez és az útvonalaknak az EU-hoz még csatlakozó tagállamokba való keleti és dél-keleti irányba való kiterjesztéséhez szükség lesz az EU elvi és pénzügyi támogatására. Az európai országok és régiók közötti ilyen együttműködés segíteni fogja az Európai Uniót a természeti és kulturális értékeinek tartós védelmében, valamint hozzájárul Európa egyes területein, egy jól működő turista-szervezet kialakulásához.” (MTSZ, 2016.)

A jelzett turistautak rendszere Magyarországon (esettanulmány)

Történeti áttekintés és a mai helyzet

A mai Magyarország területén az egyik első jelzett turistautat 1888-ban Mátrafüred (akkor még Bene) és Mátraháza (Szt. László forrás) között hozta létre az egy évvel korábban megalakult Mátra Egylet. Szintén ebben az évben jelölte ki ifj. Tirts Rezső, az MKE Budapesti Osztályának tagja a Dobogókő-Dömös közt vezető, ma Téry útnak nevezett piros jelzésű utat. Ekkor nagy eredménynek számított, hogy viszonylag rövid időn belül 124 km jelzett utat alakítottak ki a Pilisben.

Kezdetben az útjelzések színei ötletszerűen lettek kialakítva (számokat, különböző alakzatokat és színeket alkalmaztak, a ma megszokott fehér alapot sem használva), ezért a Magyar Turista Szövetség kezdeményezésére 1929. december 2-án megszületett az az egységes, néhány év alatt az egész országban bevezetett, Dr. Strömpl Gábor által javasolt turistaút szisztéma, amellyel alapjaiban ma is találkozhatunk hegységeinkben (kivévelt képezett a Mecsek, ahol csak 1960-ra vezették be). Ekkor került bevezetésre a négy alapszín (kék, piros sáv: országos, sárga, zöld sáv: helyi jelentőségű utak),

továbbá az egyes mellékutak (kereszt, négyzet, háromszög, kör stb.) funkcióit megjelenítő alakzatokat is meghatározták. Az alakzatok felfestése ekkor még nem „teli”, hanem „üres” módon történt, kitöltés nélkül. Kikötötték, hogy a zavar elkerülése végett két hasonló jelzés nem futhat egymás közelében és nem ágazhat el. Minden jelet fehér alpra kellett festeni, melynek mérete akkor még 24x18 cm volt (Url 4.).

Az egyre népszerűbb turistaság és a bővülő úthálózat miatt tapinthatóvá vált az erdőbirtokosok és a természetjárók közti feszültség. Dr. Zsitvay Tibor (igazságügy-miniszter, a Magyar Turista Szövetség elnöke) nevéhez fűződik, hogy az 1935-ös erdőtörvénybe bekerült néhány cikkely a jelzett utak tényéről, funkciójáról és védelméről. Éllovasa volt a jelzett utak létjogosultságáért való küzdelemnek, hogy a magánbirtokot a közjó érdekében korlátozni kell (Url 5.). A magyarországi jelzett turistautak hossza 1938-ban már meghaladta a 4400 km-t.

A második világháborúban a turista infrastruktúra elhasználódott, a fejlesztés megrekedt. Újabb lökést az erdők államosítása révén bekövetkezett átjárhatóság és a munkásmozgalmi alapon újraalakuló turistaélet hozott, mely ezúttal nem csak az útjelzés hálózatot, de a turistaházak és egyéb létesítmények ügyét is felkarolta. 1979-ben készült el a „Turista-Létesítmények” című szabályzat a természetjárók technikai munkájának segítésére. Ebben jelenik meg a mai is használt 10x12 cm fehér téglalap alap és bővítik az alakzatok körét is (pl. körtúra jelzés). Az 1988-ban alkották meg ezek alapján az első magyar turistaszabványt (MSZ 20587-2:1988: Általános turistatájékoztató jelképek, Gyalogos út- és irány jelzések). Először 2010-ben, majd 2013-ban került kiadásra a Magyar Természetjáró Szövetség Turistaút Szakbizottsága által szerkesztett „Turistajelzés-festési általános útmutató”, mely aktualizálta a jelzéstestésre vonatkozó elvárásokat és bővítette – nagyrészt már korábban is alkalmazott szimbólumokkal – az útjelzések jelkészletét (Url 4.).

Manapság Magyarország területén több, mint 20 ezer km jelzett turistaút található, melynek kataszterezése, karbantartása, járhatóságának folyamatos biztosítása a sok évtizedes hagyomány alapján a Magyar Természetjáró Szövetség (a továbbiakban: MTSZ) feladata. A természetjárás egyre népszerűbbé válásával azonban egyidejűleg gyors ütemben létesültek, megszűntek, módosultak a jelzett utak is, így az úgynevezett turistaút kataszter a jogi szabályozottság hiánya miatt elég hamar követhetetlené vált. A napjainkban is fennálló helyzet orvoslására megoldást jelent a turistautak egységes

szempontok szerinti, azonos minőségben, megfelelő szakértelemmel történő felmérése, nyilvántartásba rendezése. Az MTSZ a jogszabályi rendezettség megszüntetésével párhuzamosan azon dolgozik, hogy az országos turistaút hálózatot teljes egészében feltérképezze (Url 6.).

Gyalogos turistaútak jelzései és azok alkalmazása (új magyar szabvány)

A több mint 90 éve működő és fejlődő, generációkat kiszolgáló egységes jelzésrendszerrel jelölt turistaút hálózat fontos nemzeti kincsünk, egyedi örökségünk. A változó igényeknek megfelelően tovább fejlődik a jelzések rendszere, így szükség volt a vonatkozó szabvány megújítására is, amely 2021. november 1-én látott napvilágot (MSZ 20587:2021 Gyalogos turistaútak jelzései és azok alkalmazása) (Url 7.). A szabvány egy olyan egységes logikára és szakmai érvekre felépített műszaki dokumentum, amely meghatározza a hazánkban évtizedek óta használt, hivatalosan is elfogadott turistajelzéseket, valamint útmutatót ad azok létesítéséhez, használatához és értelmezéséhez. A szabvány az alábbi fogalmakat írja le:

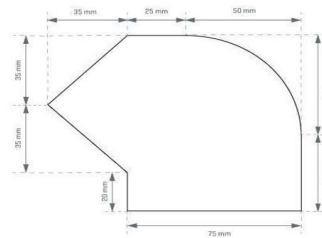
- Gyalogos turistaút: (a továbbiakban: turistaút): Olyan útvonal, amelyet közérdekből, turistafontossági szempontok alapján gyalogtúrázás céljára létesítenek és a követhetőségét mindkét irányból, megfelelő gyakorisággal ellátott turistajelzésekkel biztosítják.
- Gyalogos turistaút-hálózat: A turistaútak olyan rendszere, ahol a turistajelzések között megkülönböztetünk fő, leágazó és egyéb turistajelzéseket, amelyek színei és jelképei szándék szerint tükrözik az egyes útvonalak, illetve útszakaszok hálózatbeli szerepét, valamint segítik az útvonalak helyszínen történő megkülönböztetését. A hálózat gerincét a fő turistajelzések adják.
- Turistajelzés: A gyalogos turistaútak nyomvonalának jelzéseire szolgáló grafikai jelkép, amely a túrázóknak nyújt információkat útvonaluk bejárásához és célpontjuk eléréséhez. A turistajelzés jelzésalapról és azon elhelyezett grafikai jelképből áll.
- Csomópont: A turistaútak olyan kapcsolódási pontja, ahol turistaútak találkoznak, illetve szétválnak, az egyik a másiktól leágazik, vagy keresztezik egymást (1. kép).
- Fonódás: Több különböző turistajelzés egy nyomvonalon való haladása (2. kép).

1. kép. Jelzések csomópontja
Döbröntén
Forrás: A szerző felvétele

2. kép. Fonódó jelzések a Somlón
Forrás: A szerző felvétele

3. kép. Balról jobbra haladva: egyszerű jelzéalap, nyíl formájú jelzéalap,
nyílhegy jelzéalap, kanyarodást előrejelző nyílforma jelzéalap
Forrás: 1.,2.: turistajelzes.hu, 3.: a szerző felvétele, 4.: mtsz.org

A jelzések alapvetően egy fehér jelzéalapból és az ebben elhelyezett színes alakzataból állnak. Az egyszerű jelzéalap fekvő téglalap alakú, mérete 12x10

cm. Az új szabványba bekerült az a három jelzés alap is, amit már a kezdetektől vagy az utóbbi időszakban rendszeresen használtak a jelzéstestők az irányváltás jelölésére: nyíl formájú jelzésalap, nyílhegy jelzésalap, kanyarodást előrejelző nyílforma jelzésalap (3. kép).

Az úthálózati rendszerben a fehér alapon négyféle fő színjelzés fordulhat elő. Ezek fontosságuk sorrendjében a következők (a felsorolás egyben szín-sorrendet is jelent¹⁷): kék, piros, sárga, zöld. A színek megnevezése mellett az új szabványba bekerültek az egyes színekhez tartozó színkódok is (RAL-színkód, RGB színkód, CIELAB-érték), ezzel segítve az országsszerte egységes színárnyalatok használatát. Alakjukra nézve a jelzések hagyományosan a következők (a felsorolás egyben alaksorrendet is jelent¹⁸): vízszintes sáv, kereszt, háromszög, négyzet, kör, barlang (régén: omega), rom (régén: L), kápolna (újonnan bevezetett jelkép), emlékmű (újonnan bevezetett jelkép), pecsételőhely (újonnan bevezetett jelkép) (4. kép). A jelzésalapban elhelyezett alakzatok pontos méretezését is tartalmazza a szabvány. A turistajelzések fontossági sorrendjét a jelképek alapvető sorrendje, az azonos jelképek közötti további sorrendet pedig a színek sorrendje határozza meg (MTSZ, 2016.).

A szabványban szereplő egyetlen, egyéb gyalogos jelkép a körtúra (korábban: körséta). Nem a szabvány részei, viszont széles körben alkalmazott sok tematikus útvonal jelzése, így a Mária út „m” piktogramja és különböző színvariációi (viola, kék vagy sárga), valamint a tanösvények változatos jelzései (átlós vonal, „T” jel ill. egyéb, a tanösvény jellegéhez illeszkedő szimbólumok, pl. a soproni ciklámen tanösvény), továbbá a nem gyalogos jelzések közül a sífutó út és a kerékpáros útvonal (5. kép).

Az új szabvány szándékosan nem foglalja a tematikus jelzésekkel (pl. tanösvények, zárandokutak) és a nem gyalogos célú jelzésekkel (pl. terepkerékpáros, sítúra, lovas stb.), ugyanis a történelmileg kialakult turistaúthálózatba ezek nehezen illeszthetők be, így integrálásuk jelenleg még nem megoldott. A kérdés rendezéséhez további egyeztetések szükségesek az azokat létrehozó szervezetekkel. Ugyanakkor ezen utak nagyon jelentős hányada a szabványban szereplő jelzésekkel ellátott turistautak nyomvonalán

17. Színsorrend: a színes fontossági sorrendje, azaz fonódás esetén kék, piros, sárga, zöld sorrendben festendők a jelzések egymás alá.

18. Alaksorrend: az alakzatok fontossági sorrendje, azaz fonódás esetén a felsorolás szerinti sorrendben festendők a jelek egymás alá.

halad, így az esetleges folyamatos kettős jelölések elkerülése és minimalizálása minden szereplő érdeke.

4. kép. A fő- és leágazó jelzések rendszere

5. kép: Egyéb gyalogos jelzések és nem gyalogos jelzések

Forrás: Gyalogos turistaútvonalak rendszere Magyarországon, európai kitekintéssel. Összeállította: Dr. Molnár András József.

Turistajelzések rendszerszintű alkalmazása

Amíg a régi szabvány csak érintőlegesen szólt a hálózat felépítéséről és ennek megfelelően az egyes jelzések használatáról, az új szabvány általános alapelveket is rögzít, amelyek mentén hálózatként, rendszerben szemlélve lehet és kell ellátni az ország turistaútvonalait a különböző turistajelzésekkel. Ez különösen fontos az esetlegesen létrejövő új, illetve módosulásra kerülő turistautak egységes rendszerbe illesztésénél. Az áttekinthetőséget és a fenntarthatóságot szem előtt tartva a felépíteni kívánt gyalogos turistaútvonalak alapelvei a következők (Url 8.):

- Az útvonalak szerepének megfelelő turistajelzés-választás: A fő útvonalak jelzése sáv vagy kereszt, a funkcionális mellékutaké pedig az 5. kép szerinti.
- A jelzésütközések elkerülése: Azonos színű és alakú jelzések ne ágazzanak el és ne kereszteződjenek.
- A fonódások minimalizálása: Az áttekinthetőség segítése miatt azonos útvonalon lehetőleg minél kisebb számú (kettő, maximum három) jelzés fusson együtt.
- Az elkülöníthetőség elvének megtartása: Azonos színű és jelképző fő turistautak 5 km-es körzeten belül nem alakíthatók ki. Ha ez a terepi és hálózati adottságok miatt nem lehetséges, akkor ez a távolság 3 km-re csökkenthető.
- A leágazási szabály érvényesülése: A leágazó turistajelzések fő turistajelzésekből vagy annak hiányában leágazó turistajelzésekből is kiindulhatnak. A leágazó turistajelzések színe – a színazonosság elvét mindig megtartva – a kiinduló turistajelzés színével egyezik meg.
- A színazonosság elve: A magasabb rendű turistajelzésből leágazó alacsonyabb rendű turistajelzés színe megegyezik a magasabb rendű turistajelzés színével.

Irodalomjegyzék

Duhay G. (2006). szerk.: Ökoturizmus védett természeti területeken. Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, Természetvédelmi Hivatal, Budapest

EUROVELO (2012). The European Cycle Route Network Eurovelo. Study 2012.

Kiss G., Györi F., Dorka P., & Domokos M. (2018). Rekreáció I. Egyetemi jegyzet, SZTE Digitális Tananyag Archívum, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Szeged

MTSZ (2016a). A Visegrádi Négyek Nagyszombati Deklarációja. In: Turista Úthálózat és jelzésrendszer C. Függelék. Magyar Természetjáró Szövetség, Budapest

MTSZ (2016b). A Bechyně-i nyilatkozat az európai turistautak jelzéséről. In: Turista Úthálózat és jelzésrendszer C. Függelék. Magyar Természetjáró Szövetség, Budapest, 2016.

MTSZ (2016c). Turista jelzésfestés segédlet. Magyar Természetjáró Szövetség, Budapest, 2016.

MSZ (2021). MSZ 20587:2021 Gyalogos turistautak jelzései és azok alkalmazása. Magyar Szabványügyi Testület, Budapest

Louv, R. (2005). Last Child in the Woods – Saving Our Children from Nature-Deficit Disorder. Algonquin Books.

MINTEL (2010). Trekking Holidays – International.

MINTEL (2009). Cycling Holidays – International.

OFI (2015). TÁMOP-3.1.15-14-2014- 0001 keretén belül „Kutatás-fejlesztési feladatok megvalósítása a Bejárható Magyarország Kerettanterv implementációjához kapcsolódóan, annak bevezetéséhez, helyi alkalmazásához gyalogos jármód fókusszal” projekt záródokumentáció. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 2015.

Polgárdy G. (szerk) (1941). Magyar Turista Lexikon, Budapest 1941., pp. 130-131.

Sulyok J. (2014). A turisztikai termékfejlesztés helyi sajátosságai vízparti településeken. In: Tózsza I. (szerk.): Turizmus és településmarketing. Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságföldrajz és Jövőkutatás Tanszék, Budapest. pp. 121–128.

Sulyok J., & Magyar Zs. (2014). Az aktív turizmus helyzete Magyarországon. Fókuszban a kerékpározás és a természetjárás. Turizmus bulletin (2014.) XVI. évfolyam 3–4. szám, pp. 15-26.

Url 1.: <http://mhk.szofi.net/tortenet/bete.htm>

Url 2.: <http://mtsz.org/tortenetunk>

Url 3.: <https://www.kaland.sport.hu/kalandjaink/szakagak/turazas-magashegyi-trekking>

Url 4.: <http://www.turistajelzes.hu/turistajelzesek-toertene> Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Szeged, 2018.

Url 5.: <https://parkerdo.hu/turizmus/latnivalok/zsitvay-kilato/>

Url 6.: http://mtsz.org/cikk/mikroszkop_alatt_a_turistautak_felmerese

Url 7.: http://mtsz.org/cikk/megujult_az_elso_magyar_turistatajekoztato_jelkepek_szabvanya

Url 8.: <https://docplayer.hu/4338182-Utak-es-jelzesek-dr-molnar-andras-jozsef-altalanos-ismerteto-a-kijelolt-gyalogos-turista-uvonalakrol.html>

4.4. LOVASTURIZMUS

OBÁDOVICS CSILLA

Történeti áttekintés

Magyarországon a lovasturizmus nagy múltra tekint vissza. Lovastúránk már közel 90 éve vonzzák a külföldi aktív és passzív turistákat egyaránt. A szervezett lovastúráknak, a látványos lovasbemutatóknak egyaránt nagy hagyománya van hazánkban. Köszönhető mindez a hajdan volt világhírű magyar lótenyésztésnek, a kiváló magyar lófajtáknak, világhírű lovasainknak és nem utolsósorban a természeti értékeknek, ahol még napjainkban is szabadon túrázhatnak a lovasok.

Régen a lovat mezőgazdasági munkára, szállításra vagy katonai célokra használták. A múlt század közepe táján a ló szerepe átértékelődött. A mezőgazdaság gépesítésével a lovak szerepét a traktorok vették át. A ló a mezőgazdaságban a szegénység, elmaradottság szimbólumaként jelent meg. A szocialista rendszer a hobbilovak tartását nem támogatta. A lovasturizmus, lovas turisztikai szolgáltatás azonban abban az időben élte virágkorát. Az akkori állami ménesek köré szerveződtek a programok, melyek a külföldiek körében igen nagy ismertségre tettek szert.

Az első igazi lovastúrát 1934-ben a Magyar Gazdák Országos Lovas-egyesülete szervezte. Ezen a túrán 60 holland vendég vett részt. 1956 után az IBUSZ kezdett lovastúrákat szervezni első sorban külföldieknek. 1962-ben Tihanyban, a Mátra-Bükk térségben, Gyöngyös és Szilvásvárad között indult nagyobb lovastúra az aktív turizmus kedvelőinek. Ekkoriban váltak híresség a Hungária lovastúrák. Ebben az időben az IBUSZ mint szervező szerepelt, a lóellátás koordinálását és ellenőrzését a Lótenyésztési Felügyelőség végezte. Az IBUSZ lovascsoportjának 1967. évi forgalma meghaladta a 100 ezer USA dollárt. 1972-ben 1318 lovas vendég látogatott Magyarországra, több mint 12 ezer vendégéjszakát és 4200-nál is több napot töltöttek nyeregben. A Balatonfelvidéken is beindult a lovasturizmus és a többnapos lovastúrák szervezése. Itt már nem csak az aktív, hanem a passzív lovasturizmusra is találunk példát. Lovasturisztikai kínálatuk között szerepelt a Nagyvásonyi Lovasjátékok, lovasbemutatók, a „pusztaötös” (3 lovat hajt maga előtt egy

hajtó a két hátsó ló hátán állva). Programjukban szerepelt a lovaskarüsszel, kosztümös történelmi képek. Szintén sok nézőt vonzott a Vadászlovaglás. Korábban kutyafalkával, eleinte élő vadat űzve, később csak a róka szagával jelölték ki az útvonalat, amelyet különböző akadályokkal nehezítettek. Manapság a „róka” elfogása a cél. A róka az egyik lovas, rátűzve egy rókafarok. Tőle kell megszerezni a rókafarkat. Általában Hubertus napja körül, novemberben tartják. (Nagy, 2000; Németh, 2004)

16 napos távtúrákat is szerveztek ebben az időben. 1970-ben 32, 1972-ben 40 lovastúrát indított az Ibusz. A minőség biztosítása fontos szempont volt. A lovastúrák nem csupán a lovaglás élményét adták az idelátogató külföldieknek, Magyarországról is kaptak egy összképet. 1967-től a lovas túravezetőknek idegenvezetői vizsgát kellett tenni. A többnapos lovastúrák alkalmával a lovak elhelyezése és a lovasok elszállásolása rendszerint eltérő helyszínen volt megoldható. Mivel nagy csoportok indultak, sok ló elhelyezésére volt szükség. Ezt az állami ménesek telephelyen, mezőgazdasági képzőközpontok tanlovardáiban, TSZ majorokban tudták megoldani. A lovasokat ettől eltérő helyen, szállodában szállásolták el. A 70-es években alakult a Pegazus Tours, az IBUSZ szervezte lovastúráktól eltérően komplex idegenforgalmi lovastelepek hálózatát hozták létre. Ez azt jelentette, hogy a lovastúra alkalmával a lovak elszállásolása mellett a lovasok számára is volt szálláslehetőség, étterem. Ilyen komplex központokra volt példa Bugacon, Ágasegyháza, Lajosmizsén, Sarlópusztán és Dömsödön, erre fűzték föl az ország első önálló lovastúra-hálózatát. (Györffy-Villám, 2001; Lóska, 2001)

A rendszerváltás átformálta a korábban jól működő rendszert. A központilag szervezett lovasturizmus és turisztikai szolgáltatások mértéke csökkent, a magán lovardák és ménesek száma robbanásszerűen nőtt. Kialakult a hobbilovaglás és hobbilótartás, ami eleinte a gazdag elit sajátossága volt. A lovas klubok, lovas egyesületek számának növekedésével a lovaglás mára már nem csupán a gazdagabbak hobbijának számít. De mielőtt további lovasturisztikai szolgáltatások fejtegetésébe kezdenénk először is tisztázni szükségét, mit is értünk ez alatt a kifejezés alatt: Lovasturizmus.

1. kép A pusztaötös
Forrás: e-kepeslap.com

A lovasturizmus fogalmi meghatározása

A lovasturizmus a falusi turizmus legfejlettebb ágaként értelmezhető. A lovasturizmus fogalmát három különböző nézőpontból közelíthetjük meg, ezek:

- a lovaglás és minden egyéb lovakkal kapcsolatos tevékenység által motivált turistáké,
- a turistáknak élményeket, termékeket és szolgáltatásokat kínáló lóvállalkozásoké,
- valamint a lóval kapcsolatos egyéb termékek és szolgáltatások fejlesztését és népszerűsítését célzó desztinációké.

Így a lovasturizmus a turisták, a vállalkozások és a desztinációk szemszögéből is meghatározható. Szűkebb értelemben csak kizárólag a ló és lovas – a turista – együttes mozgásáról van szó, míg a lovasturizmus koncepciójának második dimenziója magában foglalja a lóval kapcsolatos élményeken túl a természeti, történelmi és kulturális örökség megismerését. A desztinációs modellnek – ez a harmadik szint – olyan alapvető lovas termékekből és szolgáltatásokból kell állnia, amelyek számos interaktív lehetőséget kínálnak, mint például a lovak megfigyelése és interakciója, a különféle lovaglási lehetőségek (osztálylovaglás, tereplovaglás, egynapos túra vagy többnapos lovastúra)

biztosítása, fogathajtás, étkezéssel és szállással, rendezvényekkel tarkítva. A kibővített lovas turisztikai termékeknek tehát kényelmes szállást, étkezési élményeket, valamint a helyi/regionális történelem és kulturális örökség megismerésének lehetőségét kell tartalmazniuk. Míg az az első két szinten a lovasturizmus-termékek többnyire különféle vállalkozások tulajdonában vannak, a harmadik dimenzióhoz együttműködésre van szükség ahhoz, hogy az alapvető desztináció vonzerejét kialakítsák és fenntartsák. A desztináció vonzerejét a vonzó táj, a jól kihelyezett és kezelt ösvényhálózat, valamint az információk elérhetősége, a lovakkal kapcsolatos események és a különféle látnivalók és tennivalók jelentik. A továbbiakban az első két szempont szerint leszűkített lovasturizmus fogalmakat tekintjük át.

A lovas turizmus kutatások egyik akadálya a használatban lévő sokféle terminológia, nincs egy világos egyértelmű definíció a lovasturizmusra vonatkozóan (Buchmann, 2017). Szűkebb értelemben a természeti környezetben való lovaglás élménye, tágabb értelemben sok lóval összefüggő tevékenységet is ide sorolnak. A különböző definíciókat, amelyek hol leegyszerűsített, hol kibővített tartalommal, a turisztikai szolgáltatást nyújtó, vagy a szolgáltatást igénybe vevő turista szemszögéből nézve határozzák meg a lovasturizmus fogalmát, az alábbi táblázat tartalmazza.

1. táblázat. Lovasturizmus definíciók

Szerző (ország)	Definíció
Győrffy-Villám, 2001 (Magyarország)	Gazdasági tevékenység, önálló szakma, megélhetési forrás. Alaptevékenysége során a vállalkozó (egyén vagy társaság) különböző lovasszolgáltatásokkal igyekszik kielégíteni a vendégek igényeit. Jellege sport és szórakozás. Két csoportra oszthatjuk fel: egyik, amikor a vendég passzív nézője a programnak; másik, amikor aktívan részt vesz benne. Gyakori a kettő kombinációja is.
Ollenburg, 2005 (Magyarország)	A lovasturizmus a vezetett tereplovaglástól kezdve, az egynapos lovastúrán át a többnapos lovastúrákig, vagy lovaglás a lovarda területén, vagy lovasfogattal tett kirándulásig mindent magába foglal

Lóska, 2007 in: Soós, 2018, (Magyarország)	Valaki ellenérték fejében lovát lovasturisztikai szolgáltatásban hasznosítja
Rác, 2008; Michalkó, 2002 (Magyarország)	Olyan élményszerzéssel párosuló környezet-változás, amely során lóval kapcsolatos szolgáltatások igénybevételére kerül sor, vagyis olyan turizmus, amelynek célja is és eszköze is a ló.
Helgadóttir & Sigurðardóttir, 2008, 2015, (Izland)	Lovaglás vidéken
Croatian Horse Tourism Association (in Jakovinac, Caput-Jogunica, Ramljak, 2013) (Horvátország)	Tartalmazza az összes ló-erőforrás felhasználását, fajtától függetlenül – lovak bérlése, lovaglás, lovaglási események, versenyek, sportesemények, kiállítások és bemutatók, felvonulások, egy- vagy többnapos szervezett túrák, panoráma- és tereplovaglás és sok más, innovatívan a látogatók vagy turisták célcsoportjai számára kialakított tevékenység.
Kozak (2013) (Lengyelország)	A vidéki térségek aktív turizmusának egy formája, amely során a lovasközpontból indulva kilovagolnak vagy kikocsiznak a természetbe
Pickel-Chevalier (2015) (France)	A lóhoz kapcsolódó turisztikai tevékenységek, ideértve a lovaglással járó turizmust és a lovat, mint attrakciót.
Buczek-Kowalik et al., 2017 (Lengyelország, Szlovákia)	Lovasturizmus, amely megkíván bizonyos fokú edzettséget és professzionális tudást
USA Agricultural Marketing Resource Center (USA) in Buchmann, 2017	Lovasoktatás, tereplovaglási lehetőség, szálláslehetőség lovaknak és lovasoknak, ill. lótenyésztés: olyan jövedelmező tevékenység, amely nyereséget biztosít a vállalkozásnak
International Federation of	Minden olyan lovas tevékenység, amelyet a turisták a szokásos tartózkodási helyükön kívül végeznek, mint például lovasoktatás, lovas témájú

Equestrian Tourism in Buchmann, 2017	tanfolyamok és egyéb szempontok vagy különféle típusú nyaralások, amelyek elsősorban a ló körül forognak.
Irish National Tourism Development Authority (Írország) in Buchmann, 2017	A lovakkal kapcsolatos tevékenységek sokasága, beleértve a résztvevő tevékenységeket (lovaglás vagy lovaglás), valamint a nézői tevékenységek és a lovas kultúra megismerésének egyéb módjai.
Kline (Ausztrália) in Buchmann, 2017	A lovas turizmus magában foglalja a vezetett lovas túrákat, a kapcsolódó tanyai szállásokat, lovastanyákat és lovardákat, a lovastáborokat, a versenyeket, a lovakkal kapcsolatos konferenciákat, valamint a találkozók és a fogathajtást.
Atout (French National Tourism Organisation) (Franciaország) in Buchmann, 2017	A turizmus egy fajtája, ahol a fő motiváló tényező a ló.
Magyar Turizmus Zrt.	Lovas szolgáltatások előállítása, forgalmazása, fogyasztása

Forrás: Tomljenovic et al. (2018) alapján saját szerkesztés

Illene itt most a szerzőnek állást foglalni a lovasturizmus definíció tekintetében. Nehéz egy-két mondatban egzakt módon meghatározni, mit is értünk, mit is értünk lovasturizmus alatt. A vállalkozó, lovastúrát szervező szempontjából egyetérthetünk Győrffy-Villám Andrással, tehát ez egy gazdasági tevékenység, szakma, megélhetési forrás. A vállalkozó különféle szolgáltatásokat nyújthat, így lovasoktatás, lovagoltatás (sétáltatás), tereplovaglásra viheti a lovasokat, vagy akár több napos lovastúrára, szállást és étkezést nyújthat a vendégeinek, de akár bemutatót is tarthat. Jelenleg hivatalosan a lovasszolgáltató tevékenység, legyen az akár rendszeres heti szintű lovagló óra, vagy alkalmi vendégek lovaglása, egyformán a turizmus szektorhoz tartozik. Itt egyértelműen elhatárolódunk a heti rendszerességgel adott időpontra érkező lovasoktatástól – ez a lovasiskola –, az edzésre járó sportolóktól – ez a sportegyesület –, csakis kizárólag a turisztikai jellegű lovas tevékenységről lesz szó a továbbiakban.

A turista szempontjából a lovasturizmus lehet aktív és passzív tevékenység. Az aktív tevékenység a lovaglás, legyen az néhány órás tereplovaglás, vagy több napos lovasútúra. A passzív tevékenység a lovakkal összefüggő attrakció, méneslátogatás, lovasbemutató, lóverseny vagy lovas verseny megtekintése és még számos eseményt sorolhatnánk. A passzív lovasturizmus nagyobb tömegeket érint, egy-egy rendezvény több nézőt vonz, mint az aktív, lovaglással egybekötött változata. De miután a passzív lovasturizmus sok esetben hasonló, mint egy szabadtéri színelőadás, így a következőkben csak az aktív lovasturizmust, azon belül is a lovasútúrát ismertetjük, annak egyediségét és különlegességét hangsúlyozva.

Jogszályi háttér

A rendszerváltozás idején még nagy dolog volt, ha ingyenes lovaglási lehetőséghez jutott valaki, hiszen a lovardai lovasoktatás sokak számára megfizethetetlen volt. Azóta igen nagy változásokon ment keresztül hazánkban a lovasélet, jelentősen nőtt a lovardák száma, de ez gyakran a minőség rovására ment. Szükségessé vált a lovakra és a lovardákra vonatkozó jogszabályi háttér rendezése, rendeletek megalkotása, frissítése. A jelenleg érvényben lévő lovardai rendelet első verziója 2008-ban keletkezett. A rendelet szabályozta a lovardai körülményeket, a lótarás és a lovaszolgáltatási tevékenységek feltételeit. Később ezt a rendeletet többször módosították, kiegészítették, hol enyhítették, máshol szigorították.

Engedély a lovardának

A lovas szolgáltatók engedélyhez kötött gazdasági tevékenységet végeznek, az engedélyt a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal adja ki. Annak szabályait, hogy ki folytathat ilyen gazdasági tevékenységet, a kereskedelmi jellegű turisztikai szolgáltatási tevékenységek között találjuk (kereskedelemtörvényről szóló 2005. évi CLXIV. törvény (6/C. §52 (1)). Nyilvántartásuk szerint jelenleg 587 regisztrált lovarda van, ebből 418 lovarda tevékenységei között szerepel a tereplovaglás, túrázás. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy mind a 418 lovarda szervez lovasútúrát, tereplovaglási lehetőséget is csak a töredékük biztosít. A legtöbb lovarda a lovasiskolai szintű gyermektömegek lovasoktatásából, vagy/és bértartásból tartja fenn magát. A regisztrált lovardák egy része szervez egy-két órás tereplovaglásokat, de egész napos vagy több napos lovasútúra szervezésére csak kevesek vállalkoznak, de a számuk folyamatosan nő.

Engedély a lovastúra vezetőnek

Az említett törvény kiter az arra, milyen végzettség szükséges ahhoz, hogy valaki terepre vigyen lovasokat, vagy túrát vezessen. A Lovastúra vezető képzés felnőttképzés, érettségihez kötött, a **Vendéglátás turisztika szakmacsoport** alá tartozik. A felvételi követelmények között szerepel a középfokú nyelvvizsga és a rajtengedély vizsga szintű lovastudás..

Mire is készít fel a lovastúra vezető OKJ képzés:

„A lovastúra-vezető szakképesítés munkaterületének rövid, jellemző leírása:

A lovastúra-vezető önálló lovas turisztikai, vendéglátó szolgáltatást végez, vagy tevékenységét egy lovas vállalkozás alkalmazásában végzi. Munkája során feladata a lovak ellátása, képzése, a vendégek elhelyezése, ellátása, lovagoltatása, lovastúra útvonalak tervezése, lovastúra vezetése, lovastábor megszervezése, gyermek lovagoltatás, kapcsolattartás szolgáltatókkal, hatóságokkal. A végzett szakember lovas vállalkozását túravezetés, lovagoltatás, tábor üzemeltetés területén egyaránt magas szinten működteti. Ennek során a lovak gondozása és használata terén a szakma szabályai szerint eljárva biztosítja azok hosszú hasznos élettartamát. Turisztikai tevékenységével hozzájárul mind a saját, mind a kapcsolt vállalkozások eredményes működéséhez. Napi szinten szoros, bizalmi kapcsolatot épít ki a vendégeivel, igényeiket a gyerekektől, kezdő lovasoktól a gyakorlott túralovasokig (képességeik figyelembevételével) lehetőségeihez mértén kielégíti, biztonságukat maximálisan szem előtt tartva.” (<https://szakkepeshu/okj/tanfolyamok/lovastura-vezeto>)

Már a hatvanas évek közepén is vizsgához kötötték, ki lehet lovastúra vezető. Akkoriban a lovaglótudás nem volt kérdés, aki ilyen jellegű tevékenységet folytatott, csak minősített jó lovas lehetett. Abban az időben idegenvezetői végzettséget írtak elő a lovastúra vezetőnek, azaz megfelelő nyelvtudás és intelligencia, valamint országismeret nélkül nem vezethettek túrát. De abban az időben elsősorban külföldi lovasok érkeztek a többnapos, egyhetes vagy akár hosszabb lovastúrákra hazánkba. A jelenlegi képzési struktúra a szorosan értelmezett lovastúra vezetést már kiterjeszti a lovardai egyéb tevékenységekre, lovak ellátására, tartására, képzésére, lovardavezetésre, lovastáborszervezésre, vállalkozási ismeretekre.

Engedély a lovaknak

Az említett lovardai rendelet a lovardában dolgozó lovak vizsgakötelezettségét is meghatározza. A lovakat ötévente kell vizsgáztatni annak igazolására, hogy megfelelnek a lovasvállalkozásban munkavégzésre. A lovakat vérmérésüket, mozgásuk, képzettségük alapján felméri és ennek alapján igazolja a lovasoktatásra, lovagoltatásra, lovas gazdasági tevékenységre – tereplovaglásra – való alkalmasságukat. Hazánkban a vizsgáztatott lovak száma több mint 3500 (MKEH). Arra azonban tekintettel kell lenni, hogy ha egy rendszeresen használatban lévő ló a vizsga idején jól szerepel, ez nem jelenti azt, hogy több heti pihenő után ugyanúgy felültethető rá egy lovas, mint amikor mindennapos használatban van. A lovastúra vezetőnek minden egyes alkalommal meg kell győződnie arról, hogy az összes ló, amellyel terepre indul, mentálisan, fizikailag és egészségségileg megfelel az elvárásoknak.

Engedély a lovasoknak

A lovasturizmus főszereplője a lovas, azaz a turista. Ki mehet terepre? Ki mehet többnapos lovastúrára? Erre vonatkozóan nincsenek szabályok, vagyis rendelettel, törvényileg nincs szabályozva. Nem kötik a lovastudás igazolására szolgáló vizsgákhoz. A lovastúra hirdetések között a túra nehézségi fokát is fel szokás tüntetni, illetve azt, hogy milyen szintű lovastudás szükséges az adott túrához. A túra előtt minden esetben a túravezetőnek meg kell győződnie arról, hogy a lovas valóban az elmondása szerinti tudással rendelkezik-e.

A lovas szolgáltatók Patkós minősítése

A Magyar Lovas Turisztikai Közhasznú Szövetség 1998 óta működik, mint szakmai érdekvédelmi szervezet. 339 lovas turisztikai szolgáltató tagja a szövetségnek. A Szövetség fő feladatai közé tartozik a lovas szolgáltatók patkós minősítési rendszerének működtetése, a lovak alkalmassági vizsgáztatása, lovas turisztikai termékek reklám- és marketing-feladatainak ellátása, lovas rendezvények, bemutatók szervezése, lovas szakemberképzés országos megszervezése (MLTKSZ). Vezetője Lóska János. Több mint 40 éve vezet lovastúrákat Magyarországon.

A rendszerváltás után a lovas létesítmények 98%-a magán kézbe került, így bárki bármilyen tevékenységet végezhetett, ami a minőség rovására ment. A minőségi szolgáltatáshoz vezető út első lépcsője a patkós minősítés

bevezetése volt. A turistafogadás feltételeinek felmérése elsőként 1998-ban történt meg. A Patkós minősítés során többféle szempontot is mérlegelnek, amelyek kitérnek a környezetre, a lovak életkörülményeire, a fizikai és humán infrastruktúra minőségére és az egyéb rendezvényekre is.

A Patkós minősítés rendszerét a következő táblázat tartalmazza:

2. táblázat. Patkós minősítés szempontrendszere

Szempont	Tartalom
1. Környezeti szempontok	Természeti adottságok. Parkosítás, a környezet rendje. Az épületek stílusossága, állapota. A lovas szolgáltatásra használt terület alkalmassága, rendje. Higiénias feltételek biztosítása.
2. A lovak tartásával alkalmasságával kapcsolatos szempontok	Tartástechnológiai körülmények. A lovak kiképzettségi foka. Kezelhetőség, kapcsolatteremtési készség. A szolgáltatásnak megfelelő alkal-masság. Kondicionális állapot. Egészségügyi állapo
3. A lovas szolgáltatásokkal kapcsolatos szempontok	A lovas szolgáltatások köre. Színvonala. A szerszámok állapota, megfelelő száma, tisztasága, biztonsága, kényelme. A hely marketingje (kiadvány, információs médiák használata stb.) Szolgáltatások ár-érték aránya.
4. Személyi tényezők	A lovas szakember (vezető) alkalmassága. A szolgáltatást végző személyzet alkalmassága. Nyelvtudás. Baleset megelőzés, védelem, biztonság
5. Egyéb programok, lehetőségek	A helyben lévő lehetőségek. A telepen kívül lévő lehetőségek. Garantált állandó rendezvények, programok. Étkeztetés minősége (helyben vagy közelben). Szállás minősége (helyben vagy közelben).

Forrás: MLTKSZ (<https://mltsz.hu/patkos-minosites/>)

A Patkós minősítés 1-5-ig terjed. A különböző szempontok alapján elérhető pontszámok összege határozza meg a végső minősítést. A minősítési kritériumokat a következő táblázat tartalmazza:

3. táblázat. Patkós minősítés kritériumai

Patkó	Kritériumok
5	min. 22 pont, a fő szempontok egyikében sem 4 pont alatti az átlagpontszáma – legalább 10 db alkalmas lóval és felszereléssel rendelkezik – a lovas szolgáltatások 5 témaköréből legalább hármat képes szolgáltatni – legalább 1 fő idegen nyelvet beszélő lovas szakemberrel rendelkezik
4	min. 19 pont, csak egy szempont szerint lehet hármaz átlagpontszáma, de ez nem lehet a 2. pont – legalább 8 alkalmas lóval rendelkezik – lovas szolgáltatások 5 témaköréből hármat képes szolgáltatni – van kapcsolódó programja – 1 fő idegen nyelvet beszélő lovas szakemberrel rendelkezik
3	min 17 pont, a 2. és 3. szempontokban nem lehet 3-nál kevesebb az átlagpontja – lovas szolgáltatásokból két fő témakört tud nyújtani – van kapcsolódó programja – legalább 5 alkalmas lóval rendelkezik
2	min 15 pont, legalább 4 lóval és felszereléssel rendelkezik – lovas szolgáltatások fő témaköreiből legalább kettőt képes nyújtani – van kapcsolódó programja
1	minimum 3 alkalmas lóval és felszereléssel rendelkezik. A 2. és 3. szempont szerinti átlagpontszáma 3-nál nem lehet kevesebb

Forrás: MLTKSZ (<https://mltsz.hu/patkos-minosites/>)

Vannak olyan lovasszolgáltatók, akik a lólétszám alapján nem érik el az 1-es besorolást. A falusi turizmussal foglalkozó vendégfogadók jelentős hányada tart lovat, lovaglási, fogatozási lehetőséget biztosítva vendégei számára, ugyanakkor pl. az alacsony ló létszám miatt nem kaphat patkós besorolást. Számukra a „falusi turizmus” besorolás adható. Illetve azok a lovasközpontok, ahol az attrakció a fő turisztikai kínálat, „kiemelt bemutatós hely” minősítést kaphatnak.

A lovastúra típusai

A lovasturizmus mint szolgáltatás olyan egységes túrázási formát jelent, amikor a résztvevők a túra útvonalat lóháton teszik meg. Az aktív lovasturizmus gyakorlatilag a tereplovaglás szervezett formája. Rendszerint erre szakosodott lovarda, lovastanya vagy lovas vállalkozás szervezi. Magyarországon az új szabályok bevezetése óta lovat bérelni nem lehet, tehát arra nincs mód, hogy túravezető nélkül pénzért lovat kölcsönözzünk. A túravezetővel szemben támasztott követelményekről már esett szó, tehát megfelelő nyelvtudás, történelmi természeti és kulturális ismeretekkel kell rendelkeznie, nem utolsósorban nem árt, ha konfliktuskezelési és emocionális képességekkel is bír. A lovak vizsgakötelezettségéről is említést tettünk, de meg kell jegyezni, hogy a lovastúrára alkalmas lovak nemüket illetően elsősorban a heréltek és kancák, fajtájuk szerint pedig a strapabíró, erős lábszerkezettel és pataszerkezettel rendelkező nyugodt vérmérsékletű félvér lovak a legalkalmasabbak. Tudni kell, hogy a ló menekülő állat, még a legnyugodtabb lóval is előfordulhat, hogy valami úgy megijeszti, hogy oldal irányba kitér vagy előre ugrik. Idegen lovakkal való találkozás során is érheti meglepetés a lovast, ezért nagyon fontos, hogy csak biztos lovastudással – és nem csak lovagló tudással – rendelkező turistát vigyünk terepre.

Lovastúra alatt a lovardát elhagyó hosszabb távú, rendszerint több órás vagy több napos lovaglást értjük. A többnapos túrák többféleképpen szervezhetők, így megkülönböztetünk egymástól csillagtúrát, vonaltúrát, körtúrát (Györffy-Villám 2001: 80-82; Perei G 2011: 210-213).

Csillagtúra több napon át tartó szervezett túra. Minden nap a kiinduló helyre érkeznek vissza a lovasok, a lovak a megszokott környezetükben töltik az éjszakát. Minden nap más-más útvonalat járnak be a kilovaglások alkalmával.

A vonaltúra esetében a kiinduló hely és a végcél között több szállás van beiktatva, a vonaltúra végéről lószállítóval, autókkal viszik vissza a társaságot az indulási pontra. Ebben az esetben a túraszervezőnek gondoskodnia kell a lovak és lovasok megfelelő esti ellátásáról és elhelyezéséről, valamint meg kell szerveznie a visszaszállítást.

A körtúra esetében a kiinduló hely és a végcél megegyezik, a köztes napokon a szállás és étkezés megszervezése a feladat.

„A lovasok igényeit minden szempontból kielégítő lovastúrák széles tárházát kínálják a szervezők. Vannak nomád jellegű lovastúrák, ahol a résztvevők a lovakon szállítják a teljes felszerelésüket, sátrukat, élelmüket. Ilyenkor kísérő autóra szinte nincs is szükség, kizárólag a felmerülő nehézségek, problémák megoldásának biztosítására szokták igénybe venni a gépjárműves támogatást. Ezen túrákat kalandvágyból, hagyományszeretetből, illetve anyagi megfontolások miatt is kedvelhetik a vendégek. Ugyanakkor természet közeli jellegéből adódóan nem „fapados”, „diszkont” szolgáltatásnak számít, hiszen vadregényessége miatt a magasabb jövedelműek számára is vonzó túra lehetőséget biztosít.

A skála másik végének szélsőséges esete a lovaglást, mint sportot kedvelő, de a szabadidő eltöltésekor egyéb kényelmi szolgáltatásokat is elváró vendégkör igényeit kielégítő lovastúra. Ebben az esetben a lovasok a túra során könnyű felszerelésben, semmilyen málhát nem cipelve lovagolnak, majd a napi célállomáshoz megérkezve kiélvezik az ott elérhető szolgáltatások teljes körét. Kedvteléstől függően egyéb sportokat űznek (tenisz, fürdőzés, extrém sportok stb), vagy a színvonalas szálloda kényelmi szolgáltatásait veszik igénybe (masszázs, szauna, jacuzzi stb.). A szükséges csomagokat, felszereléseket kizárólag a kísérő autó szállítja.

A két szélsőséges eset között számos típusú lovastúra elképzelhető, melyek egymástól a szállás kategóriájában, az étkezés módjában, illetve az egyéb nyújtott, illetve opcionálisan igénybe vehető szolgáltatások tekintetében térhetnek el egymástól.

Számos esetben előfordul, elsősorban a magasabb fizetőképes kereslettel rendelkező külföldiek számára szervezett túrák esetében, hogy valamilyen tematikus túra kerül megszervezésre, azaz a lovaglás mellett, az adott tájegység borkultúrájának, gasztronómiájának, fürdőhelyeinek stb. megismerését is magában rejti az aktív üdülés”. (Obádovics-Gelányi, 2014)

Kínálat/kereslet a lovasturizmusban

Kereslet szempontjából a már említett aktív és passzív turizmust keresők, az aktív turizmuson belül a különböző típusú lovastúrákat keresők célcsoportjait különböztethetjük meg. Az egyhetes, minden igényt kimerítő szervezett túrák célközönsége még a mai napig is többségében külföldről érkezik.

„A legfőbb különbség a magyar lovas turizmus fénykora, mely a hetvenes évek második felétől a nyolcvanas évek végéig tartott és a mai között az, hogy akkoriban nagy tömegben érkeztek hozzánk a külföldi vendégek, olcsók voltunk számukra, egzotikusnak és romantikusnak tűntünk a magyar pusztával, de arra is nagyon kíváncsiak voltak, hogy mi történik a vasfüggöny mögött. Közben más lovas kultúrák is divatba jöttek, a külföldiek inkább Spanyolországba, Portugáliába mentek, vagy extrém túrákra a Góbi sivatagba. Ma már kevésbé érdekes, hogy a magyar puszta szépségeit lóháton fedezzék fel. A külföldiek helyett viszont egyre több magyar lovagol.” (Komjáthy, 2017)

A magyarországi lovasturizmusban résztvevő magyarok aránya folyamatosan nő, az átlagéletkor folyamatosan csökken. Elsősorban Németországból, Svájcból és Nagy-Britanniából érkeznek, illetve a skandináv államokból. A nemi arány a „gyengébb” nem felé tolódik

Egyre több és sokszínűbb a lovastúra kínálat. Az extra magas áron és minőségben szervezett túráktól az önköltségi áron szervezett nomád túrákig mindenféle megtalálható a palettán. Előnyeink közé tartozik a kiváló, nyugodt vérmérsékletű de temperamentumos magyar lófajta használata, a természeti adottságaink, a talajviszonyok az ország legnagyobb részén kiválóan alkalmasak a terep és túralovaglásokhoz. Magyarországon még szabadon lovagolhatunk, kevés a kerítés, és az erdőtörvény is lehetővé teszi a magánerdőkön való szabad átloaglást. A lovasturisztikai fejlesztések 2014-2020-as időszakában országos szinten 13 túraútvonal került fel a térképre.

2. kép: Lovastúra útvonalak

Forrás: A lovasturisztikai fejlesztések lehetőségei a 2014-2020-as tervidőszakban

A KINCSEM Nemzeti Lovas Program

A kormány a Nemzeti Vidékstratégia részeként 2012. február 29-én elfogadta a Nemzeti Lovas Programot, majd az 1061/2012 (III.12.) kormányhatározatban döntött a program végrehajtásának módjáról is. A program célja a lóhasználat és a lovas tevékenység feltételeinek javítása, fejlődési pályára állítása, a fenntarthatóság alapjainak megteremtése, végső soron az, hogy **Magyarország lovas barát turisztikai desztinációvá váljon**. Ennek érdekében összefogja azokat az intézkedéseket, amelyek a lovaságazat fejlesztését elősegítik és a lovaskultúrát, lovasturizmust és a lótenyésztést támogatják, valamint a lovasterápia, a lóversenyzés és a lovassportok helyzetét előremozdítják. A továbbiakban a Nemzeti Lovas Program lovas-turizmust is érintő kérdéseire, célkitűzéseire térünk ki.

A Nemzeti Lovas Program célkitűzései között szerepel a hazai lovastúra útvonalak <http://www.lovasok.hu/index-archive.php?i=94272> szerinti kijelölése. Az útvonalakon történő tájékozódás segítése GPS koordinátákkal, illetve jelzőtáblákkal történik majd. A túraútvonalak mentén a szükséges, illetve lehetséges pihenőhelyek, szálláshelyek, és egyéb kiegészítő szolgál-tatási

(állatorvos, patkolás stb.) lehetőségek feltérképezése folyamatban van és ezek információs pontokon történő megjelenítésére is sor kerül a jövőben. Ha a program megvalósul, kialakul a Magyarországról induló, döntően a Kárpát-medencére kiterjedő, hálózatszerűen működő, egységes minőség-biztosítással bíró lovasútúra útvonal. Ez a világ leghosszabb összefüggő lovasútúra útvonala (kb. 10 000 km). Ezzel létrejön a lovasurizmus területén a világon egyedülálló magyar modell.

A 2013-ban megkezdődött a négy nagy EUROHORSE túraútvonalnak lóhátón történő kijelölése, valamint a GPS koordináták rögzítése. Az információs pontok, pihenőhelyek, induló és célállomások, szálláshelyek, istállók kijelölése az első szakaszon megkezdődött (Obádovics-Gelányi 2014). 2021-ben az EUROHORSE 1-es szakaszának Észak-Magyarország és Észak-Alföld területére eső részén a lovasurisztikai fejlesztés megvalósult. A Magyar Lovas Turisztikai Közhasznú Szövetség (MLKTSZ) célja fenntartható, aktív lovasurisztikai hálózat létrehozása. A területen több mint 150 lovas és más turisztikai szolgáltató hálózatba szervezésével a ló és lovas igényeit kielégítő komplex rendszert alkottak. Több mint 1800 km-en és 31 lovasurisztika megállópontra lett kialakítva.

3. kép Az EUROHORSE hálózat

Forrás: Kincsem – Nemzeti Lovas Program

A program folytatódik, és remélhetően néhány éven belül az egész ország át- és bejárható lesz lóháton, bárki otthon az íróasztalánál ülve megtervezheti a túraútvonalat, a pihenőkkel, szálláshelyekkel, étkezési lehetőségekkel együtt.

A Nemzeti Lovas Program SWOT analiziséből a leglényegesebb elemeket a 4. táblázat tartalmazza:

A túratervezés esetében is vannak veszélyek, amelyek megoldásra várnak. A lovasvállalkozások nehéz és olykor bizonytalan gazdasági helyzete, az időjárás kiütettsége – takarmányárak változékonysága – miatt minden túra előtt ellenőrizni kell, hogy a lovas szálláshely valóban működik-e, van kapacitása, takarmánya és lehetősége lovak elszállásolására és a lovasok ellátása is megoldható. A kijelölt lovas túra útvonalak karbantartása a másik probléma. Ha nincs felelős, aki rendszeresen visszavágja a túlburjánzó növényzetet, eltakarítsa a kidőlt fákat, egy idő után lesznek járhatatlan útszakaszok.

4. táblázat. A lovas turizmus SWOT analizise

Erősségek	Lehetőségek
lovas hagyományok lovas nemzet imázs szabad tereplovaslási lehetőségek kiváló terepadottságok Patkós minősítési rendszer lovas szolgáltatók rendelet szintű szabályozása, lovas szolgáltatók informatikai rendszerre kiváló lóállomány	unikális magyar termék az EUROHORSE hálózat fenntartható turizmus ág belföldi kereslet növekedés – bevétel növelés munkahely teremtés térség népességmegtartó képessége nő hagyományos lófajták helyi termékek, magyar termékek lovas desztináció
Gyengeségek	Veszélyek
szakember hiány hálózatok hiánya hazai termékek presztízs értékű elfogadásának hiánya fiatalok nem kellően motiváltak	gazdasági válság hatása a turizmusra járvány klímaváltozás konkurencia a nemzetközi piacon pénzügyi bizonytalanság

Forrás: Kincsem – Nemzeti Lovas Program alapján saját szerkesztés

Jó gyakorlatok

Lovas barangolás Magyarország első Eurohorse útvonalán

A Kincsem Nemzeti Lovas Programban felvázolt terveknek megfelelően, Magyarországon hamarosan négy lovasturisztikai útvonal lesz bejárható. Az EuroHorse névre keresztelt útvonalak közül az első, amely Észak-Magyarországon halad keresztül, 2022-től a nagyközönség számára is bejárható lesz. Az EuroHorse 1 egyik ilyen fogadópontját az edelényi Városi Sport- és Szabadidőközpontban Magyar Lovas Turisztikai Közhasznú Szövetség alakította ki. (<https://www.teol.hu/egyperces/jovore-megnyilik-magyarorszag-első-lovastura-utvonala-4089881/>). „A projekt az Észak-Magyarország és az Észak-Alföld régiók területén valósul meg, és fő célja az egységes, fenntartható, aktív lovasturisztikai hálózat létrehozása, hogy Magyarország lóhátán is bejárható legyen. Az útvonal teljes hossza úgynevezett digitális lovastúra-térkép formájában, GPS-koordináták segítségével elérhető, így vezetővel, vagy önállóan is végiglovagolható. Az észak-magyarországi és észak-alföldi lovas útvonalhálózat a projektnek csupán modell-programja, mert jövőre Pest megyével, majd a többi régióval folytatódik.

A túravezetők, a vendégeket fogadó megállópontok, szálláshelyek célja közös: lovas és lovak méltó kiszolgálása, helyi magyar gasztróélmények nyújtása. Ám az élmény nem csupán a gyakorlott lovasok szűkebb köréhez szól, hisz számos szakasz lovasfogattal is bejárható. És minden korosztály megtalálja itt a kedvére való időtöltést.” (turizmus.com)

Honlapok, ahol lovastúrát lehet keresni, lovastúrára lehet jelentkezni, a teljesség igénye nélkül:

a) <http://lovarda.lovasok.hu/lovastura/>

LOVÁSOK.HU FŐLDAL LOVAK PIACTER LOVARDÁK LOVÁS TV PROGRAMOK KÁRTYA belépés / regisztráció

LOVASBOLTOK LOVARDÁK PROGRAMOK BAGAZNÍ LÓTARTÁS LOVAGLÁS KÉPEK JÁTÉKOK

A KI nem fut el a ló elől! Soha ne használj élelmet jutalmazásra! - Monty Roberts

Lovasok.hu Lovasok lovastúra

Lovastúra 38 találat

Regió

- Budapest (20)
- Bács-Kiskun (8)
- Csongrád (3)
- Győr-Ménfőcsanak (2)
- Kom-Esztergom (3)
- Somogy (1)
- Vaszarnán (8)
- Keszthelyen (4)
- Miskolc (2)
- Szeged (3)
- Pest megye (12)
- Baranya (1)
- Borsod-Abaúj-Zemplén (2)
- Fejér (2)
- Heves-Szolnok (2)
- Nógrád (1)
- Szabolcs-Szatmár-Bereg (3)
- Zala (2)
- Győr (2)
- Hécs (2)
- Nyíregyháza (1)
- Székesszegvár (15)

Csillag lovasudvar
Kovács-Esztergom megye (Gyálkönya) [Részletek](#)

El Bronco Ranch

Lovastúra:	Időig:	Lovaglás:	Létszám:	Ár:
1000 napos túra	~ 4 óra nap	min 3 fő	6000 Ft/fő	

Bács-Kiskun megye (Szék) [Részletek](#)

b) <https://magyarlovastura.hu/>

<https://magyarlovastura.hu/turak/>

Lovastúra típusok

2-3 óras túra
Az útvonal nehézsége és hossza függ a lovas tudásától. [részletek](#)

Egész napos könnyű túra
25-40 km | 5-6 óra lovaglás | könnyű terep. [részletek](#)

Egész napos hosszú túra
50-70 km | 6-10 óra lovaglás | hegyen-völgyön. [részletek](#)

Egész napos nehéz túra
30-40 km | 5-6 óra lovaglás | hegyen-völgyön. [részletek](#)

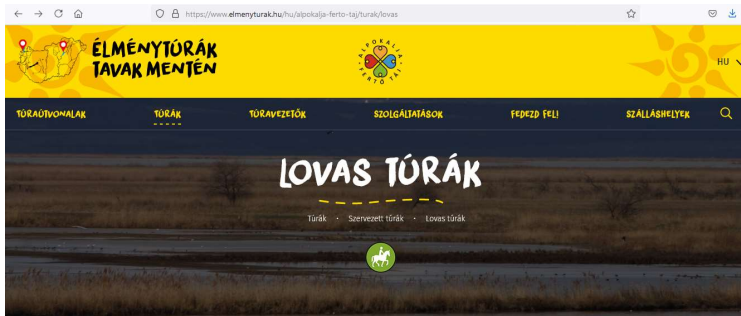
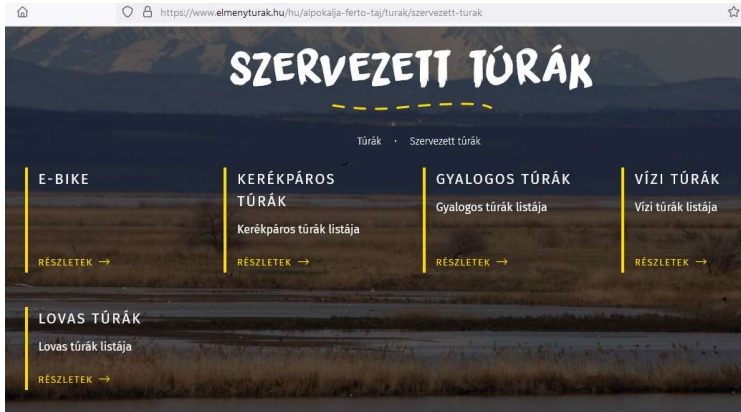
3 napos komfort túra
90-120 km | napi 5-8 óra lovaglás | könnyű terep. [részletek](#)

2-3 napos nomád túra
50-75 km | napi 5-6 óra lovaglás | közepes terep. [részletek](#)

c) <https://www.facebook.com/groups/139470976576367/>

Névjegy: Tereplovaglást keresők és kínálók számára jött létre a csoport, várjuk a túraajánlatokat országon belül és kívül.

d) <https://www.elmenyturak.hu/hu>

Széchenyiek nyomában túraútvonal – Fertő-parti Lovasklub szervezésében

A túra hirdetése

túra pontos neve: Széchenyiek nyomában

Lovastúránk Hegykőről a lovaspályától indul, majd Fertőhomok-Hidegség határában haladva érkezünk a Széchenyi Béla és Erdődy Hanna sírjához, amely a híres Hársfasor végén található. Teszünk egy kitérőt a Gróf Széchenyi Ferenc által építtetett fertőbozi Gloriett kilátóhoz, ahonnan páratlan kilátás nyílik a Fertő tóra. Innen a hársfasoron keresztül jutunk el Nagycenkre a Széchenyi Kastélyhoz. A Kastély parkjában tartunk egy hosszabb pihenő, piknikezással, közben van lehetőség a Múzeum és a Széchenyi Mauzóleum megtekintésére is. A pihenőt követően a hársfasorról a hidegségi útra térünk és Hidegség határában, a Toronyhegyi pajtában és a mellette található csőszkunyhóknál várják a társaságot pálinka és helyi termék kóstolóval. Innen már hazafelé vezet az út.

Csatlakozhatnak saját lóval rendelkező lovasok, a családtagoknak és érdeklődőknek pedig jut a hely a 16 fős sétakocsik egyikén. A túra hossza 28-29 km. Látnivalók útközben: Széchenyi Béla és Erdődy Hanna sírja, Gloriett (Fertőboz), Széchenyi Hársfasor, Széchenyi Kastély Nagycenk, Ilona Major Hidegség.

túra ideje: hónap, nap, időpont, időtartam

Gyülekező 9:00-9:30 között Hegykőn a lovaspálya melletti füves területen. Elhelyezkedés a lovaskocsikon, köszöntő. Indulás 9:30-kor, várható érkezés 16-17 óra között.

túra találkozási helye, GPS koordináta: Hegykői Lovaspálya 47.619478, 16.791107

túra díja lovaskocsin való részvétellel:Ft/fő, mely tartalmazza a piknikezést és frissítőt.

Jelentkezés: fertopartilovasklub@gmail.com vagy telefonon.

„Széchenyiek nyomában” lovastúra útvonalterv

Szent Jakab Zarándok
kápolna haranglábbal

„Széchenyiek nyomában” – Látnivalók

GLORIETT: József nádor tiszteletére és itteni látogatásának emlékére emeltette Széchényi Ferenc ezt a henger alakú, kupolás Gloriettet. A falubeliek „Palatintempel” néven emlegették. A 20. század közepére igen leromlott a kis épület állaga, 1943-ban gróf Széchényi Endre állíttatta helyre.

A kastély bejáratával szemben: a 20 m széles 2,6 km hosszú, – világörökség védelme alatt álló – hársfasor. Széchényi Antal gróf és felesége Barkóczy Zsuzsanna 1754-ben ültette a 654 kislevelű hársfát. Eredetileg lovaglóútként használták.

A Kastélyt Széchényi Ferenc tette a család állandó lakhelyévé. Az eredetileg barokk stílusban megépült kastély többszöri átépítés után, fia, Széchényi István gróf idején nyerte el ma is látható formáját.

A Múzeum: Széchényi István életének emlékei, a család történetét bemutató, valamint Széchényi Ferencsel kapcsolatos kiállítás. Az istálló boltíves múzeumistálló, megtekinthető a kocsimúzeum és a szerszámkiállítás.

Ilona Major: A major nevét Széchényi Ilona után kapta, aki Gróf. Széchényi Lőrinc legfiatalabb leánya volt. **Személyében tisztelhetjük az első Széchényit**, aki Cenken élt. Az akkori érsek, Ilonának és második férjének Sankó Miklósnak jelölte ki lakóhelyéül a kiscenki majort. (Forrás: <https://www.nagycenk.hu/> és wikipédia)

Nemzetközi kitekintés

Az 1950-es és 1960-as években Európában megnőtt a szabadtéri rekreáció népszerűsége, ami a lovas turizmus megjelenését jelzi. A lovasturizmus hatalmas üzletággá fejlődött. A lovak és lovasok száma tíz év alatt közel megduplázódott. Ez Franciaországban volt a legfigyelemreméltóbb, majd Spanyolországban, Németországban, az Egyesült Királyságban és más nyugat-európai országokban (Pickel-Chevalier, 2015). 1975-ben Franciaország, Olaszország és Belgium részvételével megalakult a Nemzetközi Lovas Turisztikai Szövetség (FITE), amely a nemzeti lovas turisztikai szövetségek összefogását tűzte ki célul. Jelenleg 25 nemzet a tagja, melyek között az európai országok mellett megtalálhatjuk Oroszországot, az Egyesült Államokat és Algériát is, míg a szomszédos országaink közül Ausztria és Románia már csatlakozott. Magyarország nem tagja a szövetségnek.

A szervezet jelenlegi elsődleges prioritása a határokon átnyúló lovas túraútvonalak kialakítása, illetve ezzel párhuzamosan megkönnyíteni a lóval történő határátkelés folyamatát. Ezek mellett folyamatos harmonizálással arra törekednek, hogy az egyes országok túraútvonalai minél magasabb, illetve egységes színvonalat érhessenek el. Lehetőség szerint mindenhol GPS koordinátákkal is meghatározott túraútvonalak kerüljenek kialakításra, melyek mentén jelölésre kerüljenek a lehetséges pihenő helyek, takarmányozási, szállásolási lehetőségek, illetve a lovasok számára is megfelelő szálláshelyek.

Ausztriában a szomszédos Burgenland tartományban 1000 km hosszú GPS-támogatású tájékoztató rendszerrel ellátott lovas túra útvonalat alakítottak ki. A kiépített osztrák túraútvonalon jelölésre kerültek a pihenőhelyek, lovak befogadására is alkalmas szálláshelyek.

Összegzés

A lovasturizmus fejlesztése a vidék egyik fontos kitörési pontja lehet. A lovastúra útvonalak mentén a kapcsolódó szolgáltatások számos munkahelyet biztosítanak. Nélkülözhetetlen azonban a lovastúrák szervezéséhez és szálláshely szolgáltatáshoz alkalmas lovasegysületek, és a főszereplők, a lovak számának és minőségének ismerete, feltérképezése.

Európa legtöbb országában a természetes környezetben való lovaglás a zárt magánterületek és magán utak miatt szinte már lehetetlen. Óriási előnyünk, hogy hazánk legszebb tájain, rétjein, erdeiben még szabadon lovagolhatunk. Meg kell őrizni a terepen való szabad lovaglás lehetőségét. A hazai lovasturizmus pár éve kezd (újra) igazán népszerűvé válni. Egyre többen fedezik fel a lovasiskolákat és lovastanyákat, hogy több-kevesebb időt töltsenek a szabadban lóháton, vagy nézzenek meg egyre színvonalasabbá váló lovasbemutatókat. A lovastelepek szolgáltatásainak bővülésével egyre több vendéget nyer magának a lovasturizmus.

A fentiekhez még azt is hozzá kell tennünk, hogy nagyon fontos nem csak a lovasoknak, hogy lovas kultúrát, erkölcsöt és etikát tanuljanak, ez éppúgy fontos az egész társadalomnak, hiszen ha fejlett hazai lovasturizmust szeretnénk, akkor ehhez befogadóvá kell tenni a teljes magyar társadalmat. A lovaskultúra oktatását kicsi korban kell kezdeni, hogy a jó lehetőségeket később biztonságosan tudják kihasználni és élvezni, vagy legalább támogatón elviselni.

A szabadidő kihasználásának a lovastúra egy sok szépséget, örömet adó, egészséges formája. A tanulmányban igyekeztünk bemutatni a lovas túrázás sokszínűségét, ezen keresztül megpróbáltuk érzékeltetni milyen széles társadalmi réteget érinthet az aktív kikapcsolódás e fajtája. A bemutatott igények sokszínűsége, a lovastúrát szükségszerűen kiegészítő (étkezés, szállás, takarmányozás), illetve ahhoz könnyen kapcsolható egyéb szolgáltatások (wellness, gasztronómia, kulturális programok stb.) lényeges turisztikai potenciállal kecsegtetnek a lovas ágazat fejlesztésének révén.

Irodalomjegyzék

Buchmann, A. (2017): "Insights into domestic horse tourism: the case study of Lake Macquarie, NSW, Australia", *Current Issues in Tourism*, 20(3), 261-277

Buczek-Kowalik, M., Klamár, R., & Kozon, J. (2017). "Equestrian tourism as an offer of rural tourism -study on the selected examples from Podkarpackie Province (Poland) and Prešov Province (Slovakia)", *European Journal of Service Management*, 23(3), 5-12.

Gyórfy-Villám A. (2001). *A lovasturizmus kézikönyve*, Mezőgazda Kiadó, Budapest

Hélgadóttir, G. & Sigurðardóttir, I. (2008). Horse-based tourism: Community, quality and disinterest in economic value. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*. 8 (2) pp. 105-121

Hélgadóttir, G., & Sigurðardóttir, I. (2015). The new equine economy of Iceland. In Vial, C and Evns, R (ed.): *The new equine economy in the 21st century* (pp.225-236) DOI:10.3920/978-90-8686-824-7_19

Kozak M. (2013). *Equestrian Tourism in Poland: Status, Opportunities, and Barriers Affecting Local Development*. *Folia Turistica*, vol. 28 (2)2013, Cracow: University School of Physical Education, ss. 205-226.

Lóska J. (2007). Az Észak-magyarországi és Észak-alföldi régió lovas turizmusának helyzete és kibontakozásának lehetőségei, http://www.logoyo.gyasz.hu/_data/VFS_a2b2460a47cc158bac7680d17412aa3f.pdf

Michalkó G. (2002): *Turizmus: Praxis, vagy tudomány? (A turizmus tudománytani és felsőoktatási kérdései Magyarországon)*. In: AUBERT A.

(szerk.): Kutatás a turizmusban – A kutatás aktuális kérdései Magyarországon. Országos Turisztikai Konferencia. PTE TTK Pécs pp.84-96.

Nagy I. (2000): Lovas vadászatok, falkavadászat, falkászat, vadászlovglás. Lapu Bt Bp.

Néméth A. (2004): Lovasturizmus Magyarországon. GAZDÁLKODÁS: Scientific Journal on Agricultural Economics, 48(80-2016-637), 95. [23]

Obádovics Cs., Gelányi I. (2014): Lovasturizmus Magyarországon In: Darabos, Ferenc; Ivancsóné, Horváth Zsuzsanna (eds.) Nemzetek turizmusa: VI. Nemzetközi Turizmus Konferencia 2014 Tanulmányok . Győr, Hungary: NYME Apáczai Csere János Kar, (2014) pp. 427-445. 18 p.

Jakovinac, M., Caput-Jogunica, R., Ramljak, J.(2013),“Pilot istraživanje o mogućnostima razvojakonjičkog turizma u Hrvatskoj”,Stočarstvo, 67(4), 137-145.Ollenburg, C. (2005): Worldwide structure of the equestrian tourism sector. Journal of Ecotourism. 4 (1) pp. 47-55

Perei G. (2011): Lovastúra vezetés. VM Vidékfejlesztési, képzés s Szaktanácsadási Intézet. Bp.

Pickel-Chevalier, S. (2015) Can equestrian tourism be a solution for sustainable tourism development in France?, *Loisir et Société / Society and Leisure*, 38:1, 110-134, DOI: 10.1080/07053436.2015.1007580

Rácz Sz. (2008): A lovasturizmus, mint a területi fejlődés egyik sajátos szegmense,. In: Szónokyné Ancsin Gabriella (szerk.): Magyarok a Kárpát-medencében. Szegedi Tudományegyetem, Szeged. 514-526.

Soós Fanni (2018): A lovasturizmus jelentősége, fejlesztési lehetőségei Észak-Magyarországon. Eger EKE 2018. Diplomadolgozat

Tomljenović, S. Boranić,-Živoder, S. Čorak (2018):, HORSE RIDING TOURISM –DEFINITIONAL. CONUNDRUM. 4thInternational Rural Tourism Congress, Congress Proceedings, 2018, pp. 278-287R.

Internetes források

<http://www.burgenland.info/en/themen/sport/riding/> (2014.04.01)

FITE <https://fite-net.org/en/>

<https://www.lovaskalendarium.com/news/a-lovas-turizmus-multja-jelene-es-lehetosegei> (Komjáthy András interjú) (2017) A lovas turizmus múltja, jelene és lehetőségei.

http://www.logyogasz.hu/_data/VFS_c8c9c84eaaf138481b7f851359d7edf4.pdf: Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia Lovasturizmus termékfejlesztési stratégia 2007-2013. Magyar Turizmus ZRT, MLTKSZ 2009.

https://mkeh.gov.hu/hivatal/kozerdeku_adatok_2013/tevekenysegre_mukodesre_vonatkozo_adatok/nyilvantartasok

<http://www.mlosz.hu/nlp/nlp.html>: Kincsem Nemzeti Lovasprogram (2012)

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500164.tv> Kereskedelemről szóló 2005. évi CLXIV. törvény (6/C. §52 (1)).

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0800014.onm>: A 14/2008. (XII. 20.) a lovas szolgáltató tevékenységről szóló ÖM rendeletben (13.§)

<https://szakkepites.hu/okj/tanfolyamok/lovastura-vezeto>

<https://mltsz.hu/patkos-minosites>

A lovasturisztikai fejlesztések lehetőségei a 2014-2020-as tervidőszakban (Lóska János előadása) <https://docplayer.hu/5172814-A-lovasturisztikai-fejlesztések-lehetosegei-a-2014-2020-as-tervidoszakban.html>

<https://turizmus.com/utazas-kozlekedes/lovas-barangolas-magyarorszag-elso-eurohorse-utvonalan-1177863>

4.5. GEOTURIZMUS

Pappné Vancsó Judit

Történeti áttekintés – A geoturizmus megjelenése a turizmus története során

„Utazásai során a turista távoli helyeket, tájakat fedez fel, és a természetfelfogás illetve a természet megtapasztalásának új útjait ismeri meg. A megszokott otthon és város, az ismerős tájak és hangok mellett a turista új benyomásokat szerez, új szavakat tanul meg és rácsodálkozik a világ sokszínűségére, amit senki sem képes teljesen kiismerni. Eközben biztosan jobban értékeli az őt körülvevő világot, és érzi, hogy azt óvni kell.”

II. János Pál

A geoturizmus viszonylag új fogalom a turizmus palettáján. Bár ez a turizmusforma vélhetően az utazás kezdeteitől létezik, hiszen a festői látványt nyújtó természeti helyek, ezen belül a különleges felszínalaktannal, földtudományi érdekességgel megáldott területek valószínűleg már a történelmi időkben is rendelkeztek turisztikai vonzerővel (Róma és Nápoly közötti partszakasz az ókori arisztokraták körében, forrásvidékek), azonban a természet, mint turisztikai „fogadóterület” összességében a romanticizmustól számít gyakran látogatott helyszínnek (Michalkó 2016).

Az ókor folyamán ugyan már létezett kifejezetten kikapcsolódás céljából történő utazás, a turisztikai célterületek alapvetően még vallási zarándokhelyek, egészségturizmushoz kötődő, illetve az alapvetően emberi kéz által alkotott „csodák” meglátogatása volt, a különleges természeti helyek kifejezetten kedvtelésből történő felkeresése ekkor azonban még nem számított általánosnak. A hegyvidéki területekre és sokszor magára a természetre is sokáig inkább veszélyes, elkerülendő helyként gondolt egy átlagos utazó, de még a 18. században kibontakozó Grand Tour „korszakban” sem tartozott a természeti táj a felkeresendő attrakciók közé (Palanca, 2021.)

Figyelemre méltó, hogy amikor először érintette az európai kontinensről származó ember lába a Grand Kanyon területét Lieutenant Joseph Ives katonai térképész személyében, a következőket találta írni a ma már világhírűnek számító természeti tájról: „A régió,...természetesen, mident egybe véve

értéktelen. Kizárólag dél felől lehet megközelíteni, és amint elértük, mivel nincs ott semmi, jobb, ha nyomban távozunk is. Mi vagyunk az elsők és utolsók a fehérek közül, akik meglátogatták ezt a hasznontalan helyet” (Liutenant, 1861). Ebből is látható, milyen hatalmas fordulatokat vett történelmünkben az ember-természet viszonya, és méginkább az ember természetszemlélete.

Az ipari forradalom nyomán élhetetlenné vált települések, tájsebek látványa ágyazott meg a picturesque, illetve a romantikus turizmusnak, a korábban veszélyesnek tartott természetet festőivé, fenségessé változtató megváltozott attitűd miatt, amelyet a romanticizmus hívott életre. Míg a picturesque (pittoreszk) turizmus célja a kivételes tájak megörökítése volt naplókban, festményeken, rajzokban, addig a romantikus turizmus célja már a tájak, a természet élvezete volt, a gyaloglás vált a természetben való elmerülés eszközévé. 1830-ban Claude Francois Denecourt jelölte ki a fák törzsére festett jelekkel az első túraútvonalat (Williams, 2015).

A természet „legyőzése” után (természeti területek termőföldre, városokká változtatása, bivalycsordák kiirtása) az amerikai kontinensen is felfedezték a természet különleges alkotásait, és bár az első különleges földtudományos attrakció hamar a tömegturizmus színterévé vált (Niagara-vízesés), meg kell jegyezni, hogy a természetvédelem legelőször itt jelent meg intézményesült formában. John Muir ténykedésének nyomán először 1864-ben a Yosemite Park (később nemzeti park), majd 1872-ben a Yellowstone Nemzeti Park kapott természetvédelmi oltalmat, s indult el a világhírnév felé vezető úton. Itt kell megjegyezni, hogy geoturizmus, mint turizmusforma, illetve fogalom még ekkor sem létezett hivatalosan, azonban épp a földtudomány e két emblematis területe bizonyítja azt, hogy a geológia illetve a felszínalaktan kötelékébe tartozó attrakció önmagában is jelenthet vonzerót (Williams, 2015).

Természeti kincseink megóvásával együtt járó turizmus nemzetközi híri attrakcióinak egy része mára az UNESCO égisze alá került, 218 tisztán természeti, 39 pedig vegyes (természeti és kulturális értékeket egyaránt tartalmazó) világörökség helyszín (unesco.org).

1. ábra A Yosemite Nemzeti Park híres gránit monolitja, a Half Dome

Forrás: Pixabay

A tudatos geoturizmus megjelenéséhez a természetvédelem több fontos mérföldköve közül a nemzeti parkok megjelenése, a Világörökség helyszínek kötelékébe került kiemelt jelentőségű természeti helyek, az egyéb természetvédelmi egyezmények által óvott területek (pl. Ramsar, Natura 2000) jelentősen hozzájárultak. A geoturizmus intézményesült helyszíneit azonban kétségkívül a geoparkok jelentik. Újabb mérföldköveként 1997-ben az UNESCO földtudományi tagozata meghirdette az UNESCO Geoparkok koncepcióját, melynek következményeként 2000-ben megalakult a szakma által is elismert első négy geopark az UNESCO-val együttműködésben (Chen et al 2020). A geoparki hálózat kialakítására azért volt szükség, mert amíg az élő természeti környezet a természetvédelem kiemelt intézményei, a nemzeti parkok legalább elméletben garantálják a legértékesebb természeti értékeink védelmét, de az egyéb természetvédelmi egyezmények (Ramsari, Natúra 2000 stb.) is hasonló, kétségtelenül fontos célokat szolgálnak, addig az élettelen természeti környezet védelme elsikkad, de legalább is jelentéktelen.

A geoturizmus definiálása

Hazánkban szintén lépten-nyomon geoturisztikai attrakciókba ütközünk, ha szeretnénk, ha nem. Karsztos hegyvidékeink felszíni (Szalajka-völgyi

mésztufagátak) vagy felszíni alatti (Baradla-barlang) formakincsei komoly vonzerővel bíró földtudományos attrakciók, de a földtörténeti múlt nyomaira épülő Ipolytarnóci Ősmaradványos Látogatóközpont évek óta szintén tízezreket vonz, de nyugodtan megemlékezhetünk itt a Tapolcai-medence vulkáni tanúhegyeiről is, hogy csak néhányat említsünk meg emblemikus természeti turisztikai attrakcióink közül.

A tudatos geoturizmus azonban jóval több, mint különleges, földtudományokhoz kötődő helyek meglátogatása. Együtt jár ugyanis egy átfogó szemlélet elsajátításával is, mindenek előtt azonban a fogalom kialakulását, a definiálás fejlődését szükséges áttekinteni.

Fogalmi keretek

A geoturizmus, mint fogalom és definíció Thomas A. Hose tudományos publikációjában jelent meg először 1996-ban (HOSE, 1996), és az azóta eltelt rövid idő alatt is sokat formálódott. A változást a szűkebb, illetve tágabb értelemben vett földtudományos megközelítés adta. Hose eredeti definíciójához képest („A geológiai és geomorfológiai helyszínek megőrzése, értékeinek, társadalmi hasznosságának előmozdítása, s az ezekből fakadó lehetőségek támogatása oktatási, turisztikai és egyéb rekreációs célokkal”) tudományos viták után a tágabb értelemben vett, tehát nem csupán az élettelen (abiotikus) természeti környezet jelenti a geoturizmus alapját, hanem a biotikus, tehát az élő környezet és a környezet részeként értelmezendő kulturális összetevők is. Ross Dowling és David Newsome (Dowling et al., 2018) alaposan átgondolva az addig született definíciókat a következő, ezidáig legújabb verzióval álltak elő: “A geoturizmus a, geositeokhoz¹ (geohelyszínekhez) kötődő, geológiával és tájjal kapcsolatos turizmus. Célja a földtudományi értékek megőrzésének (geokonzerváció) elősegítése a földtudományi örökség (geoheritage) és geodiverzitás (geológiai sokféleség) megértésével és annak megfelelő interpretációjával. Tágabb értelemben egy geosite együtt értelmezendő annak biotikus és kulturális környezetével, tehát a környezet egy sokkal holisztikusabb megközelítését jelenti. Ez a földtudományi alapokból kiinduló felfogás a világ előremutatóbb megértéséhez és annak

¹ Geosite vagy (német nyelvterületen geotóp) olyan földtudományi látnivaló, amely tudományos, vagy társadalmi-gazdasági, illetve turizmus szempontjából országos vagy nemzetközi jelentőséggel bír (Wimbledon et al., 2012; MGB, 2019).

felértékelődéséhez vezethet”. Az alábbi táblázatból azonban mindez könnyebben megérthető

1. táblázat. A geoturizmus vonzerői, feltételei és elvárt hatásai

Vonzerők	Feltétel	Elvárt hatás
Földtudományi örökség geosite/geotóp geodiverzitás földtörténeti múlt élettelen természeti környezet (földtani értékek) élő természeti környezet más releváns földtudományi érték (vízrajzi, meteorológiai, talajtani adottságok)	geokonzerváció/ földtudományi természetvédelem környezetvédelem környezeti nevelés oktatás, ismeretterjesztés környezetére nyitott, tanulni, látni vágyó turista	Területfejlesztő hatás helyi társadalom bevonása a fejlesztésekbe, tanfolyamokba geoturizmusba (részvevőként és a kínálati oldal szereplőjeként) helyi termelők, kézművesek bevonódása
Kulturális örökség régészeti értékek történeti értékek etnográfiai értékek tradíciók	kulturális örökségvédelem egyedi tájértékek védelme környezeti nevelés	

Forrás: Saját szerkesztés

Láthatjuk tehát, hogy a geoturizmus a fenntartható turizmusfogalmak közül leginkább az ökoturizmushoz áll közel, valamint meglehetősen átfogó, holisztikus szemlélettel igyekszik értelmezni az adott tájat annak minden értéknek tekinthető természeti és kulturális összetevőjével egyaránt. Geoturizmus esetében az attrakció tanulmányozása és megértése során a nagy hangsúly, a kiinduló pont ugyan a földtudományi értékeken van, azonban ez utóbbit teljes környezetében (élő, élettelen és épített) értelmezzük, szinergiába vonva az egyéb örökségi elemeket, a legnagyobb léptéktől a legkisebbek irányába haladva (földtani múlt, anyakőzet, recens élővilág, történelmi-, kulturális érték, hagyományőrzés).

Fentiekben is említésre került, hogy a különleges földtudományos értékkel rendelkező helyek látogatása nem újkeletű, és bár a geoturizmus, mint fogalom még meglehetősen rövid pályafutást tudhat magáénak, a geoparkok

megjelenésével azonban világméretű, tudatos látogatókat megmozgató jelenséggé vált. Bár geoturizmus geopark nélkül is létezik, létezett és vélhetően létezni is fog, mégis szükséges megjegyezni, hogy azt a szakmai és jogi alapokon nyugvó keretet, amely garantálja a geoturizmus fogalmához kötődő összetevők megóvását és bemutatását, egyben biztosítja a vonatkozó tudományos szakmai háttérrel, vitathatatlanul a geoparkok nyújtják. A geoparkok turisztikai szerepéről és feladatairól a xy fejezetben olvashatunk bővebben.

A geoturizmus kínálati és keresleti oldalának jellemzői

A geoturizmus *vonzerői* tehát fenti táblázatban összefoglalva komplex, alapvetően az adott tájban egyszerre jelenlévő értékek összessége. Mindezek értelmezése azonban környezeti nevelés, oktatás, a látogatók edukálása, vezetése nélkül vélhetően csak a témában jártas szakembereknek (pl. földtudományos szakembereknek) sikerülne maradéktalanul. A vonzerőkre épülő, és azok megismerését támogató *infra- és suprastruktúra*: jól kiépített tanösvények (pl. Csabrendeki Kőkatlan tanösvény), geotrailek (Geotrail Komiža; geopark-vis.com), látogatóközpontok (Tapolcai-tavasbarlang Látogatóközpont), geológiai bemutatóhelyek (Hegyestű Geológiai Bemutatóhely) az utóbbi években egyre-másra megjelenő kifejezetten geoturisztikai térképek (Albert et al., 2018), a földtani értékeket csokorba rendező és leíró ismeretterjesztő szakkönyvek (Tardy, 2021) természetesen segítik a tájékozódást és a táj értékeinek befogadását, azonban a területen jártas *túrávezető* több ismeretet, nagyobb élményt tud nyújtani a látogatóknak. A geoparkok nagy előnye, hogy annak területén alkalmazott földtudományos szakemberek tevékenykednek, illetve a működtetést végző szervezet gondozásában rendszeresen végeznek *geotúrávezető képzéseket*, amely során nem csupán a későbbiekben ténylegesen is túrát vezetőket képzik, a tanfolyamokra gyakran látogatnak el helyiek is, akik szeretnék többet tudni saját környezetükről. (Geoparks Annual Reports) Mivel a geoparkok feladata, négyévenként bekövetkező újraértékelésük egyik indikátora a geoesemények szervezése mind az óvodás-iskolás korosztály részére, mind a szélesebb közönség irányába, így egyértelmű, hogy a keresleti oldal szereplője, a vendég gyakran kortól és nemtől független, környezetére nyitott, tanulni, látni vágyó turista. A látogatók a geoparkokban alapvetően kisléptékű, falusi turizmusra jellemző *szálláshelyekkel*, turistaszállásokkal találkozhatnak (pl. Mátraverebély-Szentkút Zarándokszállás), amely természetesen nem zárja ki a

geopark területén, már korábban épült, más turisztikai célt szolgáló szállodák jelenlétét. A geoparkok különlegessége, hogy a helyi termelőket felkarolja, népszerűsíti, termékeik elérhetőségét megjeleníti. A vendég bizonyos geoparkok vendéglátóhelyein élvezheti a GeoFOOD hálózatba bekapcsolódó geoparkok gasztrszolgáltatásait, amelyek a hálózaton belül működő geoparkokkal egyetértésben kialakított normák szerint, meghatározott arányban szerepeltetik ételkínálatukban a helyi termelőktől vásárolt minőségi alapanyagait.

Létező és lehetséges geoturisztikai helyszínek, jógyakorlatok

A fentiekből levezetve egyértelmű, hogy geoturizmus létezhet geoparkok nélkül is. A turizmus kínálati oldalán szereplő, geoturizmust támogató infra-, illetve szuprastruktúra erre a célra is létezik. Legyen erre példa minden olyan természettudományos tanösvény (Tolvaj-árok Természetismereti Tanösvény), látogatóközpont (Erdő Háza Ökoturisztikai Látogatóközpont), túraútvonal (Soproni parkerdő túraútvonalai), tájékozódást segítő térkép, navigáció, jelzés, szakkönyv stb, amely nem geoparki környezetben elhelyezkedő tájhoz kötődik. A különbség az ismeretszerzés-ismeretátadás jellegében, hiányában, illetve meglétében, a tudatos képző-, oktató-, tájékoztató, nevelőfunkció működésében, a tájat, mint komplex entitást megközelítő felfogás tudatosságában rejlik.

Maguk a geoparkok is különbözőképpen fogják fel a helyi adottságoktól, kulturális beágyazottságtól, a rendeltetéstől függően a geoturizmus jellegét. Az ázsiai (főként a kínai) geoparkok pl. több dolgot érintően is más felfogásban működnek, mint az európaiak. Az európai felfogás szerint kissé természetellenesnek tűnhet, hogy jelzett ösvényeiket a természetestől meglehetősen távolállón kiépítik, sokszor lebetonozzák, lekövezik, amely nemcsak a látványelemekre (pl. teljesen átlátszó, üvegpadlójú panoráma sétány), hanem a túraútvonalakra is értendő². A cél itt az útvonal hosszútávon is használható megőrzése, valamint az irányítás: a mesterséges területet tilos elhagyni, a természetes közegbe behatolni, amit a látogatók be is tartanak. A területkezelés az ázsiai geoparkokban ugyanis meglehetősen nagy látogató létszám mellett történik. Az ázsiai geoparkok szintén eltérnek a látogatói

2 APGN | Global Geopark Network | UNESCO (visitgeoparks.org) <https://www.visitgeoparks.org/asia-pacific-geopark-network-apgn>

viselkedést szabályozó információs táblák nagyszámú használatával kapcsolatban az európaiakétól. Jellemző továbbá a meglehetősen magas számú alkalmazotti létszám, érteve ezt különösen a tudományos munkát végző szakemberekre (Horváth, 2021). Jellemző továbbá, hogy a geoprakokban való tájékozódást segítő termékek nem jó színvonalúak (térképek, navigációs applikációk, honlapok)³.

A továbbiakban a rengeteg lehetséges példa közül kettő kiragadásával mutatnám be, hogyan jelenik meg a geoturizmust támogató rendszer már létező geoparkban, illetve hogyan jelenhetne meg egy geoparkkal nem rendelkező, de geoturisztikai erőforrásokkal rendelkező területen. Jógyakorlatként egy külföldön található UNESCO Globális Geopark (Vis-Archipelgo) rendkívül jól vizualizált és átgondolt geotúraútvonalát mutatom be részleteket nélkülözően, illetve egy, a Soproni-hegység területére eső, útvonalként egyáltalán nem szereplő, azonban arra alkalmas „túraútvonal” részletesebb leírását igyekszem szemléltetni esettanulmány jellegűen.

A Komiža geotrail

Komiža település a Vis-Archipelago UNESCO Global Geopark központi területe, itt található a geopark székhelye is. A geopark részletes leírásáról a későbbiekben (VI. fejezet) olvashatunk, itt most a geopark gondozásában megvalósított három geotúra-útvonal közül az egyiket, a nagyrészt Komiža településen található, pár óra alatt bejárható, rendkívül informatív, befogadható mennyiségű és közérthető ismeretet tartalmazó állomásokra épülő túra-útvonalat mutatom be.

³ Songshan tour guide book – stone Conghe Scenic Area (songshangeopark.com) <http://www.songshangeopark.com/index.php?c=article&id=1175&v=en>

2. ábra Komiza geotúraútvonaltérképe

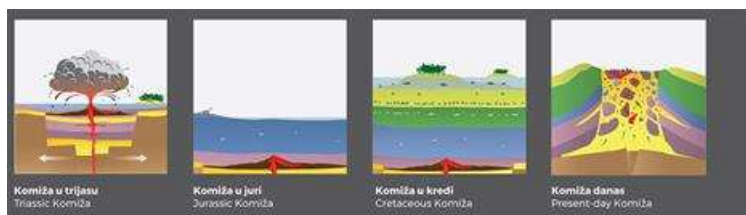
Forrás: <https://www.geopark-vis.com/eng/geotrail-komiza>

Már a honlap vizsgálatánál kiderül, hogy az nagyon könnyen kezelhető, angol nyelven is maradéktalanul elérhető tartalmakat felsorakoztató, logikus rendszerbe foglalt tájékoztatást nyújt, segítségével a geopark meglátogatását megelőzően is átfogó képet szerezhetünk a bemutatott értékekről, a térképi megjelenítésnek köszönhetően azok pontos helye is jól beazonosítható. (<https://www.geopark-vis.com/eng/geopark-vis-archipelago-homepage>).

A túraútvonalon kihelyezett információs táblák tartalma virtuálisan a honlapon ugyanabban a formában, mint ahogyan táblákon találkozunk velük, több nyelven is megtalálhatóak (<https://geopark-vis.com/en/geology/geotrails>) A weboldalon található változat egy másik előnye, hogy a vonatkozó ábrák, képek, térképek nagyíthatóak és külön letölthetőek.

A túraútvonal állomásai nincsenek nagy távolságra egymástól, és rendkívül változatos, minőségi fotókkal, ábrákkal, térképpel ellátott információkat közölnek. Kiemelendő, hogy a geoturizmus és

geoparkok definíciójában foglaltak minden elemére reflektál: azaz a földtörténeti múlt bemutatásán túl figyelmet fordít a helyi, élő természeti környezet sajátosságaira, a geológiai, talajtani, vízföldrajzi és geomorfológiai adottságokból fakadó gazdálkodás bemutatására (halgazdálkodás, kőfalakkal határolt szőlőskertek, olíva ültetvények), valamint a gazdálkodási hagyományokból eredő szokások, történelmi jelentőségű helyek, a helyiek történelméből fakadó, máig jelenlévő keresztény hit sajátos megélését, emblemikus helyszíneit, a népi hagyományokhoz kötődő legendákat felsorakoztató ismeretek átadására. A geotúra minden egyes állomását természetesen itt nem cél bemutatni (hiszen a megadott hivatkozás segítségével ez pontosan lekövethető), csupán néhány, a fenti felsorolást alátámasztó állomáshelyet mutatok be.

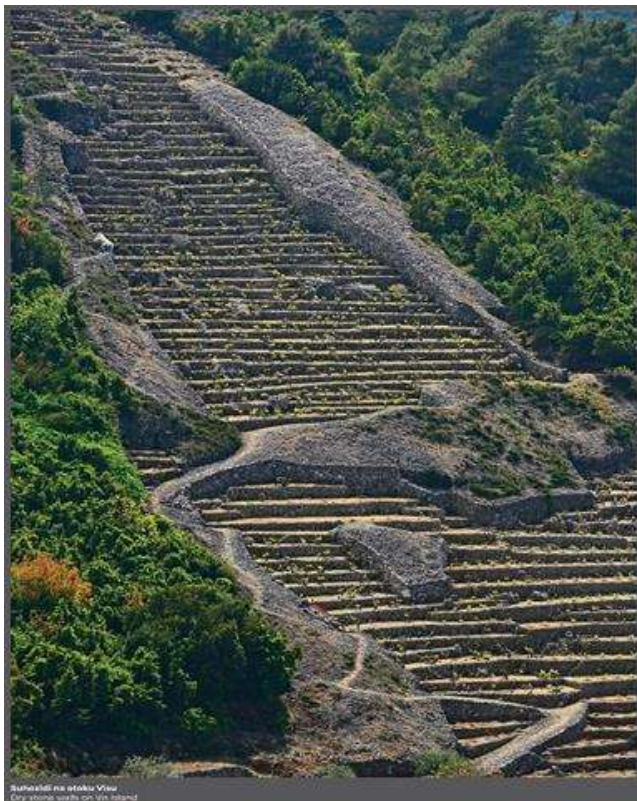

3. ábra. A Komiža-öböl geológiájának kialakulása

Forrás: geopark-vis.com

A terület földtani ismérveinek lényege rögtön az első állomáshelyen körvonalazódnak, amely ezt követően az adott helyszíneken részletesen bemutatásra kerül.

Komiža-öböl az Adria összes többi öblétől különbözik. Az öböl mai arculatát és geológiai felépítését egy sódiapír alakította ki. A diapír a mélyből felfelé haladva fiatalabb kőzetrétegeken áttörve, és azokat részben magával hurcolva idősebb kőzetrétegek (triász) maradványait hozta felszínre (a negyedidőszakra), köztük az egykori andezit tűzhányó maradványait: vulkáni bombákat magában őrző piroklaszt anyagot, valamint az egykori lávafolyás bizonyítékaként andezit szálkövetet. A Komiža -öböl néhány partján ma is láthatók a diapírmaradványok.

4. ábra. „Szárász” kőfal Komiza fölött

Forrás: geopark-vis.com

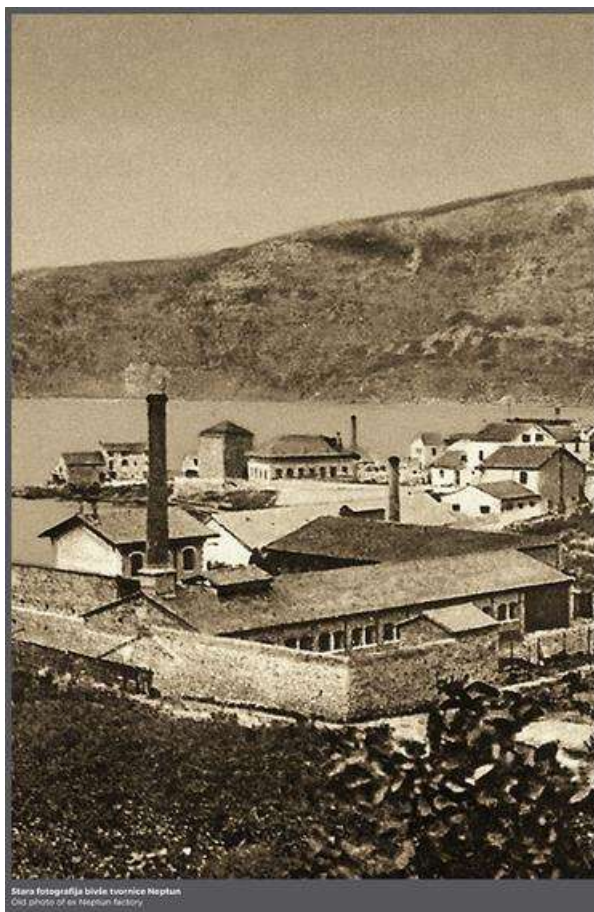
A Dalmát partvonaltól eltérően ezen a területen a vulkáni kőzeteken ásványi anyagokban gazdag talaj fejlődött, amely az exportálásra is alkalmas bortermelésnek versenyelőnyt jelentett (a szárított halon kívül ez a termék volt a kalózok másik fontos zsákmánya). Az öböl morfológiája miatt azonban a mezőgazdálkodás itt nagy küzdelem. A dalmát tengerpartra jellemző, termőföldről a szélékre hordott kőhalmok, kőfalak itt grandiózus méretűek.

5.ábra. Az egykori halfeldolgozó üzem

Forrás: geopark-vis.com

A halászat és a hajózás jelentette Komiža létezésének alapját. A Komiža közelében található vizek gazdag halfogást jelentettek az itt élőknek. A sózott hal már a középkorban fontos komižai exportcikké vált, majd a pasztőrözés feltalálása után innen indult el nemzetközi hódítóútjára a halkonzervek iparszerű gyártási technológiájának innovációja, ami az első világháborúval megszűnt létezni. Emlékét az egykori üzem épületének maradványai őrzik.

6. ábra. Szakrális hajóégetés

Forrás: geopark-vis.com

A geoséta nagyszerűen oldotta meg, hogyan alakítsa a koszlott, leromlott állapotú, partvonalat csúfító gyármaradványból attrakciót. Mivel a strandokra igyekezve az üzem minden irányból útban van, a látogatónak mindenképp el kell haladnia mellette, így kezdeti megoldásnak ez az ötlet mindenképp értékelendő.

A hajózás és a halászati tradíciók miatt a hajó Komižán családtagnak számít. Amikor egy hajó Komižán végleg használhatatlanná válik, Szent-Miklós napon felvontják a hegyre a Szent-Miklós templomhoz, és rituálisan elhamvasztják. A hajó hamvait felhasználják az új hajók építésénél, megfelelően a porból lettünk, s porrá leszünk szakrális narratívának.

A komižaiak gyakran csak az égiek segítségére támaszkodhattak a kalózokkal szemben, ami a mai napig érződik. A település szakrális hely, számos védelem alatt álló templommal, kápolnával bír.

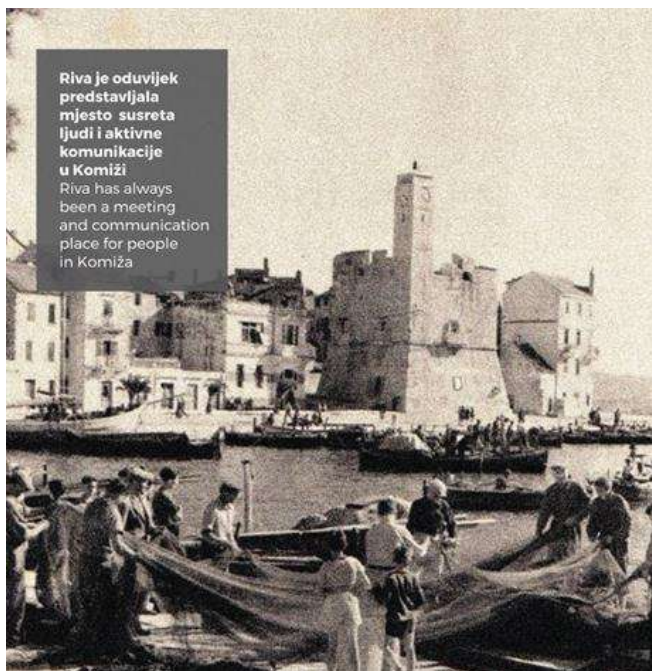
7. ábra. Szűz Mária, illetve a „kalózok” temploma

Forrás: A szerző felvétele

A komižaiak gyakran csak az égiek segítségére támaszkodhattak a kalózokkal szemben, ami a mai napig érződik. A település szakrális hely, számos védelem alatt álló templommal, kápolnával bír. A templommal kapcsolatos legenda szerint a kalózok egyik fosztogatása alkalmával elrabolták a templomból a Madonnát ábrázoló képet. Csónakjuk azonban egy idő után megállt, és minden próbálkozás ellenére helyben maradt. A kalózok így jobbnak látták, ha visszaszállítják a képet a templomba. Csónakjuk erre a gondolatra ismét kormányozhatóvá vált.

A geotrail a településszerkezet bemutatását, az így kialakult történelmi tereket, közöket, anyaghasználatot és épületeket egyaránt bemutatja. A Dalmáciában elterjedt riva funkciója hasonló az ókori görög agoráéhoz. A riva a kikötő tere, egyben közösségi tér, ahol információk cserélnek gazdát, mesék és legendák születnek, ahol a helybéliek megbeszélik ügyes-bajos dolgaikat, miközben az öbölbe érkező és távozó hajókat figyelik, egyúttal a hajózás alapjaként szolgáló víz viselkedését és az időjárás körülményeket is

megvitatják. A nyelvi kommunikáció színtereként szolgáló riva egyik alapfeltétele a komizai dialektus megőrzésének is. A komizai dialektus a horvát Kulturális Minisztérium kezdeményezésére 2017-ben felkerült az UNESCO szellemi kulturális örökség listájára. Jelenleg ez Komiža legsérülékenyebb, óvando értéke.

8. ábra. Riva a komizai nyelvjárás helyszíne

Forrás: geopark-vis.com

A geotúraútvonal a helyi legendák bemutatásának is teret ad. A vulkáni és karbonátos kőzetek határán számos forrás fakad. A nyár folyamán kialakuló alacsony karsztvíz szint miatt azonban csak kevés kút volt bővizű, ami várakozással, csoportok kialakulásával, tehát a közösségi lét formálódásával, pletykák, mendemondák kitalálásával is járt. Különösen az éjjeli vízfordók halottakkal való találkozásai voltak emlékezetesek a temető melletti kútnál.

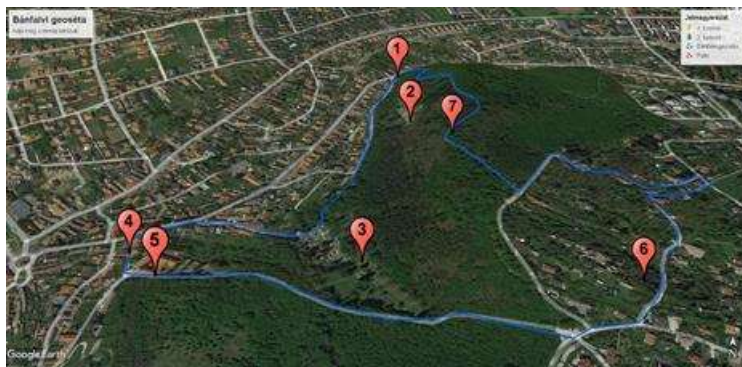
A geotúra útvonal tizennyolc állomásából jelen tanulmány csupán azt a hetet mutatja be, amely igazolja, hogy ezt az útvonalat alaposan átgondolva, a geoturizmus feltételeként értelmezendő minden területet felölelve, a földtani alapot, geomorfológiát talajokat és más földrajzi feltételeket, az ezek által befolyásolt gazdálkodást, épített és szellemi kulturális örökséget, néprajzot, hagyományokat és legendákat egymással összefüggésében, holisztikusan értelmezve bocsátották rendelkezésünkre.

9. ábra. Kutak, vízfordás és legendák
Forrás: geopark-vis.com

Bánfalvi geoséta

A továbbiakban a Soproni-hegység egy várossal összenőtt területének bemutatásával egyértelművé válik, hogy talpalatnyi területen, akár egy kilométeres körzeten belül is egyedülálló földtudományi, illetve kulturális értékek, erőforrások, illetve meglévő attrakciók sorjázhatnak jó alapot nyújtva egy későbbi, akár jelzett geotúraútvonal vagy tanösvény létesítéséhez. A geoparkok létesítéséhez elengedhetetlen a vonzerőleltár elkészítése, amely esetükben a geotópok értékelésén kívül a geoturizmus tárgykörébe tartozó értékek számbavételét egyaránt jelenti. Esetünkben néhány, még attrakciónak nem, de erőforrásnak tekinthető, turisztikai potenciállal rendelkező helyszín, illetve létező attrakció felfűzésével egy későbbiekben lehetséges geotúra útvonalat mutatok be (2. ábra).

10. ábra. Bánfalvi geoséta

Forrás: Google Earth Pro alapján saját szerkesztés.

Jelmagyarázat: 1. Leukofillit feltárás; 2. Soproni gneisz alapszelvény; 3. Sopronbánfalvi Hősi Temető; 4. Barokk lépcsősor; 5. Mennyei Királynője Pálos-Karmelita Templom és Kolostor; 6. Taródi-vár; 7. Kiátópont

11. ábra. Leukofillit feltárás, Bánfalva

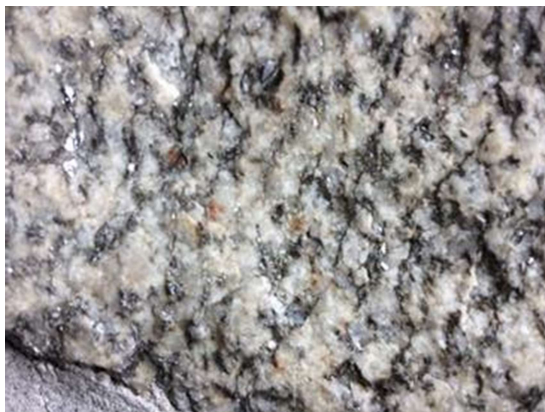
Fotó: Nagy Mónika

A valóságban csak a földtudományi (és más releváns) szakemberek által ismert, a hazánkban csak itt (ráadásul a városban) található leukofillit feltárás jelenti utunk első állomását, a térképen egyes ponttal jelölt helyszínt, amelyet egyetlen lekopott, egykor talán a védetségét jelző tábla őriz. Ez a rendkívül szemléletes, ragyogó fehér kőzet nagyon ritkán előforduló geológiai folyamatok során keletkezik. A hegység fő tömegét alkotó idős átalakult kőzetek, a genisz és a csillámpala határán alakulhat ki vékony rétegben a metamorfózis⁴ során (Kisházi et al., 1987). Ezt a feltárást nem nehéz elérni, hiszen lakott területen belül, az autósforgalmat csupán kissé érintő úttest közvetlen közeléből, vízszintes füves területről szemlélhetjük. Csapadéknak való kitétsége miatt azonban gyorsan pusztul ez a mállásra erősen hajlamos kőzetfal, amit a helyi fiatalok tevékenysége felgyorsít, a feltáráson a mászás, csúszdázás nyomai jól kivehetők. Ebben az esetben is egyértelmű, hogy az

⁴ Metamorfózis: Ha egy kőzet az addigiaktól eltérő hőmérsékleti és nyomásviszonyok közé kerül, megváltoznak a kőzetet alkotó ásványok és megváltozik a kőzet szövete is. A soproni palák és gneiszek metamorfózisa hegységképződési övezetekben történt, ami a kőzetlemezek ütközésének következménye. Ekkor a kőzetek a földkéreg nagy mélységeibe kerülnek, ahol a magas hőmérséklet és nyomás elvégzi az átalakítást. A palák egy, valamikor a földtörténeti óidő első felében lerakódtak, agyagos, iszapos, néhol homokkal tarkított üledékből alakultak át többszörös metamorfózis hatására csillámpalává. Az addig kialakult kőzeteket földtörténeti óidő második felében (karbon időszak) forró magma érte el, ami még a mélységben gránitként szilárdult meg. A további történetük már közös, a későbbi metamorf hatások együtt érték őket, és ennek során alakult át a gránit gneisszé.

állomás a geoturizmus egy erőforrásának tekinthető, de a védettség garantálása és a bemutatást lehetővé tevő információs tábla nélkül gyakran a helybéliek sem tudják, hogy milyen ritkaság mellett élnek. Épp az ilyen szituációk motiválták az UNESCO Földtudományi Munkacsoportját arra, hogy az élettelen természeti környezet védelmét is intézményesült formába öntsék, a geopark mozgalom egyik legfontosabb mozgatója tehát ez volt.

A feltárást elhagyva a Szikla utcán a Hősi temető irányába elhaladunk a jelenleg a Sopronban működő Földfizikai és Űrtudományi Kutatóintézet telephelye mellett. (Térképünkön a második ponttal jelzett állomáshely). A kerítés mögött, mintegy 50 méter távolságra magaslik előttünk a soproni gneisz földtani alapszelvénye. A kerítés mögé bejutni sajnos nem lehet, a Kutatóintézet a gneiszfalba mélyesztett üregben működteti a földrengéseket vizsgáló szeizmográfot. Az előző állomáshelyhez hasonlóan ezeket az információkat semmi sem jelzi, holott érdekes és tanulságos lehetne a helybélieknek és a látogatóknak egyaránt. A gneisz valaha gránit volt. A soproni hegység esetében a fő tömeget alkotó, egykor agyagos üledék palává alakulásának egyik fázisában a föld mélyéről a palarétegek közé injektálódó magma először gránittá szilárdult, majd később a palával együtt további metamorfózison ment keresztül, és a gránithoz még mindig hasonló kinézetű, de más szerkezetű, más ásványokból álló kőzetté alakult.

12. ábra. Gneisz

Forrás: A szerző felvétele

A Kutatóintézet telephelyét elhagyva, pár perc sétát követően a Szikla utca végén találjuk a Sopronbánfalvi Köz- illetve Hősi temető bejáratát. Az erdővel körülvett, löszös domboldalra futó lankás völgyben elhelyezkedő temető csöndes, megragadó hangulatával méltó nyughelye az I. és II. világháborúban elesett katonáknak. A temetőben magyar honfitársainkon kívül több mint 2000, idegen nációhoz tartozó katona is végső nyugalomra lelt: szovjet, osztrák, olasz, szerb, bosnyák, francia katonák neveit olvashatjuk a síremlékeken. Az 1950-es évektől a lezárt határsáv miatt sokan nem róhatták le kegyeletüket elhunytjaik sírjai fölé, a soproni polgároknak köszönhetően azonban a temető a mai napig ápolt maradt. Szép példája ez a nemzetek közötti szolidaritásnak. A temető számos kultúrtörténeti és történelmi értékkel bír, különösen figyelemre méltó a csupán huszonhárom évet megélt Vitéz Nemes Molnár László repülő hadnagy története, aki hazánk első háborús pilótája volt (Ifj. Sarkady, 2021). A temető földtanhoz kötődő érdekessége a temető oldalvonalain még felfedezhető löszös terület, ami a hegyen ritkán bukkan elő. A negyedidőszakban a jégtakaró mozgása mentén keletkezett finom kőzetlisztet a szél a Kárpát-medencébe hordta, ahol az sokszor több méter vastag rétegben lerakódva lösszé kőzetesedett. A hegyvidéki területeinkről azonban a földfelszín alakításában erőteljes szerepet játszó külső erőknek köszönhetően a lösz nagyrészt lepusztult, illetve a hegylábi területeken a völgyekben, mélyedésekben áthalmozódva összegyűlt. Eleink jó érzékkel találták meg ezeket a területeket temetkezés céljából, ugyanis a lösz nagyon könnyen fejthető, gyengén konszolidálódott kőzet.

A temető Temető utcai kijáratától pár perc alatt elérjük a Pálosok terét, ahonnan a dombon magasodó templom-kolostor együttest a településsel összekötő lépcsősort találjuk. A templom, illetve kolostor a hegyekkel övezett falu fölé magasodik, amihez a falu felől egy 82 fokból álló, 14 szoborral díszített, hazánkban meglehetősen különleges alkotásnak számító barokk lépcsősor vezet. Ezt annak idején még a Pálosok létesítették, hogy a falusiakkal közvetlen kapcsolatuk legyen (Rozsonday et al., 1937). A 14 szobor egy-egy hasonló tematikájú szentet ábrázol, méltán nevezik a soproniak a „Szentek bevonulásának” a helyszínt. A lépcsősor földtudományos szempontból is érdekes, ugyanis a korlát és a szobrok egyaránt a Fertőmelléki-domsorról származó miocén, fossziliákban gazdag mészkőből készültek (ugyanígy a bécsi Stephansdom is).

13. ábra. Sopronbánfalva – Hősök temetője
Forrás: sopronitema.hu

14. ábra. Barokk lépcsősor, Sopronbánfalva
Forrás: [Turista Magazin](#)

A Soproni-hegység ugyan szárazulat volt a miocén idején, de hegylábi térszínein sekélytengeri, mocsaras környezetében sokféle üledék keletkezett, amely a hegység és környezetének változatos geodiverzitásához egyaránt hozzájárul. A hegy keleti oldalán az egykori zátonyos környezet medencéiben rengeteg zátonylakó élőlény váza hordódott össze, amely a későbbiekben közzé cementálódott. A viszonylag fiatal, porózus szerkezetű mészkő meglehetősen könnyen mállik, így a szobrokat néhány éve mészkőhöz hasonló mesterséges anyaggal vonták be. Ez ugyan eltűntette a szemek elől a méretes fossziliákat, azonban imitt-amott még kibukkan egy-egy kagyló, osztriga vagy vörösalga maradvány.

A templom, illetve az újonnan felújított, egykor pálos, később karmelita kolostor legtöbb része a turisták által is látogatható. A rendkívül igényesen felújított kolostorrész ma szállodaként funkcionál, letisztult, az egykori szerzetesi létre utaló miliőjével, impozáns tereivel, csöndes kertjével méltán lehetne hazánk holisztikus turisztikai fellegvára. A belső tereket állomás-pontokból álló útvonal köti össze, amelyet magyar és angol nyelven egyaránt elérhető audioguide segítségével lehet bejárni.

15. ábra. Fésűkagylók miocén „rákosi” mészkőben

Forrás: A szerző felvétele

16. ábra. Mennyei Királynője Pálóc-Karmelita Templom és Kolostor
Forrás: visitsopron.com

A templomban található Fekete Mária kegykép a pálosok Mária tiszteletére utal, Fekete Mária a pálos szerzetesek patrónája. A templom egy másik, turistákat vonzó különlegessége az 1950-ben festett, Sztálint, mint Lucifert ábrázoló freskó. A hazánkban is végigsöprő sztálini diktatúra eredményezte ebben az évben a karmelita rend feloszlását, talán épp ez ihlette a felvidékről áttelepített művészt, Básti Zoltánt, illetve az akkori plébánost, Nagy Istvánt e merész cselekedetre. A templom földtani érdekessége, hogy annak falai helyben fellelhető kőzetekből (csillámpala, gneisz, rákosi mészkő) épültek, jó indikátort nyújtva a környezet geodiverzitásának jellegéhez. Mind a lépcső, mind a templom esetében egyértelműen hiányzik a gazdag történet vizuális ismertetése (kivéve természetesen a kolostor kiállítását).

17. ábra. Gábrriel legyőzi Lucifert
Forrás: visitsopron.com

A Felsőlőver és az erdő határán, a Hársfator legmagasabb pontján érünk a térképünkön jelzett 6. állomáshelyre, a turisták által közkedvelt Taródi-várhoz, mely hazánk talán legismertebb nem történelmi vára. Az épület egyedülállósága építésének történetében rejlik, a 2010-ben elhunyt Taródi István ugyanis több mint 50 évnyi munkával, szinte teljesen egyedül építette fel azt. A vár falai, kerítése egy-az egyben helyi kőzetből, gneiszből áll, a vár előterében, a kapu közelében a hegyen máshol már nem található (nincs már a hegyen működő kőbánya) hatalmas gneisz kőtömböket találunk.

18. ábra. Taródi-vár

Forrás: sopronmedia.hu

Sétánk utolsó állomásaként a Taródi – vártól a 2. pontban található gneisz feltárás tetejéhez érkezünk, amely kiváló kilátópontként szolgál. Tiszta időben jól látszik innen a határtérség, a határon átnyúló Fertőmelléki-dombsor egy részlete, a közeli, már osztrák területen kiemelkedő lapos kavicsút, a Kogelberg, valamint a látványt megkoronázandó, a Schnemberg, innen szemlélve szigetszerűen kimagasló tömege. Az egykori gneisz kőfejtő lábánál húzódó településrész szerkezetében szemmel láthatóan is elkülönül a kicsit távolabb fekvő, újonnan, az utóbbi húsz évben felparcellázott és beépített

településrésztől (Ágfalvi-lakópark). Ez utóbbi példával kiválóan bemutatható a városi szétterülés jelensége.

Irodalomjegyzék

Albert G., Pál M., & Shwarcz Gy. (2018). *Csopak és környéke geotúratérképe*. Schwarcz Térkép, Tök.

Chen, A., Ng, Y., Zhang, E., & Tian, M. (2020). *Dictionary of Geotourism*. Science Press Beijing, Springer, Beijing.

Dowling, R., & Newsome, D. (2018). *Handbook of Geotourism*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK; Northampton, USA. p. 520.

Hose, T. A. (1996). Geotourism, or can tourists become casual rock hounds? In Benett, M.R., Doyle, P., Prosser, C.D. (eds). *Geology on your doorstep*. The Geological Society, London, pp. 207-228.

Horváth G. (2021). Tapasztalatok a kínai UGG-k működésével és tevékenységével kapcsolatban. A Magyar Geopark Bizottság 2021. őszi ülésén elhangzott előadás. Agrárminisztérium, Budapest.

Ifj. Sarkady S. (2020). Oroszlán a pumák között. Vitéz Nemes Molnár László (2021-1944). Budapest, 2020.

Kisházi P., & Ivancsics J. (1987). Újabb adatok a Sopron környéki leuchtenbergittartalmú metamorfitek keletkezésének problematikájához. *Földtani Közlöny*. 117. pp. 31-45.

Lieutenant, J. C. I. (1861). *Report Upon the Colorado River of the West*. Government Printing Office, Washington.

Magyar Geopark Bizottság (MGB) (2019). *A magyarországi nemzeti geoparkok koncepciója*. Agrárminisztérium, Budapest.

Michalkó G. (2016). *Turizmológia, Elméleti alapok*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Palanca A. (2021). Kultúrhistoriai szilánkok a turizmus történetéhez. *Magánkiadás, Kontraszt Nyomda, Pécs*.p.288.

Rozsonday K., & Sümeghy J. (1937). *Sopronbánfalva. Falutanulmány és községrajz*. A Falukutató Intézet támogatásával. Sopron, 1937.

Tardy J. (2021). Geoparkok Magyarországon. Magyar Természettudományi Társaság, Budapest.

Williams, S., & Lew, A. A. (2015). *Tourism geography. Critical understandings of place, space and experience.* Third edition. Routledge

Wimbledon, W.A.P, & Smith-Meyer, S. (2012). *Geoheritage in Europe and its conservation.* ProGEO. 405 p.

UNESCO: World Heritage List; <https://whc.unesco.org/en/list/>

Geopark Vis Archipelgao: <https://geopark-vis.com/en/geology/geotrails/geotrail-komiza>

Geoparks Annual Reports http://www.europeangeoparks.org/?page_id=1060

BBUGGp (Bakony-Balaton UNESCO Globális Geopark): www.geopark.hu

NNUGGp (Novohrad-Nógrád UNESCO Globális Geopark): <https://www.nogradgeopark.eu/>

4.6. FALUSI TURIZMUS

Raffai Csilla

Korunk turizmusát nagyfokú „élmény centrikusság” jellemzi. Pine és Gilmore (1998) élménygazdaság koncepciójának megjelenése óta radikálisan megváltozott a turizmus értelmezése. Az addig inkább racionális döntésen alapuló megközelítést az élménykomponens teszi teljessé (Gentile et al, 2007). Emellett érdemes megemlíteni azt is, hogy a vendégigények a materiális értékek felől eltolódnak az etikai és intellektuális értékek irányába. A tömegturizmussal szemben felértékelődnek az alternatív turizmus megjelenési formái.

Az alternatív turizmus egyik formája a falusi turizmus, mára nem kizárólag tradicionális (pl. falusi hagyományok, népszokások bemutatása, mesterségek megismertetése) jelentéstartalommal bír, hanem újszerű kínálati elemekkel (pl. saját termelésű vagy egyedi termékek előállítása és értékesítése, egészséggel kapcsolatos tevékenységek) is kiegészült, komplex, individuális értékajánlatot jelent a falusi turizmusban való akár aktív, akár passzív tevékenységet keresők számára.

A falusi turizmus sokszereplős, a falusi szállásadó mellett számos más turisztikai és egyéb szolgáltató, de még a helyi lakosok hozzáállása is közrejátszik az élmény teljessé tételében, az élmény átélésének lehetőségében. A harmonikus, komplex élmény kialakulása egy folyamat, mely a vendég desztináció-választásától (pl. szállásfoglalás céljából történő telefonbeszélgetés, honlap praktikus menürendszere), a teljes tartózkodás alatt őt ért összes ingert, hatást (helyi lakosok kedvessége, ajándékbolt nyitva tartási ideje, utcák, terek tisztasága, rendezvénykínálat) magában foglalja.

A falusi szállásadás nem csak szobakiadást jelent. A vendégek jó része a vidéki szobán, vagy vendégházon túl egyéb szolgáltatásokat (pl. étkezést, a helyi ételkülönlegességek megköstölését), az emlékezetes időtöltés lehetőségét is elvárja akár a szállásadó által biztosított, akár más, a településen vagy környékén tevékenykedő szolgáltatók ajánlatainak közvetítésével. Ennek ismeretében az eladható szálláshely nyitott a változó igényekre.

A növekvő igények kielégítéséhez, az újravásárlás ösztönzéséhez a szállásadók (és más szolgáltatók) nyitottságára, leleményességére, állandó megújulási készségére, innovatív hozzáállására van szükség. Emellett az élmény mozaikszerűségére visszautalva az összefogás fontosságának hangsúlyozása is elengedhetetlen.

Turizmus vidéken

A falusi turizmus egy speciális, sokoldalú termékláncolat, amely nem kizárólag a mezőgazdaságra alapul. Fő vonzereje többek között a természet közelsége, az élő tradíció, a családi vendégszeretet, az emberi kapcsolatok. A hazai és külföldi irodalmak tanulmányozása viszont arra enged következtetni, hogy országonként, néhol országon belül is (pl. Spanyolország) a rurális turizmus eltérő jelentéstartalommal bír.

A falusi turizmus és a rurális turizmus értelmezésére számos definíciót találunk, mind a hazai, mind a nemzetközi mértékadó szakirodalmakban. A fogalmi áttekintés először a rurális turizmus, majd a hazai falusi turizmus meghatározások összevetésére, majd a falusi turizmus főbb vonatkozásainak részletesebb kifejtésére vállalkozik.

A vidék fogalma

A Nemzeti Agrárprogram az alábbiak szerint definiálja a vidéket: “Vidék az a terület, ahol a mezőgazdasági tevékenység, a zöldfelület (erdő, természetes táj) dominál és aprófalvas településszerkezet, alacsony beépítettség, illetve népsűrűség jellemez” (Nemzeti Agrárprogram, 1997).

A vidékiség mérésére az OECD országokban alkalmazott módszer objektív és egyszerű: alapelve, hogy a ruralitás és az urbanitás a népsűrűség függvénye. A problémával foglalkozó szakemberek azt a tényt figyelték meg, hogy a népsűrűséggel pozitív korrelációban van egy sor, a fejlettséget meghatározó mutató (Póla, 2002):

- Ha a népsűrűség értéke km^2 -enként 150 fő alatt van a települések több mint 50%-ánál, akkor alapvetően vidéki térségről beszélünk.
- Ha ez az arány 50% és 15% között van, akkor jellemzően vidéki térségről van szó.
- Ha az arány 15% alatti, akkor urbánus az adott térség.

Az EU-ban a fenti értéket a 100 fő/km² határnál állapították meg, Magyarországon pedig mintegy öszvér megoldásként 120 fő/ km²-t tartanak indokoltnak (Póla, 2002).

Az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (2004) megfogalmazásában az Európai Unióban használt kritériumok szerint Magyarország területének 96%-a vidéki térségnek minősül, ahol a népesség 74,5%-a él. Az alapvetően vidéki területek részaránya 58,3%, az össznépességből való részesedésük 31,3%, mely 3,2-szer magasabb az EU (9,7%) átlagánál. Hazánkban az összes település 54,3%-ának lakossága nem éri el az 1000 főt, ezeken a településeken él az összlakosság egyötöde (Sarudi, 1997).

A térség vidéki jellegén túlmenően releváns kérdés az is, hogy egy adott település urbanus vagy inkább rurális jellegűnek tekinthető. Az 1. táblázat a „rurális” település jelentését foglalja össze az egyes európai országokban.

1. táblázat. A „rurális” település jelentése egyes európai országokban

Ország	Jelentés
Ausztria	1.000-nél kevesebb lelket számláló, 400 fő/km ² -nél kisebb népsűrűségű település
Dánia	200-nál kevesebb lakost számláló agglomerációk
Anglia, Wales	Nincs formális meghatározás, de a Vidéki Hivatal kizárja e kategóriából a 10.000-nél nagyobb népességű településeket
Írország	A városi és rurális területeket megkülönböztető határ 100 lakosnál húzódik
Olaszország	10.000 lakosnál kevesebbet számláló települések
Norvégia	200-nál kevesebb lakost számláló agglomerációk
Portugália	10.000 főnél kevesebb lakosú községek
Skócia	100 fő/km ² -nél kisebb népsűrűségű helyi önkormányzatok
Spanyolország	10.000-nél kevesebb lakosú települések
Svájc	10.000 főnél kevesebb lakosú községek

Forrás: Sharpley és Sharpley (1997:13).

Rurális turizmus

Abból a megfontolásból, hogy a rurális turizmus sokszínű kínálatára épülő legáltalánosabb, de nem kizárólagos megnyilvánulási formája a falusi turizmus, elsőként a tágabb kategóriát vizsgálom. Az ennél szűkebb tartalommal bíró falusi turizmus definíciókat ezt követően csokorba gyűjtve mutatom be.

Lane (Lane in Kiss, 2001:3) szerint „rurális turizmusnak minősül minden olyan, a turizmus kategóriájába tartozó szabadidő-eltöltés, melynek helyszíne a vidék, így például már az is, ha valaki vidéken csak szálláslehetőséget vesz igénybe, vagy ajánl fel.”

Henry Grolleau 1987-es tanulmányában a rurális turizmust az Európai Unió tizenkét országára vonatkoztatva mutatja be. Grolleau három felfogást különböztet meg (Grolleau in Kovács, 2003: 65):

- Minden tevékenység, amely a vidéken folytatódik, a rurális turizmushoz tartozik. Ez azonban nem fogadható el teljes mértékben, hiszen maga a vidék jelentése is esetenként eltérő lehet a különböző országokban. Néhány országban városon kívüli, nem beépített övezetet jelent, máshol a mezőgazdasági terület fogalmával egyenlő.
- A másik felfogás szerint a rurális turizmus az egyes országok nem tengerparti, belső területére irányul. Ez a felfogás főleg Spanyolországra jellemző, de az EU más országaiban is alkalmazható.
- A harmadikként említett meghatározás szerint, mely minden EU-tagállamban elfogadható, a rurális turizmus belső erőforrásokon alapuló turisztikai tevékenység, mely az emberi és természeti környezet összhangjára épül.

Lane a rurális turizmust a legtisztább formájában azonosította (lásd 2. táblázat), ugyanakkor a rurális turizmus kevésbé szakosodott formáit kereső, általános érdeklődésre számot tartó nagy piac létrejöttét is kimutatta. Ezt a turizmus típust hívta vidéki turizmusnak. Lane a vidék fontosságát használta fel a rurális területek látogatása mögötti turista motivációk kiértékeléséhez és a két turizmusforma megkülönböztetéséhez. A vidék fontosságának magas foka a rurális turizmusban való részvételt sejtet. A vidék fontosságának viszonylag alacsony foka azt jelenti, hogy a turista a tevékenységre koncentrált, a környezet jellege csak másodlagos jelentőségű (Lane in Roberts és Hall, 2001:184).

2. táblázat. A vidéki turizmus és a rurális turizmus jellemzői

Rurális turizmus	Vidéki turizmus
Lényegében rurális területen helyezkedik el.	Nem feltétlenül vidéki területre jellemző.
Funkciójában rurális (azaz a vidék egyedi jellegzetességeire épül).	Nem funkcionálisan rurális (azaz a választott tevékenység egyedi jellegzetességére épül).
Méretét tekintve rurális (azaz kisméretű).	Méretében rurális (azaz kisméretű).
Jellegében hagyományos.	Jellegében hagyományos.
Szerves növekedés, organikus fejlődés, helyi tulajdon jellemzi.	Organikus növekedés jellemzi. Helyi tulajdon, de megvan a lehetősége a partnerségen belüli bővülésnek, ami módosíthatja az irányítás helyszínét.
Változatos, a rurális környezet összetettsége jellemzi.	Változatos, a kereslet változékonyságát jellemzi
A vidék kiemelt fontossága a fogyasztó elégedettségében nagy.	A vidék viszonylag alacsony fontosságú a fogyasztó elégedettségében.

Forrás: Lane in Roberts et al., 2001:184.

Gannon a jövedelmet érintő hatást kiegészítve már megemlíti a szállásadás során nyújtható kapcsolódó szolgáltatásokat is. Gannon a rurális turizmust olyan programlehetőségek és szolgáltatások gyűjtőfogalmaként értelmezi, melyeket vidéki, falusi emberek ajánlanak fel annak érdekében, hogy ez által pótlólagos jövedelmet szerezzenek (Gannon in Kiss, 2001:3).

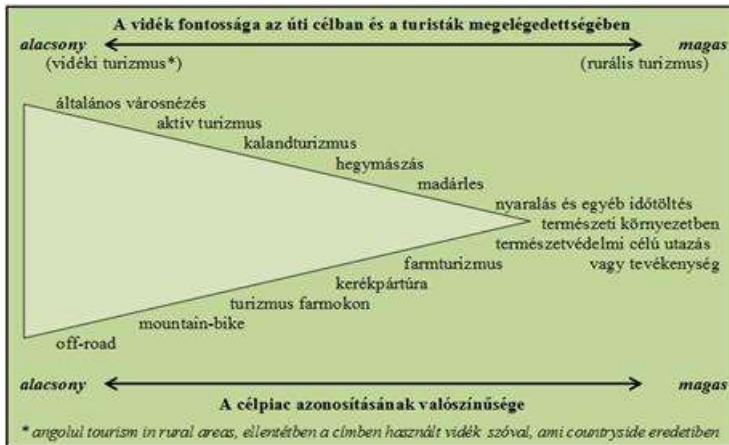
A rurális turizmus formái

A nemzetközi szakirodalomban a rurális turizmus kifejezés tágabb fogalom, mint a hazai falusi turizmus meghatározás. Számos országban rurális turizmus

alatt a turizmus szektor szinte minden olyan ágazatát értik, melyeknek nem a városi infrastruktúra ad keretet.

Az 1. ábra azt mutatja, hogy a vidék fontossága az úti célban és a turisták elégedettségében tényező hogyan használható a rurális turizmus széles spektrumának jellemzésére.

Ahol a vidék fontossága alacsony értéket képvisel, az a vidéken történő általános turizmusban való részvételt jelöl, a magas fontosság pedig a rurális turizmus „tiszta” formájának tekinthető. Ahol a fogyasztó érdeklődését a tevékenységek széles köre leköti, ott a termék alapértékének azonosítása nehezzé, a célpiac azonosítása valószínűtlenné válik (Roberts és Hall, 2001:183-185). A fogyasztás módja szerint pl. a kerékpározás egyesek számára off-road kalandot, kihívást, mások számára a vidéki táj megismeréséhez használható fenntartható közlekedési módot jelent. Az előbbi esetben az elsődleges fogyasztói érdeklődés nem a vidékre irányul, de mivel az élmény függ a vidékiség érzetétől, ezért nehéz elkülöníteni a vidéki látogató elégedettségét attól az eszköztől, amivel azt eléri.

1. ábra. Az utazási cél szerinti szegmentáció vidéki utak esetében

Forrás: Roberts és Hall, 2001:184.

Ahogy azt Roberts és Hall (2001) besorolásában láthatjuk, a vidéki épített-, kulturális-, természeti környezetre a falusi turizmuson kívül egyéb, de vele esetenként szorosan összefüggő, vagy azt kiegészítő ágazatok is épülnek.

Eltérő kultúrák, eltérő megközelítések

Mint azt a 2.1. fejezetben is láthattuk, a rurális turizmus pontos, átfogó meghatározása nehéz, az országonkénti kulturális különbségek miatt szinte lehetetlen feladat. Ennek következményeként a rurális turizmus fogalma alatt az egyes térségekben mást és mást értenek.

Puczkó és Rácz szerint a hazai szokásokhoz hasonló falusi vendégfogadás jellemző Közép-Európa legtöbb országára is (Puczkó és Rácz, 2005:321). A régióban a turisták általában ugyanabban, vagy ahhoz közel lévő házban laknak, amelyikben a házigazdák, kiszolgálják őket, így a vendéglátóval való személyes kapcsolat kialakítása gyakorlatilag része a terméknek. Kiegészítő attrakcióként a környékbeli autentikus, természettel összefüggő lehetőségek, valamint az adott portán végezhető tradicionális tevékenységek szolgálnak. Hinsberg Lengyelországot hozza példaként a közép-európai szokások reprezentálására (Hinsberg in Kiss, 2001:3). Az országban elsősorban a gyalogtúra, lovaglás, úszás, a falusi élet mindennapjaiban való részvétel (pl. szüret, fejtés, tejtermék- és lekvárkészítés, kenyérsütés) jelentik a falusi szálláshelyszolgáltatás kiegészítő attrakcióit.

Fontos megemlíteni, hogy rurális turizmus definíciós keretén belül megtalálható az agriturizmus, valamint a farmturizmus meghatározás is, melyek már több átfedést mutatnak a magyar falusi turizmus fogalmával. Az agriturizmus, illetve farmturizmus a falusi turizmushoz képest azonban szélesebb spektrumú kínálattal rendelkezik, magyar vonatkozásban összetettebb. Példaként említendők e csoportban Olaszország és az Egyesült Királyság. Előbbiben a rurális turizmus kategóriájába tartozik a turizmus minden, vidékkel összefüggő formája, így például egy 100 fős vidéki hotelben töltött hétvége, vagy akár egy borút bejárása is (Gentile in Kiss, 2001:3), míg utóbbiban a gyalogtúrák, étteremlátogatás, valamint a szabadban űzött sporttevékenységek a legkeresettebb rurális turisztikai szolgáltatások (Williams és Shaw in Kiss, 2001:3).

A közép-európai és az ímént ismertetett felfogás között létezik egy „átmeneti verzió”, mely ugyan nem nevezhető a hazai klasszikus értelemben vett falusi turizmusnak, de nem tartozik bele minden urbanizációmentes kikapcsolódási forma sem. Skandináviában a régiókra jellemző, házigazdával való együttélés elképzelhetetlen. Finnországban általában egy tóparti kisházat bérelnek ki a vendégek és annak környékén üdülnek (Puczkó és Rácz,

2005:321). Hollandiában pedig egy farm mellett lévő kempingben eltöltött nyaralás szolgál az előbb említettekhez hasonló célt, ahol a legnépszerűbb elfoglaltságok a túrázás, kerékpározás és lovaglás (Kiss, 2001:3).

Rurális turizmus történelmi gyökerei

Európában a vidéki üdülés a 17-18. századig nyúlik vissza. Thomas Cook, a „csomagutak” (package-ek) úttörője volt az első, aki vidéki környezetbe invitálta az erre fogékony vendégeket. A 19. század előtt főként az elit kiváltsága volt ez az üdülési forma. A trend a 19. század közepén változott. A diszkrecionális jövedelem növekedése, a vasút, valamint egyéb technológiai fejlesztések lehetővé tették, hogy a középosztály is megengedhesse magának a vidéki kikapcsolódást. Ezen korai, iparvárosok környezetében élő és dolgozó utazni vágyó turisták motivációja általában vidéki gyökereik felkutatása, illetve az ott élő rokonaik meglátogatása volt. Chanchani elemzése ezen a ponton külön kiemeli Magyarországot, ahol ez a fajta mobilitás a leglátványosabban zajlott (Chanchani, 2006:1-3).

Mivel a rurális turizmus volumene ekkor még meglehetősen alacsony volt, ezért az egyes térségek döntéshozói nem érezték fontosnak a rurális turizmus anyagi támogatását, illetve a szegmens helyszínéül szolgáló, elmaradottabb rurális területek felzárkóztatását. Persze később a folyamatos turistaszám növekedés magával vonta e területek fejlődését is. A 2. ábra jól szemlélteti a turisztikai termék kialakulásának kezdeti összefüggéseit. Az egyes feltörekvő gazdaságokban a változó mezőgazdasági gyakorlat és az ennek következtében fellépő vidéki munkanélküliség miatt egyre nagyobb mértékű migráció indult az industrializálódó városok felé. A 20. század elejére a növekvő városi népesség és az általuk kiváltott, vidéki desztinációk felé irányuló turizmus káros hatásai miatt már felmerült a tájkép és a vidék védelmének gondolata és szükségessége, így ennek érdekében már ekkor számos intézkedést hoztak (Chanchani, 2006:1-3).

A századfordulón az Európán belüli nemzetközi turizmus három százalékát adta a rurális turizmus, amely mintegy tizenkilenc millió turistát jelentett. Egyes értelmezések szerint a rurális turizmus a turizmus szektor külön árucikkévé vált (Kiss, 2001).

2. ábra. A rurális turizmus kialakulásának összefüggései Európában

Forrás: Thomson Learning in Equations, 2006.

Kiss szerint a modern kori rurális turizmus kialakulását, illetve népszerűségének növekedését az elmúlt évtizedekben a gazdasági és társadalmi változásokon kívül az alábbi trendek is elősegítették (Kiss, 2001:2):

- a legtöbb fejlett országban a szabadidő növekedése a rövid utazások és a második, harmadik üdülések számának és népszerűségének növekedését okozta;
- az 1980-as évektől megnőtt az érdeklődés az „örökség” iránt. A vidéki területek természeti és kulturális értékeit számos országban tekintik valódi örökségnek;
- az egészséges életmód iránti érdeklődés növekedett;
- a technikai fejlődés egyre több ember számára teszi lehetővé a vidéki üdülést (közlekedési eszközök, divatos sportruházat – sportfelszerelések) (Sharpley et al. in Kiss, 2001:2);
- nőtt az aktív időtöltés igénye, elsősorban a természet-közeli elfoglaltságok iránt (Antal in Kiss, 2001:2);
- fejlődött a környezettudatosság;
- egyre több vendég szeretné megismerni a vidéki kultúrát, szokásokat, életkörülményeket, hétköznapiakat, ezzel együtt nő az igény a „házi termékek” iránt is (Reiner és Taurer in Kiss, 2001:2);
- a turisták egyre inkább egyéni bánásmódot, személyre szabott szolgáltatásokat várnak el a szállásadóktól (Antal in Kiss, 2001:2).

Falusi turizmus

A rurális turizmus értelmezések számbavétele után a következő fejezetben a hazai falusi turizmus megközelítéseket veszem sorra, gyűjtöm csokorba. A fejezet alcímei az adott csoportokban szereplő definíciók közös tartalmát foglalják össze. Az alcímek sokszínűségéből is látszik, hogy ahány szerző, annyiféle falusi turizmus definíció létezik.

Michalkó (2012:178) szerint a falusi turizmus földrajzilag jól körülhatárolható térhez köthető turisztikai termék. Antal és Csizmadia (1992) a falusi turizmus sajátosságai közül a terület által – ebben a megfogalmazásban nem kizárólag egy települést, hanem települések csoportját értve – biztosítani tudó kínálati elemek összességét a „vidéki kínálatot” emeli ki. „A falusi turizmus, mint az ország turisztikai kínálatának egyik eleme, mint „turisztikai termék” komplexen jeleníti meg mindazt a vidéki kínálatot, amelyet egy település (településcsoport) az adott területen a fogadóképesség és a vonzerő különféle elemeit, sajátos, egyedi termékké szervezve nyújtani tud.”

A megfogalmazás nem tér ki a korábbi sajátosságokra egyesével, de azokat minden bizonnyal a vidéki kínálat nélkülözhetetlen adottságainak tekinti. Michalkó (2012:178) definíciójába is – mint később Jenkei (1996) megfogalmazásába – többféle turisztikai termék belefér, nem kizárólag a szoros értelemben vett falusi turizmus (pl. hagyományörzés, a népi kultúra, vidéki életforma megismerése), hanem akár az örökségturizmus, egészségturizmus, ökoturizmus, aktív turizmus, kastélyturizmus is. Eszerint a falusi turizmus szolgáltatói a saját portán szállást, étkezést, programot biztosítani tudókon kívül akár más turisztikai szolgáltatók is lehetnek (pl. panzió, gyógyfürdő).

A Falusi Turizmus Országos Szövetsége (FATOSZ) 2000-ben megfogalmazott falusi turizmus definíciója is túl tág értelmezést ad, akár a korábban bemutatottak. Ez alapján a falusi turizmus: „városon kívül elhelyezkedő, helyi és regionális vonzerőkkel rendelkező, gondozott vidéki, falusi környezetet biztosító, a belföldi és külföldi vendégek számára szállást és/vagy szabadidő-eltöltési szükségletek széles körű kielégítése, amely kereskedelmi alapokon nyugszik és magában foglalja a szervező helyi intézmények és szolgáltatók együttműködését” (FATOSZ in Kiss, 2001).

A falusi turizmus kínálati elemeit körülhatároló, a falusi turizmust a vidéki/rurális turizmus más formáitól megkülönböztető értelmezéseknek leginkább Hajdú (1999) valamint Puckó és Rác (2005) megfogalmazásai

tekinthetők. Mindkettőből kitűnik, hogy a helyi közösségi értékek játszanak fontos szerepet a falusi turizmusban. A családok a hagyományos tevékenységeiket végzik, amelyekbe a turista ott tartózkodása alatt belekóstolhat: „A falusi turizmus, a városon, kiemelt turisztikai településen kívül folytatott vendégfogadás. Komplex turisztikai termékként kínálja a település (kistérség) jellemző életformáját, természeti értékeit, népi építészetét, hagyományait és kultúráját bemutató szolgáltatásokat, valamint a falusi házimunkába való bekapcsolódás lehetőségét” (Hajdú, 1999:31).

A falusi turizmus a klasszikus értelemben olyan turisztikai tevékenységet takar, amelynek során a turista a városi stressztől mentesen, tiszta természeti környezetben megismerkedik a falusi étellel, szokásokkal, hagyományokkal, megkóstolhatja a helyi ételeket és italokat, lehetősége van bekapcsolódni a ház körüli munkákba vagy a házigazdák által folytatott mezőgazdasági tevékenységbe (Puczko et al., 2005:309).

A falusi turizmus színtere

Jenkei (1996) megfogalmazása kizárólag a falusi turizmus helyszínét határolja le, mely szerint „A falusi turizmus a falun történő üdülést, nyaralást jelenti, azaz a falvakban megvalósuló turizmus: falusi turizmus”. A falu azonban lehetőséget adhat más turisztikai termékek működtetésére is, mint pl. kastélyturizmus, gyógyturizmus, így ez a megfogalmazás inkább a vidéki turizmus értelmezéséhez áll közel.

A falusi turizmus urbanizációmentes, természetes környezetben megvalósuló jellegét hangsúlyozza Hegedűs Géza, aki egészen Rousseau-ig vezet vissza a falusi turizmus fogalmát: „A filozófia útjain induló Rousseau ...divatosabb teszi a falusi életet, az elvonulást a városi zürzavarból. A vadászni, halászni szeretők, a nyáron vidéki birtokaikra vonulók (a későbbi rendszeres nyaralók elődei) idillikus életfilozófiát vagy egészséges életmódra hivatkozást alakítanak ki a 'rousseau-izmus'-ból” (Kovács, 2002:17).

A falusi turizmus jövedelemteremtő képessége

Kovács (2003) és Gáspárné (Gáspárné in Kovács, 2002) megközelítésében a falusi turizmus jövedelemteremtő képessége is megjelenik, a vendéglátók fizetség ellenében nyújtanak szolgáltatásokat (szállást, étkezést, programot).

A definíciók szerint a falusi turizmus „vidéki környezetben, falun, tanyán, családoknál folytatott üdülés, fizetség ellenében” (Kovács, 2003:56).

Csizmadia megfogalmazásából kitűnik, hogy a falusi turisztikai szolgáltatásnyújtás nem jelent kizárólagos jövedelemforrást, inkább jövedelemkiegészítő tevékenységként funkcionál: „A faluban élők fő foglalkozásuk mellett jövedelemkiegészítő tevékenységként, saját házaikon belül kihasználatlan szálláshelyeiket az üdülés szolgálatába állítják, miközben a falu környezetével és hangulatával megmarad eredeti állapotában. Arra továbbra is mezőgazdasági termelés, állattartás és az ezekhez kapcsolódó ipari tevékenység lesz a jellemző” (Csizmadia in Kovács, 2003:56).

A falusi turizmus személyes jellege

Danis György megközelítésében, a falusi turizmusban a természeti környezeten túl a szabadidőtöltés személyesebb jellege – a vendégek igénye a vendéglátókkal való szorosabb kapcsolat kialakításra – erőteljesebb nyomatékot kap. A falusi turizmus természetközeli, személyre szóló szolgáltatást ad, nem tömegturizmus, urbanizációmentes, a vendéglátó és a vendég kapcsolata személyes, falusias környezetben zajlik (Danis, 1995:73-75).

A következő értelmezésben is az emberi tényező, a vendégszeretet, mint a falusi turizmus legfontosabb vonzereje kap kiemelt figyelmet: „A falusi turizmus esetén a turisták nemcsak a falusi, természetes környezetet keresik, hanem az ehhez fűződő emberi kapcsolatokat is; sokszor azért, hogy megismerjék származásuk helyét, a családi gyökereket, vagy a vidék kultúráját” (Aranyossy, in Kiss, 2001).

Fehér és Kóródi (2008:36) a falusi turizmus vonzerejét a következőkben látja: „a természet közelsége, a vidéki lét tárgyi és kulturális hagyományai kiegészülve a családias hangulattal és különböző aktivitási lehetőségekkel adja a falusi turizmus termék lényegét”.

Hagyományok útján

A falusi turizmus alapvető vonzereje, a „paraszti életmód” (Pap és Trócsányi, 1996:132). A falusi turizmus hitelesen őrzi, ápolja és közvetíti a település tradícióit. Aranyossy esetében a falusi turizmusban elmerülni kívánó turistát a vidék kultúrájának megismerése, a családi gyökerekhez, a múltba való

visszanyúlás, a tradíciók, hagyományok átélési vágya vezérli vidékre (Aranyossy in Kiss, 2001).

Összemosódik a falusi turizmus és az agroturizmus értelmezése a következő gondolatban: „A falusi turizmus felfogható a mezőgazdaság és a turizmus rendszereinek közös alrendszerként, mely elsősorban a falusi mezőgazdasági tevékenységre és a falusi életmód és a hagyományok vonzerőire alapozva és azokat bevonva értékesíti a helyi termékeket és lehetőségeket a turizmus piacán” (Kovács, 2000:62-65).

Falusi turizmus kontra vidéki turizmus

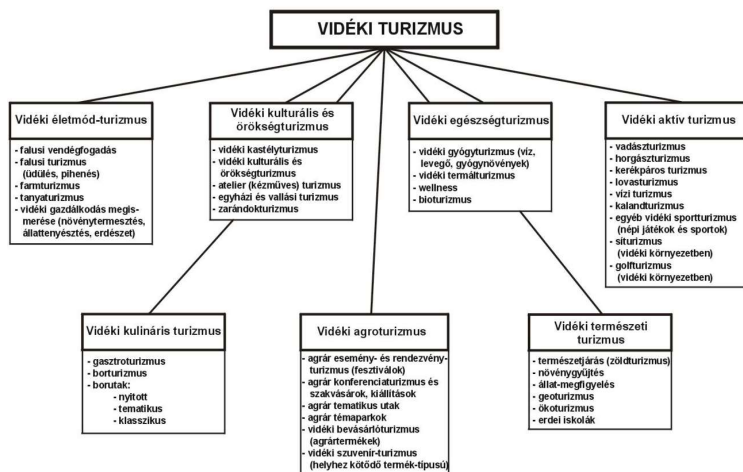
A magyar turisztikai szakmai szóhasználat nem értelmezi egységesen a falusi turizmust. A szerzők egy része (pl. Jenkei, 1996; Kovács, 2002) a falusi turizmust a falu turizmusával azonos jelentéstartalommal ruházza fel, a falu turizmusában megjelenő összes turisztikai terméket tévesen alatta értve. Szabó Géza már a kilencvenes évek elején kijelentette, hogy a rurális turizmusnak nem kizárólagos képviselője a falusi turizmus, nem lehet minden vidéki turizmusfajtát ezzel a névvel illetni (Szabó in Fehér és Kóródi, 2008:28). Kovács (2002:39) ugyanakkor a falusi turizmus gyűjtő-fogalomként való használata mellett érvel.

Kovács meghatározásához a nemzetközi irodalom „rural tourism” megfogalmazása áll közelebb. A fenti kifejezés egyik lehetséges és szakmailag legjobban indokolható magyar fordítása a „vidéki turizmus”, de Kovács (2002:39) szerint ez a „vidék” szó pejoratív hangzása miatt nem terjedt el. Feltehetőleg azonban – bármennyire is szeretnénk a magyar kifejezéseket előnyben részesíteni – a „rural tourism” szakkifejezés teljes jelentésének megőrzéséhez, a torzítás elkerülésének céljából a magyar nyelvben a rurális turizmus kifejezés tűnik a legalkalmasabbnak.

A falusi turizmus kifejezés a falu komplex turisztikai kínálatából a falusi életkörülmények, a helyi szokások, a kultúra és – ahol van – a mezőgazdaság adta lehetőségek hasznosítását tükrözi – a falusi természetélmény, helyi építészet, illetve közösség értékeinek közvetítésén túl. E felfogás szerint a vendégfogadó saját portáján kialakított szálláshelyen szívélyesen fogadja a turistákat, s megosztja velük saját helyi hagyományait, gasztro-nómiáját, ünnepeit. A vidéki családok mindezt többnyire már meglevő lehetőségeire alapozzák jövedelem-kiegészítési formaként.

A vidéken megjelenő turizmusfajtákat a hazai szerzők más-más módon csoportosítják. Wallendums Árpád a motiváció, a szabadidő eltöltésének jellege, formája és az érdeklődés alapján gyűjtötte össze (Fehér et al., 2008:30). Wallendums a falusi turizmust a következő jellemzőkkel írja le: „imerkedés a falusi életmóddal, életkörülményekkel, szokásokkal, hagyományokkal, ételekkel, bekapcsolódás a falusi élet tevékenységeibe”. A lovaglás, vadászat, bortúrák, mezőgazdasági szakmai turizmus, egészségtudatos élet, kegyhelyek, zarándokhelyek felkeresése a falusi turizmustól eltérő, más kategóriában szerepel. A vidéki turizmus kategórián belül így találhatunk kimondottan vidéki (falusi-, agroturizmus) és vidéken is megtalálható turizmusfajtákat. Ebből is kitűnik, hogy a vidéki turizmus jóval tágabb értelmezés a falusi turizmusnál.

A 3. ábra a vidék kínálati rendszerének összetettségét mutatja. A szerzők által alkotott rendszerben a falusi turizmus a vidéki életmód-turizmus kategóriában szerepel. Jól látható, hogy a vidék a turisztikai termékek széles palettájának színhelye lehet.

3. ábra. A vidéki turizmus rendszere

Forrás: Dávid et al., 2007:189.

Egységes meghatározásokra van szükség, hogy a turista a használt elnevezésből egyértelműen azonosíthassa a kínálat várható összetevőit (Kiss,

2001:29-31). A következetes szóhasználat a szakma érintettjeinek és a turistáknak egyaránt könnyebbé teszi, ellentétben a „jelenleg általánosan használt falusi turizmus gyűjtőkategória falusi jelzője korlátot jelent az értékesítésben, piaca vitelben” (Fehér et al., 2008:29).

Kiegészítő program- és szolgáltatáskínálat

A falusi turizmus jóval többet jelent egyszerű szállásadásnál, mivel a falusias hangulat, a helybéliekkel és a vendégfogadóval való viszonylag szoros kapcsolat, a kínált programlehetőségek és szolgáltatások éppúgy részét képezik, mint a tiszta környezet, rendezett porták, igényes vendéghelyek, melyek alapvető szolgáltatásokhoz (pl. posta, telefon, gyógyszertár, orvos) kapcsolódnak (Kiss, 2001:4). A falusi turizmusra egy komplex „csomagként” kell tekintenünk, mely megfogható és megfoghatatlan elemeket egyaránt tartalmaz.

A 3. táblázat a falusi turizmusra leginkább jellemző szolgáltatókat gyűjti egy csoportba az általuk nyújtható szolgáltatásokkal együtt.

3. táblázat. A falusi turizmusra jellemző szolgáltatók és szolgáltatásaik

Szolgáltató	Szolgáltatás
vendégfogadó	szállásadás, étkeztetés, házi gasztronómiai programok, házkörüli munkákba bekapcsolódási lehetőség, gyermekbarát szolgáltatások, gyerekjáték, társasjáték, könyvek biztosítása
vendégfogadó, helyi turisztikai szervezetek, önkormányzat	információs szolgáltatás
vendégfogadó, kerékpárkölszövő	kerékpáros programok
vendégfogadó, helytörténeti múzeum	falusi életmód, hagyományok, népszokások bemutatása
vendégfogadó, őstermelő	mezőgazdasági munkába bevonás (pl. szüret, gyümölcszedés)

vendégfogadó, őstermelő	lekvár főzés, bogrács, kenyérsütés, disznóvágás, libator, szalonnasütés
őstermelő, kereskedő	bioételek, nyers termékek értékesítése
szőlőtermelő, bortermelő	borkóstolás, pincelátogatás, bortúrák
őstermelő	biotermékek feldolgozásába történő bevonás
méhész	méhésztanfolyam
helyi vadásztársaság	vadászat
túraszervező, túravezető	tematikus kirándulás, természetjárás, erdei gyümölcszedés, gomba- és gyógynövénygyűjtés, madármegfigyelés
kézműves mester, helyi iparos	kézműves mesterségek bemutatása, tanítása, virág- és kosárkötés, gyógynövények szárítása, agyafestés, kemenceépítés
lovardaüzemeltető	lovagoltatás
helyi horgászszövetség	horgászat, csónakázás
helyi iparos	birkanyírás, gyapjúkészítés, nemezelés
faluközösség	falusi ünnepeken való részvétel

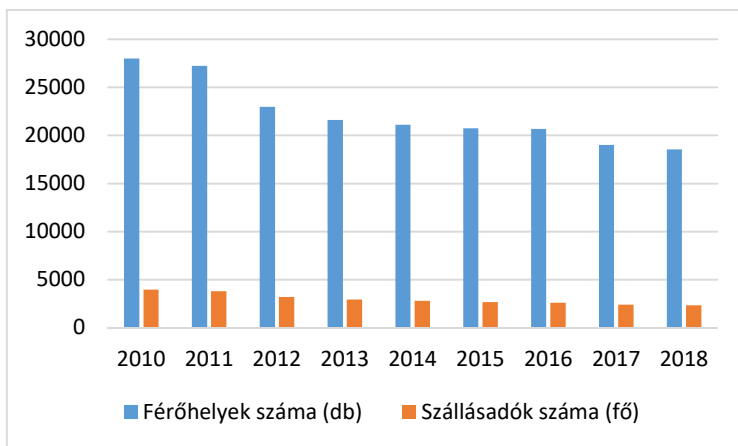
Forrás: Antal és Csizmadia (1992), Kiss (2001), Kulcsár (2003) alapján saját szerkesztés.

Koziel (2010) szerint „a vidéken gyakran előforduló szolgáltatások, mint szervezett lovagoltatás, kézművesség tanítása, hagyományörzés, mesterségek bemutatása és egyéb kulturális szolgáltatások egy községben sem tekinthetők falusi turizmusnak, ezek mindössze a falu turizmusát gazdagító tevékenységek. Ellenben ha ezek bármelyikét a falusi szállásadó fő szolgáltatásához kapcsolja (jobb esetben csomagba szervezi), akkor az már a falu turizmusához kapcsolódó falusi turizmusként értelmezhető.”

Kereslet és kínálat a hazai falusi turizmusban

A magyarországi falusi turizmus keresleti és kínálati viszonyaiban az utóbbi évtizedben bekövetkezett változásokat a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Tájékoztatói adatbázisa segítségével követhetjük nyomon. Elemzésünk az 2018. évvel záruló kilenc éves időszakra vonatkozik, aminek két oka van. Egyrészt a 2010. év előtti időszakkal történő összevetést nehezíti a 239/2009. számú Kormányrendelet hatására bekövetkezett változás a statisztikai adatgyűjtésben. 2010-től ugyanis e változás nyomán kikerültek a statisztikából az 5000 fő/négyzetkilométer feletti népsűrűséget mutató települések szálláshelyei, így például egyes városok falusi vagy tanyasi jellegű részei. Emiatt a 2009-ben regisztrált 7534 szállásadóból a 2010. évi statisztikában már csak 3976 maradt, ami mögött az adatgyűjtésben történt módszertani törés áll, nem pedig a piaci kínálat drasztikus visszaesése. Másrészt a KSH 2019-től már nem gyűjti külön a falusi szálláshelyek adatait, azok ettől az évtől kezdve beolvadtak az üzleti célú egyéb szálláshelyek adatai közé.

A falusi turizmus piac kínálatát a falusi szálláshelyek kapacitásán, illetve a falusi szállásadók számán keresztül vizsgálhatjuk. Általánosságban elmondható, hogy Magyarországon a falvak mintegy egyharmadában regisztráltak falusi szálláshelyeket, ezek a falvak azonban lefedik az összes hazai kistérséget (Michalkó, 2012:113). A hazai falusi szálláshelyek dinamikájában a kereskedelmi szálláshelyek számának változásával ellentétes folyamat figyelhető meg a vizsgált időszakban. Ahogyan a 4. ábrán látható, a 2010-es években mind a falusi férőhelyek, mind a falusi szállásadók számában folyamatos lemorzsolódás tapasztalható. Különösen érzékenyen érintette a falusi szállásadók kapacitását a 2012-es, recessziós év, amikor a szálláshelyek és a szállásadók száma egyaránt 16 százalékkal esett vissza. Miután a korábbi, 1998 és 2009 közötti időszak időszora a falusi szálláshelyek számának szinte töretlenül emelkedő tendenciáját jelezte (Raffai, 2014), a 4. ábrán látható visszaesés arra utal, hogy a hazai falusi turizmusban a korábbi kínálatbővülés erőteljes korrekciója ment végbe a 2010-es évtizedben, melynek során a szállásadók 41 százaléka felhagyott a tevékenységével.

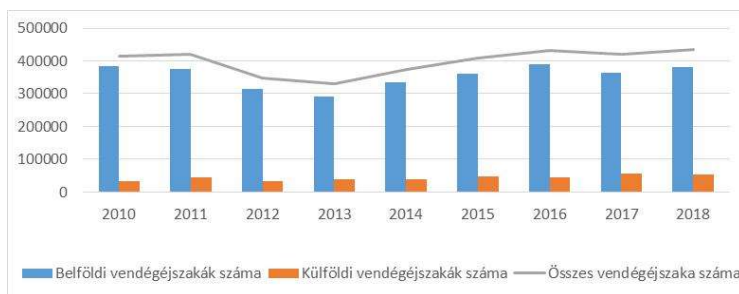

4. ábra. Falusi szálláshelyek kapacitása

Forrás: KSH (2021) alapján saját szerkesztés.

A falusi turizmus piac keresleti oldalát egyfelől a falusi turizmusban eltöltött éjszakák számának alakulásán keresztül vizsgálhatjuk. Általánosságban a falusi turizmus keresletéről is elmondható, hogy Magyarországon szinte mindenhol – 166-ból 164 kistérségben (Raffai, 2014) – van kereslet a falusi szálláshely-szolgáltatásra. Ahogyan az 5. ábrán látható vonaldiagram mutatja, a falusi turizmus kereslete a vizsgált időszak kezdetét és végét összehasonlítva alig érzékelhető mértékben emelkedett, miközben az időszakon belül erőteljesen ciklikus mozgást mutatott. A kínálatához hasonlóan itt is 16 százalékos visszaesést hozott a 2012-es év, de ezt még megfejelte egy további, 8 százalékos csökkenés 2013-ban. E két év gyenge teljesítménye feltehetően arra vezethető vissza, hogy a makrogazdasági fogyasztás volumenindexe ugyanekkor szintén mérséklődött, ami a fogyasztási, s azon belül is a szálláshely-szolgáltatásra fordított kiadások lassulására utal. 2013-at követően a konjunktúrával párhuzamosan beindult a kereslet lassú visszakapaszkodása, mely a 2017. évi átmeneti megtorpanástól eltekintve ki is tartott 2018-ig. A 2010 előtti időszak keresletének meredekebben emelkedő tendenciájával összevetve ugyanakkor elmondható, hogy a vizsgált időszakban jelentősen lelassult a korábbi évekre jellemző dinamikus keresletbővülés.

A keresletet érdemes egy másik dimenzióban, a vendégek típusa szerint is megvizsgálni. Ahogyan azt az 5. ábra oszlopdiagramjai is mutatják, s ahogyan azt korábbi elemzésekből (pl. Michalkó, 2012) is tudjuk, a falusi turizmusban a kezdetek óta meghatározó szerepe van a belföldi vendég-eknek. A belföldi vendégfőlény a 2010-es évekre is érvényes, azonban a külföldi vendégek aránya csekély mértékben, 8-ról 12 százalékra emelkedett a vizsgált időszakban. A növekvő külföldi vendégárány mögötti okok megvilágítására nem vállalkozunk, ám szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy ez összefüggésben lehet a 6. ábrán látható, s a következő bekezdésben tárgyalt piaci elmozdulásokkal.

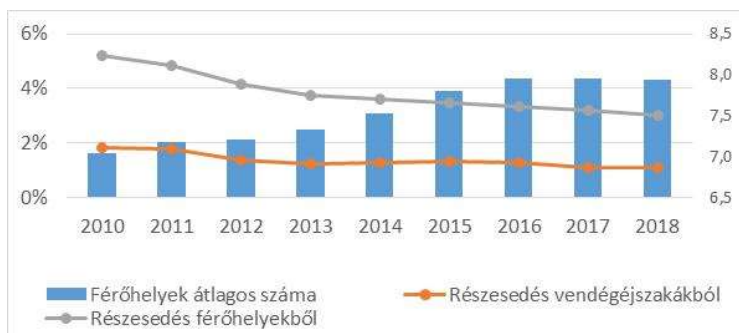

5. ábra. Falusi szálláshelyek vendégforgalma (éjszaka)

Forrás: KSH (2021) alapján saját szerkesztés.

Ahogy arra már Michalkó (2012) is rámutatott, az itthoni falusi turizmusban a kezdetektől fogva jelentős túlkínálat (piaci felesleg) tapasztalható. A falusi szálláshelyek száma az állami és Európai uniós pályázati támogatási lehetőségektől is fűtve ívelt fel a 2000-es években, ám ezt nem követte a kereslet hasonló ütemű emelkedése. Ez vezetett oda 2009-re, hogy az akkori 7534 regisztrált szállásadó a teljes hazai férőhely kapacitás 8,5 százalékában kínált szálláshely-szolgáltatást, miközben a keresletből, azaz az összes belföldi vendégéjszakából mindössze három százalékkal részesedett. Ahogyan azt a 6. ábrán szereplő vonaldiagramok mutatják, a túlkínálat a 2010-es évekre is fennmaradt, az olló a kereslet és a kínálat piaci részesedése között továbbra is széles. A piac földrajzi különbségeitől eltekintve ez azt jelenti, hogy országos viszonylatban továbbra is viszonylag nagy választékból meríthetnek a szállásvendégek, miközben a falusi szálláshelyeknek erős versenyhelyzetben kell árakban és színvonalban vonzó szolgáltatásokat nyújtaniuk. Ráadásul, ha a teljes szálláshely-szolgáltató piacot tekintjük,

akkor az egyre csökkenő piaci részesedésű falusi szállásadóknak a kereskedelmi szálláshelyek (elsősorban szállodák) növekvő piaci súlyával is szembe kell nézniük. A 6. ábrán látható oszlopdiaagram éppen azt világítja meg, hogy a falusi szálláshelyek milyen választ adtak ezekre a piaci kihívásokra. A diagram azt mutatja, hogy a falusi szálláshelyek átlagos férőhelyszáma a vizsgált időszakban 7-ről 8 fő fölé emelkedett. Ha ehhez hozzátesszük azt, hogy 2010 és 2018 között a hazai szállásadók 41 százaléka hagyta el a piacot, akkor ebből az következik, hogy elsősorban a kevesebb férőhelyszámú és így vélhetően kevésbé hatékonyan működő falusi szálláshelyek üzemeltetői fejezték be a tevékenységüket. Eközben az is elősegíthette a férőhelyszám növekedését, hogy a piacon maradó szállásadók bővítették kapacitásaikat. Mindez vélhetően egyúttal azt is jelenti, hogy falusi szállásadóink immár a korábbinál nagyobb hatékonysággal működnek és nagyobb terük van a szolgáltatások színvonalának növelésére.

6. ábra. Falusi szálláshelyek piaci részesedése (bal) és átlagos férőhelyszáma (jobb)
 Forrás: KSH (2021).

Összegezve, a falusi turizmus hazai piacának 1998 óta tartó bővülése a 2010-es években keresleti oldalról megtorpant, kínálati oldalról pedig a visszajára fordult. A külföldi vendégek arányának emelkedése egyelőre nem gyakorol jelentős pozitív hatást a falusi szálláshelyek iránt amúgy is alacsony keresletre, amely a teljes szálláshely-szolgáltatói piaci kereslet alig több, mint egy százalékát teszi ki. A helyzetelemzést torzítja a 2010-ben megváltozott statisztikai összeírás, de bizonyosnak tűnik, hogy az extenzív növekedési időszaknak vége szakadt és eközben vélhetően megindult egy szelektálás az erős verseny piacon. A falusi szállásadók közül ilyen körülmények között

nyilvánvalóan azoknak van nagyobb esélye a piacon maradásra, akik az átlagosnál alacsonyabb egységköltségen az átlagosnál jobb szolgáltatást kínálnak. A pálya tehát egyre inkább a költséghatékonyabb módon működő és innovatívabb szolgáltatásokkal előrukkoló falusi szállásadók felé lejt.

Jó gyakorlatok

A példaértékű falusi szállásadók korábbi kutatásaink (Raffai, 2014) alapján teljesen azonosulnak a tevékenységgel. Többségük nem kizárólag szállásszolgáltatást, hanem egyéb élményprogramot (pl. sajtókészítés, közös főzés, tanfolyamok) is kínál.

Nyugodt, csendes helyen, mégis közel a nyüzsgő Balatonhoz található a lovasi Levendula Vendégház. A témaválasztást a Bakony közelsége, a Balaton jelenléte és a szállásadó férjének Bretagne-i származása sugallta. A levendula, mely oly szépen virágzik ezen a környéken, meghatározó a portán, a házon belül és kívül is. A Bakony névre keresztelt szobát népies bútorokkal rendezték be. A Balaton névre hallgató szobában a festett bútorok a magyar tenger hangulatát adják vissza. A Bretagne szoba pedig a breton nép kultúrájába enged betekintést, a bútort díszítő kovácsoltvas elemek segítségével. A szálláshely férőhelyeinek száma kilenc.

A jelenleg használaton kívüli pajtából étkező és közösségi helyiséget alakítottak ki, ahol pingpongozni, csocsózni, társasjátékozni, táncolni lehet. Itt kapott helyet ideiglenesen az infra szauna is. A kerti pétanque pályán játszható kedvelt francia golyójáték egyedi élmény a szálláshelyre érkezőknek. Az árnyat adó öreg diófánál grillezni, bográcsozni, hűsölni, olvasni, kártyázni, beszélgetni lehet. A kisebbeket homokozó, hinta várja, a fedett medence pedig a gyermekek és idősek kedvelt tartózkodási helye a nagy nyári melegben.

A házaspár a szállásszolgáltatáson kívül először vendéglátással (bőséges reggeli), majd sportszolgáltatásokkal (kerékpár és nordic walking felszerelések bérbeadása), nemrégiben pedig wellness (infra szauna, kültéri medence) és túravezetési szolgáltatással bővítette a kínálati palettát. A vendégek a – hagyományos vagy online – vendégkönyvbe is bejegyezhetik véleményüket, esetleges további igényeiket és a szálláshely ezekre reagálva igyekszik folyamatosan megújulni.

A levendula a szálláshely összes online és offline megjelenésében egységesen jelenik meg. A szálláshely saját kiadványokkal, szórólapokkal rendelkezik és a honlap önálló domain néven fut, amihez egy e-mail cím is kapcsolódik. A vendégház a baráti társaságokat, gyermekes családokat, kisebb cégeket más-más csatornákon, eltérő üzenetekkel, csomagajánlatokkal szólítja meg. A legfrissebb csomagajánlatok a magyar nyelven kívül angolul is elérhetők a honlapon.

1. kép. Levendula Vendégház, Lovas

Forrás: levendula-vendeghaz.hu

A falusi szállásadó folyamatosan keresi az együttműködési lehetőségeket a környék más szolgáltatóival is. Az együttműködési hajlandóságot mi sem bizonyítja jobban, hogy a szállásadó más turisztikai (szálláshelyek, éttermek, lovardák) és nem turisztikai szolgáltatók, termelők (kézművesek, borászatok stb.) kínálatát is népszerűsíti, a környék látnivalóit jól ismeri és szívesen ajánlja.

A németbányai Tarka Boci felismerte, hogy a falusi szálláshelyet választó turisták előnyben részesítik azokat a szálláshelyeket, ahol a vendégfogadó gazdák hagyományosan előállított alapanyagokból készült házi ételeket kínálnak vendégeiknek. A vendégeket hamuban sült pogácsával és pálinkával várják, majd bográcsos étellel búcsúztatják. Kertjükben termelik a szükséges zöldségeket, gyümölcsöket, melyeket nyersen és feldolgozva (lekvárok, szörpök, szárított gyümölcsök stb.) egyaránt értékesítenek. A gazdaság Biokontroll Hungária Kft „HU-ÖKO-01” minősítéssel rendelkezik. Az állattartás a vendéglátáson felül a gyermekes családok számára az állatsimogató program és a ház körüli munkákban való részvétel révén további vonzerőt jelent. A saját gazdaságból hiányzó alapanyagokat (pl. bor, méz) helyi termelőktől szerzik be.

2. kép. Tarka Boci Porta, Németszánya

Forrás: tarkabociporta.hu

A Somlóhoz közel, a Bakonyalja régióban Gannán található Bodzás Vendégház marketingszakembert megszágyenítő tehetséggel népszerűsíti szállás- és élménykínálatát. Saját kiadványain, szórólapjain kívül honlapja és facebook profilja is van. A facebook oldalon megjelenő híreket közel ezren kedvelik és követik. A megosztott hírek többsége a szálláshelyre és a közvetlen régióra vonatkozik, de olykor találkozhatunk a falusi életmóddal (tojás tartósítása, állattartás, gasztronómia), és a népszokásokkal (hamvazószerda, karácsony) kapcsolatos megosztásokkal is. Említésre méltó továbbá a szállásadó által vezetett blog, melyen a porta életével, a ház körüli állatokkal és a hétköznapi dolgok teendőivel és sokszínűségével ismerteti meg az érdeklődőket – apránként csepegtetve a családi receptek szerint készült ételeket és a kézműves termékek készítését övező „titkokat”. A közvetlen hangvétel, a személyes vallomások és saját megfogalmazása alapján sikerének titka, hogy „nem akar másnak látszani, mint ami”.

3. kép. Bodzas Vendégház, Ganna

Forrás: bodzas.hu

A szálláshellyel népszerű vidéki életet népszerűsítő magazinokban is találkozhatunk (pl. Veranda, Vidéki élet), valamint más, tematikus blogok is közölnek olykor interjúkat, fotókat a szálláshelyről. A szállásadó szakmai találkozókön, kiállításokon is részt vesz.

A youtube video megosztó csatornán elérhető rövid filmeket vendégek rögzítették és töltötték fel a szálláshelyről, még hitelesebbé és vonzóbbá téve ezzel a szolgáltatót.

A szállásadó nyereeményjátékot is szervez közösségi felületeken, ahol saját készítésű portéka, mesekönyv, vagy egyéb apró szépség lehet a szerencsés nyertes jutalma. A visszatérő vendégeknek meglepetéssel kedveskedik.

Irodalomjegyzék

Antal, K., & Csizmadia, L. (1992) Fízetővendéglátás és falusi turizmus (Alapismeretek a szállásadók és vendégfogadók részére) II. kötet, KIT, Budapest.

Chanchani, A. (2006) *From Rural Tourism to Sustainable Rural Tourism – History to Current Debates*, EQUATIONS, Bangalore, elérhető: <http://www.scribd.com/doc/30280608/From-Rural-Tourism-to-Sustainable-Rural-Tourism-History-to-Current-Debates> (olvasva: 2021.12.08.).

Danis, Gy. (1995) A falusi turizmus helyzete. In Kovács, D. (szerk.) (2003) *A falusi turizmus hagyományai*, Mezőgazda Kiadó, Budapest, pp. 73-75.

Dávid, L., Jancsik, A., & Rátz, T. (2007) *Turisztikai erőforrások. A természeti és kulturális erőforrások turisztikai hasznosulása*, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt., Budapest.

FATOSZ *Falusi turizmust érintő jogszabályok, értelmezések*, letöltve innen: <http://www.fatosz.eu/hu/szakmai+oldalok/jogszabalyok/jogszabalyok+ertelmezések.html> (olvasva: 2012.04.11.).

Fehér, I. , & Kóródi, M. (2008) *A vidéki turizmus fejlesztése*, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest.

Gentile, C., Spiller, N. , & Noci, G. (2007) How to Sustain the Customer Experience: An Overview of Experience Components, *European Management Journal*, Vol. 25, No. 5, pp. 395-410.

Hajdú, E. (szerk.) (1999) *A turizmus főbb termékei és szolgáltatásai*, Aula Kiadó, Budapest.

Jenkei, L. (1996) A falusi turizmus helyzete Magyarországon. In Csapó, T. és Szabó, G. (szerk.) *A falusi turizmus, mint a vidéki térségek megújulásának egyik esélye. Velem, 1996. május*, FTOSZ-MTA RKK, Szombathely, pp. 97-101.

Kiss, K. (2001) Falusi turizmus – eltérő értelmezések, eltérő piaci lehetőségek?, *Turizmus Bulletin*, V. évf., 1. sz., pp. 19-32.

Koziel, M. (2010) A magánzállásadás helyzetének áttekintése 1997-2009, *Turizmus Bulletin*, XIV. évf., 3. sz., pp. 50-57.

- Kovács, D. (2000) A falusi turizmus fejlődésének kezdeti tapasztalatai Nagynyáradon, egy baranyai német nemzetiségi településen. In Kovács, D. (szerk.) (2003) *A falusi turizmus hagyományai*, Mezőgazda Kiadó, Budapest, pp. 171-177.
- Kovács, D. (2002) Falusi turizmus. Az átalakuló mezőgazdaság és a vidék gazdaságának egyik diverzifikációs lehetősége Magyarországon. Doktori (PhD) értekezés, Szent István Egyetem, Gödöllő.
- Kovács, D. (2003) *Falusi vendéglátás Magyarországon*, Agroinform Kiadóház, Budapest.
- KSH (2021) Tájékoztatósi adatbázis, KSH, Budapest, elérhető: <https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/themeSelector.jsp?lang=hu> (olvasva: 2021.12.08.).
- Kulsár, N. (2012) A fogyasztói értékék és megjelenési formái a falusi turizmusban. In Hanusz, Á. (szerk.) *A turizmus területi dimenziói*, Nyíregyházi Főiskola Természettudományi és Informatikai Kar Turizmus és Földrajztudományi Intézet, Debrecen, pp. 99-110.
- Michalkó, G. (2012) A turizmus szerepe a vidék boldogulásában, a vidékiek boldogulásában. In Hanusz, Á. (szerk.) *A turizmus területi dimenziói*, Nyíregyházi Főiskola Természettudományi és Informatikai Kar Turizmus és Földrajztudományi Intézet, Debrecen, pp. 111-120.
- Nemzeti Agrárprogram (1997) Szakmai párbeszéd a vidék fejlesztésért, Földművelésügyi Minisztérium, Budapest.
- Pap, N. , & Trócsányi, A. (1996) A turizmus fejlesztésének lehetőségei Tab környékén. In: Csapó T. és Szabó G. (szerk.) *A falusi turizmus, mint a vidéki térségek megújulásának egyik esélye. Velem, 1996. május*, FTOSZ-MTA RKK, Szombathely, pp. 120-134.
- Pine, B. J. , & Gilmore, J. H. (1998) Welcome to the Experience Economy, *Harvard Business Review*, July-August, pp. 97-105.
- Póla, P. (2002) *A vidékfejlesztés aktuális kérdései*, elérhető: rs1.szif.hu/~pmark/publikacio/Net/polap.doc (olvasva: 2021.12.08.).
- Puczkó, L., & Rátz, T. (2005) *A turizmus hatásai*, Aula Kiadó, Budapest.

Raffai, Cs. (2014) *Falusi szállásadók innovációs képesség érettségének vizsgálata. Doktori (Ph.D) értekezés*, Pannon Egyetem Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Veszprém.

Roberts, L. , & Hall, D. (2001) *Rural Tourism and Recreation – Principles to Practice*, CABI Publishing, Wallingford.

Sarudi, Cs. (1997) Vidékfejlesztés Magyarországon és az Európai Unióban, *A Falu*, XII. évf., 2. sz., pp. 19-25.

Sharpley, R. , & Sharpley, J. (1997) *Rural Tourism: An Introduction Series in Tourism and Hospitality Management*, International Thom

4.7. EGÉSZSÉGTURIZMUS

Szőke Tünde Mónika

Az egészségturizmus fenntarthatóság szempontú megközelítése többszintű. Egyrészt megjelenik a **környezeti fenntarthatóság**, amely magában foglalja a termálvízkészlet többszintű hasznosítását, a termálvízkincs mennyiségi és minőségi védelmét. Másrészt megjelenik **gazdasági fenntarthatóság**, amely kapcsán a megépült, a fejlesztett létesítmények gazdaságos üzemeltetése és viszonylag rövid időn belül történő megtérülése a fő szempont. Ez azonban több ok miatt nem minden esetben kivitelezhető, különösen a hazai tulajdonosi viszonyokat vizsgálva (a hazai fürdők kb. 85-90%-a önkormányzati tulajdonban van), és az elmúlt két évtizedben bekövetkező válságok is nehezítették a helyzetet. Harmadrészt a **társadalmi fenntarthatóság**, itt egyrészt a szolgáltató településen élők számára a munkahelyteremtés, és az adott társadalom egészségének a megőrzése a cél, valamint az életminőség javítása. Ez utóbbi területhez kapcsolódik a holisztikus szemlélet, amely nem újkeletű: mind az indiai, mind a hagyományos kínai gyógyászatban megjelenik, de találkozhatunk vele Sebastian Kneipp munkásságában, és akár a World Health Organization (WHO) egészség definíciójában is. Mondhatjuk, hogy nincs új a nap alatt, az új trendek többnyire a régebbi tudáshoz nyúlnak vissza. A mai kor előnye, hogy az orvostudomány fejlődésének köszönhetően, számos korábban tapasztalati ténytet már tudományosan alá lehet támasztani.

Történeti áttekintés

A környezeti és gazdasági fenntarthatósághoz kapcsolódó szakirodalom széleskörű, ennek történeti bemutatását nem tartalmazza jelen tanulmány. Azonban társadalmi fenntarthatóság szempontjából kiemelésre kerül két olyan hagyományos területet, ahol a holisztikus szemlélet már évezredek óta megjelenik, és az egészséges társadalom elérése a cél: ez az Ayurveda (indiai orvoslás) és a Hagyományos kínai orvoslás, valamint egy, a 19. században Németországban élt pap, Sebastian Kneipp munkássága, aki azokat a betegeket gyógyította sikeresen, akiken az akkori orvostudomány már nem tudott segíteni.

Az **Ayurveda** az „Élet (vagy létezés) tudománya”, India 5000 éves tudománya, amely a mai napig a nyugati orvoslással (allopatikus) párhuzamosan megtalálható az országban, saját minisztériuma is van (AYUSH Minisztérium¹ (Garuda Ayurveda, 2020)). Az *Orvostudományok Anyjának* is nevezik, hiszen egyetemes elvei szinte valamennyi főbb gyógyászati rendszer alapjai. Az Ayurveda holisztikus orvoslási rendszer, egy komplett életfilozófia, az embert és a többi élőlényt is egészben szemléli, és vizsgálja a kapcsolódásait és kölcsönhatásait is a külső világgal. Nemcsak a testi egészségre fókuszál, hanem a lélek és az elme épségét is szem előtt tartja, tudván, hogy a lelki problémák megbetegíthetik a testet. Mind a betegségek kezelésében, mind a rehabilitáció kapcsán számtalan módszerrel rendelkezik, mégis a betegségmegelőzés és az egészségmegőrzés benne a fő cél. Mindezt teszi úgy, hogy figyelembe veszi az egyéni testi és lelki jellemzőket, és különböző testtípusokat (prakriti) és az őket uraló működési elveket (dósákat): váta, pitta és kapha. A dósák és az öt őselem (tűz, víz, föld, levegő, éter) között összefüggések, amelyek megjelennek az emberi testben is. Ahol az egyensúly felborul, ott kialakul a betegség. Az ayurvedikus orvos a szem, a nyelv, a kéz és köröm, valamint a pulzus vizsgálatával kezdi a tünetek beazonosítását. De ezen kívül is számos módszert használnak a tünetek vizsgálata és a betegségek megállapítása érdekében, melyek tudását generációk adták át az évezredek során, illetve pálmaleveleken feljegyezve maradtak meg. (Magyar Ayurveda Gyógyászati Alapítvány, 2016)

A Tri-sootra, vagyis a három tudományterület az Ayurvedában: a kórtan (betegségek okai), a tünettan (tünetek tanulmányozása és értelmezése) és a gyógyítás. Az Ayurveda 8 orvosi területe: az általános belgyógyászat, a toxikológia, a fiatalító kúrák, az orr- fül- és gégegyógyászat, a gyermekgyógyászat, a lélektudomány, az időskori gondozás és gyógyászat és a sebészet (Pan, 2001).

A holisztikus szemlélet magában foglalja itt a környezeti (egy a természettel), és a társadalmi (egészségmegőrzés) szempontokat is.

¹ AYUSH mozaikszó: Ayurveda, Yoga, Unani, Siddha, Homeopathia, azaz India ősi gyógyászati ágai)

Hagyományos kínai orvoslás

A hagyományos kínai orvoslás nagyságrendileg szintén 5000 éves múltra tekint vissza. A filozófiája a taoizmusra épül, amely lényege a természettel, a környezetünkben lévő emberekkel és önmagunkkal való harmónia megteremtése. Alapja a yin és a yang, a két ellentét, ami egymás nélkül nem létezik. A világmindenség e két elemből áll, ezek mozgása felelős a világ létéért. Mind a betegségek, mind azok kezelése kapcsán megjelenik ennek a két területnek a vetülete. Ezek folyamatos változása, alakulása teremti meg az egyensúlyt. Itt is megjelenik az öt elemten (vu hszing): a fa, a tűz, föld, fém, víz, amelyek örök körforgásban vannak, ahogy az évszakok is, és ezek hatással vannak belső szerveinkre, egészségünkre. A HKO alapja az energiaáramlás (csi) a testen belül, az úgynevezett meridiánokon keresztül történik, amely, ha valahol elakad, felborul a szervezet harmonikus működése. A végletes érzelmi reakciók károsíthatják a belső részeket: a túlzott harag a májat, a túlzott öröm a szívet, a szélsőséges képzelgés a tüdőt, a rettegés a vesét (Jücsün, 2006).

Diagnosztikájába a megtekintés (vang): elmeállapot, testi kondíció, arckifejezés, nyelv állapota; a tapogatás és pulzustapintás (csie): csonttörések, ficamok, hasi daganatok, bőr állapota; a hallgatóság és szaglászás (ven): hang, légzés, test illata, és a kikerdezés (ven) tartozik (Jücsün, 2006).

A legismertebb kezelések közé tartozik az akupunktúra, amikor tűk használatával, illetve az akupresszúra, amikor nyomásgyakorlással stimulálják a meridiánokon (energiacsatornákon) elhelyezkedő speciális pontokon. Ezek általában azok a pontok, ahol a meridiánok keresztezik egymást, bár vannak olyan különleges pontok, amelyek nem a meridiánokon helyezkednek el (Jücsün, 2006). Ehhez hasonló az ayurvedában a marmapontok stimulálása.

Sebastian Kneipp (1821-1897) német pap volt, aki autodidakta módon fejlesztette ki gyógyító kúráját, melyet a mai napig folytatnak Bad Wörlshofenben. Saját magának is tüdőbetegsége volt, amit meggyógyított, és sok szegény ember számára gyógyulást hozott a módszere. Egy átfogó gyógyító rendszerről van szó, amely az emberre helyezi a hangsúlyt, és figyelembe veszi az összes környezeti faktort (fény, levegő, víz, föld, táplálkozás, gyógynövények, családi élet, környezettel való érintkezés, társas kapcsolatok) (Bernhard & Hans-Dieter, 2003).

Kneipp kúrája az alábbi 5 elemet tartalmazza:

1. **Hidroterápia (vizes kezelések):** lemosás, borogatás, leöntés, váltófürdő, fürdők, locsolás, víztaposás. Ennek mai formája a fürdők és szállodák többségében megtalálható Kneipp medence.
2. **Gyógynövények használata:** gyógyteák, borogatás formájában, könyveiben 80 gyógynövényt mutat be.
3. **Mozgás:** pl. harmatos fűben séta, folyóban séta.
4. **Egészséges táplálkozás (kiegyensúlyozott étrend):** főzelék, zöldség, gyógynövények, tej, barna kenyér fogyasztása, kevés húsfogyasztás, bőséges folyadékfogyasztás, fűszernövények használata, rendszeres étkezés, mértékletesség.
5. **Rendszeres életvitel:** lelki gyakorlatok, ima, főként a reggeli órákban, művészi tevékenység, könyvolvasás, beszélgetés barátokkal, relaxációs és légzőgyakorlatok (Bernhard & Hans-Dieter, 2003).

Ahogy az elemekből jól kivehető, itt is megjelenik a holisztikus szemlélet, nemcsak a test, hanem a lélek ápolására is hangsúlyt fektetett, kombinálva – személyre szabottan – a fenti kezeléseket (Bernhard & Hans-Dieter, 2003).

Mindhárom bemutatott orvosi rendszer az egyént a világ részeként szemléli, és a betegséget sem csak a tünet, hanem a teljes ember vonatkozásában vizsgálja és kezeli.

Fogalmi rendszer: kulcsfogalmak

A legfontosabb egészségturisztikai fogalmak a fenti sorrendet követve a környezeti, a gazdasághoz és a társadalmi fenntarthatósághoz az alábbiak:

Környezeti fenntarthatósághoz kapcsolódó fogalmak:

Termálvíz: 30°C-nál melegebb hőmérsékletű víz (Magyarországon). Nemzetközi szinten a 20°C-nál melegebb vizeket nevezzük termálvíznek (Bender, 2014).

Geotermikus gradiens: Az egységnyi mélységnövekedésre eső hőmérsékletnövekedést mutatja meg (°C/100 m). Ez az érték Magyarországon magasabb az átlagnál, ami 3C fok 100 méterenként, nálunk 5-8 C fok között van (Bede, 2014).

Geotermikus energia: „*a mélyben lévő kőzetekben tárolt forró víz energiája.* (Dobos, 2006, p. 49),,

Gazdasági fenntarthatósághoz kapcsolódó fogalmak

Nettó árbevétel-arányos jövedelmezőség (Üzemi eredmény/Nettó árbevétel*100) mutató, amely azt mutatja meg, hogy a nettó árbevételnek mekkora részét teszi ki az üzemi eredmény.

A beruházás megtérülése: a pályázati források igénybevétele esetén elvárás volt a 10 éven belüli megtérülése a beruházásnak. Reálisan nézve egy-egy fürdőberuházásnál nem ritka az akár 20 év feletti megtérülés sem, tekintettel arra, hogy közfeladatokat is ellátnak a fürdők (pl. iskolai úszásoktatás).

Társadalmi fenntarthatósághoz kapcsolódó fogalmak:

Egészség fogalma a World Health Organization (WHO, 1946) megfogalmazásában: **az egészség az ember testi, lelki és szociális jólétét jelenti** és nem csupán a betegség vagy fogyatékoság hiányát. Az egészség nem csupán cél, hanem **egy erőforrás**, melyet a mindennapokban használunk. (Simon, 2016) **Az egészség csak akkor fenntartható, ha annak összes dimenziója kielégítő szinten működik:**

1. **biológiai egészség**, azaz testünk megfelelő működése.
2. **lelki egészség**, azaz legyen egy világnézetünk, legyenek erkölcsi alapelveink, teremtsük meg tudatunk nyugalmát és a belső békét.
3. **mentális egészség**: tiszta, racionális és logikus gondolkodás.
4. **érzelmi egészség**: az érzések felismerése, megélése és kifejezése.
5. **szociális egészség**: embertársainkkal megfelelő kapcsolatok kialakítása.
6. 1984-ben további két területtel bővült:
7. **szexuális egészség**: az egyén a saját szexualitását megfelelően ki tudja fejezni,
8. **társadalmi egészség**: a társadalom egészségessége feltétele tagjai egészségességének is (Simon, 2016),,

Ezek együttesen járulnak hozzá az egyén egészséges életéhez.

Holisztikus szemlélet

A test, a szellem és a lélek egysége. Mind az egészségmegőrzésben, mind a gyógyászatban komplexen kezeli a vendéget, a beteget. Puczkó-Smith (2010) szerint *„az egymással összefüggő alkotóelemekből álló egész. Ezek az alkotóelemek leggyakrabban a szellem és a test közötti kapcsolat, a szellem/test/lélek vagy a fizikai/mentális/érzelmi/spirituális aspektusok.* (Puczkó & Smith, 2010, p. 74),,

Ezen belül találkozhatunk az alábbi területekkel, amelyek térnyerése a turizmusnak csak szűk területén figyelhető meg, ez inkább az életforma, a filozófia személyes megélését jelenti, bár ettől függetlenül szállodák is használják hívószóként.

Selfness: „Olyan életforma, mely alapvetően önmagunk megismerésére helyezi a hangsúlyt. Követői a test és a lélek tökéletes összhangjára, és egy egészséges énkép kialakítására törekcszenek. Saját képességeink felmérése gyakran a változtatás igényét is magával hozza, ezért a selfness lényeges eleme az önmegváltoztatás, önfeljesztés. Fő célja a magabiztosabb, optimistább és kiegyensúlyozottabb életvitel (Ruszinkó & Donka, 2019),,

Selfness képességek közé tartozik az önanalízis, a környezeti analízis, az önellfogadás, a képességek a régi kapcsolatok megváltoztatására, és újak létrehozására, valamint az új életstratégiák megalkotása és követése. (Fehér, 2009)

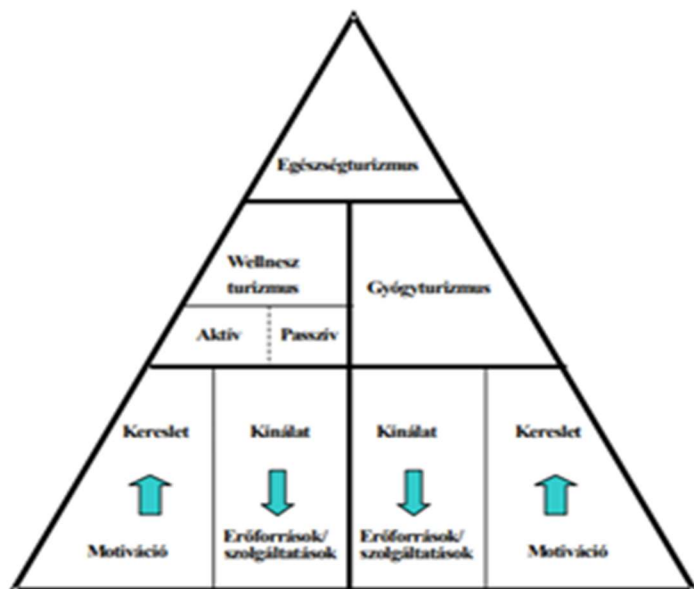
Soulness: „míg a wellness döntően a testi rekreációra koncentrál (például sport, étkezés, masszázs), addig a soulness a szellemi-lelki regenerálódás erősítését, eszköztárának tudatos alkalmazását helyezi a középpontba. Célja a szellemi-lelki harmónia, a felfrissülés és feltöltődés, az érzelmi kifejezőképesség, a stabilitás és megújulás eszköztárának elsajátítása. (Ruszinkó & Donka, 2019),,

Egészségturizmus fogalmának alakulása az elmúlt 20 évben

Az egészségturizmust az elmúlt húsz évben több hazai szerző, több dokumentumban meghatározta:

„Az egészségturizmus összefoglaló néven tartalmaz minden, az egészséggel kapcsolatos utazási típust. Az egészségturizmusban a látogatók alapvető motivációja az egészségi állapot javítása (azaz gyógyítása), illetve annak

megőrzése (betegségek megelőzése) (Magyar Turizmus Zrt. - KPMG, 2002).”
 Két fő területe van: gyógyturizmus és wellnessturizmus, amin belül megkülönböztetünk aktív és passzív wellnesst (Magyar Turizmus Zrt. - KPMG, 2002).

1. ábra. Az egészségturizmus felosztása

Forrás: Magyar Turizmus Zrt.- KPMG, 2002.

Ezt követően jelent meg az Országos egészségturizmus fejlesztési stratégia 2007-ben, ahol a következő fogalmat találjuk: „az egészségturizmus a gyógy- és wellnessturizmust átfogó fogalom, a turizmusnak azon területét jelenti, ahol a turista utazásának fő motivációja az egészségi állapotának javítása és/vagy megőrzése, tehát a gyógyulás és/vagy a megelőzés és ennek megfelelően a célterületen tartózkodása alatt igénybe is vesz egészségturisztikai szolgáltatás(oka)t. Ebből adódóan az egészségturizmuson belül két alszektor különíthető el, a gyógyturizmus és a wellnessturizmus. (Aquadprofit Rt., 2007, p. 9),,

Egészségturizmus típusai				
Wellness		Medical (gyógyturizmus)		
Holisztikus	Szabadidő és rekreáció	Medical wellness	Medical (terápiás)	Medical (sebészeti)
Spirituális	Szépségápolási kezelések	Terápiás rekreáció	Rehabilitáció (betegséghez kapcsolódóan)	Kozmetikai sebészeti beavatkozás
Jóga és meditáció	Sport és fitnessz	Rehabilitáció (életmódhoz kapcsolódóan)	Gyógyítás és felépülés	Fogászati kezelések
New Age	Kényeztetés	Munkához kapcsolódó wellness		
			Thalasso terápia	
			Táplálkozási és méregtelenítő programok	

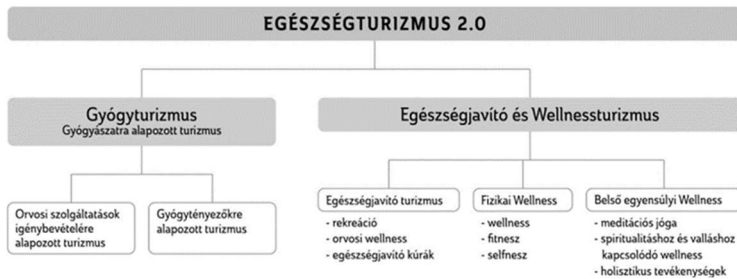
2. ábra. Egészségturizmus típusai

Forrás: Puczko et al., 2010., p. 24

Puczko és Smith (2010) megalkotják az egészségturizmus spektrumát bemutató rendszerábrát, két fő területre osztva azt: wellness és medical (Puczko & Smith, 2010, p. 24).

Michalkó Gábor (2016) szerint „Az egészségturizmus olyan turisztikai termék, amelyben a vonzerő az egyén egészségi állapotának megőrzését, javulását, a jó közérzet megteremtését szolgálja. (Michalkó, 2016),,

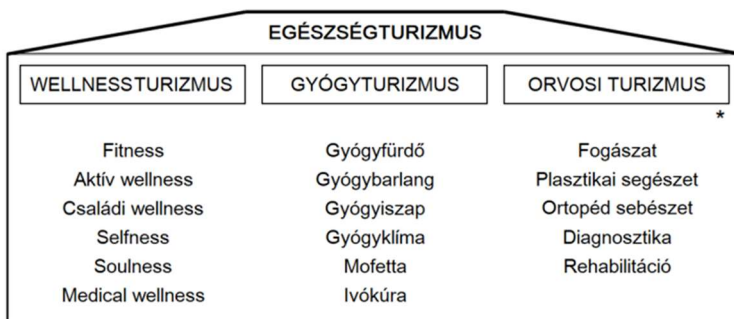
Zsarnóczky (2017) fogalmazza meg az egészségtudatos turizmust: „Az egészségtudatos turisztikai kereslet a céltudatos és rendszeres testmozgással, a megfelelő táplálkozással, a minőségi pihenéssel és a szabadidő optimális kihasználásával érheti el jóléti céljait. (Zsarnóczky, 2019), – utal a szerző (Michalkó & Rátz , 2011) jólét és egészségturizmus kutatására. Létrehozta az Egészségturizmus 2.0 rendszerábrát, melyet két fő területre oszt: gyógyturizmusra, valamint egészségjavító és wellnesssturizmusra (Zsarnóczky, 2019).

3. ábra. Egészségturizmus 2.0

Forrás: Zsarnóczky, 2019

Ruszinkó és Donka (2019) szintén foglalkozik az egészségturizmus fogalmi változásával, majd megalkotják az egészségturizmus korszerű felosztását, melyben három fő területet jelölnek meg: gyógyturizmus, wellnessturizmus és orvosi turizmus (Ruszinkó & Donka, 2019).

* Hazánkban ezek a legjellemzőbb, külföldiek által igénybe vett orvosi szolgáltatások

4. ábra. Az egészségturizmus korszerű felosztása

Forrás: Ruszinkó et al., (2019)

Az NTS 2030 Turizmus 2.0 dokumentumban megjelenő egészségturizmus alstratégia szerzői így fogalmazzák: „Az egészségturizmus a turizmus azon területe, ahol az utazó fő motivációja egészségi állapotának javítása vagy megőrzése, tehát a gyógyulás vagy a betegség megelőzése. A fizikális, mentális vagy spirituális egészségfejlesztést támogató egészségturizmus két részre osztható: a gyógy- és medical turizmus az egészség helyreállítását, míg

a wellnessturizmus a prevenciót és rekreációt szolgálja. (Magyar Turisztikai Ügynökség, 2021, p. 202),,

A fókusz továbbra is a motivációra tevődik, illetve a területek lehatárolására. Érdemes tehát a fogalmat a fenntarthatósággal kiegészíteni.

Az UNWTO 2017 szeptemberében a kínai Chengdu-ban tartott közgyűlésén ajánlásként fogadta el az egészségturizmus, az orvosi turizmus és a wellnessturizmus alábbi definícióit, melyek megjelennek a Magyar Turisztikai Ügynökség által készített Turizmus 2.0 Stratégiában is:

„Az egészségturizmus a turizmus azon területe, ahol az utazó fő motivációja egészségi állapotának javítása vagy megőrzése, tehát a gyógyulás vagy a betegség megelőzése. A fizikális, mentális vagy spirituális egészségfejlesztést támogató egészségturizmus két részre osztható: a gyógy- és medical turizmus az egészség helyreállítását, míg a wellnessturizmus a prevenciót és rekreációt szolgálja.

A wellnessturizmus célja, hogy javítsa az emberi élet minden területét, beleértve a fizikai, szellemi, érzelmi, intellektuális, foglalkoztatási és spirituális egészséget. A wellnessturista elsődleges motivációja a megelőző, proaktív egészségmegőrzési programokban való részvétel, mint például wellnesskezelések, fitnesz, egészséges táplálkozás, kikapcsolódás. Ezek mellett a turisták szabad idejükben gyakran egyéb turisztikai szolgáltatásokra is költenek.

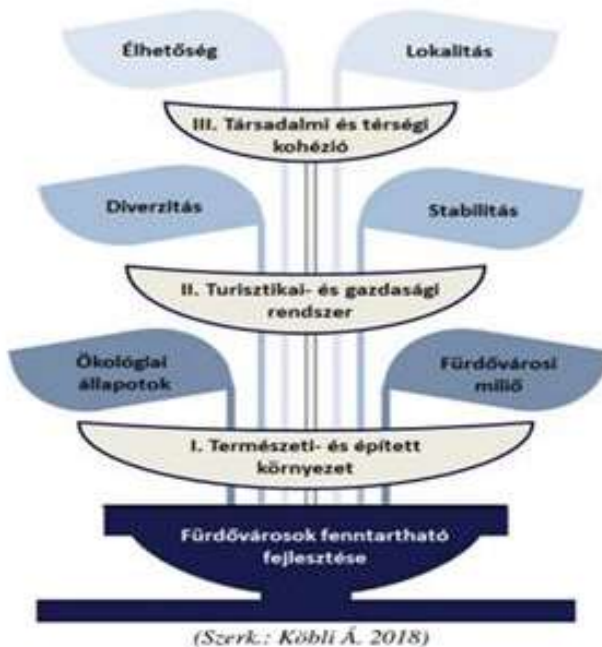
A gyógy- és medical turizmus célja, a bizonyítékokon alapuló gyógyászati (invazív és nem-invazív) szolgáltatás igénybevétele, amely magába foglalhatja a teljes rehabilitációs folyamatot, a diagnózist, gyógyászati kezelést, preventív jellegű kezelést. (Magyar Turisztikai Ügynökség, 2021, p. 202) (World Tourism Organization and European Travel Commission, 2018),,

Fenntartható egészségturizmus

Az egészségturizmus fenntarthatóságának vizsgálata 3 területen történik: gazdasági, társadalmi és környezeti fenntarthatóság szempontjából. Először bemutatásra kerül a Köbli (2018) által megalkotott „Szökőkút-modell”, amely hét nemzetközi jelentőségű fürdővel rendelkező település fejlesztése kapcsán jött létre.

Szökökút-modell

Köbli (2018) a 3 fő fenntarthatósági területet: a természeti és épített környezet, a turisztikai és gazdasági rendszer, illetve a társadalmi és térségi kohézió osztja fel további részekre, és vizsgálja ezt a fejlesztések kapcsán.

5. ábra. Köbli „Szökökút-modellje”

Forrás: Köbli, 2018.

Az **ökológiai állapotok** magukba foglalják a vízgazdálkodás, vízbázis védelem, a megújuló energiaforrások használata, az éghajlat- és klímavédelem, és a zöldterületek, virágos közterületek bővítése, biodiverziás területeit. A **füüdővárosi milliő** alatt a fenntartható városépítészet, egységes és harmonikus, jellegzetes városkép, az igényes kultúra, örökségi értékek és a helyi termelői piacok, ökológiai gazdálkodás és minőségi gasztronómia jelenik meg. A **diverzitás** főbb pontjai az egészségturisztikai kínálat tudatos fejlesztése, a kiegészítő turisztikai szolgáltatások bővítése, a perifériális turisztikai területek figyelembe vétele (szuvenírek, dottók) és a minőség

folyamatos javítása, a TDM szerepe. **Stabilitás** alatt a szerző a gazdasági stabilitás megteremtését, „Kék Gazdaság” elvű ipari háttért, a mezőgazdaság minőségi (biogazdálkodás) fejlesztését és a hatékony fürdővárosi marketinget érti. Az **élhetőség** a közlekedés hatékony megszervezését, a kerékpáros- és egyéb környezettudatos közlekedési fejlesztéseket, és a rekreációs terek bővítését, sportfejlesztéseket és minőségi rendezvényeket jelet. A lokalitás pedig a társadalmi felelősségvállalást (CSR), a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést, egyenlő esélyek és a társadalmi kohézió megteremtését, valamint a térségi és közösségi együttműködések szerepét jeleníti meg. (Köbli, 2018)

Egy teljeskörű, a fenntartható fejlesztés szempontjait messzemenően figyelembe vevő modellről van szó.

A következőkben a gazdasági, környezeti és társadalmi fenntarthatósághoz kapcsolódó területek egészségturisztikai vonatkozásai kerülnek bemutatásra.

Gazdasági fenntarthatóság

A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia (NTS) 2030 Turizmus 2.0 Egészségturizmusról szóló alágazati stratégiája kiemelten kezeli mind a gazdasági, mind a környezeti fenntarthatóságot. A gazdasági kapcsán a nettó árbevétel-arányos jövedelmezőség (Üzemi eredmény/Nettó árbevétel) mutatót javasolja használni. A 2019-es évben a stratégiában vizsgált fürdők esetében a budapestiek többségében 20% feletti nettó árbevétel-arányos jövedelmezőséget értek el, a 34 vidéki legnagyobb látogatószámmal rendelkező fürdő közel 22 alacsony eredményt, 12 veszteséget ért el. (Magyar Turisztikai Ügynökség, 2021)

A hazai fürdők esetében, ahol nagyságrendileg 90% önkormányzati tulajdonban van, nehéz objektíven értékelni a gazdasági fenntarthatóságot. A COVID-19 kapcsán kialakult helyzet megmutatta azt, hogy a fürdők nem rendelkeznek tartalékkal. 2020-2021-ben összesen 9 hónapot voltak zárva a fürdők, bár elbocsátások – a témában folytatott kutatásaim, és a Magyar Fürdőszövetség publikált adatai szerint – a fürdők 20-30%-ban történtek meg, de többen önként távoztak, és kerestek máshol munkát. 2020-ban és 2021-ben is végeztem kutatást a fürdők körében, és egyértelműen kiderült, hogy 2021-ben már érzékelhető volt itt is nyáron a képzett munkaerő-hiány.

A másik probléma a speciális műszaki adottságok és a munkaerő-intenzitás miatt az üzemeltetési költségek magas aránya, ehhez kapcsolódik még az energiaárak várható emelkedése, ami újabb magas terheket ró a szektorra.

Környezeti fenntarthatóság

A kétezres években bekövetkezett hazai fejlesztések, akár hazai, akár uniós források felhasználására irányult, kiemelten, és kötelezően előírta a környezeti fenntarthatósági szempontok figyelembevételét a turisztikai, így az egészségturisztikai fejlesztések kapcsán is. Az ISO 14001 rendszer tanúsítványt kellett megszerezni a pályázóknak, valamint érdemes volt fenntarthatósági tervet készíteni és egy referenst kinevezni ennek működtetéséhez. A legfontosabb területek: energia-, áram-, vízhasználat, CO₂ kibocsátás csökkentése, geotermikus energia használata, helyi beszállítók előnyben részesítése, szelektív hulladékgyűjtés. Ezek többségét a fejlesztett fürdők meg is valósították.

Hazánk termálvíz-készlet tekintetében a világ 5 leggazdagabb országa (Franciaország, Olaszország, Japán, Izland, Magyarország) közé tartozik. A hazai vizek mind hőmérsékletben, mind ásványi anyagokban való gazdagságban kiemelkednek a másik 4 ország vizei közül. A hőmérséklet a kiemelkedő geotermikus gradiensnek köszönhető, nem ritka, hogy 90 C fok felett tör felszínre a termálvíz a föld mélyéből.

A termálvíz többszintű hasznosítása többek között az Új Széchenyi Terv Gyógyító Magyarország programjában is megjelenik, mely magába foglalja a termálvizek gyógyászati cél előtti és utáni hőhasznosítását, például kommunális fűtésre, használati melegvíz készítésre, szolgáltatásra, növényházak, fóliasátrak fűtésére, valamint terményszárítás, baromfinevelés, haltenyésztés kapcsán. Az ásványvizek kapcsán kiemelt szerepet kapott a szépségipari és kozmetikai felhasználás is. (Új Széchenyi Terv, 2011)

A NTS 2030 Turizmus 2.0 egészségturizmus alstratégiája célként fogalmazza meg fenntarthatósági tanúsítvány megszerzését a fürdőknek.

Termálvízkincsünk kapcsán több potenciális veszéllyel kell számoljunk, ilyenek a szennyezőforrások, a más területeken megjelenő egyéb vízkivételek, a készletek túlermelése, a szakszerűtlen kútkiképzések, valamint az üzemeltetési hibák. Termálvízkincsünk védelmére az alábbi táblázat foglalja össze a mennyiségi és minőségi vízvédelem eszközeit. (Udud, 2006)

Mennyiségi vízvédelem	Minőségi vízvédelem
Csökkentett vízhasználat	Szennyezőforrások felszámolása
Vízforgatás	Védőövet-rendszer
Elfolyó vizek hőtartalmának hasznosítása	meghatározása, kialakítása
Ülőmedencék kihasználtságának fokozása	Korlátozások érvényesítése
A használt víz visszasajtolása	Rendszeres vízminőségi kontroll
Egyéb vízkivételek korlátozásai	
Nyomásviszonyok rendszeres ellenőrzése	

6. ábra. Termálvizek mennyiségi és minőségi védelme

Forrás: Udud, 2006.

A hévíz visszasajtolható a hasadékos tároló kőzetekbe. Üzemszerű hévíz-besajtolás zajlik Hódmezővásárhelyen, Szentesen és Szegeден. A hévíz komplex hasznosítására került sor a szentesi kórházban, ahol nem csak gyógyításra, hanem fűtésre és palackozásra, használati melegvízre is használják a vizet. 60 C fok feletti vizek esetén ez utóbbi jól működik, alatta hőszivattyúval lehet magasabb hőfokra transzformálni a vizet. (Dobos, 2006)

Az 1996-ban megjelent, a közfürdők működését szabályozó 121/1996 (VII. 24.) Kormányrendelet előírja, hogy új medencét létrehozni, vagy medencét felújítani csak vízforgató berendezés beépítésével lehet, amely nagyságrendileg negyedére csökkenti a felhasznált vízmennyiséget. (Dobos, 2006) 4 esetben lehet felmentést kapni a vízforgatás alól, egyrészt, ha gyógyvízes medencéről van szó, másrészt, ha várható a víz gyógyvízzé minősítése, és a forgatás a víz minőségét, összetételét károsan befolyásolná, harmadrészt, ha nincs megfelelő technológia még a vízforgatásra, negyedrészt, ha már megtörtént a vízforgatás, és ez bizonyítottan károsította a víz hatását (121/1996. (VII. 24.) Korm. rendelet a közfürdők létesítéséről és működéséről, 1996).

Egy 2018-ban készült felmérés szerint Magyarországon 21 településen használtak fűtési célra geotermikus energiát, ezek közül a legnagyobb projektet 2013-ban Miskolcon valósították meg, ahol az Avas lakótelepet, a belváros egy részét és a Miskolci Egyetem egyes épületeit látták el ezzel az energiával. Két kitermelő és három visszasajtoló kút épült. A rendszer 2015-ben 733.277 GJ-nak megfelelő energiát termelt, amivel kb. 25 millió m³

földgázt váltottak ki, és 48 ezer tonnával kevesebb CO₂ került a légterbe (Huszi, 2018).

Társadalmi fenntarthatóság

Ahhoz, hogy a gazdaság működjön, az emberi erőforrás szerepe felértékelődik, még a robotizáció korában is, különösen érzékelhető ez az utóbbi időben a turizmusban, ahol jelenleg (2021-2022) egy HR krízissel kell szembenézzen a szakma. A turizmus, és ezen belül az egészségturizmus, annak ellenére, hogy vannak olyan területek (pl. Japánban a robotszálloda – Henn Na Hotel), ahol megoldható másként is, még mindig nagyon munkaerő-igényes ágazat, bizonyos szakmákat – egyelőre – nem lehet kiváltani, pl. orvos, szakasszisztens, masszőr, szaunamester, medenceőr stb.

Az egészségturizmus területén a válság előtt kb. 18 ezren dolgoztak a fürdőkhöz, és tovább néhány ezer fő a szállodákban (Turizmus.com, 2020.). Ennek utolsó mért adata 2012-ben volt, amikor 160 regisztrált wellness szállodában a KSH adatai szerint 6.459 fő és a gyógyszállodákban 2.748 fő dolgozott.

Ha a társadalmi fenntarthatóságot a lakosság szemszögéből közelítjük, számukra az egészségturizmus szolgáltatói a jólléthez, az életminőség javulásához nyújtanak lehetőséget a prevenció, a gyógyulás és a rehabilitáció kapcsán. Az egészséges társadalom alapkonceptiója visszavezethető az Ayurvedára és a Hagyományos Kínai Orvoslásra, azaz a holisztikus szemléletre. Ezt az irányt erősítette meg a COVID-19 és az elmúlt évtizedek pszichológiai kutatásai is.

A COVID-19 miatt bekövetkező pandémia átformálta a turisztikai és az egészségturisztikai piacot. Az új stratégiában (NTS2030 – Turizmus 2.0) kiemelnek néhány nemzetközi trendet, melyek a hazai keresletet is befolyásolni fogja, és amelyek az egészségturizmushoz kapcsolódnak:

1. Növekvő higiéniai elvárások.
2. Immunerősítés és megelőzés.
3. Mérhetőség a wellnessben.
4. Fizikai teljesítőképesség kitolása.
5. Wellness elvonulások.
6. Termékek helyett célzott csomagok. (Magyar Turisztikai Ügynökség, 2021)

Ezek az elvárások a társadalmi fenntarthatóság, ezen belül az életminőség javításához járulnak hozzá, megjelenik bennük a holisztikus szemlélet.

A **fenntartható egészségturizmus** mind gazdasági, mind társadalmi, mind környezeti szempontból a káros folyamatok minimalizálására törekszik, hosszútávon a terület, illetve a helyi közösség előnyére válik, azáltal, hogy hozzájárul a lakosság és a vendégek életminőségének javulásához, a helyi erőforrások optimális felhasználáshoz. A helyi erőforrások közül a természeti erőforrás elsődlegesen a természetes gyógytényezőket és a zöld felületeket (parkok, erdők, gyógykertek, arborétumok stb.), a humán erőforrás a helyi lakosság identitásának és a település lakosságmegtartó képességének növelését, munkahelyek teremtését, a tőke pedig a hazai és uniós források megfelelő felhasználását jelenti.

Hazai és nemzetközi példák

Sebastian Kneipp – Bad Wörishofen

Bad Wörishofen Németországban, ezen belül is a Bajorországban (Bajor Szabadállam) található. Népessége 15 ezer fő körül alakul. Sebastian Kneipp munkássága tette híressé, a 19. században, és azóta is töretlenül az egészségturizmus egyik kiemelkedő helyszíne.

21 fő dolgozik a település Gyógyfürdő és Turisztikai Hivatalában, akik működtetik az turisztikai információs irodát, rendezvényeket szerveznek, végzik a marketinget és részt vesznek különböző turisztikai projekteken.

Míg 2019-ben 153 ezer vendég 654 ezer vendégéjszakát töltött el itt, 2020-ban 75 ezer fő 344 ezer vendégéjszakát. Főként belföldi vendégek vannak, a külföldiek a vírus előtti évben a vendégéjszakák 12,31%-át, 2020-ban 9,17%-át töltötték el itt. Az átlagos tartózkodási idő 4,6 nap. A legtöbb külföldi vendég Svájcól és Ausztriából érkezik. További küldőországok: Olaszország, Hollandia, Franciaország, Csehország, Egyesült Királyság, Belgium, Lengyelország, USA és Kína. (Kur- und Tourismusbetrieb Bad Wörishofen, 2020)

3.611 férőhellyel várják a vendégeket, különböző minőségű szálláshelyeken: a gyógyszállodától kezdve a sanatóriumon, a vendégházon és apartmanokon át a kempingig. 2020-ban 40%-os kapacitáskihasználtsággal működtek. (Kur- und Tourismusbetrieb Bad Wörishofen, 2020)

Az elmúlt 10 évben bár a vendégek száma folyamatosan nőtt 2018-ig, a vendégéjszakák és így az átlagos tartózkodási idő is folyamatosan csökkent, ez sajnos trend, bár így is 4,6 nap felett van. A vendégszám 2011-ben 122 ezer fő volt, akik 750 ezer vendégéjszakát tölthettek el itt, ez 2019-re 153 ezer főre nőtt, és csak 654 ezer vendégéjszakára csökkent. (Kur- und Tourismusbetrieb Bad Wörishofen, 2020)

A vendégek a településen számos látnivalóval találkoznak, ezek többsége Sebastian Kneipphez kapcsolódik. Ilyen a Kneipp Múzeum, közel 2000 kiállított tárgyi emlékekkel, a kolostorban, ahol Kneipp dolgozott, vagy a történelmi fürdőház, amely 2009 óta látogatható a városi kertben, de megtalálható itt az Allgäui Halmúzeum, a Repülőmúzeum, a Kocsimúzeum, a Babamúzeum és a Dél-német Fotómúzeum. Modern épületegyüttesben működik a Therme Bad Wörishofen (Termálfürdő), szaunával, gőzfürdővel, „tengerparttal”, kikapcsolódási lehetőségekkel. (Kur- und Tourismusbetrieb Bad Wörishofen, 2020)

163.000 m²-es győgparkkal (Kurpark) rendelkezik a település, a rózsakertben 550 rózsafajtával (6.000 tő), itt koncerteket is szoktak szervezni, győgnövénykerttel, illat- és aromakerttel, 1550 méter mezítlábas úttal. (Kur- und Tourismusbetrieb Bad Wörishofen, 2020)

Emellett folyamatosan rendeznek – főként kulturális, zenei – rendezvényeket, vannak szervezett vezetett túrák a városban, a győgparkban, és e kettő kombinációjában: győgnövénytúra, rózsatúra, húsvéti szökőkút-túra és tulipános séta, „Az érzékek ösvénye” – a 6 érzékszerv a kertben, vannak gyermektúrák (Kur- und Tourismusbetrieb Bad Wörishofen, 2020).

2020-ban egészségnevelési ajánlatokat dolgoztak ki, személyes tanácsadókkal, vezetőikkel: táplálkozástanácsadás, relaxációs technikák (csi kung, jóga, erdőfürdőzés), mozgástréningek (aquafitness, kardióvaszkuláris edzés, időskori fitness, szemtorna, háttorna, nordic walking, thai chi, terápiás túrák légzőgyakorlattal, terápiás túrák mezítlábas parkban), a természetes gyógyítás (Kneipp élmény a Fürdőházban, Érzékek útja, Tények és érdekességek az illat- és aromakertből). 2017 óta prevenció programokat is szerveznek.

Bad Wörishofen véleményem szerint egy szép példája annak, hogy a múlt eredményeit a mai napig bemutatja a város, és a látogatók számára most is tud vonzó, élménytelni és környezetközeli programot összeállítani.

Hazai példa a **Mátraszentimre Vadvirág Selfness Hotel**, amely wellness részleggel rendelkezik, azonban életmód tábor szervezőket jelöltek ki egyik célcsoportnak, akik számára biztosítják a fizikai feltételeket (szállás, étkezés, wellness, jó levegő), és a programokhoz igazítják a saját szolgáltatásaikat. A wellness részlegben infrasaunák, száraz sószoba, finn-szauna, jakuzzi és merülő medence található (Vadvirág Selfness Hotel, 2022)

Szintén egy hazai modellt alkotott Albel és Tokaji (2006), amikor megfogalmazták meg az **Alföld Spa** koncepciót, mely az alábbi elemeket tartalmazza:

1. „Az ásványi vizeink, a termális vizek kémiai összetétele; a gyógyvizeink hatása; alföldi gyógyiszapok hatása; a vizek hőfoka; a napfényes órák magas száma;
2. a fürdőtelepek az alföldi építészet jegyeit viselik; a síkvidéki fürdőtelepek; a pusztai fürdőtelepek; a folyómenti fürdőtelepek;
3. a szikes tavak mellé települt fürdők;
4. a fürdőhöz közvetlenül csatlakozó szálláshelyek; a falusi szállások; – a termálfalvak létesítése; speciális szállások és üdülési igények; a szállások belső berendezése is a táj jellege alapján történjen;
5. a fürdőközei lovastanyák szolgáltatásai: szállás, lovaglás, kocsizás, hypoterápia; jellegzetes programkínálat a fürdőtelepeken;
6. az Alföldön termesztett gyógynövények, fűszernövények felhasználása; fürdőhelyeken termesztett zöldségek, gyümölcsök (biokultúrák) kínálata; helyben feldolgozott, előállított és tartósított élelmiszerek kínálata; a gasztronómiai jellegzetességek kínálata; palackozott alföldi ásványi- és ivóvizek; alföldi borok;
7. a bicikliutak kiépítése; horgászati lehetőség;
8. más egyedi kínálat, melyeket fürdőtelepenként meg kellene határozni, és a fejlesztések során megkövetelni, amelyek a marketing számára is jó lehetőségeket hordoznak (Albel & Tokaji, 2006),,

A jelenlegi pandémias helyzetben újra aktuálissá válik ez a koncepció, hiszen az egyediség, a természetközelség, a specializálódás továbbra is fontos feladata a fürdőinknek, és felértékelődnek a természetközeli szolgáltatások.

Az elmúlt másfél évtizedben a Dél-Alföldi Gyógy- és Termálfürdők Közhasznú Egyesülete több minősítést is végzett, és adott ki Alföld Spa védjegyet. Az új stratégiában (NTS2030 – Turizmus 2.0) a fürdők minőségének átalakítása szerepel. Véleményem szerint ez egy speciális,

ugyanakkor a fenntarthatóságot, a specializációt szem előtt tartó koncepció volt, amelyet érdemes szem előtt tartani a további fejlesztések kapcsán is.

Jó gyakorlatok

Sopronbánfalva Kolostor Hotel – A csend szállodája

Sopronbánfalva, a néhai falu fölé magasodik a Pálos Kolostor, mely a nyugalom színtere volt mindig, és ma is az. A Pálosok zárdát építettek ide a középkorban, amit az évszázadok során többször újra kellett építeni, fénykorát az XVII-XVIII. században élte, akkor noviciátusként működött. A XIX században bányamunkások laktak itt, később katonai kórház is volt. A XIX. század végétől karmelita apácák laktak a kolostort 1950-ig. Ezt követően elme-szociális intézet működött itt 1981-ig. 1991 után visszakapta a Karmelita rend az épületet, de nem volt forrásuk, hogy felújítsák. 2004-ben egy magánszemély megvásárolta, és Norvég Alap forrást is felhasználva felújította, 2010-ben megnyitotta elvonulási, meditációs és oktatási központként, majd szálláshelyként is (Soproni Kirándulások, 2021). 2015-től állami kézben van, az Eszterháza Kulturális, Kutató- és Fesztiválközpont üzemelteti.

Az egykori kolostor celláit szállodai szobáknak alakították át. A középkori templomhajó falára épített kolostor három szintje lett átalakítva, a bejárat és a recepció után találjuk a Kvadrumot, a nyitott udvart. Itt csobogót hoztak létre, rendezvények esetén 200 állóhely, illetve 120 ülőhely alakítható ki (Sopronbánfalvi Kolostor Hotel és Étterem, 2021).

A földszinten 7 szerzetesi cellát alakítottak át, ezekben imádkoztak, elmélkedtek a szerzetesek korábban. A földszinten található a Kolostor Étterem (120 álló- és 50 ülőhellyel), a korábbi, freskókkal és stukkókkal díszített Refektóriumban (ebédlőteremben). Az emeleten 12 szoba található, itt alakították ki a Noviciátusból (oktató terem) az előadó- és konferencia-termet, amelyek 120 álló- és 60 ülőhellyel rendelkeznek. A harmadik szinten meditációs szobák (6 és 20 fő), gyakorló szoba (60 állóhely, 40 ülőhely) és közösségi terek (társalgó teakonyhával, 15-30 fő) kerültek kialakításra. Egy új könyvtárat is kialakítottak ki, 4 asztallal és 16 férőhellyel, internetcsatlakozással. A könyvtárt adományozás útján tervezik feltölteni könyvekkel. Esküvői helyszíneként is értékesítik. (Sopronbánfalvi Kolostor Hotel és Étterem, 2021)

Szervezett élménytúrákat ajánlanak, ezek általában másfél órásak, csoportra van meghatározva részvételi díj. Témakörök: Sopron és vidéke, Liszt Ferenc nyomában, Rejtőzködő Sopron – Scarbantia (lapidárium, fórum, Iseum, Tűztorony alatti romok, azaz a földalatti antik város emlékei), Templomok és imaházak (katolikus, evangélikus, mózes hitű, Iseum, Mithras), Sopron a kékfrankos fővárosa, Az égő hegy legendája – Brennborg, és A hűség városa (Sopronbánfalvi Kolostor Hotel és Étterem, 2021).

A Kolostor Hotel egy igazi elvonulóközpont, a maga spirituális és történelmi módján, amelynek véleményem szerint olyan funkciót találtak, amely a stílusába, a hangulatába illeszkedik, és amely méltó példa lehet mások számára is.

Irodalomjegyzék

121/1996. (VII. 24.) Korm. rendelet a közfürdők létesítéséről és működéséről (1996).

Albel, A. & Tokaji, F., 2006. Alföld Spa – Gyógyítás és wellness a Dél-Alföld fürdőiben. Gyula: Dél-Alföldi Gyógy- és Termálfürdők Közhasznú Egyesülete.

Aquaprofit Rt., (2007Ö. Országos egészségturizmus fejlesztési stratégia, Budapest: ismeretlen szerző

Bede, B., (2014). Gyógyfürdők és gyógyszállók Magyarországon, Budapest: Corvina.

Bender, T., (2014). A balneoterápia és hidroterápia fogalma. In: B. Tamás, szerk. Balneológia és hidroterápia. Budapest: Medicina Könyvkiadó.

Bernhard, U. & Hans-Dieter, H., (2003). Egészséges élet Kneipp módszerrel. Megelőzés és gyógyítás, Budapest: Mérték.

Dobos, I., (2006). A hévíz mesterséges feltárása. In: G. Ákoshegyi & I. Németh, szerk. Fürdők kézikönyve. Budapest: Magyar Fürdőszövetség.

Fehér, P. V., (2009). Selfness. Budapest: RetroMedia Kft..

Garuda Ayurveda, (2020). Támogatás Indiából, az Ayurveda hazájából, az AYUSH Minisztériumból, Budapest: ismeretlen szerző

Huszti, V., (2018). A geotermikus energia hasznosítási lehetőségei Magyarországon és Izlandon, Budapest: Külügyi És Külgazdasági Intézet.

Jücsün, L., (2006). Hagyományos kínai orvoslás, Budapest: Kossuth Kiadó.

Köbli, Á., (2018). Nemzetközi jelentőségű fürdővárosaink komplex fejlesztési lehetőségei a fenntarthatóság jegyében. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.

Kur- und Tourismusbetrieb Bad Wörishofen, (2020). Kur und Tourismus Bericht, Bad Wörishofen: Kur- und Tourismusbetrieb Bad Wörishofen.

Magyar Ayurveda Gyógyászati Alapítvány, (2016). Mi is pontosan az Ayurveda?, Budapest: ismeretlen szerző

Magyar Turisztikai Ügynökség, (2021). NTS 2030 – Turizmus 2.0 Stratégia, Budapest: ismeretlen szerző

Magyar Turizmus Zrt. – KPMG, (2002). Az egészségturizmus marketing koncepciója, Budapest: ismeretlen szerző

Michalkó, G., (2016). Turizmológia, Budapest: Akadémia Kiadó.

Michalkó, G. & Rátz, T., (2011). Egészségturizmus és életminőség Magyarországon. Budapest: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet.

Pan, N., (2001). Ayurveda – A létezés művészete (dokumentumfilm), India: ismeretlen szerző

Puczkó, L. & Smith, M., (2010). Egészségturizmus: Holisztika, wellness, gyógyászat, Budapest: Akadémia Kiadó.

Ruszinkó, Á. & Donka, A., (2019). Az egészségturizmus értelmezése a turizmus változó rendszerében, Budapest: ismeretlen szerző

Simon, J., (2016). Marketing az egészségügyben, Budapest: Akadémia Kiadó.

Sopronbánfalvi Kolostor Hotel és Étterem, (2021). Bánfalvi túra, Sopronbánfalva: ismeretlen szerző

Sopronbánfalvi Kolostor Hotel és Étterem, (2021). Mi a kolostor, Sopronbánfalva: ismeretlen szerző

Soproni Kirándulások, (2021). Karmelita kolostor, Sopron: ismeretlen szerző

Turizmus.com, (2020).. Likviditási alap létrehozását kéri a kormánytól a Magyar Fürdőszövetség, Budapest: ismeretlen szerző

Udud, P., (2006). Természeti alapok. In: Á. Ruzinkó, (szerk.) Egészségturizmus 1.. Budapest: Heller Farkas Főiskola.

Új Széchenyi Terv, (2011). Gyógyító Magyarország Program, Budapest: ismeretlen szerző

Vadvirág Selfness Hotel, (2022). vadviraghotel.hu. [Online] Available at: <http://www.vadviraghotel.hu/wellness.html>

World Health Organisation, (1946). hely nélk.: ismeretlen szerző

Zsarnóczky, M., (2019). Az egészségturizmus folyamatainak terminológiai változásai, Budapest: ismeretlen szerző

4.8. ÖRÖKSÉGTURIZMUS

Bassa Lia

Örökségturizmus és fenntarthatóság

Az örökségturizmus kifejezés hallatán sokakban a műemlékek veszélyeztetésével járó áruba bocsájtás képzeete merül fel, nem is alaptalanul. Azonban nemcsak a műemlékek, hanem természeti környezetük, a bennük található tárgyak és azok felhasználása, a helyszínek hagyományai mind örökségnek tekinthetők, és ma már sokan foglalkoznak azzal, hogy ezek az örökségek fennmaradjanak, megtekintésük ismeretátadás és ne állapotromlás legyen, ugyanakkor ezt a tudásanyagot a következő generációnak át is lehessen adni. Ehhez pedig egy megfelelően létrehozott és hosszútávon fenntartott turizmus akár sikeresen hozzá is tud járulni.

Örökség és turizmus, megőrzés és bemutatás, attrakció és élményszerzés, információ- és tudásmenedzsment. Ezek a kifejezések összetartoznak, páronként és összességében egységet alkotnak, és lehetőséget a fenntarthatóságra. A következőkben megvizsgáljuk, hogy milyen módon igaz ez a kijelentés. Az örökségturizmus elősegítheti a helyszínek védelmét, jövedelmet biztosít a fenntartáshoz, munkalehetőséget ad a helyi lakosoknak, támogatja a tradíciók megőrzését, segít a helyi közösséget összetartozását biztosítani, és kulturális ismereteket nyújt mind a helyieknek, mind az idelátogatóknak. Ezen okok révén az örökségturizmus hozzájárul egy adott helyszín fenntarthatóságához és fejlődéséhez, fejlesztéséhez. Nem véletlen, hogy a Budapesti Metropolitan Egyetem az UNESCO egy olyan egyetemi hálózatának tagja, melynek neve „Kultúra, turizmus, fejlődés”.

Az örökségturizmus létrehozásához, megszervezéséhez szükséges a helyi turisztikai értéklánc feltérképezése, mely tartalmazza a jogi- és gazdasági kereteket, emberi erőforrásokat, turista fogadóképességet, a fenntartható fejlődés mértékét, irányát. Ehhez járul hozzá még a minőségmegtartás, illetve -javítás mellett a különböző ágazatok közötti kooperáció révén többek közt a hálózattudomány támogatása is. A hálózati tulajdonságok számos eleme működik a minket körülvevő harmonikus környezetben, térhálózatokban, mivel ez egy olyan kicsiny világ, mely számos, hosszú távú kapcsolatot tartalmaz elemei között: táj, épületek, tárgyak, emberek, hagyományok,

művészetek (zene, tánc, nyelv), melyek csak a tudomány, az oktatás és a megőrzés révén maradnak fenn. Ennek megvalósításához elengedhetetlen feltétel, hogy a felfedezéseket (technikai, tárgyi), tudományosan dokumentálják, innovatív módszereket alkalmazzanak, mindezeket közzétgyék, védelmükről gondoskodjanak, továbbá fenntarthatóan kezeljék őket.

Az UNESCO Világörökség és Fenntartható Turizmus Programja párbeszédre és az érintettek együttműködésén alapuló megközelítéssel kíván ebben a folyamatban részt venni, és ezért a turizmus és az örökséggazdálkodás tervezését desztináció szinten integrálják a mindennapi élet működésébe, a természeti és kulturális értékeket minősítik és védik, és az ennek megfelelő turizmus kialakítását támogatják. A háromoldalú (Németország, Hollandia, Dánia közt 1982 óta működő, többször megújított) Wadden Sea Együttműködés (TWSC) részt vesz ebben a programban, így már elfogadott és évtizedek óta hatékonyan működtet egy fenntartható turisztikai stratégiát a Wadden Sea világörökségi desztinációra vonatkozóan.

A Wadden Sea világöröksége sokrétű, dinamikus természeti rendszer. Védelmét és kezelését, irányítását, az érintettek számát, a különböző szellemi és kulturális háttérrel tekintve is összetett, határokon átnyúló helyszín. Ennek a világörökségi helyszínek a kezelésében különböző típusú szervezetek érintettek, több nemzet és eltérő érdekelttségű embercsoportok vesznek részt abban, hogy sok hozzáértéssel összehangolják elképzeléseiket, fejlesztési, bemutatási ötleteiket és építészeti, természeti, gazdasági szakértelmüket. Az elmélet gyakorlati megvalósításához a kezdeményezéseket és az erőforrásokat össze kell hangolni, hogy erős és egységes közösséget alkossanak, mert a közös munkával sokat lehet nyerni, meg lehet őrizni a helyszínt, és nyitottá tenni a turizmus számára, ezáltal a világ elé tární egyedi és egyetemes értékét. A háromoldalú Wadden Sea Együttműködés felelős miniszterei utasították a Wadden Sea Együttműködési Tanácsot, hogy dolgozzon ki partnerségi rendszert a Wadden Sea régióban működő partnerhálózatokkal (Leeuwardeni Nyilatkozat, 2018. május, 1.+2. cikk). A Wadden Sea Együttműködés példájára jött létre az úgynevezett Világörökség Partnerségi Hub, melynek célja, hogy egy ernyő alatt összegyűjtse és megerősítse több érdekelt fél meglévő készségeit és tapasztalatait, hogy biztosítsa a helyszín védelmét és megőrzését, miközben előmozdítja a fenntartható regionális fejlődést az egész régióban.

Az UNESCO Világörökség Központja támogatja a háromoldalú munkát az együttműködésen alapuló hálózati megközelítésben, kiegészítve és túlmutatva a háromoldalú Wadden Sea Együttműködés feladatain a következő tevékenységek útján:

- hozzájárul a világörökségi helyszín védelméhez és a természetgazdálkodással kapcsolatos eszmecserék ösztönzéséhez;
- erősíti a nemzetközi együttműködést;
- aktiválja a világörökségi brandet;
- széleskörű oktatást és tájékoztatást végez az adott világörökségről;
- fejleszti és erősíti a fenntartható turizmust;
- hozzájárul a régió regionális fenntartható fejlődéséhez;
- ösztönzi a kutatást és a helyszíni monitoringot a régió kezeléséhez szükséges ismeretek biztosítása érdekében;
- integrálja a kulturális és történelmi értékeket a régió kezelésébe.

A fenntarthatóságot és egyben a turizmusfejlesztést szolgálják a **turisztikai hálózatok**, továbbá a **tematikus utak** létrehozása is, melyek igazán az elmúlt évtizedben váltak népszerűvé, és azóta is egyre növekszik irányukba az érdeklődés. Hasonló céllal született meg az ICOMOS Kulturális Turizmus Nemzetközi Kartája is már 1999-ben Mexicóban.

A tematikus utak lehetnek egészen rövidek is (2-3 óra), de ebbe a kategóriába tartoznak a zárandoklatok is, melyek 1-2 hónapig is eltarthatnak. Manapság a leglátogatottabbak a filmturisztikai, az egyéb kulturális (történelmi, művészi, ipari stb.) és a geoturisztikai utak. Ennek a turisztikai terméknek a lényege, hogy egy adott témára épülve – megfelelő marketing stratégiával, interpretációval és a szolgáltatások biztosításával az adott desztinációba vonzzák a téma iránt fogékony látogatókat. A tematikus utak lehetőséget nyújtanak a kultúra és a helyszínek összekapcsolódására, így egy jól kiválasztott téma nagyban hozzájárulhat egy régió kulturális és gazdasági fejlődéséhez is.

A **tematikus utak tulajdonságai**: kis befektetéssel létrehozhatóak, képesek a kereslet térbeli és időbeli diverzifikálásra, bevonhatóak a kizsákmányolt erőforrások, illetve új keresleti igényeket alakíthatnak ki. Alapvetően két csoportba sorolhatóak a tematikus utak: a természeti és az egyéb témák köré szervezettek. A természeti útvonalak lényege, hogy nem kell hozzá szervezett vezető, egyedül is be lehet őket járni, hiszen maga az út, a természet felfedezése a fő cél. Földrajzi lefedettség szerint a tematikus utak lehetnek:

helyhez, illetve településhez tartozók, regionálisak, országosak, illetve nemzetközi. A tematikus utak vonzerőben különböznek, és egymást kiegészítik. Lehetnek építészeti vagy egyéb kulturális értékeket bemutatók (Barokk Út, Loire menti kastélyok Útja), gasztronómiai vagy borutak (Villány-Siklós borút), kulturális tradíciókat, ipari örökséget ismertetők (Palóc út, Vaskultúra útja, Textil út), történelmi eseményeket bemutatók (Borostyánkő út), vagy híres emberek életútját követők (Mozart út, Assisi Szt. Ferenc út). A hazai tematikus utakat elsőként a rendszerváltás után alapították, nagy részük viszont csak az uniós csatlakozás után épült ki, állami és uniós finanszírozásból.

Az örökségturizmus egyik, hosszú ideig mostoha, de ma egyre népszerűbb ágazata az ipari és műszaki örökségek meglátogatása, melyek – mivel azonos típusú örökségek – fejlesztésük koordinálандó régiótól függetlenül, különösen mivel sokszor határokon átnyúló helyszínek, ezért például közös események összehangolt szervezése is ajánlott, kiemelve a települések szerepét. Az ilyen rendszerek mindenképpen szolgálják a fenntartható kulturális turizmust, különösen abban az esetben, ha a kapcsolódó helyi kulturális attribútumokat is feltárják és összekapcsolják: a mesterségeket, természeti értékeket, tárgyi örökségeket, legendákat, hagyományokat. Így létrejön egy olyan turisztikai vonzerő-együttes, mely megfelelő egyeztetés esetén a folyamatos működést biztosítani tudja.

Az E-FAITH (European Federation of Associations of Industrial and Technical Heritage) nevű nemzetközi szövetség önkéntes szervezetekből és egyéni önkéntesekből álló, nyílt európai közösség, amely az ipari és technikai örökség területén folytatott együttműködés létrehozásával és működtetésével foglalkozik, ezzel is biztosítva a hosszútávú fennmaradás megvalósítását. Feladata az önkéntesek bevonásának és független, önkéntes nem-kormányzati szervezeteknek a létrehozása, ezek támogatása egész Európában, ipari és technikai örökségünk kutatásának, védelmének, értelmezésének és a nyilvánosság számára történő megnyitásának megvalósítása érdekében. Tíz (European Theme Routes) útvonal mutatja be kontinens-szerte az ipari tájak sokféleségét és ipari történelmünk közös gyökereit. Ennek egyik példája az ERIH (European Routes of Industrial Heritage), amelynek – virtuális – főútvonalát úgynevezett megállóik alkotják. Ezek a látogatók számára a legvonzóbb és történelmileg legfontosabb ipari örökségi helyszínek (Egyesült Királyság, Hollandia, Belgium, Luxemburg, Németország), továbbá népsze-

rűek és igen látogatottak az Európai Daru Örökségek, illetve régi gyárak például a Ruhr-vidéken, mely világörökség. Nálunk, Magyarországon kiemelkedő örökségi rekonstrukció tette látogathatóvá az Óbudai Gázgyárat, létrehozták az Ózdi Gyártörténeti Emlékparkot és Élménykomplexumot, továbbá megnyitották a nyilvánosság előtt az MMKM Ganz Ábrahám Öntödei Gyűjteményét is. Nagy népszerűségnek örvendenek Európa szerte a Víztoronyok is.

A tematikus utak között a másik legnépszerűbbek a vallási utak. Ez némi magyarázatra szorul, hiszen a vallási turizmus kifejezés a spiritualításra, lelkeségre utal, míg a turizmus az idegenforgalomra, látványosságokra, így ez a két fogalom egymástól igen messze áll. Míg az első nem foglalkozik az anyagiakkal – azt mintegy a lelkeséggel össze nem egyeztethető dologként kezeli, a második a gazdaság egyik fő húzóága, igen nagymértékben hozzájárul egy nemzet bevételeihez. A valóságban a kettő „összehangolása” fontosabb, és könnyebben megtehető, mint azt gondolnánk. A vallási turizmus ma az egyik legjelentősebb csoportja az utazásoknak a világon. A WTO szerint – a pandémiát megelőzően végzett felmérés szerint – évente 300-330 millióan keresik fel a világ fő vallásainak szent helyeit, ezzel 30-40 százalékot tesznek ki a világ összes utazásából. Ennek az ágazatnak a célja a vallási műemlékek felkeresése (templomok, kolostorok, bemutatóhelyek), vallási rendezvényeken (ünnepek, kulturális és zenei programok, egyházi személyek látogatása) való részvétel, zarándoklat, lelkigyakorlat. Gyakorlatban a vallási turizmus nem feltétlenül csak a hívő embereknek szól, hiszen a művészet, a természet és a spiritualitás is vonzza az utazókat. Így a vallási turizmus tágabb értelemben része a kulturális turizmusnak is. Ugyanakkor bevételei révén jelentősen hozzájárul ezeknek a helyszíneknek a fenntarthatóságához, megőrzéséhez. Ennek legszebb példája egyik világörökségi helyszínünk, az Ezeréves Pannonhalmi Főapátság és természeti környezete, melynek tevékenységei felölelik a műemlékvédelmet és az idegenforgalmat, a gyógynövénytermelést és a borászatot, az oktatást és a természetvédelmet egységbe foglalva a gazdasági életet az apátság élet hagyományörzésével és a modern világgal való folyamatos gazdasági és személyes kapcsolattartással.

Örökségek és a turizmus kapcsolatának kialakulása

Napjainkban egyre több kutatóközpont, hatóság, kormányzati és civil szervezet, valamint érdeklődő magánszemély igényli az integrált, központilag karbantartott, decentralizált adatbázist, amely naprakész információkat

1. kép. Az Ipolytarnóci Őslénypark környezetbe simuló kávézója
Forrás: a szerző felvétele

tartalmaz a bemutatásra szánt, megőrzendő örökségről. Figyelembe véve a megőrzési tevékenységet különös tekintettel az ország kulturális és természeti örökségi helyszíneire, ezek a kutatások és a fejlesztések a legfontosabb célpontok annak érdekében, hogy technológiailag tökéletesen professzionális, pontos és nemzetközileg elfogadott modell alapú adatokkal dolgozzanak.

Az örökségi kutatások (melyek nem feltétlenül speciálisak, hanem általában egy ágazatot képviselnek) kezdetén megvizsgálták, hogy melyek azok a kulturális és természeti örökségi alapelemek, amelyekkel egy helyszínt nemzeti, regionális vagy nemzetközi rendszerekben nyilván kell tartani, illetve a szellemi kulturális örökségek esetén is számba vették a már említett alapsoportokat. A rögzítendő adatok terjedelme (figyelembe véve a raktározott elemek méretét és az ennek megfelelő felhasználási lehetőségeket) az elején meghatározandó, akárcsak azok a pontok, amelyekkel más, csatlakozó adatbázisokhoz kapcsolódhatnak, illetve szükséges egy elméleti háttér beazonosítása is, amellyel az adatok autentikusságát és biztonságát alapozzák meg. Az elsődleges kutatási feladatok közt szerepel az is, hogy megkeresik az örökségi adatbázis potenciális felhasználóit, annak érdekében, hogy a változó és fejlődő adatbázisok az igényeket és fejlesztéseket kellően ki tudják elégíteni.

A fejlesztések eredményeképpen létre jöttek modell-adatbázisok, amelyek képesek nyilvántartani a meghatározott komponenseket, és funkcionális szolgáltatást nyújtanak a potenciális felhasználóknak két közelálló aspektus összekötésével azáltal, hogy a nemzeti és nemzetközi szabványoknak is

megfelelve a kutatási és oktatási intézmények, valamint, a látogatók és a turizmus igényeit is kielégítik. Így lehetővé válik, hogy egy másik fontos célkitűzés is megvalósítható legyen: a nemzetközi együttműködése az említett területeken. A benne lévő elemek tulajdonságaitól függő adatbázis sajátosságainak felhasználásával nyomon követhetők és kezelhetők lesznek a változások, amelyek így időben felfedezhetők, kezelhetők és jelenthetők.

Az adatbáziskészítőknek szembe kell nézni egy jól ismert problémával is, nevezetesen azzal, hogy egyes szakkifejezéseknek országonként más a jelentése, vagyis szemantikai mezőik nem fedik egymást. A különböző nyelvhasználatok ellenére a folklór szokások, zenék, táncok viszont nagyobb közös területet adnak a szellemi örökségeknek, továbbá az erről szóló tudományok fejlesztése során elkerülhetetlen, hogy kapcsolatban álljanak egymással a kutatások ezeken a területeken, hiszen ezek az értékek egyetemes érvényűek. Olyan archiváló rendszerre van szükség, amelyet világszerte használni lehet, és a kutatók bárhol hozzáférhessenek – természetesen szigorúan szabályozott hozzáféréssel.

Egy ilyen multifunkcionális archívum létrehozásához nagyon sok technikai problémát kell megoldani. Nyilvánvaló, hogy a szakmai kutatásokat, felfedezéseket nem lehet nyilvánossá tenni anélkül, hogy ennek jogi háttérét és egyéb feltételeit nemzetközi szinten ne egyeztetnék, hiszen egy közös archívum létrejötte feltételezi egy közös alrendszer létét, mivel csak a közösen rendezett adatokat lehet közösen felhasználni. Ha az adatbázist sikerül jól és egyértelműen meghatározni, a résztvevők képesek arra, hogy feltöltsék a szükséges, hozzáférhető adatokkal. Így az általánosan használhatóvá válik, és létrejön egy professzionális digitális örökségi adatbázis, melyben különböző kulturális örökségeket (műemlékeket, műalkotásokat, történelmi szövegeket, még zene és tánc produkciókat is) lehet rögzíteni és hozzáférhetővé tenni minden résztvevő részére, aki részt vesz a munkában, a kutatásban az együttműködésben és egyéb, közös funkcionális célokban, melyeknek ma már a szélesebb nagyközönség szükségleteit is ki kell tudniuk elégíteni, hiszen (COVID mentes időben) a turizmus globálissá vált.

A rendszer létrehozásának egyik alapfeltétele az is, hogy nyitott legyen jövőbeni bővítésekre. Legyen olyan része, amely nyilvános, de a fő cél mindenképpen az, hogy a professzionális felhasználókat kiszolgálja, vagyis az egyetemi hallgatók, kutatók, hatóságok és szakemberek igényeinek kielégítése az elsődleges. Ehhez jogilag tiszta, tudományosan megfelelő

2. kép. Hortobágyi Nemzeti Park

Forrás: Civertan Stúdió felvétele

hozzáférést kell biztosítani minden réteg számára, továbbá tartalomtérképek és tezaszauruszok szükségesek a megfelelő metaadat kezeléséhez ugyanakkor a strukturális koncepció létrehozásához a környezet, a tartalom és általánosan elfogadott osztályozási rendszerek is szükségesek.

Napjainkban már mindenki számára, aki kulturális területen dolgozik, világos, hogy a történelem folyamatosságát fent kell tartani, nincs olyan civilizáció, és annak olyan konstrukciója, akár fizikai vagy szellemi termékről van szó, amelynek esetében megengedhető lenne, hogy elveszzen, megsemmisüljön, eltűnjön a föld színéről. Azok a képzett emberek, akik a mai körülmények között élnek, tudatában vannak annak, hogy mindannyiunk feladata közös örökségünk megtartása és megosztása. A kulturális örökség a XXI. század kiemelten fontos értéke, és most már a célunk nemcsak annak védelme, hanem minden természeti és emberi kreatúra megőrzése, közkinccsé tétele is. Az örökségvédelem hajnalán a megőrzés volt a főszerep, de mára már nyilvánvaló – és az UNESCO is egyre hatékonyabban folytat erre mutató tevékenységet –, hogy ez csak a turizmus, a látogatómenedzsment párhuzamos fejlesztése révén valósítható meg.

Azt hihetnénk és bízunk is benne, hogy a civilizáció jelenlegi fokán legtöbb esetben az emberek felül tudnak emelkedni politikai nézeteltéréseiken, ha egyedi és egyetemes értékekről van szó, és összefognak egy ilyen érték megmentése érdekében. Sajnos, a tapasztalat paradox módon napjainkban is mást mutat, bizonyítva az emberi kultúra sokszínűségét, amelyet az UNESCO szintén – joggal – védelmébe vett.

A XXI. század másik előnye, hogy közlekedési (és részben szintén politikai) szempontból könnyebb és gyorsabb, talán kicsit kevésbé költséges egymást személyesen elérni, de a telefon, skype és az internet adta egyéb kommunikációs lehetőségek is jobbak, mint 50-100 éve, így a kommunikációs csatornák mindent a kezünkbe adnak a kapcsolatok létrehozásához. Mindez azonban nemcsak a szakembereket segítik, hanem a turizmus egyéb résztvevőit is (beleértve a szervezőket, szolgáltatókat és a felhasználókat) más kultúrák megismerésében. Egyre több ember utazik, tölti szabad idejét lakóhelyétől eltérő környezetben, vagyis turista lesz belőle, és egyre nagyobb és nagyobb távolságokat megtéve ismeretségeket, baráti és szakmai kapcsolatokat hoznak létre. Annak ellenére, hogy különböző gondolkodással, hagyományokkal, szokásokkal, ételekkel, ismeretekkel rendelkeznek, érdeklődésük ismeretszerzésre sarkallja őket. Ismereteik, tudásuk növekedése hozzá fog járulni ahhoz, hogy az emberek az örökség és a hagyomány megőrzésének problémái közötti nézeteltéréseiket, nehézségeiket meg tudják oldani. Ezek a tényezők nyilvánvalóan nem állnak mindenki számára egyformán rendelkezésre, de a nemzetközi együttműködések hozzásegíthetnek mindenkit a helyi kezelési gondok csökkentéséhez: mindennek feltétele a helyes és elengedhetetlen kommunikáció, melynek része az információk szükséges, széleskörű és jól szervezett megosztása.

UNESCO örökségi egyezmények

Az épített, természeti, tárgyi és szellemi örökséggel foglalkozók eddigi gyakorlata alapján két dolog tűnik bizonyítottnak: a természet és az ember nem választható külön, valamint a generációk követik egymást és függenek egymástól. Ezek nyilvánvaló gondolatok, és mégis nemzetközi együttműködések kellett létrehozni, hogy ezeket hivatalossá és világszerte elismertté tegyék.

Az 1972. október 17. és november 21. között Párizsban tartott UNESCO közgyűlés a következő nyilatkozatot adta ki a **világ kulturális és természeti örökségeivel** kapcsolatban: egyre nagyobb pusztulás fenyegetettségének vannak kitéve, de nem csak a romlás hagyományos okai miatt, hanem a társadalmi és gazdasági változások is súlyosbítják a helyzetet egyre elképesztőbb károkozással (a vegyi fegyverektől a „rekonstrukcióig” – a szerző megj.) A kulturális és természeti örökség bármely elemének megrongálása vagy megsemmisítése pótolhatatlanul megfosztja ezektől az

értékektől a világ összes nemzetét. Ugyanakkor ezeknek az örökségeknek a nemzeti szintű védelme gyakran nem tud megvalósulni annak forrásigénye miatt, hiszen számos ország sok esetben nem rendelkezik a területükön található helyszín védelméhez szükséges gazdasági, tudományos és technológiai forrásokkal. Ezért a következő döntés született: „Létrehozunk egy olyan szervezetet, mely megkísérli fenntartani, növelni és terjeszteni azt a tudást, amellyel biztosítani lehet a világ örökségei számára a megóvást és védelmet; felajánlva az érintett nemzeteknek a szükséges nemzetközi egyezmények támogatását; feltételezve azt, hogy a kulturális és természeti helyszíneket érintő nemzetközi egyezmények, ajánlások és határozatok felhívják a világ minden népének a figyelmét arra, hogy egyedülálló és pótolhatatlan vagyronról van szó bármely nép tulajdonát is képezik, valamint kitér azokra a kulturális és természeti értékekre is, amelyek kiemelkedő érdeklődésre tartanak számot, ezért meg kell őrizni őket mint az egész emberi világ örökségének részeit”.

Ahogy a világ eseményei haladnak, szemünk láttára számos nemzeti kulturális örökség tragikus rombolása történt meg (Afganisztán, 2001 – Bamyán Buddha szobrai; Szíria, 2013 – Krak des Chevaliers, egy keresztes lovagi erőd lerombolása; Irak, 2015 – ókori romváros, Hatra; Magyarország, 2021 – Fertőrákos nádas), mivel az örökség elsődleges célponttá vált, különösen az államok közötti konfliktusok esetében annak szimbolikus, identitást érintő jelentése miatt, agresszív erődemonstrálására vagy eszmék félreértése, vallások visszautasítása miatt, de mint nálunk látható, üzleti érdekek miatt. Az ilyen eseményeket és gondolatokat nem ezen a szinten kell intézni a világban, és főleg nem az örökségek, turisztikai vonzerők kárára. A dialógusok létrehozásának és a fejlődésnek kell az elfogadott stratégia legfontosabb oszlopaivá válnia, melynek célja, hogy a kulturális örökség szerepét kiemelje azáltal, hogy megőrzi és újjáépíti a békét a civil nézeteltérések és a fegyveres konfliktusok után. Ideális megoldás volna a fent leírt rombolások elkerülése és az energiák olyan jellegű kihasználása, amely a tudás és technikák felé fordítja az embereket a tárgyi és szellemi kulturális örökségek megóvása érdekében, valamint a tanulságok levonása céljából.

A Világörökség Egyezmény fő elképzeléseivel és alapszándékához szorosan kapcsolódik a **Szellemi Kulturális Örökségek** védelméről szóló Konvenció. Bár a szokásoktól nem tért el a lassú folyamat és alapos kidolgozás, hiszen több mint harminc év telt el addig, amíg létrejött 2003-ban, és a világörökségi eszméktől különválva önálló védőhálót alakított ki a megőrzési folyamatban.

Célja, hogy meghatározza a szellemi kulturális örökségek gyakorlatát, reprezentációját és kifejezési módjait, valamint tudását és képességeit, amellyel szorosan kötődik közösségekhez, csoportokhoz, nemzeti hagyományokhoz, szokásokhoz. Néhány esetben énekhez, zenéhez, tánchoz, viseletekhez kapcsolódik, melyek mindenképpen egy nemzet kulturális örökségének részei. Természetéből fakadóan gyakran élő kulturális örökségnek nevezik, mert fő megnyilvánulási területei a következők:

- orális hagyományok és eszközök, beleértve a nyelvet, amely a szellemi kulturális örökség egyik legegységesebb kelléke,
- ennek termékei a népdalok, versek, mondókák és bármilyen irodalmi mű,
- a mindezt megjelenítő, a pillanatot megragadó előadóművészet,
- a művelőinek kora miatt rendkívül veszélyeztetett, szorosan helyi sajátosságokhoz kötött, hagyományos kézművesipar,
- a társadalmi gyakorlatok, szokások, ünnepek, elsősorban a vallásokhoz, hitvilághoz kapcsolódó mindennapi események, rítusok,
- és végül az átfogó tudás és gyakorlat, amely a természet és a világegyetem megismerését, az ismeretek megőrzését segíti elő.

Az örökség kiemelt érték a XXI. században, és szerencsére nagyon sokaknak lett életcélja, hogy ne csak megvédjék a környezetet és az emberi alkotásokat, hanem érdemeiknek megfelelően egyetemes, minden ember számára fontos értéként tartsák számon őket, és minél több ember számára elérhetővé tegyék, bemutassák őket. A világ- és szellemi örökségi alapelvek (továbbá a 2005-ös **Kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről és előmozdításáról** szóló egyezmény) a következő generációk számára tájékoztatást és irányt mutatnak, és ezáltal képessé teszik őket arra, hogy helyes értékítéletet tudjanak kialakítani, a jót a rossztól meg tudják különböztetni, az igazi és hamis értékek közti különbséget felismerjék, és tenni tudjanak a kulturális sajátosságok, értékek fennmaradásáért, bemutatásáért, megismertetéséért. Rá kell ébredniük az embereknek arra, hogy az örökség folytonosságot képvisel, és az örökségek lerombolása, semmibevétele, valamint az örökségi értékek megsemmisítése nem történhet meg az emberiség életében, mert az egyenlő volna a humán civilizáció halálával. Az örökségi értékekre úgy kell tekinteni, mint az az emberiség közös produktumaira, több ezeréves fejlődés eredményeire, melyek a társadalmi normákkal és az erkölcsökkel együtt ugyancsak az emberiség átörökítendő közös teljesítményei, és így kell őket

számontartani. Vagyis a világörökség olyan identitást képvisel, amely megtestesíti a legértékesebb és leglényegesebb, különböző kultúrákból származó produktumokat, amelyet a népek hoztak létre a világ bármely pontján. A természeti és épített világörökség olyan értékeket mutat be, amelyek létrejöttükkel kapcsolatot hoznak létre a múlt és a jövő között, a szellemi örökségek megtöltik ezeket tartalommal, ugyanakkor elidegeníthetetlen jogot adnak minden egyes személy számára a világon, hogy oktatás és ismeretszerzés útján megismerje ezeket az értékeket.

Örökségátadás

Az örökségeket ránk bízta az őseink, és a mi felelősségünk, hogy megóvjuk őket a következő generációk számára. Ez jelent megőrzést és átadást is, amely nagyon sokat változott az elmúlt idők folyamán a technológiai fejlődések következtében, melyek révén a tárgyak, épületek egyre hatékonyabban restaurálhatók és fenntarthatók, a zene, szöveg, tánc, rítusok egyre jobb minőségben rögzíthetők és archiválhatók. (Kiss, 2011) A környezet megóvásának tudatosítása egyre komolyabb formában és hatékonyan terjed, és – legalább is úgy tűnik – megteszünk minden tőlünk telhetőt, hogy megóvjuk a Földet és légterét, otthonunkat és városunkat, iparunkat és mezőgazdaságunkat, hogy más kultúrák számára láthatókká váljanak, vagyis a turizmus révén az emberek hozzájárulhassanak a megőrzés folyamatához. A megoldások optimalizálása megadja annak a lehetőségnek az alapjait, hogy **legyen örökségünk** minden értelemben, amit tovább tudunk adni. Így teljesen egyértelmű, hogy a fiatalok oktatása, a képzések szintén létfontosságú szerepet töltenek be életünkben, és a technikai fejlődés eredményeit itt kell a lehető legsűrűbben felhasználni. Már csak azért is, mert az új technológiák, eszközök legnagyobb felhasználó rétege az ifjúság, és számukra a múlt, az oktatás csak és kizárólag akkor tehető vonzóvá és feldolgozhatóvá, ha az a legújabb technikával érkezik.

Mind az örökségek bemutatása (múzeumok, kiállítások, városnézés), mind oktatása (iskolai és tanórán kívüli) információátadás útján történik, melynek technikáiban komoly változások következtek be az elmúlt évtizedekben.

Mindezek ellenére a hagyományos szórólap, az útikönyvek, utazási irodák, továbbá az úgynevezett szájhagyomány még mindig nagyon nagy hatással vannak ma is a tájékoztatásra, noha az utazásszervezés ma már elsősorban az interneten történik, hiszen kényelmes, gyors és mindent meg lehet oldani

helyben, egy helyen, várakozás nélkül, és az idő nagyon nagy úr napjainkban. Természetesen ehhez arra van szükség, hogy egy utazáshoz minden információ hozzáférhető legyen a világhálón: menetrendek, szálláshely bemutatások, helyszín leírások, látóvalók, étkezési lehetőségek, térképek, naprakész információk a nyitvatartástól az árakig. A technológia fejlődése megváltoztatta a fizetési módszereket is, és ez szintén pozitívan befolyásolja mind az eladókat, mind a vásárlókat a turizmusiparban: az elektronikus fizetés közlekedési jegyek, belépőjegyek, szállodafoglalás, teljes utazási csomag vásárlására használható.

Napjainkban komoly változás megy végbe a múzeumok, kiállítások rendezésében, és átalakultak a látogatói igények is. A kiállítások emlékeit is másképp kell megőrizni, mint régebben (Nemcsak papíron és az emlékeinkben, esetleg egy fényképen, hanem a világhálón és elektronikusan, illetve kereskedelmi árucikkeken). A múzeumi információk átadása már nem elsősorban táblákkal, feliratokkal történik. A kiállítások egyre inkább interaktívak, a látogatók digitális adathordozókon szerzik a számukra érdekes, fontos információkat, és a kiállítások emléket is ilyen módon kívánják hazavinni magukkal. Ennek a folyamatnak minden mozzanatához felhasználhatók a technika legújabb vívmányai. Álló- és mozgóképeket készítenek, ezekhez csatoltan digitális információkat tárolnak, az információk kereséséhez adatbázist építenek, a kiállításokon használható készülékekhez szoftvereket fejlesztenek. Így az új technológiák alapjaiban változtatják meg a kiállításokat, múzeumokat, mivel a látogatás során az új audiovizuális technikák kiegészítik, elősegítik a bemutatást – lehet filmet vetíteni a bemutatott tárgyról, továbbá hangbejátszások és audioguide rendszerek, QR kód és virtuális látványok támogathatják az információszerzést a bemutatott anyagról. Mindez interaktív módon, a látogató által irányítva on- és offline működhet. A prezentációs technikák széles skálája arra is lehetőséget nyújt, hogy a látogató korához alkalmazkodva mutassa be a kiállítások anyagát: kérdőívek, feladatlapok segítségével a legkisebbeknek, interaktív mobilalkalmazásokkal az ifjúságnak, fiatal felnőtteknek, és hagyományos szövegekkel, de filmekkel, hanganyagokkal is tarkítva az idősebb generáció számára.

Legtöbörében, bár nem frissen, de máig érvényesen az UNWTO (United Nations World Tourism Organization, ENSZ Idegenforgalmi Világszervezete) Hágai Nyilatkozata (1989) határozza meg a turizmust: „A turizmus magában

3. kép. Pannonhalmi Főapátság,
Forrás: a Civertan Stúdió felvétele

foglalja a személyek lakó- és munkahelyen kívüli minden szabad helyváltoztatását, valamint az azokból eredő szükségletek kielégítésére létrehozott szolgáltatásokat.” (UNTWO, 2011) Ebbe nehezen ugyan, de bele tud tartozni egy saját városban megnyílt kiállítás, és – budapesti példát véve alapul – azok a tematikus séták, amelyeknek során olyan helyeken vezetik körbe az érdeklődőket, olyan összeállításban, ahol és ahogy még a saját városukat nem látták.

Az örökségturizmus jelentőségének megértésével a fejlesztése, fejlődése következtében a látogatók száma növekszik, amely azt is jelenti, hogy egyre nagyobb terhet ró a védett látnivalókra, illetve kezelőikre, mivel a védelem, a karbantartás és a bemutatás drága eszközöket igényel, melyeket meg kell vásárolni, üzembe helyezni, fenntartani, időnként meg- és felújítani. Ezért a bemutatás tervezése alapos munkát igényel, hogy a beruházás hosszútávon tudjon működni, és lehetőleg meg is térüljön. A működtetésre a megoldáshoz egy stratégiát kell létrehozni oly módon, hogy az gazdaságilag költséghatékony legyen, és így közvetve, illetve akár közvetlenül is pozitív hatást gyakorol a turisztikai eredményekre. Nyilvánvalóan a befolyó költségek generálása itt is egy folyamatosan erősödő versenyben nyerhető meg, de a turizmus hatásának jelentőségét szerencsére világszerte egyre jobban elismerik.

Figyelembe véve az előbbieken leírt stratégia fő mozgatórugóit, ehhez járul hozzá továbbá az a növekvő gazdasági érték egy adott országban, amely a turizmus jövedelmeiből származhat, és egyúttal gazdagíthatja a országról kialakított imázst is. Az örökségi elemek vagy események digitális megjelenései magával hozzák az adatgyűjtés, -nyilvántartás és visszakeresés technoló-

giáit, ezáltal megfelelő adatszolgáltatási lehetőséget tudnak biztosítani a hatóságoknak, kezelőknek, kutatóknak, fiataloknak és a látogatóknak. Továbbá ez az adatnyilvántartási rendszer nyitott arra, hogy az esetleges helyi, különleges igényeket is kielégítse, például helyi utak, jelzések, speciális bemutatási mód-szerek létrehozásához tud hozzájárulni.

Örökségturisztikai desztinációk

A magyarországi példák közül kiemelhető a Várományosi listán szereplő Ipolytarnóci Óslénypark, az 1996 óta világörökségként kiváló menedzsmen-tel rendelkező ezeréves Pannonhalmi Főapátság és természeti környezete, a magyar Szellemi Kulturális Örökséget képviselő Skanzennek nevezett Szabadtéri Néprajzi Múzeum értékörzése a jövő generációja számára.

Mindegyik rendelkezik a fent említett tulajdonságokkal, vagyis pontos helyszín értéknnyilvántartással, megőrzési stratégiával, kezelési tervvel annak érdekében, hogy kiemelkedő értékeiket megtartsák, és minél nagyobb, de érdeklődő, illetve hozzáértő turistáknak bemutassák. a helyszínekre előre tervezhető módon el lehet jutni, különböző közlekedési eszközökkel, ott megfelelő látogatóközpontokban tudnak az érkezők jegyet, eligazítást kapni, továbbá tekintetbe veszik az turisták számát, érdeklődési körét, ismereteit a vezetés és a látogatási program összeállítása során. Megoldhatóak, sőt előre tervezhetőek és lefoglalhatók a vonzáskörébe tartozó, különböző vendéglátó intézmények, szállás, étkezés, kiegészítő program (borkóstoló, daruvonulás, népitánc, kézművesprogram stb.) szolgáltatásai.

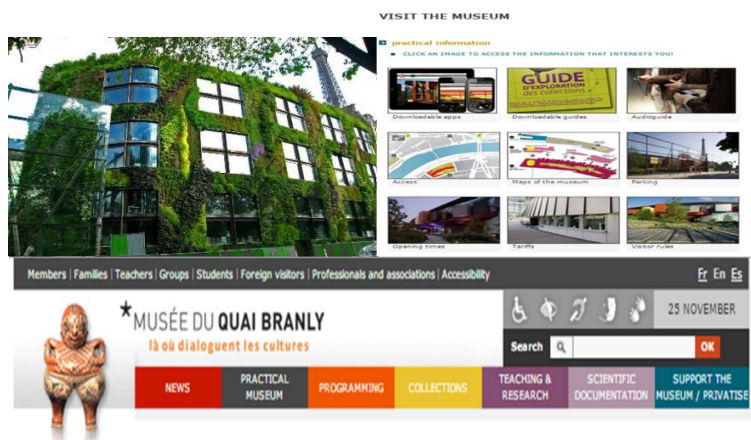
Nemzetközi példák közül egy fiatalnak mondható, 2006-ban nyílt, párizsi múzeumot emelnék ki: a Musée du Quai Branly – Jacques Chirac-ot, ami az

4. kép. Tokaji Történelmi Borvidék
Forrás: Civertan Stúdió felvétele

Eiffel torony közelében található. Két régebbi múzeum fejlődésének eredményeként egyesült: az Ember múzeumából és az Afrikai, Óceániai múzeumból. Több mint 370,000 tárgyat, 700,000 ikonográfiát és 200,000 meghaladó egyéb referencia munkát mutat be a nagyközönségnek tárgyak, vetítések, interaktív prezentációk révén, nem beszélve a kutatóknak fenntartott területről, számítógépes és papíralapú könyvtáráról. Külső felülete folyamatosan karbantartott növényekből áll, a weboldalán a múzeum teljes bemutatása mellett minden kérdésünkre választ kapunk, továbbá a jegy is teljes tájékoztatást nyújt az eltöltendő idő lehetőségeiről. A weboldala az összes, szükséges információval és a jegye, ami nem egyszerű számla, ellenőrző cédula, hanem kézben tartható, folyamatos tájékoztatást adó emlékeztető: (5. kép)

A múzeum egy elvarázsolt világot mutat a belépőknek, mivel látszólagos (vetített) vízszuhatagként a világ műemléki helyszíneinek a neveiben gázolva haladhatunk a kiállítás felé, ahol a kiállítás területe van csak megvilágítva, a néznievalók, és egy-egy zugban ülőhelyeken megpihenve kisképernyős vetítések, játékok, választható információk egészítik ki a fő látnivalókat. A kutató-játékos-ismeretterjesztő helyeken át, a távozás előtt egy gazdag, fényes könyves-játékbolt nyújt nem elkapkodható lehetőséget, hogy mit is, hogyan is vigyünk haza ebből a gazdag, egész világot átélő kiállításból.

5. kép. A Quai de Branly – Jacques Chirac múzeum, a weboldala és belépőjegye

Forrás: a szerző felvételei

Örökség, gazdálkodás és turizmus

A kulturális szolgáltatások földrajzi elhelyezkedését napjainkban erőteljes városi koncentráció jellemzi. Az „elvárosiasodott” turizmus esetében jellemzően a történelmi városok tekinthetők az egyik legvonzóbb, erőforrásaikat és értékeiket turisztikailag legkönnyebben hasznosítható helyszíneknek. Az örökség értékeinek megóvása, az épített környezet állapotának megőrzése, illetve javítása általában összhangban van a helyi érdekekkel, és hozzájárul az adott város kulturális identitásának erősödéséhez. Nemcsak az épített örökség lehet az alapja a település fejlődésének, hanem valamilyen eseménysorozat (pl. Budapesti Tavasz Fesztivál, Európa kulturális fővárosa), esetleg egy – akár évente rendszeresen megrendezett – fesztivál (pl. Sziget Fesztivál, soproni Volt Fesztivál vagy a Tokaji Fesztiválkatlan) is.

Az emberek szeretik szabadságukat kellemesen, de ugyanakkor értelmesen és tartalmasan eltölteni. Itt nemcsak az éves „nagy szabadságról” beszélünk, hanem manapság a nagy munkaterhelések közötti pihenésre, illetve – mivel hosszabb szünet nem engedhető meg a hivatali kötelezettségek vagy anyagi okok miatt – egyre gyakoribb a „hosszú hétvégi”, 3-4 napos kikapcsolódás egy természeti területen vagy egy történelmi városban, csendes falusi környezetben vagy egy ünnepelő közösségben. Akár néhány napról, akár néhány hétről van szó, el kell térni a napi rutintól, megszabadulni a hétköznapi gondjaitól, tehát az emberek szívesen ismerkednek meg egy új világgal, egy másik kultúrával, különleges hagyományokkal, mivel az emberek szívesen utaznak térben és időben, ezzel elérve a kikapcsolódás felszabadító érzését. Természetesen nagyon vigyázni kell, hogy ez a „szabadság érzés” ne legyen végletes és esztelen, a másik kultúra, az építmények és szokások iránti tiszteletet meg kell tartani, és erre fel is lehet, sőt fel is kell hívni a látogatók figyelmét. Mindezek biztosítása szükséges a következők tekintetbe vétele mellett, ha egy örökségi helyszínt, eseményt vagy műtárgyakat látogathatóvá teszünk:

- alapos dokumentáció (archiválási intézkedések),
- részletes tájékoztató a látogatók részére,
- amelyhez könnyen hozzáférnek,
- és akár meg is őrizhetik (digitális vagy nyomtatott formában),
- biztonsági intézkedések (mind az értékek védelme, mind a látogatók testi épsége érdekében),
- higiéniai (WC, ivóvíz),
- és ellátási szolgáltatások (shop, tájékoztatóanyagok, „vásárfia”)

A szabadidő megszervezéséhez szükséges információk beszerzése során a tájékoztató források első és legfontosabb feladata, hogy biztosítsák az elérési útvonalakat. Egyrészt fizikailag, másrészt jól elhelyezett, esztétikus jelzések útján kell a látogató tudomására hozni, hogyan juthat el céljához. (A Magyarországon elterjedt barna jelzésrendszer sajnos, ebből a szempontból vitatható értékű, bár előnye, hogy egységes és van.) Nem mindegy, hogy a tájékoztatás, figyelem felkeltés milyen módon történik. Az útjelzésekre is vonatkozik az a tétel, hogy érdemes befektetni, mert mindez megtérül a látogatószám növekedésével. Ennek következtében a szállás, vendéglátás iránti igény is élénkül. Az adott látnivalón kívül valamilyen esemény, program, illetve a környék nevezetes helyszínei és programjai szintén ösztönzően hatnak a turista forgalomra. A tartalomközvetítés pontos megszervezése döntő jelentőségű a figyelemfelkeltés, ismeretszerzés, de a tudományos kutatás szempontjából is. Végül, de nem utolsó sorban a statisztikai adatok segítségével pontos információkat kaphatunk a folyamatok alakulásáról, gyenge pontjairól, illetve eredményeiről, trendjeiről.

A kulturális turizmus piacán szintén hosszú távon és széles körben érvényes a versenyelőnyt biztosító, saját kultúrájának globális jelentőségét elismerő UNESCO világörökség cím elnyerése, vagyis az általuk képviselt örökség kiemelkedő, egyetemes értékének méltatása turisztikai szempontból, mely a kulturális érdeklődésű látogatókra gyakorolt fokozott vonzerőként jelenik meg. Ezzel többnyire együtt jár a növekvő keresletet kielégíteni képes szolgáltatási infrastruktúra kiépítésének, a helyi fejlesztéseknek a szükséges-sége is. Ugyanakkor nem köztudott, hogy az UNESCO által a természeti és kulturális értékek védelmére 1972-ben létrehozott Világörökség Egyezménye – a hiedelmekkel ellentétben – csak egy címet adományoz a listájára felvett helyszíneknek, akik – az Oscar-díjas filmszínészekhez hasonlóan – dicső-ségük fényétől válnak értékesebbé, de csak a turizmus segítségével lesznek képesek természeti és épített értékeiket gazdaságilag is hasznosítani. A turizmus lehetősége és felelőssége, hogy elősegítse a helyszínek védelmét, jövedelmet biztosítva a fenntartásukhoz, támogatja a tradíciók, szokások élővé tételét és fennmaradását növelve a kulturális kínálatot, biztosítva a múlt megismerését, értékelését.

Minden kulturális és természeti vonzeróval rendelkező helyszín alapvető érdeke tehát, hogy a települést felkereső vendégeket a leghatékonyabb módon informálja nevezetességeikről, a vendégek rendelkezésére álló szolgáltatá-

sokról. Ezt a célt szolgálják például a látogatók szóbeli tájékoztatását, informatív kiadványokkal való ellátását biztosító, a szervezést elősegítő utazási irodák, a média hirdetései, a helyszíni tájékoztatás eszközei. Ezek metszetei határozzák meg a turisztikai vonzerő pénzügyi helyzetét, az információáramlás hatékonyságát, a termékek színvonalát. A rendszer kialakításához nélkülözhetetlen az összes szereplő bevonása és részvétele. Miután igen sokan vesznek részt a folyamatban, az értékelés és tervezés érdekében szükséges a kereszthatások vizsgálata, vagyis az, hogy mely közreműködőnek van generátor, megtartó vagy kioltó hatása.

A turizmus Magyarország gazdaságában fontos szerepet tölt be. A COVID-ot megelőzően lassú növekedés volt tapasztalható, viszont nagyon elgondolkodtató egyrészt az átlagosan rövid tartózkodási idő, másrészt, hogy csaknem mindenki európai utazó. Ez két problémát vet fel: műemlékekben, gyönyörű tájakban, múzeumokban, várakban gazdag országunk látnivalói, hagyományosan híres gasztronómiája és borvidékei miért nem tudják legalább néhány napra itt tartani a vendégeket? A másik kérdés – és ez már az internetes tájékoztatás körébe tartozik – melyre inkább lehet válaszolni az, hogy miért nem jut el a hírünk a tengeren túlra is?

A bevételek összetételét illetően a legtöbb esetben megállapítható, hogy a kulturális programokból befolyt összegek a turisztikai bevételek szinte elhanyagolható részét képezik, azok nagy százaléka az igénybe vett szolgáltatásokból származik. Azonban, ha az adott hely nem rendelkezne mindazokkal a kulturális értékekkel, amelyek fő látványosságait, és az utazásszervezők számára a névleges desztinációt jelentik, a turizusból származó bevételek a jelenlegi szint töredékére zsugorodhatnak, tehát összességében a kulturális szféra teremti meg a turizmus alapját. Ez a jelenség bizonyítja, hogy a különböző területek elválaszthatatlanok egymástól, értékeik összekapcsolódnak.

Már az előbbieken is szó esett a tájékoztatás, ismeretszerzés, no meg az örökségek gazdasági életbe történő bekapcsolódása kapcsán a turizmus érték-megőrző, értékátadó funkciójáról, hiszen ezek az utazások is hozzájárulnak az ismeretek terjesztéséhez, ezáltal egy örökségi elem eszmei vagy fizikai fennmaradásához, virtuális megőrzéséhez és kommunikációs szempontból is rendkívül gazdag területet jelentenek. Azonban nemcsak a külföldi turisták miatt fontos a világörökség fogalmának a tudatosítása és propagálása, hanem legalább ilyen lényeges eszköz a hazai lakosság környezettudatosságának a fejlesztésére is. A turizmus számára ők is célközönségnek számítanak, hiszen

számukra az alpműveltség és nemzeti identitás részét képezi örökségeink megőrzése és ismerete. A turizmusnak ezt a fajta „ismeretterjesztést” is fel kell vállalnia, méghozzá tudatosan. Az örökségi helyszínek szerepe napjainkban kiemelten fontos, hiszen egyre gyakrabban válnak desztinációs célpontokká. Az örökség megóvásával, létesítménygazdálkodásával foglalkozó szervezetekre ugyanakkor két oldalról is nagy nyomás helyeződik: egyszerre kell ellátniuk a hagyományos értékőrzési feladatokat, ugyanakkor az örökségek közönség számára történő bemutatását. Helyes alkalmazási módszerekkel az utóbbi segítségét lehet az előbbi hasznára fordítani. Az örökségturizmus jelentőségének növekedése révén egyes örökségi helyszíneken egyre nagyobb számú látogató jelentkezik, és ez jelentős bevétel növekedést tud előidézni. Mindezt a helyszíneken hosszú távú tervezésre van szükség mind a védett objektumok, mind pedig a kezelt, de védelem alá nem tartozó tárgyakkal, helyekkel, emberekkel kapcsolatban. Nem hagyható figyelmen kívül az épületek, tárgyak, természeti képződmények, nyelv, népszokások, zene, tánc folyamatos változása, fejlődése, mely magával vonja a bemutatások módosítását, modernizálását.

Ebben a változó, dinamikus világban muszáj rendet tartani, rendszereket kialakítani. Elsődleges célunk a jelen állapot rögzítése annak érdekében, hogy a már említett adatbázis létrejöhessen, és így a fenntartók szakszerűen gondozhassák örökségeinket, a megóvás megfelelő időben, megfelelő eszközökkel, befektetéssel szakszerű és a szükséges igényeknek megfelelő legyen. Csak ilyen módon lehet hosszú távon az emberekkel megismertetni környezetüket. Csak így tudjuk elérni, hogy kellő módon megbecsüljék az őket körülvevő értékes világot, és át tudják adni mind az odalátogató kortársaknak, mind az utókornak. A hagyományörzés és korszerű állag-megóvás folyamatosága csak bizonyos pénzügyi stabilitás esetén valósítható meg. Ilyen körülmények közt meg lehet teremteni kiállítások, események, rendszeresen ismétlődő rendezvények sorozatát, melyek korszerű eszköz-zökkel tényleges élményt tudnak nyújtani a látogatóknak, és ezáltal a helyszín már valóságos vonzerővel szerepelhetnek a turisztikai kínálatban. Így alakítható ki a területről, régióról egy olyan folyamatosan meglévő, stabil imázs, amelyre a regionális fejlesztés, az utazásszervezők is biztosan számíthatnak. A fejlesztések kialakításához elengedhetetlen a szereplők közötti pénzügyi- és akciótervek összehangolása. Ehhez elemezni kell a helyszín jogi és gazdasági kereteit, lehetőségeit, a rendelkezésre álló emberi erőforrásokat, turista fogadóképességet, a fenntartható fejlesztés mértékét, irányait, a minőség

javításának, illetve megtartásának feltételeit. A helyi adottságokkal összhangban kell a regionális fejlesztéseket, beruházásokat végezni. Az örökségcentrikus, de ugyanakkor hosszútávon jövedelmező fejlődés csak egy adott terület egyeztetett eredménye lehet. Ebbe beletartozik a versenyképesség növelése, hatékony külső és belső marketing, különböző ágazatok közötti kooperáció létrehozása és működtetése, a szinergikus hatások kihasználása. Az információáramlás folyamatos biztosítása révén a desztinációmenedzsment optimalizálható a bel- és külföldi piacon érdekelttek között.

Az örökség, az oktatás, a kultúra, a turizmus, a környezetvédelem, a gazdaság, mind egymásra épülő és egymással összefüggő fogalmak, melyek vizsgálatából egyértelműen kitűnik, hogy a helyszínek, a településeknek meghatározó szerepük van a fentiek kialakításában. Feladatuk többért:

- Az örökségi elemek ismeretének helyi tudatosítása – mi az, ami a helyi lakosság identitását meghatározza, miért fontos ezek megőrzése, és átadása a következő generáció részére.
- Kapcsolódó helyi kulturális attribútumok feltárása – a bemutatóhelyek, kiállítások, múzeumok mai követelményeinek figyelembe vételével (erre részben vonatkozik a szellemi örökségekkel kapcsolatos leírás illetve a műszaki fejlesztések, mint kamerák, mobilkészülékek stb. ilyen területen történő használatának ugrásszerű fejlődése).
- Az értéklánc vízió kialakításában részvétel – a hagyományok, legendák, hősök történetei, azok megelevenítése hozzájárul a turisztikai vonzerő kialakításához (sőt van olyan horvátországi példa, ahol egy településhez maguk alakították ki a legendát, hogy bekapcsolják a turisztikai vérkeringésbe).
- Az értéklánc koordináció – a felépített kapcsolatrendszeren belül az egyes elemek módosulását követni kell, illetve tervezéssel kell az fenntartható turizmus feltételeit megteremteni, és ehhez a különböző területek együttműködésére van szükség.

Egy dolog azonban nyilvánvaló: az ismeretszerzés alapja közvetlen környezetünk ismerete, szeretete, tudatos megóvása, amelyhez nélkülözhetetlen a kommunikáció a különböző területek között annak érdekében, hogy kis bolygónk és az ott elért nem kis vívmányok életben maradjanak. Életben maradnak, ha az ismeretátadás, az oktatás jól működik, és a generációk átadják egymásnak az tudást a környezetükről, életükről, a helyhez kötődően kialakuló hagyományaikról, melyek az egyes közösségekhez kötődnek.

„A turizmus helyi társadalomra gyakorolt pozitív hatása többek között, hogy növelheti szűkebb környezetük erőforrásainak megbecsülését. A turizmus, kedvezően hat a munkaerő piaci helyzetre is: hozzájárul a munkahelyteremtéshez, növekszik az iskolázottság és a nyelvismeret, végső soron pedig növekszik az életszínvonal. A turizmus az épített értékek hasznosításával elősegíti azok védelmét, jövedelmet biztosít a fenntartásukhoz. Elősegíti a tradíciók, szokások élővé tételét és fennmaradását, növeli a kulturális kínálatot, egy jó értelemben vett büszkeséget alakíthat ki az emberekben.” (MTH, 2005) Az örökségturizmus jelentőségének növekedése miatt egyes örökségi helyszínekre egyre nagyobb látogatószám jellemző, amely egyben azzal is jár, hogy a védett objektumok növekvő környezeti terhelésnek vannak kitéve, de nagyobb a lopás és az emberi károkozás veszélye is. Jelentős eszközállomány fekszik a létesítményekben, amelynek fenntartása és a felújítása hosszú távon komoly költségekkel jár.

Az iparosodás, urbanizáció, a migrációk, a környezetszennyezések, beleértve a tömegturizmust, mind a modern kor folyamatai, melyek veszélyt jelentenek életmódunkra és kreativitásunkra, vagyis az átadható világunkra. Számos nemzetközi közösség azt tűzte ki céljául, hogy határozottan fellépjenek a kulturális sokszínűséget megszüntető uniformizmus ellen, és megőriznék népük kollektív emlékezetét. A környezeti kihívásokkal szemben is fellépnek, ezért szakszerű, gyors, szervezett működést, pontosan tisztázott feladatokat és környezetet kívánnak létrehozni, amely javítja a védelem minőségét és költséghatékonyabb működéshez vezet. Az előbbieken már szó esett az örökségvédelem gazdasági és kulturális integrációjáról, melyet a mostanában rendkívül népszerű és gyorsan fejlődő hálózattudomány oldaláról is vizsgálunk. A hálózati tulajdonságok számos eleme működik a minket körülvevő térhálózatokban. A harmonikus környezet egy olyan kicsiny világ mely számos hosszú távú kapcsolatot tartalmaz elemei (táj, épület, tárgy, emberek, hagyományok, zene, tánc, nyelv) között. Az információk és a tudás megosztásának technológiai fejlesztése során visszakanyarodnak a kutatók az Emberhez, az emberi agy fogalom- és jelentésképző funkcióihoz, ugyanakkor felhasználják a számítógép adta, szinte korlátlan mennyiségű adat használatát megengedő lehetőséget.

Összefoglalás

A látogatások potenciális előnye a fogadó helyszínek számára, hogy bevételt generálnak, amelyből karbantartást, új beszerzéseket, tájékoztató anyagokat stb. lehet finanszírozni. A tudomány és a kutatás is profitálhat a dokumentációk fejlesztéséből. A turisták számának növekedése más gazdasági ágazatokat is érint, amelyről már az előzőekben szó esett: szállodák, éttermek, más közelben lévő műemlékek, kereskedelmi egységek. Bemutattuk azt is, hogy a tudomány és a gazdaság is közvetlen kapcsolódik a turizmus bevételeihez akár csak a műemlékvédelem. A különböző ágazatok együttműködése esetén kölcsönösen tudják egymás haladását támogatni, és eredményeiket kölcsönösen felhasználhatják, így előnyük származik a közös munkákból. Ez így leírva természetesen egyszerűnek látszik, idealista elképzelésnek is tartható, de számos nemzetközi szervezet és helyszín példája igazolja, hogy a tudományos kutatások, a műemlékvédelem, a tulajdonosok/kezelők együttműködése megvalósítható, és eredményképpen tudás- és ismeretátadás segítségével mind a turisták, mind a következő generációk számára átadhatók lesznek múltunk megtekinthető, megtanulható kincsei.

Irodalomjegyzék:

Albert, M. T., Prodan, A., & Schmitt, T. M. (eds.) (2022). “50 Years World Heritage Convention” to be published by Springer’s Series Heritage Studies

Bassa L. (2017): *Az oktatás szerepe az örökségmegőrzés és identitás kapcsolatának kialakításában* (The role of education in the establishment of the relationship between heritage preservation and identity) – „Szellemi kulturális örökség – kutatási eredmények hasznosulása az örökségvédelem folyamatában: elméletek és gyakorlatok” Szabadtéri Néprajzi Múzeum Tudományos Konferenciája, Szentendre

Csépe V., Győri M., & Ragó A. (2008). *Általános pszichológia 2. Tanulás – emlékezés – tudás*, Osiris Kiadó

Horváth A. (2008). Újszerű turizmuskutatás társadalom és gazdaság – „Új trendek és kihívások” Tudományos konferencia, Baja

Jelincic, D., & Mansfeld, Y. (2019). *Creating and Managing Experiences in Cultural Tourism* World Scientific, (incl: Lia Bassa: New Tools for Museums and Sites in Gaining the Young Generation for Tourism)

Kiss F. (2012). *Tudásközösség – a hagyományörzés legősibb és legkorszerűbb formája*. In: Noszkay Erzsébet: *Tudásból várat... Tudásmenedzsment elméleti és módszertani megközelítésben*, NOMEN & B Bt. pp. 136-141.

MTH (2005). Nemzeti turizmusfejlesztési stratégia 2005-2013. *Magyar Turisztikai Hivatal*, 2005. augusztus 9. <http://20102014.kormany.hu/download/4/5c/20000/NemzetiTurizmusfejlesztésiStrategia.pdf>

Paládi-K. A.(2015): *A nemzeti kulturális örökség fogalma, tárgya örökség, hagyomány, néprajz*, mta.hu/fileadmin/news/files/000586_paladi.rtf, 2015. augusztus 21.

Puczko L., & Rátz T. (2011). *Az attrakciótól az élményig – A látogatómenedzsment módszerei*, Akadémiai Kiadó

Sziva I., Bassa L. (2017): *World Heritage Sites through the Eyes of New Tourists – Who Cares about World Heritage Brand in Budapest?* *Alma Tourism* vol. 8, n. 7, Special Issue: Beyond the Great Beauty: Rescaling Heritage and Tourism: <https://almatourism.unibo.it/issue/view/614>

UNTWO (2011). Az UNWTO Hágai Nyilatkozata 1989 *Turizmus és közlekedés Pécsi Tudományegyetem* file:///C:/Users/Documents/Publications/WTO%20The%20Hague%20Declaration%201989.pdf

<http://whc.unesco.org/en>

<https://en.unesco.org/creativity/>

<https://ich.unesco.org/en/>

http://szellemikulturalisorokseg.hu/index0.php?name=fl_szko

<https://www.quaibrantly.fr/en/collections/all-collections/history-of-the-collections/>

4.9. A „LEAVE NO TRACE” FILOZÓFIA HAZAI ALKALMAZÁSA

Czibula György, Raffai Csilla

„Védelmazzük és élvezzük együtt természetes világunkat!”

A probléma meghatározása

A védett természeti területek kezelői napjainkban komoly problémával küzdenek. Alapvető érdekük, hogy növeljék bevételeiket annak érdekében, hogy képesek legyenek ellátni természetvédelmi feladataikat, fedezni tudják működési költségeiket, és fejlesztési forrásokhoz jussanak. Az ökoturizmus egyre népszerűbbé válásával a bevételek növelésének egyik lehetséges módja a látogató létszám növelése. Az emelkedő látogató létszám viszont egyúttal azt is jelenti, hogy az érzékeny természeti területeket önkéntelenül is nagyobb károkozásnak teszik ki, s ez akár az élőhelyek közvetlen leromlásához is vezethet. A látogatók közül ugyanis kevesen vannak tisztában az adott terület érzékenységgel, természeti értékével és sérülékenységgel, így a látogatásuk által okozott zavar és károk mértékét sem tudják felmérni. A legtöbb problémát azok a látogatók okozzák, akik szándékosan nem tartják be az adott területen érvényes írott vagy íratlan szabályokat. A védett természeti területek kezelői ezért a védelmi szempontokat szem előtt tartva kénytelenek térben vagy időben korlátozni a nyújtott szolgáltatásokat. Mindemelletl igyekeznek fenntartani a látogatói élmény magas minőségét és ügyelnek arra is, hogy a látogatók szabadon igénybe vehessék az időben vagy térben lehatárolt szolgáltatásokat.

A Leave No Trace (Ne hagyj nyomot!) filozófia kialakulásának története

A természetéről való gondoskodást és felelősségvállalást célul kitűző Leave No Trace (LNT) filozófia alap gondolata az 1960-as és 1970-es évekre nyúlik vissza, amikor világszerte, s így az Egyesült Államokban is erőteljesen megnőtt az érdeklődés a szabadterei rekreáció iránt. A turisztikai kiegészítőket gyártók és kereskedők gyorsan reagáltak a kereslet bővülésére, és sorra jelentek meg a szabadidőtöltéshez szükséges eszközök: kemping gázfőzők, hálósáskók, sátrak. Mivel az Egyesült Államokban egyre több látogató kereste fel a nemzeti parkokat, a szövetségi Erdészeti Szolgálat (US Forest Service),

a Földvagyon Kezelő Hivatallal (Bureau of Land Management) és a Nemzeti Park Szolgálattal (National Park Service) karöltve megkezdte a gyalogos természetjárók képzését a nemzeti park látogatása és a parkban végzett tevékenységek (pl. kempingezés) által okozott negatív környezeti hatások visszaszorítása érdekében. A három hivatal 1987-ben megjelent tájékoztató füzetében a „Leave No Trace Land Ethics” („Ne Hagyj Nyomot Etikus Földhasználat”) címet viselte (Marion-Reid, 2001).

1990-re a Leave No Trace nemzeti oktatási program szintjére emelkedett az Egyesült Államokban. A gyalogos természetjárók környezetre gyakorolt hatásának minimalizálását célzó tudományos alapú, szövetségi szinten alkalmazható oktatási és képzési programját az Erdészeti Szolgálat megbízásából a Nemzeti Szabadtéri Vezetőképző (National Outdoor Leadership School) dolgozta ki. A programhoz 1993-ban csatlakozott a Földvagyon Kezelő Hivatal, majd 1994-ben a Nemzeti Park Szolgálat valamint a szövetségi Hal- és Vadvédelmi Szolgálat is (Marion-Reid, 2001). Az 1993-ban megrendezett Szabadtéri Rekreáció Csúcstalálkozón résztvevő kormányzati és non-profit szervezetek elhatározásából pedig egy évvel később megalakult a mai Leave No Trace Központ az Etikus Szabadtéri Időtöltésért elődjének számító, s a tényleges oktatási, képzési és kutatási tevékenységet végző non-profit szervezet. Utóbbi nemzetközi jelentőségére jellemző, hogy munkájának hatóköre mára jóval túlnőtt az Egyesült Államok területén. A lentebb felsorolt hét alapelv érvényesítése érdekében világszerte együtt dolgozik nemzeti földvagyon kezelő szervezetekkel, szabadtéri időtöltésben érdekelt piaci szereplőkkel, környezetvédelemben érdekelt nonprofit szervezetekkel, és fiatalokat segítő csoportokkal egyaránt.

A Leave No Trace hét alapelve

A Leave No Trace hét alapelve könnyen érthető keretet ad a minimális hatásokat célzó jó gyakorlatokhoz. Bár a Leave No Trace gyökerei a vidéki környezetbe nyúlnak vissza, az alapelveket úgy alakították ki, hogy bárhol alkalmazhatók legyenek: a távoli vadon területektől a helyi parkokig, sőt akár a saját környezetünkben is. A hét alapelv szinte minden szabadidős tevékenységre alkalmazható. Mindegyik alapelv egy adott témát fed le, és részletes információt nyújt a hatások minimalizálásához (1. melléklet).

- Tervezz előre és készülj fel!
- Kemény felületen túrázz és verj sártratl!

- A hulladékot helyezd megfelelő helyre!
- Hagyj mindent úgy, ahogy találsz!
- Minimalizáld a a tábornútás hatását!
- Tiszteld a vadon élő állatokat!
- Legyél tekintettel a többi látogatóra!

A Leave No Trace filozófia hazai alkalmazása (esettanulmány)

A Leave No Trace filozófia meghatározásánál kitértünk arra, hogy a probléma a természeti területek túllátogatásával összefüggésben keletkezik, tehát a népszerű ökoturisztikai ágak érintettsége a meghatározó. Ahogy a fejezetben is láthattuk, korunk legnagyobb népszerűségnek örvendő ökoturisztikai területe a geoturizmus, így nem véletlen, hogy esettanulmányunkat is egy geoturisztikai projektre alapoztuk.

Az Interreg Duna Transznacionális Együttműködési Program társfinanszírozásával 2,5 éves időtartamú, mindösszesen 14 partner együttműködésén alapuló geoturisztikai projekt zajlott 2017. január és 2019. december között. A projekt során a partnerszervezetek (köztük a magyar Bakony-Balaton UNESCO Globális Geopark) közös stratégiát dolgoztak ki a turizmusból fakadó környezeti terhek kezelésére, amely alapján együttműködnek gazdag földtani örökségük újszerű bemutatásában, innovatív geoturisztikai termékek kialakításában és egy közös marketingstratégia kidolgozásában. A partnerek tapasztalatok megosztását, pilot geoturisztikai termékek és új bemutatási módszerek kidolgozását látták szükségesnek a helyi lakosság bekapcsolódásának, illetve a geopark menedzsment-kapacitásának erősítéséhez és a minőségi szakadék csökkentéséhez a dunai és más EU geoparkok között.

A projekt 3. munkacsomagjában a partnerek összegyűjtötték azokat a rekreációs tevékenységeket, amelyek problémát okozhatnak, meghatározták az okozott környezetvédelmi/természetvédelmi kárt, majd intézkedéseket és egy közös stratégiát dolgoztak ki a károk enyhítésére vagy megelőzésére. A stratégiát felhasználva továbbá, a partnerek ajánlásokat dolgoztak ki a helyi lakosok, a látogatók és a befektetők számára.

A munka során a partnerek áttekintették saját jogi szabályozásukat, majd a workshopokon feltárták azok hiányosságait, továbbá meghatározták azokat az elemeket, amelyek megoszthatók a partnerekkel. A vezető partner (Idrija

UNESCO Global Geopark, Szlovénia) a munkát segítő, általános irodalmakat adott közre a témában, melyből a partnerek dolgozhattak.

A projekt egyik végterméke a magyar partner számára az „Ajánlások a Bakony-Balaton UNESCO Globális Geopark területén alkalmazandó szabályozásokra a helyi lakosok, a látogatók és a beruházók számára a geodiverzitás fenntartható használata terén” (2019) című dokumentum volt. Az ajánlások hazai viszonyokra történő adaptálását a geopark megbízásából Czibula György geotúra-vezető végezte el. Raffai Csilla turisztikai tanácsadóként támogatta a szakmai munkát.

Ebben a gyakorlati fejezetben a hazai nemzeti parkok, geoparkok látogatói számára megfogalmazott ajánlásokat soroljuk fel. Először az általános irányelveket, majd az egyes tevékenységek gyakorlása során fontos szempontokkal ismerkedünk meg. Minden esetben az élő és élettelen környezet megőrzésére összpontosítottunk, úgy hogy a látogatók élményszerzése se csorbuljon.

1. Általános irányelvek

- Ne változtassuk meg a természeti környezetet, hagyjunk mindent a helyén (kövek, sziklák, növények stb.)!
- A geoparkok szabadon látogathatók és bejárhatók mindaddig, amíg az nem sérti a (magán)tulajdonhoz fűződő jogokat (amennyiben szükséges, a projekt partner térképen jelöli meg a szabadon bejárható területeket)!
- A geopark területén lévő védett természeti területeken, értékes természeti területeken tilos letérni a kijelölt ösvényről/útvonalról!
- A geopark területén a vadászat, a horgászat és a különböző állatok begyűjtése csak a vonatkozó ágazati jogszabályok szerint történhet!
- Tilos a talajok, az élővizek és a levegő közvetlen szennyezése, valamint tilos a szemét és egyéb hulladék hátrahagyása, ill. a környezetben maradandó változását okozni.
- Tilos a szükségtelen zajongás!
- A kutyát vezessük pórázon, vagy hagyjuk otthon! Szedjük fel, csomagoljuk el, esetleg ássuk el a kutyaürüléket!
- Vásároljunk helyi termékeket és szolgáltatásokat!
- Tartsuk be a geopark személyzetének, valamint a természet-védelmi őrszolgálat utasításait!
- Figyeljük a vadvilágot kellő távolságból, a vadállatok etetése tilos!

- A vadvilág megfigyelésére a legjobb a távcső, a látcső, a teleszkóp lencse.
- A legtöbb nagytestű állat napnyugtakor és hajnalban aktív. Lehetőleg nappal túrázzunk!
- A madárfészkek fotózásához és a rezervátumokban történő fotózáshoz külön engedély kell.
- Tilos a nem őshonos állat és növényfajok betelepítése a geoparkba (pl. horgász élőcsali használatának tilalma).
- Tartsuk tiszteletben a geoparkban engedélyezett tevékenységeket (a tiltott tevékenységekhez kapcsolódó bírságokról a geopark ad tájékoztatást)!

1. ábra. Szentgáli Tiszafás – A kijelölt útról letérni tilos!

Forrás: Raffai Csilla

2. Az egyes ökoturisztikai tevékenységi területeken született ajánlások

Piknikezés és kempingezés

- Sátorazáskor részesítsük előnyben a kijelölt kempingező helyeket!
- Az érzékeny természeti területeken tilos a sátorzás!
- Ne károsítsuk a védett fajokat és élőhelyeket!
- Tartsuk be a hang és fényhatásokra vonatkozó éjszakai korlátozó-sokat!
- Ne verjünk szöveget a fákba, ne csúfítsuk el őket baltával vagy fűrészszel, ne hagyjunk ott rájuk kötözött kötelet!

- Ne hagyjunk őrizetlenül ételt, ételmaradékot és ételhulladékot (helyezzük el ezeket “róka-biztos” helyen, a szagokat jól záró tároló dobozban)!
- A környezetet ne károsítsuk, ne szemeteljünk!
- Tartsuk be a helyi és az országos, tűzgyújtási tilalmakat, szélben ne rakjunk tüzet!
- Tilos a sátrat körbeárkolni!
- Ne gyűjtsünk növényeket vagy mohát fekhelyünk kipárnázására!
- Ha sziklával pányvázunk ki a sátrat, távozáskor tegyük vissza őket.
- Használjunk egy jó sátrat, és ne a természetben fellelhető anyagok-ból próbáljunk magunknak bivatort készíteni!
- Ne vágjunk le ágakat fekhely, ülőhely stb. gyanánt!
- Ha mosásra vagy mosogatásra kerül a sor, lehetőleg ne használjunk mosó- és mosogatószert! Az alapos öblítés (mosogatásnál meleg vízzel) megteszi, távol a forrásoktól.

Az **Interreg Duna Transznacionális Együttműködési Program** projekt résztvevői az alapelveket bemutató képregényt készítették. A képregény egyes kockái valódi, érzékeny problémákra világítanak rá érthető, személetes módon. A 2. ábra képkockája a források jelentőségéről szól. A forrásvíz tele van ásványi anyagokkal, fogyasztása egészséges. Ihsatz belőle, de gondoskodj....

2. ábra. Geosites in Geoparks Rare and Exceptional, 2018
 Forrás: Képregényrészlet- forrásvíz.

Tűzrakás

- A tűzifa gyűjtésével ne károsítsuk az élő növényzetet (kéreghántás, ágak letörése)!
- Csak a földön lévő, vékonyabb ágakat szabad tűzifaként összegyűjteni, amelyek kézzel eltörhetőek!
- Tilos a hulladék égetése!
- Az érzékeny területeken tilos a tűzrakás ill. tilos a folyópartokon, tópartokon!
- Ne rakjunk feleslegesen nagy tüzet és a fát teljesen égessük el. Mielőtt távozzunk, öntsük le a hamut vízzel és oszlassuk el a tűzrakóhelyen!
- Ha nem szükséges, ne rakjunk tüzet, használjunk más alternatívát (lámpák, főzőszettek stb.)!

Hulladék és szennyvíz

- Minden keletkező szemetet vigyünk magunkkal, ne égessük el!
- Használjuk a nyilvános WC-ket. Terepen ássunk egy fél arasznyi mélyedést, és ebbe végezzük el a dolgunkat!
- A szennyvízből minden ételmaradékot szűrjük ki, és ezt külön csomagoljuk el a többi szeméttel!
- A szűrt szennyvizet („szürke víz”) elegendően nagy területen locsoljuk ki, minimum 60 méterre a forrásoktól!

S. ábra: Erdei hulladéktároló

Forrás: Raffai Csilla

Túrázás, gyaloglás, futás

- A túraútvonalakon gyalogosan és futva lehet közlekedni, tilos a talaj, a növényzet és az állatvilág károsítása!
- Az útvonalakat csak saját felelősségre lehet használni (ugyanakkor a fenntartó felelős az útvonalak és az infrastruktúra karbantartásáért)!
- Ajánlott a vezetett túrákon való részvétel.
- Az útvonalakon csak a már kitaposott ösvényt vegyük igénybe, középen járva, sár vagy sziklák miatt ne térjünk le fel nem tört területre!

- Ne vágjuk le a kanyarokat az útvonalakon, a felújulás alatt lévő növényzetet és talajt kerüljük ki!
- Vezessük pórázon a kutyákat!
- Csak a szükséges mértékben zajongjunk és kerüljük a felesleges fényeket!

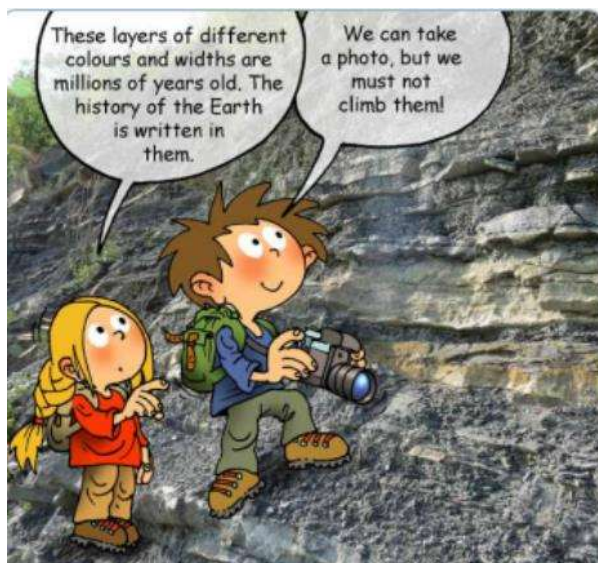
Sziklamászás

- Csak a regisztrált mászóútvonalakat használjuk (lásd képregény kocka, 4. ábra)!
- Legyünk figyelemmel a tilalmi időszakokra és területekre.
- Tartsuk be a különböző sziklamászó technikákra és felszerelésekre vonatkozó korlátozásokat! pl. a geoörökséget károsító “dry-tooling”¹ technika nem alkalmazható.
- A standok nem zavarhatják az állatvilágot (pl. nem gabalyodhatnak bele az állatok a kötelekbe).
- Tartsuk be az napi mászók számára vonatkozó korlátozást az érzékeny és a népszerű helyeken.
- Sziklát mászni csak saját felelősségre lehet.

Gépjárművek

- Gépjármű használata a természeti területeken tilos!
- Tartsuk be a helyi utakon érvényes közlekedési szabályokat!
- Off-road csak a terület tulajdonosának engedélyével történhet!
- Gépjárművel közlekedni csak az arra kijelölt és kiépített utakon lehet.
- Szervezett esemény ideje alatt tartsuk be a szervező utasításait!

¹ Nincs magyar megfelelője. Jégmászó eszközökkel (hágóvassal, jégcsákánnyal) történő sziklamászást jelent.

4. ábra. Geosites in Geoparks Rare and Exceptional, 2018.

Forrás: Képregényrészlet-sziklamászás

Hegyikerékpározás, downhill

- Kerékpározni csak az arra kijelölt úton lehet, downhillezni pedig csak az erre kijelölt pályán!
- Az érzékeny természeti területeken tartsuk be az esetleges korlátozásokat!
- Ne keresszünk élővizeket kerékpárral, szálljunk le!
- Tervezzük meg útvonalunkat indulás előtt, figyelembe véve a kijelölt utakat, korlátozásokat!
- Szervezett kerékpáros rendezvényen tartsuk be a szervezők utasításait!
- Tilos új nyomvonalak kialakítása, a természetes akadályok (pl. sziklák, tuskók) mozgatása, ne térjünk le a kijelölt útról!
- Kerüljük a farolást!
- Ésszel kerékpározzunk: mérjük fel a szükséges fékerőt és sebességet, így elkerülhetők a felesleges károkozások!
- A legkisebb károkozást szem előtt tartva, az úton középen haladjunk, ne kerüljük ki a saras részeket “szűz” terepen, hajtsunk át a sáron lassan! Csökkentsük az eróziót, a károkozást!

- Óvatosan és megfelelő sebességgel haladjunk, főként lefelé!
- Kerékpározás után tisztítsuk le a kerékpárt és a ruházatunkat, hogy ne legyünk idegen fajok terjesztője!
- Ha a kijelölt út több funkciós (pl. gyalogosok, lovasok, kerékpárosok egyidejű jelenléte előfordul), lassítsunk, adjuk tudtára a másíknak, hogy közeledünk, óvatosan kerüljük ki, akár szálljunk is le!
- Szándékosan ne zavarjuk a természeti környezetet (5. ábra)!
- Magánterületen csak engedéllyel közlekedjünk!
- Kis csoportban közlekedjünk (max. 5 fő) a kisebb zavarás miatt!

5. ábra. Az erdei viselkedés szabályai
 Forrás: Raffai Csilla

1. melléklet: LNT plakát

THE LEAVE NO TRACE SEVEN PRINCIPLES

-

1 PLAN AHEAD AND PREPARE

Know the regulations and special concerns for the area you'll visit. Prepare for extreme weather, hazards, and emergencies. Schedule your trip to avoid times of high use. Visit in small groups when possible. Consider splitting larger groups into smaller groups. Repackage food to minimize waste. Use a map and compass to eliminate the use of marking paint, rock cairns or flagging.
-

2 TRAVEL AND CAMP ON DURABLE SURFACES

Durable surfaces include established trails and campsites, rock, gravel, dry grasses or snow. Protect riparian areas by camping at least 200 feet from lakes and streams. Good campsites are found, not made. Altering a site is not necessary. In popular areas: Concentrate use on existing trails and campsites. Walk single file in the middle of the trail, even when wet or muddy. Keep campsites small. Focus activity in areas where vegetation is absent. In pristine areas: Disperse use to prevent the creation of campsites and trails. Avoid places where impacts are just beginning.
-

3 DISPOSE OF WASTE PROPERLY

Pack it in, pack it out. Inspect your campsite and rest areas for trash or spilled foods. Pack out all trash, leftover food and litter. Deposit solid human waste in catholes dug 6 to 8 inches deep, at least 200 feet from water, camp and trails. Cover and disguise the cathole when finished. Pack out toilet paper and hygiene products. To wash yourself or your dishes, carry water 200 feet away from streams or lakes and use small amounts of biodegradable soap. Scatter strained dishwater.
-

4 LEAVE WHAT YOU FIND

Preserve the past: examine, but do not touch cultural or historic structures and artifacts. Leave rocks, plants and other natural objects as you find them. Avoid introducing or transporting non-native species. Do not build structures, furniture, or dig trenches.
-

5 MINIMIZE CAMPFIRE IMPACTS

Campfires can cause lasting impacts to the backcountry. Use a lightweight stove for cooking and enjoy a candle lantern for light. Where fires are permitted, use established fire rings, fire pans, or mound fires. Keep fires small. Only use sticks from the ground that can be broken by hand. Burn all wood and coals to ash, put out campfires completely, then scatter cool ashes.
-

6 RESPECT WILDLIFE

Observe wildlife from a distance. Do not follow or approach them. Never feed animals. Feeding wildlife damages their health, alters natural behaviors, and exposes them to predators and other dangers. Protect wildlife and your food by storing rations and trash securely. Control pets at all times, or leave them at home. Avoid wildlife during sensitive times: mating, nesting, raising young, or winter.
-

7 BE CONSIDERATE OF OTHER VISITORS

Respect other visitors and protect the quality of their experience. Be courteous. Yield to other users on the trail. Step to the downhill side of the trail when encountering pack stock. Take breaks and camp away from trails and other visitors. Let nature's sounds prevail. Avoid loud voices and noises.

©2017 EARTH RIVER SUP

Forrás: Earth River Sup, 2017

Irodalomjegyzék

Ajánlások a Bakony–Balaton Unesco Globális Geopark területén alkalmazandó szabályokra, a helyi lakosok, a látogatók és a beruházók számára, a geodiverzitás fenntartható használata terén (2019) http://www.geopark.hu/doc/Danube_GeoTour_ajanlasok.pdf

Geosites in Geoparks Rare and Excetional (2018) http://www.geopark.hu/images/DunaiGeoT%C3%BARA_Projekt/GEOSITES_in_Danube_Geoparks.pdf

Leave No Trace alapelvek (<https://Int.org/learn/7-principles>)

North American Outdoor Skills & Ethics Booklet <https://Int.org/sites/default/files/NA.pdf>

Leave No Trace Principles Tri-fold Brochure https://Int.org/sites/default/files/PrinciplesTrifold2015_0.pdf

Concepts and Plans for Teaching Leave No Trace Principles <https://Int.org/teach/concepts-and-plans-teaching-leave-no-trace>

Leave No Trace for the Appalachian Trail <https://Int.org/sites/default/files/LeaveNoTraceAppalachianTrail.pdf>

Leave No Trace for the Outdoor Workplace — Information for Land Managers <https://Int.org/teach/leave-no-trace-outdoor-workplace>

Leave No Trace Information for Winter Recreation <https://Int.org/teach/winter-recreation>

Leave No Trace Information for Llama Packing <https://Int.org/sites/default/files/LNTLlamas2004.PDF>

Leave No Trace Cell Phone Use Guidance <https://Int.org/teach/cell-phone-use-guidance>

Leave No Trace Group Use Brochure <https://Int.org/sites/default/files/GroupUseBrochure.pdf>

Leave No Trace principles https://Int.org/sites/default/files/PrinciplesTrifold2015_0.pdf

Marion, Jeffrey L.; Reid, Scott E., 2001: Development of the United States Leave No Trace programme: A historical perspective, In: Enjoyment and

Understanding of the National Heritage, Papers read at the 9th Scottish National Heritage Conference. Edinburgh: The Stationery Office, Ltd. Letöltve 2022. január 3-án innen: <https://pubs.er.usgs.gov/publication/5211189>

4.10. LASSÚ TURIZMUS

Szőke Tünde Mónika

Történeti áttekintés

A **lassú turizmus** egy viszonylag új, de divatos területe a hazai turizmusnak, a szakirodalom már itthon is 2007-től foglalkozik vele. A slow (lassú) mozgalmak az 1980-as években törtek utat: először a slow food (komótos étkezés) jelent meg Olaszországban. 1986-ban Carlo Petrini olasz újságíró és egy aktivistákból álló csapat tüntetést szervezett Rómában a gyorséttermek ellen, az olasz vendéglők védelmében. (Slow Food, 2021)

Ezt követte a citta slow (élhető város) mozgalom, szintén Olaszországban, 1999-ben. Paolo Saturnini, Greve in Chianti (Toszkána) polgármestere indította el a Cittaslow (Slow City) mozgalmat. A mozgalom célja, hogy a Slow Food filozófiáját a helyi közösségekre, a városok önkormányzatára is kiterjessze, annak érdekében, hogy a lakosság életminőségét javítsák. Célja volt ezt a mozgalmat az egész országban elterjeszteni (Citta Slow, 2021).

Az élhető város mozgalom az 50 ezer alatti lakosságú városokat célozza, szigorú feltételekhez kötött, a 72 kritérium felét kell teljesíteni a városnak. Jelenleg 38 országban 282 tagja van, Magyarországon csak Hódmezővásárhely (Citta Slow, 2021).

Lassulás jelentősége

A felgyorsult (COVID-19 előtti) világban, a globalizáció hatására egyre nagyobb teret nyert a stressz, illetve az ebből fakadó betegségek. A lassulás nem véletlenül jelenik meg már az 1980-as évek végén, természetesen Olaszországban. A minőségi élet a megélt életet jelenti, az életminőséget ezen keresztül tudjuk javítani. Ez gyorsan nem megy. Emellett fontos területe a fenntarthatóság, a hagyományok megőrzése a jövő generációi számára.

Slow szó magyarosítása. Hogyan lehet magyarul jól mondani?

Nehéz a „slow” szót úgy fordítani magyarra, hogy ne legyen mögötte pejoratív értelem, mind a lassú, mind a komótos magában rejt valami negatív jelzöt. Ezért több hazai szerveződés is megtartotta a „slow” kifejezést.

C. Honore fogalmazza meg a lassú és a gyors jelentését: „A gyors azt jelenti: elfoglalt, kontrolláló, agresszív, kapkodó, analizáló, stresszes, felszínes, türelmetlen, aktív, mennyiségelevű a minőség rovására. A lassú, vagyis a slow pedig épp az ellenkezője: nyugodt, körültekintő, érzékeny, csendes, intuitív, nem kapkodó, türelmes, megfontolt, minőségelevű. Valódi és tartalmas kapcsolatokat alakít ki emberek és kultúrák között a munkában, az étkezésben, és élet minden területén. Paradoxnak tűnik, de a slow nem mindig jelent lassúságot. (Honoré, 2014, pp. 16-17).

Tehát, ha magyarosítani szeretnénk a slow szót, talán attól függően tudjuk megtenni, hogy melyik területtel foglalkozunk: a slow food-ra elfogadott a komótos étkezés, a slow city-re a lassú város, de sokkal inkább fenntartható, élhető városról beszélünk. A slow art lehet például minőségi, átélt művészet. De ennél mindegyik mozgalom jóval többet jelent.

Fogalmi rendszer: kulcsfogalmak

Slow mozgalmak

A slow mozgalmak kapcsán megállapítható, hogy a kapcsolatok megteremtésére, újrateemtésére, a prioritások átgondolására, az „idő szűkösség” problémájának kezelésére törekcszenek. A stressz különböző betegségekhez vezet. A legtöbb lassú mozgalomban a kapcsolatokat keressük: magunkkal, egymással, a családdal, barátainkkal, az étellel, az itallal, a hellyel, ahol élünk. Ez azonban nem újkeletű, hisz a hagyományos kultúrákban ezek a kapcsolatok megvannak: együtt él a család, megtermelik a zöldségeket, gyümölcsöket, tartanak állatot, pl. tehenet, kecskét, és így elő tudják állítani a tejet, sajtot, vaját, tejszínt, vagy baromfit és egyéb haszonállatot. Az ételt együtt készítik el, elfogyasztják, és mindenki részt vesz a takarításban, mosogatásban. A felgyorsult élet meggyengítette ezeket a kapcsolatokat. A technológiai fejlődés segítségével a gépek felváltották a kétkzi munkát. Mindennek köszönhetően plusz idő áll rendelkezésünkre, amit arra használunk fel, hogy még elfoglaltabbak legyünk (Slow Movement, 2021).

A teljesség igénye nélkül bemutatásra kerül néhány slow fogalom: a slow food, a slow city, a slow school, a slow art, amelyek kapcsolhatóak a slow travel and tourism fogalmaihoz.

Slow Food, avagy komótos étkezés

A Slow Food International 1989-ben jött létre, egy alulról szerveződő szervezet. Célja, hogy a helyi étkezési kultúrák, hagyományok eltűnését megakadályozzák, ellensúlyozni kívánják a gyors életmód térnyerését. Fontos, hogy az emberek tisztában legyenek azzal, hogy az étel, amit fogyasztanak, honnan származik, tudják pontosan, hogy mit tartalmaz az, amit esznek, és az, hogy milyen élelmiszert választanak, a körülöttük lévő világra is hatással van. Ma már globális mozgalomról beszélünk, több mint 160 országban emberek millióit tömöríti, több ezer projektet érint, és azért dolgozik a szervezet, hogy a világ minden embere számára biztosítsa a jó (good), tiszta (clean) és tisztességes (fair) élelmiszerekhez való hozzáférést. (Slow Food, 2021)

„JÓ: minőségi, ízletes és egészséges élelmiszer.

TISZTA: olyan termelés, amely nem károsítja a környezetet.

FAIR, TISZTESSÉGES: elérhető árak a fogyasztók számára, valamint tisztességes feltételek és bérezés a termelők számára. (Slow Food, 2021),,

A Slow Food mozgalomnak jelenleg (2022) 160 országban 1500 asztaltársaság (convivia) a tagja

Slow City, az élhető város

A Slow City mozgalomhoz azon települések csatlakozását várják, amelyek azokat a vendégeket várják, akik kíváncsiak a régi időkre, a hagyományokra, az eredeti ízekre, az értékes műalkotásokra. A település legyen gazdag kézműves hagyományokban, karbantartott terekben, színházakban, üzletekben, kávézóknak, éttermeknek, érintetlen tájakban. (Citta Slow, 2021)

Amelyik település csatlakozni szeretne az együttműködéshez, annak el kell fogadni Slow Food irányelveit, dolgoznia kell a vendégszeretet fejlesztésén, a helyi környezet megóvásán.

„A városok minősítése **72 minőségi követelmény** szerint történik, amely 7 területen jelenik meg:

1. **Energia- és környezetvédelmi politika:** pl. parkok és zöld területek, megújuló energia, közlekedés, újrahasznosítás stb.
2. **Infrastruktúra-politika:** alternatív mobilitás, kerékpárutak, utcabútorok stb.

3. **A városi élet minőségére vonatkozó politika:** a peremterületek átminősítése és újrahaznosítása, városi kábelhálózat (optikai szálak, vezeték nélküli hálózatok) stb.
4. **Mezőgazdasági, turisztikai és kézműves politika:** GMO-k mezőgazdasági felhasználásának tiltása, a munkamódszerek és a hagyományos kézművesség felértékelése stb.
5. **Vendéglátással, tudatossággal és képzéssel kapcsolatos politika:** megfelelő fogadtatás, a gazdasági szereplők és a kereskedők tudatosságának növelése (az ajánlatok és a gyakorlatban alkalmazott árak átláthatósága, a tarifák átláthatósága) stb.
6. **Társadalmi kohézió:** fogyatékkal élők integrációja, szegénység, diszkriminált kisebbségek megszüntetése stb.
7. **Partnerség:** együttműködés más, pl. a természetes és hagyományos élelmiszereket népszerűsítő szervezetekkel stb.” (Citta Slow, 2021)

Tehát egy komplex, az élet szinte minden területét átfogó, érintő rendszerről van szó, melynek jelenleg (2022) 32 országban 282 város a tagja.

Slow travel és slow tourism

A lassú turizmus egyik első meghatározása szerint „A lassú turizmus egy olyan létrejövő koncepcionális keret, mely alternatívát nyújt a repüléssel és az autós utazással szemben, ezáltal az emberek lassabban érik el az adott desztinációt, hosszabb időt töltenek ott el, és a desztináción belül és kívül is kevesebbet, illetve rövidebben utaznak.” (Dickinson & Lumdson, 2010) in (Pécsek, 2019)

A lassú turizmusban résztvevők hosszabb ideig maradnak a területen, nyaralóházakat, apartmanokat, villákat választanak, és úgy élnek ott, mint otthon. Fontos, hogy a lassú utazásban részt vevő maga szerzi be az élelmiszert, lehetőség szerint egy helyi piacon, nap mint nap találkozik a helyi lakosokkal. A cél, hogy lassan, de alaposan felfedezze az utazó a települést, mélyüljön el az élményekben. Gyalogosan fedezi fel a közvetlen környezetét, kerékpárral a néhány kilométeres körzetet, és akár vonattal vagy autóval a tágabb környezetet. Nemcsak a főbb turisztikai látványosságokat látogatja meg, hanem a helyi életet, életvitelt fedezi fel, éli át. Fontos része az önkénteskedés is, például egy biofarmon, melynek neve wwoofing (willing work on organic farms – önkéntes munkások a biofarmokon). A másik elnevezés a voluntourism (önkéntes turizmus), ám ez esetben fejlődő

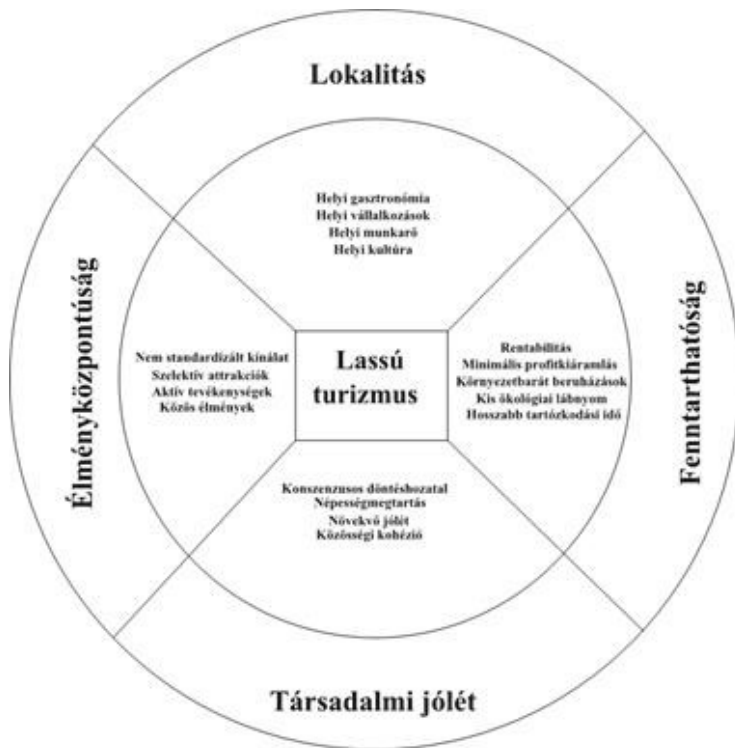
országokba utazva, és ott munkát vállalva segít az utazó, miközben megismeri a helyi kultúrát és a helyi embereket (Slow Movement, 2021).

Pécsek a témában végzett kutatása alapján több szerző munkáját feldolgozva az alábbi megállapítással él: „A **lassú turizmus** a felgyorsult társadalomra adott válaszként létrejövő lassú mozgalmak – a lassú étkezés, illetve a lassú városok – talaján indult. Előnye egyrészt, hogy mint turizmusfejlesztési alternatíva bármilyen terepen alkalmazható, akár nagyvárosi, akár vidéki környezetről van szó, továbbá alkalmazásával a turista és a helyi lakosság érdekei is könnyen közös platformra hozhatók. (Pécsek, 2019)”

A lassú turizmus modellje 4 alappillérén nyugszik Pécsek (2014) szerint (lásd 1. ábra):

1. **„Lokális”:** helyi gasztronómia, helyi vállalkozások, helyi munkaerő, helyi kultúra.
2. **Élményközpontúság:** nem sztenderdizált kínálat, szelektív attrakciók, aktív tevékenységek, közös élmények.
3. **Fenntarthatóság:** rentabilitás, minimális profitkiáramlás, környezetbarát beruházások, kis ökológiai lábnyom, hosszabb tartózkodási idő.
4. **Társadalmi jóllét:** konszenzusos döntéshozatal, népességmegtartás, növekvő jóllét, közösségi kohézió (Pécsek, 2014, pp. 3-9)”

A lassú turizmus a hazai szakirodalomban már megjelenik Töröcsik (2007) munkájában is, amelyben az úgynevezett LOHAS (Lifestyle of Health and Sustainability) fogyasztókat vizsgálja, és a turizmusban a „zöld életstílussal” azonosítja őket, mely a természetközeli utakban, az ismeretlen tájakkal való érintkezésben jelenik meg (Töröcsik, 2007), de ennél ma már jóval többet jelent ez a fogalom.

1. ábra: A lassú turizmus modellje
 Forrás: (Pécsek, 2014)

Lackova és Rogovska (2015) vizsgálja az elmúlt 30 év eredményeit, fogalmait a lassú témakörben. A fő kérdés itt is az, hogy a komótos étkezés és a lassú turizmus egyfajta alternatívája lehet-e a jelenlegi fenntarthatatlan fejlődésnek. Végül egy összegzést adnak a lassú turizmussal kapcsolatban, mely szerint a két fogalmat (lassú utazás és turizmus) többnyire egymás alternatívájaként alkalmazzák, de ezek nem azonosak. Az utazás esetében egyik pontból másik pontba eljutáshoz a közlekedés gyaloglásban, túrázásban, kerékpározásban merül ki, a légi közlekedés mindenképp kizárt. A lassú turizmus komplexebb, magában foglalja a kiszolgáló létesítményeket is (szállás esetében kisméretű vendégházak, étkezésnél a komótos étkezés elve érvényesül és cél a helyi

kultúra, a hagyományok megismerése), így a lassú utazást a szerzők a lassú turizmus részeként definiálják (Lackova & Rogovska, 2015).

Tehát a lassú turizmus a lassú mozgalmak alapelveit és filozófiáját veszi alapul, és tiszteletben tartja a helyi kultúrát, történelmet és a környezetet, valamint összeköti az embereket (Heitmann, et al., 2011), megjelenhet vidéki és városi környezetben is (Lowry & Lee, 2011).

A lassú turizmust nyújtó térségeknek a kiválóságokra kell törekedni, amiben megjelenik a jó pihenés érzése, a helyi kultúrában és természetben való elmélyülés, a komótos étkezés lehetősége (Meng & Choi, 2016), mindemellett meg kell tartani az eredetiséget, valódiságot, azért, hogy fenntartható módon működjön (Higgins-Desbiolles, 2018). Az biztos, és több kutató is alátámasztja, hogy a gasztroturizmus (vagy kulináris turizmus) és a lassú turizmus összekapcsolása egy jó irány, és mindkettő a vendég térségben tartózkodását növeli, szemben a globalizált fogyasztással (Chen & Huang, 2019), így növelhető a turisták költsége a térségben. Ezek által fokozható az összehatás mind a turizmusban, mind a helyi gazdaságban (Wondirad, et al., 2021), hiszen összekapcsolódik a helyi mezőgazdasággal, állattartással (Brandth & Haugen, 2011), természettel és a kultúrával.

Oh, Assaf és Baloglu (2014) kutatásukban a lassú turizmusban résztvevők céljai közé sorolják a revitalizálást (újra életre kel) és az önmegvalósítást (self-enrichment). Revitalizálás alatt a felfrissülést, feltöltődést értik, az önmegvalósítás alatt pedig az önmagunk felfedezését, ismereteink bővítését, az úticél jobb megértését és így mélyebb kapcsolódást, elköteleződést a területhez. Az utazó motivációja az önreflexió, az újdonságkeresés és a felfedezés, amelyek kapcsán gazdagíthatja magát az utazás alatt (Oh, et al., 2014), azonban itt nem csak a desztinációban töltött élmény számít, hanem maga az utazás és az utazási eszköz is (Losada & Mota, 2019).

A lassú turisták egyrészt a vallási és kulturális turizmusban vesznek részt, másrészt a helyi gasztronómiát próbálják ki, megismerve a termékek történetét, készítésének menetét. Megkóstolják a helyi borokat, helyi italokat, meglátogatják az agroturizmus szolgáltatóit, részt vesznek mezőgazdasági tevékenységekben. Felfedezik a helyi manufaktúrákat, megismerik a termékek előállításának menetét. Kirándulnak, túráznak, kerékpároznak, raftingolnak a térség folyóin (Moira, et al., 2017).

Olaszország, mint a slow szülőháza, a slow food, a slow city nemzetközi mozgalmak itt jöttek létre. Egy közös slow tourism projektet valósítottak meg Szlovéniával 2007 és 2013 között. 7 olasz (Ravenna, Ferrara, Rovigo, Treviso, Velence, Udine és Trieszt) és két szlovén (Gorenjska és Goriška) régió állított össze diverzifikált lassú turisztikai kínálatot (Pécsék, 2019).

A 2019-ben elkezdődött Covid19 vírus, és ennek következményei a turizmusra nézve kettős szereppel jártak. Egyrészt átalakul a korábbi rendszer, az UNWTO adatai alapján 74%-kal esett vissza a nemzetközi utazások száma. 2020-ban a világ bezárkózott, és emiatt felerősödött az igény a természetközelségre. Ennek két oka van, egyrészt a bezártság, másrészt egy időszakban csak az arborétumok, parkok, erdők voltak látogathatóak, és az emberek visszatáltak a természethez, újra felfedezték a természetjárás szépségeit, előnyeit.

Slow Art Day

Henry David Thoreau (1817-1862) amerikai író, filozófus, környezetvédő egyik idézetét vette alapjául a Slow Art Day nevű programnak a new yorki Phil Terry, amely 2010 óta minden évben megrendezésre kerül. Így hangzik: *„Nem az számít, hogy mit nézel, hanem az, hogy mit látsz.”* (Henry David Thoreau)

Ennek a világmozgalomnak a célja és küldetése az, hogy segítsen felfedezni saját magunk számára a művészet nézésének és szeretetének az örömét. Fontos, hogy lassan, hosszabb ideig nézzenek egy műalkotást, mert akkor új felfedezéseket lehet tenni, szakértő vagy szakértő segítsége nélkül is megtapasztalható a művészet. Felszabadul a kreativitás, a szenvedély, és több műkedvelő jön létre. Minden évben egy kijelölt napon az emberek világszerte felkeresnek egy-egy helyi múzeumot vagy galériát, azért, hogy lassan nézzék a műalkotásokat. Egyenként 10 percig néznek meg öt műalkotást, lehetőség szerint egyedül, majd találkoznak, és ebéd közben megbeszélik a tapasztalataikat. 2010 óta több, mint 1400 egyéni Slow Art Day eseményre került sor, hét kontinensen (Antarktiszt is beleértve), 700 helyszínen. (Slow Art Day, 2021)

Slow school és slow education

Lassú iskola lehet olyan iskola, ahol megjelenik a slow food, de lehet ez ennél több is, jog a tudáshoz, a hagyományokhoz, az erkölcsi célokhoz, és mindenhez, ami az életben fontos. A lassú iskolában a hangsúly a folyamaton van, és nem az eredményen. Ilyen például a tanulmány módszertanának, a tanulás és kutatás szeretetének átadása, ezek által létrejön a gyermekben az örömteli kapcsolat a tudással és a tanulással, és elérhetővé válik az „ökológiai műveltség”. A lassú nevelés arról szól, hogy a gyermekeket olyan értékek és etika mentén neveljük, hogy lehetővé váljon számukra az örömteli élet. Beletartozhatnak például az iskolai kertek is, ahol a gyermekek részt vesznek a természetben, és el is fogyasztják a bio módon megtermelt zöldségeket és gyümölcsöket. Hasonló elvek szerint működnek a Montessori- és a Waldorf iskolák (Slow Movement, 2021).

További mozgalmak, területek, amelyek lassan is végezhetőek: lassú élet, lassú gyógyászat, lassú ipar, lassú blogolás, lassú öregedés, lassú pénz, lassú építészet, lassú virág (Lőrincz & Ernszt, 2017).

Hazai példák

Hódmezővásárhely, az egyetlen magyar Slow City. A helyi termékek között a hagyományos vásárhelyi fazekasság illetve a hímzés (szórhímzés kender és len alapon) jelenik meg (Cittaslow, 2021).

Cittaslow projektek Hódmezővásárhelyen: közvilágítás korszerűsítése 2012-ben, éves energiamegtakarítás 565 000 kWh/év. A Németh László Általános Iskola energetikai korszerűsítése. A hódmezővásárhelyi Erzsébet Kórház „A” épülettömbjének energetikai korszerűsítése. Panelházak energiatakarékos korszerűsítésének és felújításának támogatása (Cittaslow, 2021).

Slow Budapest 2012-ben jött létre, Krajcsó Nelli alapította, aki maga is érezte a felgyorsult világ negatív hatásait. Céljuk felhívni a figyelmet a túlhajszoltságra, és népszerűsíteni a lassabb, kiegyensúlyozottabb életet. Egy lassú szemléletmód átadását tűzték ki célul, mely magában foglalja a tudatos stresszmentesítést, az önismereti munkát, a jelenlét gyakorlatát és a jó rutinok kialakítását. Minden évben Antihatáridőnaplót készítenek. Elkészítették Budapest Slow Térképét és Slow Sétákat szerveztek. Tréningeket és előadássorozatot tartanak a fenti témákban (Slow Budapest, 2021).

Slow Living Hungary egy országos közösség, 2017-ben alapította Szekeres Diána, és amely 3 életérzésre épül: slow food and wine, slow travel, slow art and culture.

„Slow Food tagjaink összekapcsolják a gasztro-élvezetet a felelősséggel, fenntarthatósággal és a természet harmóniájával.

GMO-mentes, helyhez kötődő alapanyagokból, tradicionális termelési kultúrával készített modern gasztro-élményre számíthatnak a fogyasztók, legyen szó finom ételekről vagy a kiváló borokról. Alapítói a nemzetközi Slow Food közösséghez tartozó convivium elnökök. Szekeres Diána a Slow Food Eger-Mátra convivium elnöke míg Robotka Gábor a Budapest Centrálé. Fő céljuk a Slow Living Hungary megalapításával az volt, hogy a már említett kivételes értékeken alapuló magyar gasztrokulturális, művészeti és turisztikai produktumokat megismertessék a szélesebb közönséggel itthon és külföldön egyaránt. (Slow Living Hungary, 2021),,

Lőrincz és Ernst (2017) vizsgálta a lassú turizmus lehetőségeit **Kőszegen**. Azonosították az elsődleges slow elemeket, az adottságokat, mint a természeti környezet, a gyógyító szub-alpin klíma, Írottkö Naturpark területe, a kulturális örökség, a spiritualitás és a „báj” (mézeskalács házak), és a másodlagos slow elemeket, mint a jó életminőség, a nyugalom, békés atmoszféra, a slow közlekedés, a környezetbarát megoldások, a slow programok, az aktív civil társadalom, az emberléptékűség, a bizalom, a vendégszeretet, a jó közbiztonság és a helyi termékek boltja. (Lőrincz & Ernst, 2017)

Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzata részt vett egy Slow Food CE Interreg projektben 2017 és 2020 között, melyben öt ország 5 városa önálló kutatási, feltárási programok kidolgozását valósította meg. Kecskemét programjában a gasztronómiai hagyományok feltérképezése történt meg. Az „Emlékek magtára” projektben 20 videó készült el helyi termelők, kézművesek bevonásával. Minden hónap utolsó péntekén termelői piacot tartottak a Budai utcai Piaccsarnok szabadterén, ahol ételkóstolón, gasztronómiai bemutatókon vehettek részt az érdeklődők (Slow Food Kecskemét, 2020). A projekthez számos szakmai anyag is készült.

Az **Alföld Slow Egyesület** 2018-ban alakult meg Békés megyében jelenleg 17 békési település (Almáskamarás, Biharugra, Csabaszabadi, Csorvás, Ecesgfalva, Doboz, Gáboros, Gyula, Kétegyháza, Kondoros, Kunágota, Magyardombegyház, Nagykamarás, Lőkősháza, Sarkad, Újkígyós) érintett az

együttműködésben. A lassú turizmus fejlesztése e 17 település önkormányzata és turizmushoz kapcsolódó szervezeteinek összefogásával zajlik a térségben. 2021-ben tartották meg a II. Alföld Slow Konferenciát Gyulán, workshopot szerveztek a turizmushoz kapcsolódó vállalkozások számára, és folytatódott a lakosokkal folytatott kommunikáció, hiszen a lakosok közvetlen foglalkoztatása és a helyi természeti erőforrások védelme elősegíti a fenntartható fejlődés mechanizmusának kialakítását (Lee & Jan, 2019).

Mindemellett rákényszerítette az egyesületet és a turisztikai szolgáltatókat a vírus arra, hogy az online jelenlét még erősebb legyen, miközben meg kell tartani a személyre szabottságot (Gretzel, et al., 2020), ez a vizsgált desztináció online felületein valósul meg (www.alfoldslow.hu és Alföld Slow Egyesület Facebook oldal). Stratégiai tervezés zajlik jelenleg. A témában végzett kutatások azt támasztják alá, hogy az intelligens desztinációkban van a jövő (Ivars-Baidal, et al., 2021), így tervek között szerepel ennek a területnek a folyamatos fejlesztése.

Pécsek **Mezőkövesden** végzett kutatásokat, amely bebizonyította, hogy az egészségturizmus és a kulturális turizmus szinergiája vezethet el a lassú desztinációvá váláshoz. A szerző ezen értékekre épülő programcsomagok kialakítását javasolja, és speciális szálláshelyek (*workcation retreat*) létrehozását, ahol lakni és dolgozni is lehet (Pécsek, 2019).

Mind a nemzetközi, mind a hazai slow mozgalmak széleskörűek, egyre több területen jelenik meg az igény a lassúbb megélésre, az élmények tudatosabb átélésére.

Nehezen meghatározható maga a slow turizmus fogalmi rendszere, hiszen egy összetett és sokszínű réstermékről van szó, amelyben a helyi értékek játsszák a főszerepet, mégis utazunk azért, hogy igénybe vehessük ezeket a szolgáltatásokat, miközben akár a saját környezetünkben is átélhetjük ugyanazt az élményt.

Összességében az állapítható meg, hogy Magyarország is egyre színesebb slow kínálattal rendelkezik, a fenntarthatóságon alapuló együttműködések egyre fontosabbá válnak a hazai turisztikai kínálatban.

Irodalomjegyzék

Brandth, B. & Haugen, M. S., (2011). Farm diversification into tourism: Implications for social identity?. *Journal of Rural Studies* 27, pp. 35-44.

Chen, Q. & Huang, R., (2019). Understanding the role of local food in sustaining Chinese destinations. *Current Issues in Tourism*, 22, pp. 544-560.

Citta Slow, (2021). hely nélk.: ismeretlen szerző

Citta Slow, (2021). Bemutatkozás, hely nélk.: ismeretlen szerző

Citta Slow, (2021). Hogyan csatlakozzunk?, hely nélk.: ismeretlen szerző

Cittaslow, (2021). Hódmezővásárhely, hely nélk.: ismeretlen szerző

Dickinson, J. & Lumdon, L., 2010. *Slow travel and slow tourism*, London: Earthscan.

Gretzel, U. és mtsai., (2020). e-Tourism Beyond COVID-19: A Call for Transformative Research. *Information Technology & Tourism.*, pp. 187-203.

Heitmann, S., Robinson, P. & Povey, G., (2011). *Slow Food, Slow Cities and Slow Tourism*, hely nélk.: CABI.

Honoré, C., 2014. *Slow – A lassúság dicsérete*. Szeged: Lazi Könyvkiadó.

Ivars-Baidal, J. A. és mtsai., (2021). Measuring the progress of smart destinations: The use of indicators as a management tool. *Journal of Destination Marketing & Management*.

Lackova, A. & Rogovska, V., (2015). From slow food to slow tourism, hely nélk.: ismeretlen szerző

Lee, T. H. & Jan, F.-H., (2019). Can community-based tourism contribute to sustainable development? Evidence from residents' perceptions of the sustainability. *Tourism Management*, február. pp. 368-380.

Losada, N. & Mota, G., (2019). 'Slow down, your movie is too fast': Slow tourism representations in the promotional videos of the Douro region (Northern Portugal). *Journal of Destination Marketing & Management*, március. pp. 140-149.

Lőrincz, K. & Ernszt, I., (2017). A lassú turizmus mint termékfejlesztési irány – Kőszeg esettanulmánya, Pécs: ismeretlen szerző

Meng, B. & Choi, K., (2016). The role of authenticity in forming slow tourists' intentions: Developing an extended model of goal-directed behavior. *Tourism Management*, pp. 397-410.

Moira, P., Mylonopoulos, D. & Kondoudaki, E., (2017). *The Application of Slow Movement to Tourism: Is Slow Tourism a New Paradigm?*, Champaign: University of Illinois Research Park.

Oh, H., Assaf, A. G. & Baloglu, S., (2014). Motivations and Goals of Slow Tourism. *Journal of Travel Research*.

Pécsek, B., (2014). *Gyorsuló idő, lassuló turizmus: a lassú turizmus modellezése*, Budapest: Magyar Turizmus Zrt..

Pécsek, B., (2019). In: *A turisztikai termékek innovatív fejlesztése*. Budapest: Akadémia Kiadó.

Slow Art Day, (2021). *Rólunk, hely nélkül.: ismeretlen szerző*

Slow Budapest, (2021). *A Slow Budapestről*, Budapest: ismeretlen szerző

Slow Food Kecskemét, (2020). *Végéhez ért a Slow Food-CE projekt, hely nélkül.: ismeretlen szerző*

Slow Food, (2021). *Filozófiánk, hely nélkül.: ismeretlen szerző*

Slow Food, (2021). *Rólunk, hely nélkül.: ismeretlen szerző*

Slow Living Hungary, (2021). *Rólunk, hely nélkül.: ismeretlen szerző*

Slow Living Hungary, (2021). *Tagok, hely nélkül.: ismeretlen szerző*

Slow Movement, (2021). *Slow Schools and Slow Education – connecting children to life, hely nélkül.: ismeretlen szerző*

Slow Movement, (2021). *The Slow Movement: Making a Connection, hely nélkül.: ismeretlen szerző*

Slow Movement, (2021). *What is slow travel?., hely nélkül.: ismeretlen szerző*

Törőcsik, M., (2007). A tudatos fogyasztást és az egészséget preferáló új fogyasztói trendcsoport a LOHAS csoport megjelenése Magyarországon. *The Hungarian Journal of Food, Nutrition and Marketing*, pp. 41-45..

Wondirad, A., Kebete, Y. & Li, Y., (2021). Culinary tourism as a driver of regional economic development and socio-cultural revitalization: Evidence from Amhara National Regional State, Ethiopia. *Journal of Destination Marketing & Management*.

V. A TERMÉSZETVÉDELEM TURISZTIKAI SZEREPE

Kopec Annamária

„Te egyszer és mindenkorra felelős lettél azért, amit megszelídítettél.”

Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg

A „természet” szó hallatán erdőkre, vizekre, hegyekre gondolunk. A természet fogalmát nehéz pontosan megfogalmazni. A „természet” manapság egyaránt utalhat geológiára, biológiára, állatokra és növényekre, bizonyos esetekben élettelen dolgok folyamatait is magába foglalja, mint például az időjárás.

A természet fogalmának a hagyományosabb értelmezése különbséget tesz a természetes és a mesterséges dolgok között, melyben a mesterséges alatt mindazokat a dolgokat értik, amelyeket az emberi tudat, vagy az emberi elme hozott létre.

Az ember természetes lény, az őskorban még együtt élt a természettel. Az ember és természet kapcsolatát néhány generációval ezelőtt a túlélésért folytatott küzdelem határozta meg. Későbbiekben a technika fejlődése mérsékelte a természeti veszélyeket. Az ipar fejlődésével egyre többen költöztek városokba és elszakadtak a természettől.

A tájat megismerő, ebből ihletet merítő költők, írók és más alkotók művei segítenek abban, hogy minél többen ismét felfedezzék a természet páratlan értékeit.

A rohanó világunkban egyre kevésbé vesszük észre a természet szépségeit, beletemetkezünk gondolatainkba vagy éppen a mobiltelefonunkba. Figyelmünk kívül hagyva, hogy körülöttünk romlik a környezet állapota. A tudósok már hosszú évtizedekkel ezelőtt felhívták a figyelmet a természeti értékeink védelmének fontosságára. (Kopec, 2021)

A természetvédelem fogalma

Olyan intézkedési tevékenységek összességét értünk természetvédelem alatt, amelynek célja jelenségek és folyamatok megőrzése. A természetvédelmet és környezetvédelmet gyakran összekeverik, egybemossák. Az igaz, hogy a

környezetvédelem is intézkedési tevékenység, de az emberi populációkra irányul, célja az emberi populációk védelme környezetük megfelelő optimalizálása útján.

Természetvédelem történeti áttekintése

Az ember meggondolatlanul oly mértékben kezdte átalakítani a környezetét, hogy egyre sürgetőbbé vált Földünk különleges természeti értékeinek a védelme, a biológiai sokféleség megőrzése. Ez hívta életre 1872-ben a világ első nemzeti parkját, az amerikai Yellowstone Nemzeti Parkot.

Hazánkban a természet értékeinek pusztítása ellen és megóvása érdekében tett első felszólalásokat a korabeli irodalmárok művei között találhatjuk, mint például Csokonai Vitéz Mihály vagy Gróf Széchenyi István, ezen előtörténeti első szakaszában a természetvédelemnek, azonban ezen aggodalmak javarészt visszhang nélkül maradtak, akárcsak a Magyarhoni Földtani Társulat, az Országos Erdészeti Egyesület ajánlásai és a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyűlésén elhangzott figyelemfelhívások és kezdeményezések 1879-ben.

Magyarországon, mint sok más országban a természetvédelem az erdészet szervezetén belül fejlődött ki. 1879-ben jött létre az első erdőtörvény, amelynek vannak természetvédelmi vonatkozásai. 1879-ben a Vadászatra és Mezőgazdálkodásra vonatkozó jogszabályoknak köszönhetően több madár- és emlősfaj kapott védelmet. 1893-ban Hermann Otto kezdeményezésére létrejött a Magyar Ornitológiai Központ. 1905-ben a Természetudományi Közlönyben Sajó Károly felhívja a figyelmet az egyre sürgetőbb természetvédelmi tennivalókra. 1909. május 24.-én megalakult Európa első nemzeti parkja (egyszerre kilenc nemzeti park) Svédországban. 1912-ben a Földművelésügyi Minisztérium öt vízimadár számára rendelt el védelmet – köztük volt a nagykócsag, amely ma a magyar természetvédelem címerében látható. 1922-ben nevezték ki az első hivatásos kócsagórt, Gulyás József személyében a Kis-Balatonon. Ő a magyar Természetvédelmi Őrszolgálat ősnéki tekinthető. 1931-ben jelent meg Kaán Károly, a magyar természetvédelem úttörőjének a könyve, a Természetvédelem és természeti emlékek. Könyvében javaslatot tesz a korszerű természetvédelmi törvény megalkotására. Ez a mű a magyar intézményes természetvédelem alapjának is tekinthető.

1935-ben jelent meg a második erdőtörvény, amely már külön fejezetben foglalkozik a természetvédelemmel. E törvény végrehajtását akadályozta a második világháború.

Magyarországon az első védetté nyilvánítás 1939-ben történt a Debreceni Nagyerdő, mint az ország első természetvédelmi területe. Ezt követően kisebb természeti emlékeket, fákat nyilvánítottak védetté, amelyek egy része a második világháborúban megsemmisült.

1954-ben létrejött az ország első tájvédelmi körzete, a Tihanyi Tájvédelmi Körzet. Ettől az időszaktól megindult az intenzív természetvédelmi munka.

1961-ben jelent meg a természetvédelméről szóló magasszintű jogszabály, törvényerejű rendelet. Megalakult az önálló természetvédelmi főhatóság az Országos Természetvédelmi Hivatal.

1967-ben 21 külföldi tudós „Pro Natura” memorandumot intézett a magyar kormányhoz az Alföld természeti értékei védelmére.

1989-ben elkészült Vörös Könyv, amely tartalmazza azon növény-és állatfajok listáját, amelyeket a szakemberek veszélyeztetettnek tekintenek. Mindezeknek meghatározták az eszmei értékét. Így nagy kócsagnak, amely a magyar természetvédelem szimbóluma fokozottan védett, természetvédelmi értéke 100 000 forint.

A magyar természetvédelemben történelmi pillanat volt 1973-ban az első hazai nemzeti park, a Hortobágyi Nemzeti Park megalapítása.

1974-ben megalakult a Magyar Madártani Egyesület az első természetvédelmi civil szervezet.

1994-ben fogadták el a Nemzeti Környezet- és Természetpolitikai Konceptiót és ennek alapján került megalkotásra az 1996. évi LIII. a természet védelméről szóló törvény.

Az első nemzeti park kihirdetését követte 1975-ben a Kiskunsági Nemzeti Park, 1977-ben a Bükk Nemzeti Park, 1985-ben az Aggteleki Nemzeti Park, 1994-ben a Fertő-Hansági Nemzeti Park, 1996-ban a Duna-Dráva Nemzeti Park. 1997-ben egyszerre három nemzeti parkot hoztak létre, a Körös-Maros Nemzeti Parkot, a Balaton-felvidéki Nemzeti Parkot és a Duna-Ipoly Nemzeti Parkot, majd az ország tizedik nemzeti parkját az Őrségi Nemzeti Parkot 2002-ben.

Természetvédelem állami irányítása

„Az Agrárminisztérium az állami természetvédelem csúcsszerve. A tárca a Szervezeti és Működési Szabályzatról szóló miniszteri utasítás szerinti feladatait a természetvédelemért felelős helyettes államtitkár a környezetügyért felelős államtitkár irányításával látja el.

A Természetvédelemért felelős Helyettes Államtitkárság legfőbb feladatai a jogszabályalkotás, -véleményezés, stratégiák készítése, a természetvédelmi hatóságok és a nemzeti park igazgatóságok szakmai irányítása és felügyelete, természetvédelmi fejlesztéseket támogató pénzügyi programok koordinálása, nemzetközi természetvédelmi egyezmények végrehajtásának koordinációja, védett természeti területek és értékek nyilvántartása, törzskönyvének vezetése és azokból történő adatszolgáltatás, természetvédelmi szakmai anyagok és útmutatók kiadása, bizonyos kiemelt ügyek esetében pedig a hatósági feladatok ellátása.”

„A nemzeti park igazgatóságok a természetvédelemért felelős miniszter irányítása alá tartozó, központi hivatalként működő központi költségvetési szervek. A nemzeti park igazgatóságok jogállását és feladatait a környezetvédelmi és természetvédelmi hatósági és igazgatási feladatokat ellátó szervek kijelöléséről szóló 71/2015. (III. 30.) Korm. rendelet 6-7. §-ai, tartalmazza.”²

Az igazgatóságok működési területe lefedi az ország 100 %-át, míg a nemzeti parkok csupán Magyarország 5 %-át teszik ki.

Nemzeti park igazgatóságok környezet tájvédelemről és a természetvédelmi kezelésekről gondoskodnak. Cél, hogy a vidék geológiai, növény- és állattani, illetve kulturális adottságait megóvja és megismertesse azt a látogatókkal az állami természetvédelmi szervezet keretén belül.

² <http://termeszetvelem.hu>

- Működtetik a feladatkörükkel összefüggő területi monitoring és információs rendszereket, együttműködnek más információs és ellenőrző rendszerekkel.
- Együttműködnek a területfejlesztési feladatokat ellátó szervekkel és a helyi önkormányzatokkal, kormányhivatalokkal.
- Kapcsolatot tartanak természetvédelmi kezelési feladatokat ellátó más szervekkel és természetes személyekkel.
- Ellátják a vagyonkezelői feladatokat a kincstári vagyonkörbe tartozó, vagyonkezelésükben lévő védett természeti területek és védett természeti értékek tekintetében.
- Ellátják a védett természeti értékek, a védett természeti területek természetvédelmi kezelésével kapcsolatos feladatokat.
- Részt vesznek a helyi építési szabályzat és a településrendezési tervek egyeztetési eljárásaiban.
- Természetvédelmi bemutató, ismeretterjesztő, oktatási célú, valamint turisztikai létesítményeket tartanak fenn, és működtetnek, közreműködnek a természetvédelmi kutatási, oktatási, nevelési és ismeretterjesztési tevékenységekben.
- Ellátják mindazokat a feladatokat, amelyeket a jogszabályok a feladatkörükbe utal.

A legfontosabb nemzetközi egyezmények és együttműködések

• *Ramsari Egyezményt* a Nemzetközi Természetvédelmi Szövetség (IUCN) kezdeményezésére 1971. február 2.-án Ramsarban, Iránban fogadták el a nemzetközi jelentőségű vizes területekről, különösen, mint vízmadarak élőhelyéről szóló egyezményt. Magyarország 1979-ben csatlakozott. Az egyezmény célja, Európa nagyszámú vizes élőhelyeinek megóvása. A szabályozás az egyezmény megszületésekor a vízmadarakra terjedt ki, majd a vizes élőhelyek védelmére. Jelenleg a vízi ökoszisztémák komplex védelme a cél. Az egyezményben részes államok kötelezettsége, hogy legalább egy a „ramsari jegyzékben” szereplő vizes terület kijelöljenek a területükön és olyan cselekvési tervet dolgozzanak ki, amely az ésszerű hasznosítás mellett biztosítja a vizes területek biológiai egyensúlyát. Magyarországon jelenleg 29 Ramsari terület van. Tekintettel arra, hogy fokozottan védett területek, a látogatás csak szakvezetővel lehetséges.

- *Washingtoni Egyezményt* az ENSZ Környezetvédelmi Programja készítette elő és 1973. március 3-án fogadták el, Washingtonban, az Amerikai Egyesült Államokban. Hivatalos neve: Egyezmény a veszélyeztetett vadon élő állat-és növényfajok nemzetközi kereskedelméről. Magyarország 1985-ben csatlakozott. Az egyezmény fő célja, hogy védelmet biztosítsanak a kereskedelmi tevékenység által veszélyeztetett növény és állatfajoknak, azok eredeti élőhelyükön, biztosítva ezzel fennmaradásukat. A nemzetközi megállapodás sikeres alkalmazása, elsősorban az élőhely országának és a célszágnak a szoros együttműködését kívánja, illetve az információs rendszer koherenciáját követeli meg. Közismert, hogy a washingtoni egyezmény a gyakorlati megvalósulás terén, a legsikeresebb egyezmény Európában, hiszen nem csak előírásokat tartalmaz az aláírók számára, hanem a normaszéttel szemben szankciós eszközöket is biztosít.

- *Bonni Egyezményt* 1979. június 23-án fogadták el az egyezményt Bonnban, Magyarország 1983. július 12-én csatlakozott. Ahogyan az egyezmény teljes neve is igazolja, tárgya a vándorló vadon élő állatfajok védelme, olyan állatfajoké, amelyek a vándorlás következtében nagy távolságokat tesznek meg, határokat szelnek át és ezért van szükség nemzetközi összefogásra. Az egyezmény több kiegészítéséhez is csatlakozott hazánk, mint például a Tűzokvédelmi program, a Rétságvédelmi program, de ugyanilyen jelentőségű a védett madárfajok vonulásának kutatása.

- *Berni egyezményt* az Európa Tanács kezdeményezte egyezményt 1979-ben fogadták el Bernben. Magyarországon 1990-től hatályos. Az egyezmény az európai vadon élő növények, állatok és természetes élőhelyeik védelméről szól beleértve a veszélyeztetett fajokat és élőhelyeket. Kiemelendő, hogy hazánk jelentős lépéseket tett a „rákosi vipera” élőhelyének védelmére és megőrzésére vonatkozóan (Urbán, 2007)

- *Biológiai Sokféleség egyezmény* a 1992-ben Rio de Janeiro-ban megtartott az ENSZ Környezetvédelmi Programja értekezlet keretében született meg. A legmagasabb nemzetközi szinten foglalt állást ember és a természet viszonyáról, a fő célkitűzése a biológiai sokféleség megőrzése.

1971-ben az UNESCO „*Ember és Bioszféra*” címmel kutatási és védelmi programot indított, mely érdekében nemzetközileg elismert jellegzetes szárazföldi és tengerparti ökoszisztémák jelöltek ki, mint bioszféra rezervátumokat. Kialakításukkal az volt a cél, hogy előmozdítsák és

bemutassák az ember és a bioszféra között létrejövő kiegyensúlyozott kapcsolatot. 129 országban jelenleg 714 bioszféra rezervátum található. Magyarországon jelenleg hat bioszféra-rezervátum található. Az Aggteleki, a Fertő-tavi, a Hortobágyi, a Kiskunsági és a Pilisi, melyek létesítését 1979 és 1981 között fogadta el az UNESCO MAB Titkársága. A hatodik terület a Mura–Dráva–Duna határon átnyúló. A világon 21 határon átnyúló közül csak egy ötoldalú van, a Mura–Dráva–Duna Bioszféra rezervátum, amely 2021. szeptemberében került kihirdetésre.

1972-ben az UNESCO *Világörökség* Egyezmény jött létre a kiemelkedő kulturális és természeti örökségek megőrzésére. Ma Magyarországon 8 világörökségi helyszín van, ebből három érint nemzeti parkot. Természeti kategóriába tartozó Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai. Kulturális kategóriában a Hortobágyi Nemzeti Park – a Pusztai világörökségi helyszín és a Fertő / Neusiedlersee kultúrtáj világörökségi terület.

1973-ban megalakult a *EUROPARC*, amely nem kormányközi nemzetközi szervezet. Feladata a természetvédelmi kezelés gyakorlatának fejlesztése volt. A különböző programok közül kiemelkedik a közép- és kelet-európai országok természetvédelmi szakembereinek továbbképzését szolgáló csereprogramok. A szövetség kezdeményezésére 1998. óta május 24.-e az Európai Nemzeti Parkok Napja.

A természetvédelem céljai:

- Természetmegőrzés (feltárás, őrzés, fenntartás, helyreállítás).
- Az élővilág diverzitásának megőrzése (génmegőrzés, fajfenntartás, az élőhelyek sokféleségének megőrzése).
- A jelzőszerep (indikátorszerep) ellátása.
- A kutatás és megfigyelés feltételeinek biztosítása.
- Bemutatás, tudatformálás (nevelés, oktatás, képzés, szemléletalakítás, ismeretterjesztés)
- Gyönyörködtetés, szabadidő-eltöltés (természetjárás, sport, kedvtelés).

Védett területek csoportosítása

a) Egyedi jogszabállyal védett természeti területek

Nemzeti park a legteljesebb, legsokoldalúbb természetvédelmi kategória. Az ország legjelentősebb természetes állapotban tartott természeti értékeivel rendelkező terület. A hazai előírásokon túl meg kell felelnie bizonyos

nemzetközi előírásoknak is. Olyan terület, amelyeknek nagy jelentősége van ökológiai szempontokból, az élettér egységessége megóvándó a jelen és jövő nemzedékei számára. Ma Magyarországon 10 nemzeti park van, 480.093 ha kiterjedéssel.

2. ábra. Hortobágy
Forrás: Szilágyi Attila felvétele

A magyarországi nemzeti parkok, nagyságrend szerint

Hortobágyi Nemzeti Park • Alapítva: 1973 • Igazgatóság működési területe: 1 747 744 ha • Nemzeti park területe: 80 135 ha • Igazgatóság székhelye: Debrecen. Hazánk első és egyben legnagyobb nemzeti parkja. A nemzeti park területe a Hortobágy és Nagykunság tájait, valamint a Tisza-tó egyes részeit foglalja magába. Hazánk első, 1973-ban alapított, egyben a legnagyobb kiterjedésű nemzeti parkja.

Duna–Ipoly Nemzeti Park • Alapítva: 1997 • Igazgatóság működési területe: 1 354 742 ha • Nemzeti park területe: 60 314 ha • Igazgatóság székhelye: Budapest, Esztergom. Egyedülálló sokszínűségében négy tájegysége, a Pilis–Visegrádi-hegység, a Börzsöny hegység, az Ipoly-völgy, valamint az Alföld Duna menti darabkája ötvöződik harmonikus egységgé.

Balaton-felvidéki Nemzeti Park • Alapítva: 1997 • Igazgatóság működési területe: 1 013 850 ha • Nemzeti park területe: 57 019 ha • Igazgatóság székhelye: Csopak. Az igazgatóság működési területe Veszprém és Zala megyékre, a Kis-Balaton védett természeti terület Somogy megyébe átnyúló néhány részére, valamint 2004. év elejétől a Balatoni Üdülőkörzet Somogy megyei területeire terjed ki, mintegy 1 millió hektár nagyságban.

Körös–Maros Nemzeti Park • Alapítva: 1997 • Igazgatóság működési területe: 799 873 ha • Nemzeti park területe: 51 333,37 ha • Igazgatóság székhelye: Szarvas. Teljes területéből mintegy 6.419 hektár tartozik a fokoztatan védett kategóriába, 61 hektár erdőrezervátum és 5.486 hektár a nemzetközi jelentőségű vadvizek körébe tartozik, a Ramsari Egyezmény védelmét élvezi. Igazgatóságának működési területe magába foglalja Békés megye területét, Csongrád megye Tiszától keletre eső területeit, valamint a Dévaványai-Ecsegi puszták és a Körös-ártér JászNagykun-Szolnok megyébe eső részeit

Kiskunsági Nemzeti Park • Alapítva: 1975 • Igazgatóság működési területe: 1 005 315 ha • Nemzeti park területe: 50 523 ha • Igazgatóság székhelye: Kecskemét. A nemzeti park értékes területei a Duna-völgy, a Duna-Tisza közti homokhátság, az AlsóTiszavidék holtágai és ártéri erdői, a Bácska homokbuckái és Dunavölgyi löszpartjai. Területének kétharmadát az UNESCO Ember és Bioszféra programja 1979-ben bioszférarezervátummá nyilvánította.

Duna–Dráva Nemzeti Park • Alapítva: 1996 • Igazgatóság működési területe: 1 284 741 ha • Nemzeti park területe: 49 752 ha • Igazgatóság székhelye: Pécs. A Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság működési területe a két nagy folyón kívül egész Dél-Dunántúlra kiterjed, magába foglalva öt tájvédelmi körzetet és 19 természetvédelmi területet.

Őrségi Nemzeti Park • Alapítva: 2002 • Igazgatóság működési területe: 334 933 ha • Nemzeti park területe: 44 048 ha • Igazgatóság székhelye: Őriszentpéter. Az Őrségi Nemzeti Park magába foglalja az Őrséget, a Vendvidéket, a Rába folyó szabályozatlan völgyét, (a Belső-Őrséget), Szentgyörgyvölgy környékét. Összesen 44 település határát öleli fel, közel 44000 hektáron, melyből 3086 hektár fokoztatan védett. A nemzeti park egésze európai uniós közösségi védelem alatt álló Natura 2000-es terület.

Bükk Nemzeti Park • Alapítva: 1977 • Igazgatóság működési területe: 884 736 ha • Nemzeti park területe: 43 169 ha • Igazgatóság székhelye: Eger. A Bükk Nemzeti Park Igazgatóság látja el, jelenleg Nógrád-, Heves- és Borsod-Abaúj-Zemplén megye, a védett és fokozottan védett természeti értékek és területek, a Natura 2000 területek természetvédelmi fenntartási, valamint a nemzetközi természetvédelmi egyezményben előírt feladatait.

Fertő–Hanság Nemzeti Park • Alapítva: 1991 • Igazgatóság működési területe: 409 521 ha • Nemzeti park területe: 23 865 ha • Igazgatóság székhelye: Sarród. Elődje a Fertő-tó Nemzeti Park volt, mely 1991-ben jött létre a Fertő-tó Tájvédelmi Körzet átszervezésével, mai nevét pedig 1994-ben kapta, amikor hozzácsatolták a Hanság Tájvédelmi Körzetet.

Aggteleki Nemzeti Park • Alapítva: 1985 • Nemzeti Park területe: 20 183,67 ha • Igazgatóság működési területe: 433 739 ha • Igazgatóság székhelye: Jósvalfő. Hazánk nemzeti parkjai közül ez az első, amelyet hangsúlyozottan a földtani természeti értékek, a felszíni formák és a felszín alatt húzódó barlangok megóvására hoztak létre ÉszakMagyarország karsztvidékén – a hajdani Gömör – Tornai- karszt részeként – a Sajó- és a Hernád folyó között 1985-ben.

Tájvédelmi körzet természeti, tájképi adottságokban gazdag nagyobb, általában összefüggő terület. Kialakításuknál a tájkép természetes harmóniájának és természeti értékeinek a megőrzése volt az elsődleges cél. Jelenleg 39 a tájvédelmi körzetek száma 336.875 ha. Az ország első tájvédelmi körzete a Tihanyi Tájvédelmi Körzet.

Fontos, hogy a tájvédelmi körzetek területileg nem a nemzeti parkok része!

Természetvédelmi terület országos vagy helyi jelentőségű természetvédelmi érték. Kisebb összefüggő terület, amelynek elsődleges rendeltetése egy vagy több természeti érték megőrzése tudományos, oktatási, ismeretterjesztési és génfenntartási szempontból. Az országban 174 ilyen terület található 31.823 ha Az ország első természetvédelmi területe a Debreceni Nagyerdő.

Természeti emlék jelentős egyedi természeti érték, képződmény és annak védelmét szolgáló terület, amelyből 103 van jelenleg 133 ha.

3. ábra. Tihany tavai – Külső-tó és Belső-tó, háttérben a Balaton

Forrás: Vers József felvétele

- b) A törvény erejénél fogva („ex lege”) védett természeti területek – az ebbe a csoportba sorolható természeti kincsek jellemzőiktől (elhelyezkedés, méret stb.) függetlenül védettek.**

Természetvédelmi területek:

- Lápok: Tartósan víz hatásainak kitett földterület, ennek következtében a talaja időszakosan vízzel telített, emiatt lápi életközösség alakul ki, de jellemző a tőzegképződés is. Hazánkban főként síklápokkal találkozhatunk.
- Szikes tavak: Olyan természetes tó, melynek vizében minimum 600 mg/liter nátrium kation dominanciájú oldott ásványi anyag található. Legismertebb szikes tavaink a Fertő-tó és a Velencei-tó, de a kifejezés alatt többnyire az Alföldön megtalálható, időszakos fertőket, mocsarakat és kisvizeket értjük.

Természeti emlékek:

- Kunhalom: Gyűjtőfogalom, mely eredeti funkciójára való tekintet nélkül kiterjed valamennyi mesterséges földműre, melyek valamilyen értékkel

rendelkeznek. Ebbe a csoportba sorolhatjuk a sírhalmokat (kurgán), lakódombokat (tell), őrhalmokat és határhalmokat

- Földvár: Egykor védelmi funkciókat ellátó földmű, mely jellegzetes tájképi elemként kulturális és történelmi értékkel bír.
- Forrás: Kiemelkedően fontos helyszínek, mert nemcsak víz- és földtani jelentőségük van, de sajátos élőhelyként is működnek, valamint a belőlük táplálkozó vizek szerepe kiemelkedő a biodiverzitás megtartásában. Védettség szempontjából forrásnak számítanak a föld alól előbukkanó természetes vizek, amennyiben a vízhozamuk tartósan meghaladja az 5 liter/perc mennyiséget. Megkülönböztetünk a feltörő víz alapján talajvízforrásokat, rétegvízforrásokat és karsztvízforrásokat.
- Víznyelő: A karsztvidékek jellegzetes természeti formája, ezeken keresztül jutnak a különböző vizek a karsztok belsejébe. Sokszor barlangok is kapcsolódnak hozzájuk – mintegy föld alatti folytatásként.

A törvény erejénél fogva („ex lege”) védett természeti emlékek – minden barlang védett jellemzőiktől (elhelyezkedés, kiterjedés stb.) függetlenül (a törvény szempontjából barlangnak számít minden olyan természetes üreg, mely eléri legalább a kétméteres hosszúságot, s méreteiből adódóan egy ember is bele tud mászni).

„*NATURA 2000 hálózat* az Európai Unió tagországaiban található legértékesebb természeti területek rendszere. A Natura 2000 a világon egyedülálló, egységes szabályozású ökológiai hálózat, melynek célja hogy hozzájáruljon Európa vadon élő állat- és növényfajainak, valamint természetes élőhelyeinek hosszú távú fenntartásához, az ember számára létfontosságú természeti környezet megőrzéséhez.”³

A Madárvédelem és Élőhelyvédelem Irányelvei alapján Magyarország Európai Uniói tagságával kerültek kijelölésre a Natura 2000 területek, ez az ország 21,4%-ra terjed ki.

A Madárvédelmi Irányelv általános célja a természetes módon előforduló összes madárfaj védelme. Az élőhelyvédelmi irányelv fő célkitűzése a biológiai sokféleség megóvása, a fajok és élőhelytípusok hosszú távú

3 www.natura.2000.hu

fennmaradásának biztosítása, természetes elterjedésük szinten tartásával vagy növelésével.⁴

A Natura 2000 jelölőfajok között számos olyan fajt megtalálható, amelyet a magyar természetvédelem már korábban védelmi listára helyezett, viszont vannak olyan fajok, amelyek állománya Európa egyes országaiban megritkult, de nálunk még jelentős az egyedszámuk (pl. hóvirág).

c) Jellege szerint

Országos jelentőségű a természetvédelemért felelős miniszter által, rendeletben védetté nyilvánított természeti területeket, a nemzeti park, tájvédelmi körzet, természetvédelmi terület és a természeti emlék.

Helyi jelentőségű kategóriába csak természetvédelmi terület és természeti emlék tartozik, a védetté nyilvánítással a helyi önkormányzat rendelkezik

Terület nélkül védett és fokozottan védett fajok, – állat (1178), növény (733), gomba (58), zuzmó (17), hangyaboly (6), amelyeket a természetvédelemért felelős miniszter nyilvánít védetté. A legvesélyeztetettebb fajok fokozottan védettek. A védett természeti értékekről a természetvédelemért felelős miniszter Védett Természeti Értékek Törzskönyve néven nyilvántartást vezet.

Védelmi célú területi együttműködések:

Védettség nélkül is számos olyan érték található az országban, ami bemutatásra érdemes, mint pl. a geológiai és geomorfológiai különlegességek, növény- és állattani értékek, víztani értékek. A tájképi értékek, melyekhez tartozik például a hagyományos mezőgazdasági művelés, a műemléki környezet, a kultúrtörténeti értékek, a népi hagyományok, az őrhonos állatok és hozzájuk kötődő foglalkozások. A jogszabállyal kihirdetett védett természeti területek és emlékek mellett számos helyi együttműködésre alapuló, de szakmai keretfeltételeknek is megfelelő kezdeményezés is szerepet kap a táji, természeti értékek megőrzésében hazánkban. A továbbiakban ezek kerülnek röviden bemutatásra.

⁴ www.termeszetvedelem.hu

Csillagos égbolt park

A Nemzetközi Sötét Égbolt társaság 2001-ben indította el programját. Világszerte olyan területeken jöttek létre ilyen parkok, ahol elenyésző az éjszakai világítás okozta fényszennyezettség, valamint a fejlesztések során ne növekedjen a fényszennyezettség. Európában kontinentális elsőként 2009-ben a Zselic Tájvédelmi Körzet kapta meg a címet, rá következő évben a Hortobágyi Csillagos Égbolt Park, majd 2017-ben a Bükk Csillagos Égbolt Park. Jelentős szerepet töltenek be az éjszakai tájkép bemutatásával az ismeretterjesztésben és a környezeti nevelésben. A nemzeti park igazgatóságok a Csillag Séták programsorozat keretén belül éjszakai csillagmegfigyeléseket szerveznek. Az élmény alapú bemutatáshoz még hozzájárul a bakonybéli Pannon Csillagda és a 2022-ben megnyíló Bükki Csillagda.

4. ábra. Csillagos Égbolt Parkok

Forrás: zselicicsillagpark.hu, bukkicsillagpark.hu, www.hnp.hu

Európa Diploma címet az Európa Tanács 1965-ben hozta létre. Az Európában található olyan védett területek kaphatják meg a címet, amelyek különleges biológiai, geológiai, tájképi sokféleséggel rendelkeznek. Hazánkban három

ilyen terület van, a Szénások a Pilisben, Ipolytarnócon az ősmaradványok és a Tihanyi-félsziget vulkánikus képződményei.

Geopark –

A geopark hálózatot 2000-ben hozták létre a geológiai változatosság védelmére, a geológiai örökségek bemutatására. Cél, hogy a földtudományi értékek mellett az élő természeti értékek és a kulturális örökségek megismertetése a helyi közösségek bevonásával. Hazánkban jelenleg két geopark van, a Novohrad-Nógrád Geopark 2010-től, a Bakony-Balaton Geopark 2012-től tagja az európai hálózatnak. Az Európai Geoparkok Hálózatába felvett tagok az UNESCO Globális Geoparkok Hálózatának is tagjaivá váltak. (lásd továbbá geoturizmus fejezet)

Natúrparkok az ország jellegzetes természeti, tájképi és kultúrtörténeti értékeiben gazdag területein jöttek létre, helyi közösségek által létrehozott tájszintű együttműködések. Céljuk a természeti és kultúrtörténeti értékek megőrzése.

„A magyar natúrparkok legfontosabb jellemzői:

- Jellemzően összetartozó táji egységet alkotnak.
- Gazdag természeti és kulturális örökséggel rendelkeznek, melyek egy része országos vagy helyi szintű természetvédelmi oltalom alatt áll.
- A natúrpark területét érintő tevékenységek, fejlesztések tervezése és megvalósítása során a fenntarthatóságot tartják szem előtt, a gazdasági, társadalmi és környezeti szempontok közötti összhangra törekedve úgy, hogy a natúrparkok területén élő lakosság boldogulása biztosítható legyen, illetve a táj élővilágának életfeltételei javuljanak, fennmaradjanak.
- Alkalmasak a táji, természeti és kulturális örökségen alapuló, azokat bemutató és a fenntartásukhoz hozzájáruló turizmusra, rekreációra, s ehhez rendelkeznek a szükséges turisztikai infrastruktúrával, illetve törekszenek annak kialakítására.
- Létük és tevékenységük a települési önkormányzatok és egyéb helyi, térségi szereplők közötti valós együttműködésen alapul, amit létrehozásuk során hivatalos formában is kinyilvánítanak. Operatív

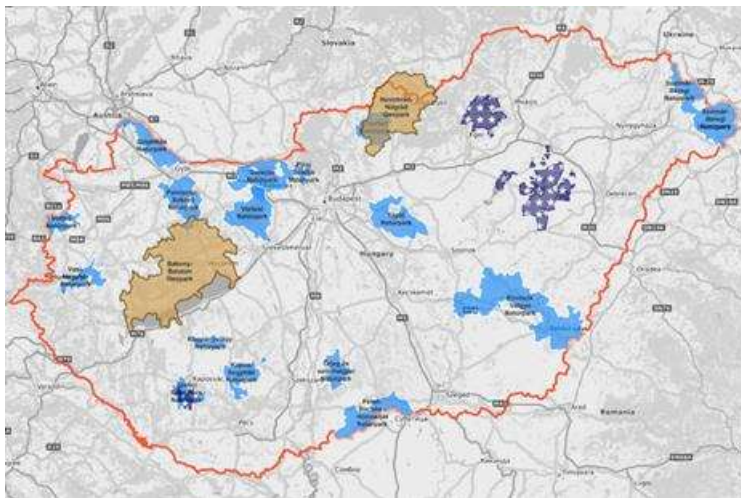
feladataikat közösen kialakított és elfogadott célok és stratégia mentén hajtják végre, tevékenységüket, eredményeiket rendszeresen értékelik.

- A natúrpark képviselőjére és az operatív feladatok koordinálására, végrehajtására jogi személyiséggel rendelkező „munkaszervezetet” hoznak létre.”

Tevékenységük négy alappilléren nyugszik, a természeti-táji örökség megőrzése, a környezeti nevelés és szemléletformálás, a vidékfejlesztés, valamint a turizmus, rekreáció.

Magyarországon 17 miniszteri névhasználati jóváhagyással rendelkező natúrpark van.

1. Cserhát Natúrpark
2. Felső-Bácska Homokhát Natúrpark
3. Gerecse Natúrpark
4. Hét Patak Gyöngye Natúrpark
5. Írottkő Natúrpark
6. Kapos-hegyháti Natúrpark
7. Koppányvölgy Natúrpark
8. Körösök völgye Natúrpark
9. Órjeg és Szőlőhegyi Natúrpark
10. Pannontáj – Sokoró Natúrpark
11. Pilisi sziklák Natúrpark
12. Szatmár-Beregi Natúrpark
13. Szigetköz Natúrpark
14. Tápió Natúrpark
15. Vasi-hegyhát Natúrpark
16. Vértes Natúrpark
17. Zselici Ezüsthárs Natúrpark

5. ábra. A csillagos-égbolt parkok, a natúrparkok és a geoparkok elhelyezkedése hazánkban

Forrás: TIR adatok

Természetvédelem és ökoturizmus kapcsolata

Az ökoturizmus az MSZ 20378/2001. sz. szabvány szerint a turizmus olyan formája, amely a természeti és a biológiai erőforrások fenntartható használatán alapul, az adott ökoszisztéma teherbíró képességén belül. Az ökoturizmus feladata az egységes egyensúly megteremtése a természeti erőforrások hosszú távú felhasználásában, menedzsmenájében, fejlesztésében és megőrzésében.⁵

Az ökoturizmus alapelvei a környezettudatosság, a környezetbe való integráltság és a magas minőségi környezet. Az ökoturizmus követelmény- és feltételrendszerének legfőbb tényezője, hogy figyelembe vegye a természetvédelmi érdekek elsődlegességét.

⁵ A természetvédelem ökoturisztikai koncepciója, 2004

Méltán mondhatjuk, hogy Magyarország legcsodásabb területei túlnyomó többségében védett területeken találhatók. A hazai turizmusban, ökoturisztikai vonzerők szerepe felértékelődött. Az életmód változásával egyre nagyobb az igény a szabadidő hasznos eltöltésére.

A természetvédelem egyik kiemelt feladata hazánk természeti, táji örökségének bemutatása, a lakosság környezeti szemléletének formálása. Megkérdőjelezhetetlen alapelv, hogy a bemutatás módja, a látogatószám növelése nem veszélyeztetheti a bemutatott értékek – mint például gyepes élőhelyek, sziklák, barlangok – fennmaradását. Védett értékek megőrzésének prioritása mellett a nemzeti park igazgatóságok programjaik összeállításakor az élményszerű, látogató és családbarát bemutatásra törekszenek. Fontos azonban kiemelni, hogy a fokozottan védett területekre csak szakhatósági engedéllyel, ill. szakvezetéssel lehet belépni.

A nemzeti parki ökoturizmus kínálatának alapját a védett természeti területeken található vonzerők jelentik, mint például növény- és állatvilág, földtani, tájképi és kultúrtörténeti értékek. Az értékek bemutatása során a látványhoz történő irányítás segítségével biztosítani lehet az értékek védelmét. A védett értékek megóvása és bemutatása, a helyes arányok biztosítása komoly kihívás a nemzeti park igazgatóságok számára.

Az alábbi fő célok vezérelték az igazgatóságokat a bemutatás kialakításában:

- A nemzeti park természeti értékeinek megismertetése, bemutatása a helyi lakosság bevonásával, hiszen a hosszú távú siker záloga a térségi és helyi kapcsolatok kiépítése.
- A kikapcsolódási, pihenési lehetőségeket keresők számára megfelelő keretek kialakítása az igények és lehetőségek összehangolásával.
- A természetbarát szemlélet erősítése a helyi közösségekben a természetvédelmi tudatformálás módszereinek, eszközeinek alkalmazásával.
- Az iskolai oktatás lehetőségeinek kiterjesztése a gyermekeket körülvevő természetes élővilág megismeréséhez.

Az igazgatóságok az ökoturizmus feltételrendszerét képesek biztosítani a turisztikai infrastruktúra kiépítése, az emberi erőforrás biztosítása, az üzemeltetés és a fenntartás terén. Az igazgatóságok által kezelt természeti- és kultúrkörnyezetben a turisztikai céllal érkező vendégek rendszeresen ellenőrzött, részben kiépített, szervezett körülmények és feltételek között találhatják meg a szabad idejük eltöltésének legjobb módját.

Az igazgatóságok többféleképpen mutatják be értékeiket. Először tanösvényeket alakítottak ki, majd a bemutatóhelyeket és látogatóközpontokat létesítettek. Irányítottan és tematikusan vezetik a turistákat, ezzel a biztosítva az értékek védelmét.

Bemutatóhelyeket építenek ki épített környezetben, illetve már létező, nem az igazgatóságok által létrehozott helyszínek üzemeltetését és fejlesztését végzik (barlangok, tájházak, arborétumok). Ezen bemutatóhelyek többsége szabadtéri, időjárástól erősen függő programhelyszín. Ebből, következik, hogy a rossz időjárás könnyen a vendégek elmaradását okozza. A helyszínek szezonális jellegéből adódóan november közepétől március közepéig zárva vannak.

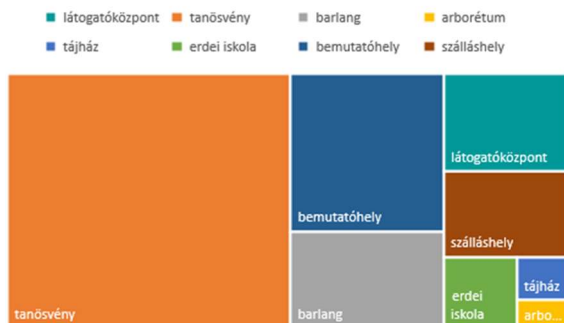
Látogatóközpontok a látogatható védett természeti területeken, elsősorban a nemzeti parkokban jelentkező látogatóforgalom növekvő erősödése folytán kerültek kialakítására egyben a négy évszakos bemutatást lehetővé téve. A bemutatás során fontos a látványos, interaktív szemléltető eszközök használata, a tudás élmény alapú átadása. A látogatóközpontok kapacitásának és szolgáltatásainak illeszkednie kell az adott terület látogatottsági szintjéhez.

A látogatóközpontok üzemeltetését létszámlétezőség függvényében a nemzeti park igazgatóság vagy üzemeltetési szerződéssel vállalkozó végzi.

A mozaikos területi elhelyezkedés egyes védett természeti területek esetében több látogatóközpont kialakítását is indokolja.

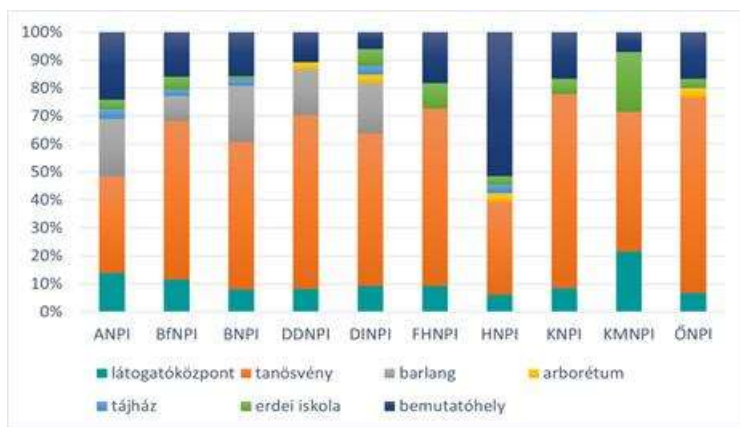
A látogatóközpontok és egyes bemutatóhelyek tematikájuknál fogva alkalmasak biológia illetve földrajz óra megtartására. Ezt a lehetőséget több helyen kínálják fel az igazgatóságok.

Tanösvények kialakítása már az 1980-as évek második felétől elkezdődött. A nemzeti park igazgatóságok a kezelésükben lévő területeken folyamatosan hoznak létre táblákkal jelzett, az alapvető turisztikai infrastruktúrával ellátott tanösvényeket, amelyek egy része követi a már létező túraútvonalak vonalvezetését, vagy részben egyedi útvonalon vezetve, a kiindulási ponthoz visszatérő kiránduló körutakat képeznek. A tanösvényekhez kötődő tájékoztató rendszer, illetve a kezdő és végpontok kiépítettségének színvonala, a szolgáltató helyszínekhez való kapcsolódás mértéke igazgatóságoként és helyszínenként különbözik.

6. ábra. A nemzeti park igazgatóságok bemutatási célú létesítményeinek összesített megoszlása

Forrás: AM

7. ábra. Az ökoturisztikai létesítmények százalékos megoszlása az egyes nemzeti park igazgatóságok esetében

Forrás: AM

Szakember által *vezetett túrák* egyre népszerűbbek. Ezeket a túrákat általában a vendégeknek kirándulásuk megkezdése előtt, maguknak kell lefoglalniuk, az igényeiknek megfelelően megszervezniük az igazgatóságokon keresztül.

Az előzetes szervezést igénylő vezetett túrákon kívül, az ökoturisztikai kínálat egyik fontos elemét képezik a *garantált időpontokhoz kötött vezetett túrák*

(meghatározott időpontokra, hirdetett, heti, napi gyakorisággal ismétlődő programok).

A kínálati elemeket alapvetően meghatározza az, hogy a nemzeti park igazgatóság illetékességi területén milyenek a földtörténet jellemzők, a felszíni formák és felszín alatti világ változatossága, az éghajlati és vízrajzi viszonyok, az élővilága, kultúrtörténeti emlékei. Ettől függően alakulnak ki az ökoturisztikai kínálat sajátosságai is. Pl.: barlangi turizmus, vizes élőhelyek, hegyvidéki turizmus stb. Az ökoturisztikai kínálati elemeket az egyes igazgatóságok önállóan alakítják ki. A kínálatot az igazgatóságok saját maguk határozzák meg. Az ökoturisztikai kínálat elemeinek többsége igazgatóságokként megegyezik, ugyanakkor a területi sajátosságokból következő egyediségek színesítik a kínálati palettát (erdei kisvasút-programok, vízitúrák stb.)

Az igazgatóságok minden évben szerveznek előre hirdetett, általában egy-egy *jeles naphoz* kötődő programot, programsorozatot. Ezen túl számos programsorozathoz csatlakoznak az igazgatóságok, mint a barlangolás, a tájséták, a csillagos égbolt túrák, geotóp napok. Ide sorolnám a geoturizmust is, amely egyre nagyobb népszerűségnek örvend. Ugyancsak évente megrendezésre kerül az *Európai Nemzeti Parkok Hete*, amelyet egy olyan hétvége előz meg, amikor a nemzeti parkok az ország más-más helyszínein mutatkoznak be. Az elmúlt két évben (2020-2021) a Nemzetközi Természetfilm Fesztivál keretében a Gödöllői Kastély Park adott otthont ennek a rendezvénynek.

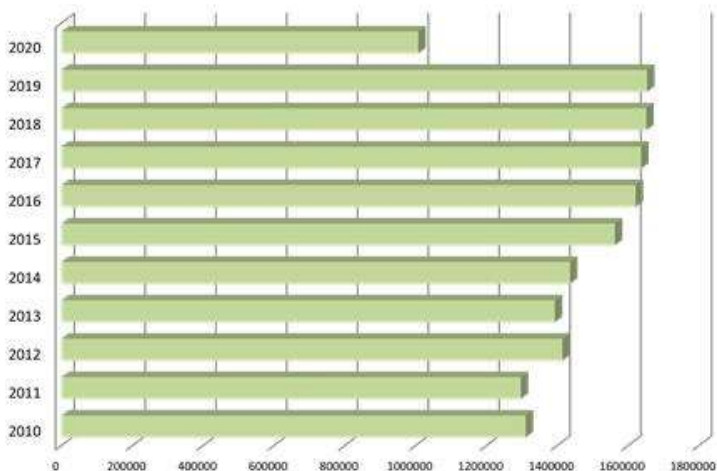
Az igazgatóságok egyre inkább szerepet vállalnak a különböző térségi programsorozatokhoz kapcsolódó rendezvényekben is (társszervezői feladatok, helyszínbiztosítás, humán erőforrás rendelkezésre bocsátása, szakvezetések lebonyolítása stb.).

A szolgáltatások kialakításánál figyelembe veszik az igazgatóságok a mai kor igényeit. Ma már a mérleg az aktív turizmus felé billent el. Ezt az igényt próbálják a nemzeti park igazgatóságok is kielégíteni, amely már tükröződik a szolgáltatásaikban is. (pl. kerékpártúrák, kenutúrák, barlangi kalandtúrák)

A nemzeti park igazgatóságok *célközönsége* programonként és évszakonként más és más. A programok látogatóköre – az igazgatóságok által végzett népszerűsítő program hatósugarának megfelelően – általában a környező lakosság családjai és iskolás gyermekei közül kerül ki. A látogatók

megoszlását, ha éves szinten vizsgáljuk, akkor elmondható, hogy a nyári időszakban, a tavaszi és őszi szünetben valamint a hétvégéken a gyerekes családok keresik fel az igazgatóságok egyes helyszíneit. A tanítási időben főleg tavasszal és ősszel iskolások tanulmányi kirándulás keretében tesznek látogatást illetve veszik igénybe a szakvezetett túrákat.

Nagy kérdés, hogy hányan látogatják a nemzeti parkokat, védett területeket. Tekintettel arra, hogy a fokozottan védett területek kivételével szabadon látogatható területekről beszélünk a látogatottsági adatokat csak a bemutatóhelyek, látogatóközpontokban illetve a szakvezetett túrákon megvásárolt jegyekből lehet lemérni. A pandémia előtt több mint másfél millió látogatója volt a tíz nemzeti parknak. Ez a látogatottság az elmúlt évben (2020) jelentősen csökkent, tekintettel arra, hogy a látogatóközpontok és bemutatóhelyek hosszabb ideig zárva voltak.

8. ábra. A nemzeti park igazgatóságok regisztrált látogatószámának összesített statisztikája (fő/év)

Forrás: AM

Nemzeti parki védjegy

A 90-es években, a természetvédelmi és a zöld elvek, illetve a fenntartható fejlődés fontos szemponttá válása után megjelentek az ökológiai minősítési

rendszerek. Ezeket a védjegyeket más-más kritérium alapján alakították. Magyarországon a nemzeti parkok külön *védjeggyel* is rendelkeznek. A Vidékfejlesztési Minisztérium a tíz nemzeti park igazgatóság együttműködésével 2010-ben hirdette meg az országos Nemzeti Parki Termék védjegy pályázatot. A védjegy megszerzésének szigorú feltételei kitérnek a felhasznált anyagokra, az előállítás módjára, a csomagolásra, és a helyi munkaerő bevonására. Főbb céljai a helyi gazdálkodók, termelők piaci lehetőségeinek a bővítése, a helyben előállított termékek népszerűsítése, természeti erőforrások fenntartása, és a falusi önfoglalkoztatás fejlesztése. A védjegy oltalom alatt álló termékek között találunk lekvárokat, mézeket, pálinkákat, borokat, szalámikat, kolbászokat, sajtokat, kézműves termékeket, de szálláshelyeket és ökoturisztikai szolgáltatásokat is.

Ma a világban a nemzeti park egy „brand”. Üzenete hogy tiszta, jó levegőjű kulturált természeti környezetben lehet kikapcsolódni. Jelentős hívószóval rendelkezik.

Természeti környezetünk és Földünk védelmére már 1970-ben Denis Hayes amerikai egyetemista egy mozgalmat indított el és megalapította az Earth Day Network-ot (Föld Napja Hálózat).

Evo Morales bolíviai elnök kezdeményezésre április 22.-ét az ENSZ 2009-ben a Föld Nemzetközi Napjává nyilvánította. 175 országban sokféle programmal ünneplik a Föld Napját. Szerencsére ma már felismerték az emberek, hogy a Föld napját nem csak ünnepelni kell, hanem tenni Föld értékei megóvásáért. A szervezett programok megpróbálnak rámutatni arra, milyen lenne a helyes és követendő életmód, az egyén mit tudna tenni a környezete védelméért.

A természeti értékeink védelme és megóvása mindannyiunk küldetése. A természeti értékek és azok szépsége megteremti a táj harmóniáját és a benne élő emberek otthonérzését. A természetvédelem nemcsak életminőségünk javítását, de unokáink jövőjét is szolgálja, hiszen a Földet nem őseinktől örököltük, hanem kölcsönvettük unokáinktól.

Konrad Lorenz szerint: „A fiatal emberekben kell újjáélesztenünk a tudományközpontú és technomorf gondolkodás által elnyomott fogékony-ságot a Szép és a Jó értékei iránt” (Kopek, 2021)

Irodalomjegyzék

- Bede, B. (2015). Nemzeti parkok Magyarországon. Corvina kiadó, Budapest
- Duhay, G. (Ed.) (2006). Ökoturizmus a védett természeti területeken. Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, Budapest
- Földművelésügyi Minisztérium (FM) (2015). Bemutatóhelyek, programok 2015. Élmény Természetesen. Magyar Nemzeti Parkok. Kiadta: Földművelésügyi Minisztérium, 2015. február
- Iványi, A. & Sallai, R. B. (2006). Ökoturizmus. Nimfea Természetvédelmi Egyesület, Túrkeve
- Kalotás, Zs. (2004). Nemzeti parkok Magyarországon – természet és táj. Alexandra Kiadó, Pécs
- Kárász, I. (2006). Természetvédelem és ökoturizmus. Oktatási segédanyag, Eszterházy Károly Főiskola – Környezettudományi Tanszék, Eger
- Kollarik A. (2008). Magyarország nemzeti parkjai és a nemzeti parkok igazgatóságainak működési területe Tapolca 1999. Országos Ökoturizmus fejlesztési stratégia Pannon Egyetem Turizmus Tanszék, Aquaprofit Kft.
- Pádámé Török É. (2018). Tanösvények szerepe a hazai nemzeti park igazgatóságok ökoturisztikai kínálatában, in Mit akar a táj, tanulmánykötet SZIE,szerk.: Módosné BI és Földi Zs. Budapest., ISBN 978-963-269-765-9
- Rakonczy Z. (2009). A természetvédelem története Magyarországon Mezőgazda Kiadó
- Sulyok, J. (2009). A magyarországi nemzeti parkok látogatóinak jellemzői. In. Turizmus Bulletin, XIII. évf. 4. szám
- Urbán M. (2007). Natura 2000 szabályozás és gyakorlat szakdolgozat Szegedi Tudományegyetem ÁJK 2007., A természetvédelem ökoturisztikai koncepciója, 2005.

Internetes hivatkozás:

<http://www.termeszetvedelem.hu>

<http://magyarnemzetiparkok.hu/>

<http://naturparkok.hu>

<http://natura.2000.hu>

VI. A GEOPARKOK TURISZTIKAI SZEREPE

Pappné Vancsó Judit

„Mit tud egy geopark nyújtani ennek a helynek?

...Az UNESCO geopark minősítés olyan fejlődési folyamatokat képes beindítani turizmust, oktatást, fejlesztést érintő munkahelyek teremtésével, infrastruktúra fejlesztéssel, főként az elvándorlással sújtott, ritkán lakott területeken, mint a Serra de Estrela, amelyek ellensúlyozzák e kedvezőtlen folyamatokat...a geoturizmus célcsoportja nem azonos a geológusokkal. A geoturizmus alapja a tájban rejlő erőforrásokból fakad, a táj szépségének befogadása, és minden érték, ami ebben a tájban örökségül ránk maradt.

Nemcsak a képeplapra illő Estrela, hanem a hétköznapi Estrela is ide tartozik a benne élőkkel együtt...”⁶

Emanuel de Castro

(Estrela UGGp)

A geopark definiálása, feladatai

A geoparkoknak jelenleg két formája létezik. Az UNESCO Globális Geoparkok hálózatába tartozó, az UNESCO Globális Geopark Tanács által elismert területek, illetve a nemzeti geoparkok. Ez utóbbiaknak nincs globálisan egységes definíciója. A geopark definícióját az „UNESCO Nemzetközi Földtudományi és Geopark Program (IGGP) alapszabálya”, valamint a kapcsolódó „UNESCO Globális Geoparkok alapszabálya és működési irányelvei” dokumentumok tartalmazzák (IGGP 2015). Ezek szerint „a [UNESCO Gobális] geopark olyan egyedülálló, egységes földrajzi terület, ahol a nemzetközi jelentőségű geológiai értékkel rendelkező táj kezelése és védelme holisztikus szemlélettel történik, az oktatást és a fenntartható fejlődés koncepcióját egyaránt magában foglalva. A nemzetközi jelentőségű földtudományi érték elismerése az UNESCO Globális Geoparkok Értékelő Munkacsoportjának (UNESCO Global Geopark Evaluation Team)

⁶ Teaser Aspiring Geopark Estrela – YouTube

ítéletén múlik, a terület geológiai értékeit feltáró tudományos publikációk kutatási eredményein alapuló értékelési jelentés eredményeként. Az UNESCO Globális Geoparkok földtudományi örökségüket a terület minden más, természeti- és kulturális örökségével együtt értelmezik, elősegítve mindezzel azoknak a kulcsfontosságú kérdéseknek a megértését, amelyekkel a társadalomnak szembe kell néznie azon a dinamikus bolygón, ahol mindnyájan élünk”.

Az EGN (Európai Geoparkok Hálózata), valamint GGN (Globális Geoparkok Hálózata) alapján, amennyiben a definíciót részekre bontjuk, és meghatározzuk azokat az alapvetéseket, amelyen ez alapszik, a geoparkoknak az alábbi feltételeknek kell megfelelniük: jelentős kiterjedésű, gazdag földtudományi örökséggel rendelkező terület, amely jelentős történelmi, kulturális értékekkel is bír, ezek bemutatása, megőrzése feladat. A földtudományos és az ezekkel összefüggő egyéb (történelmi, kulturális) értékek tudatosítása a helyben élők körében is meg kell, hogy történjen. A geopark feladata a területfejlesztés is. A fejlesztési folyamatokba, a működtetésbe, üzemeltetésbe a helyi társadalom bevonása alapkövetelmény, amely első sorban a helyi termelők, gazdasági- és turisztikai szereplők bevonását jelenti. A geoparkok feladata továbbá a nemzeti- és natúrparkokhoz hasonlóan a környezeti nevelés is.

A geopark hasonló feladatokkal, küldetéssel rendelkezik tehát, mint a natúr- vagy nemzeti park, csupán feladatkörei között a földtudományos értékek védelmén és bemutatásán van a hangsúly. Amennyiben a holisztikus szemlélet felől közelítünk, úgy ebből a szempontból a geopark kosara a legnagyobb, ebbe ugyanis a földtörténelmi múlttól kezdve a ránk maradt földtani értékeken át, a kőzeteken kialakult talajon és élővilágon keresztül, az ezekből és ezekre épült épített örökség és a kézzel meg nem fogható néprajzi értékek, hagyományok egyaránt benne foglaltatnak. Gazdasági szempontból periferikus területek esetén egy geopark létesítése lehetőséget nyújt a gazdasági vérkeringésbe való becsatornázásához (Farsani et al 2011).

A határon átnyúló geoparkok esetében a geoparknak politikai-társadalmi célzata is van, határok nélküli egységbe foglalni a történelem során szétszakadt tájakat és közösségeiket, elősegítve a párbeszédet, egymás értékeinek megismerését.

A globális geoparkok számára kötelező a GGN tagság és a hálózatban való együttműködés. A hálózat több, mint egyedi geoparkok gyűjteménye. Az intenzív hálózati munka a munkacsoportok, a közös projektek, a területek (például Danube GeoTour⁷) és a kezdeményezések (például GEOfood⁸) összekapcsolását jelenti, felkarolva egyben olyan alulról jövő kezdeményezéseket a helyi termelők, gazdasági szereplők, közösségek bevonásával, amelyek fenntarthatóan segítik a helyi terület- és gazdaságfejlesztést (IGGP 2015).

A geoparkok kialakulásának története

A geoparkok létesítésének története a nemzetközi szintű földtudományi természetvédelem első megmozdulásával kezdődött 1988-ban Hollandiában, amikor az akkor még Európai Földtudományi Természetvédelmi Munkacsoport (European Working Group on Earth Science Conservation) első nemzetközi találkozóját tartotta akkor még hét ország részvételével. Három évvel később a szervezet a „Digne Convention” dokumentumban deklarálta azokat az alapvetéseket, amellyel egyértelműen letette voksát az élettelen természeti környezet megóvásának nemzetközi szintű szükségessége mellett (ProGEO 1991). A szervezet 1993-tól ProGEO néven (The European Association for the Conservation of the geological heritage) folytatta munkáját. A Digne egyezményben foglaltak alapján kijelenthető, hogy a geoparkok létesítéséhez vezető út ezzel a lépéssel vett határozott fordulatot. 1997-ben az UNESCO földtudományi tagozata meghirdette az UNESCO geoparkok koncepcióját, és az ezt követő években az akkor már létező geoparki kezdeményezések patronálójává vált, mígnem 2000-ben megalakult az első négy, szakmailag is elismert globális geopark egyelőre mind európai helyszínnel, megalakítva egyúttal az azóta is létező Európai Geoparkok Hálózatát (EGN).

2004-ben nyolc kínai geopark csatlakozásával az akkor már tizenhét európai tagot számláló hálózathoz létrejött a nemzeti Geoparkok Globális Hálózata (GGN), amelyben az EGN így immár regionális szervezetként működött tovább (IGGP 2015). Az akkor még csupán néhány országra kiterjedő

⁷ <https://www.interreg-danube.eu/approved-projects/danube-geotour>

⁸ <https://geofood.no/>

szervezet ma már 169 geoparkkal rendelkezik 44 országban (GGN 2021). A GGN 2015-ben került az UNESCO égisze alá. Az EGN 26 országban 88 geoparkot tudhat magáénak (EGN 2020).

AZ UNESCO Globális Geopark minősítés elérése bonyolult feladat. A pályázás szigorú, több lépcsős folyamata során a leendő geoparknak bizonyítania kell, hogy valóban megfelel a definícióban foglalt kritériumoknak, tehát a tanösvényeket, a látogatóközpontokat, a helyi közösségek bevonását nem a jövőben kell megvalósítani, mint egy ígéretet téve, hanem a pályázat benyújtásakor már rendelkezni kell ezek egy bizonyos részével. Azonban a geopark cím nem örökre szól. A geoparknak éves jelentési kötelezettsége van, négyévente pedig felülvizsgálják a jogosultságát, ahol előfordulhat a rangtól való megfosztás is. (IGGP 2015)

Nemzeti Geopark Bizottságok, Nemzeti geoparkok

A geoparkok számának növekedésével együtt számos ország hozott létre nemzeti geopark bizottságokat, amelyek felelősek a geoparkok nemzeti szintű koordinálásáért és az UNESCO Globális Geopark címért aspiráló geoparkok pályázati anyagainak benyújtásáért. A nemzeti geopark bizottságok tagjai UNESCO Globális Geoparkok, nemzeti geoparkok, nemzeti geológiai szervezetek, nemzeti környezet- és természetvédelem szervezetei, UNESCO-hoz kapcsolódó felelős kormányzati szerv, bármely további tag, amely releváns a bizottság számára (unesco.org).

Az UNESCO Globális Geopark Hálózat kötelékébe tartozó geoparkokon kívül egyre nagyobb számban jelennek meg a nemzeti geoparkok is. Ez utóbbiak létesítését azért gondolták lényegesnek a nemzeti geopark bizottságok, hogy a földtudományi természetvédelem hangsúlyosabban jelenjen meg az adott országban, és hogy a nemzetközi szintű unikalitással nem bíró, UNESCO rangot elérni nem képes geotópok, illetve földtudományos értékkel rendelkező területek is szakértő gondozásban részesüljenek, amelyek egyébként védelemre és bemutatásra érdemesek. Az UNESCO Földtudományi Tagozatának útmutatásai alapján elsőként Kína létesített tizenegy nemzeti léptékű geoparkot, amellyel a földtudományi örökségvédelem hatékonyabb előmozdítása volt a célja (Xun et al., 2002). Azóta az amerikai kontinensen kívül mindenütt találunk nemzeti geoparkot. Közélebbi és távolabbi szomszédaink közül Szlovákia és Csehország büszkélkedhet a

legtöbbel. A nemzeti geoparkok definiálása, a definíció természetvédelmi jogi szabályozásba illesztése nemzeti szintű feladat, így ezeknek nincs globális szintű egységes definíciója.

A két geopark típus vizuálisan is jól megkülönböztethető. Az UNESCO globális geoparkok esetén ugyanis kötelező az alábbi logó használata:

1. ábra. Az UNESCO Globális Geoparkok logója
Forrás: GGN (GLOBAL GEOPARKS NETWORK)

A nemzeti geoparkok esetén rendkívül változatos a logóhasználat, még adott országon belül sem mindig egységes az arculat:

2. ábra. A Banska Stiaavnica Geopark és Banskobystrický Geopark nemzeti geopark (Szlovákia) logója
Forrás: geopark.sk

Hazánkban két UNESCO Globális Geopark működik több, mint egy évtizede (Novohrad-Nógrád UNESCO Globális Geopark és a Bakony-Balaton UNESCO Globális Geopark), a sort pedig hamarosan követi a Bükk-vidék (jelenleg még aspiráns) UNESCO Globális Geopark. Magyarországon nemzeti geopark egyelőre nincs, illetve a geopark jogszabályi szintű definiálása folyamatban van, amelyet a Magyar Geopark Bizottság (MGB) készített elő (Tar 2021). A jogszabályalkotást megelőzően a MGB kidolgozta

a Nemzeti Geopark Konceptiót, melyet az érintett miniszter 2019-ben hagyott jóvá. A MGB megteremtette továbbá azt a szakmai környezetet, előzetes szakmai dokumentációt, ami a nemzeti park és natúrpark hálózat mellett a nemzeti geopark hálózat létrehozását hivatott elősegíteni. Várhatóan a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény módosításával mindez jogszabályi háttérrel is kap (MGB 2019).

A nemzeti geopark rang elérése az UNESCO szintű geoparkokhoz hasonlóan számos bonyodalommal járhat. A szakmai teendőkön túl (például geotóp leltár, kulturális értékek vonzerő leltárának összeállítása) komoly szervezési feladatok (pályázási folyamat lebonyolítása, a résztvevő felek és partnerek érdekeinek összehangolása) hárulnak a kezdeményező félre. A MGB koncepciója szerint ugyanis egy nemzeti geopark létrehozása alulról jövő kezdeményezés eredménye kell, hogy legyen, ami a térségben működő önkormányzatok, civil szervezetek, egyesületek, vállalkozások és más szervezetek, valamint az ott lakó magánszemélyek közös szándékán alapul.

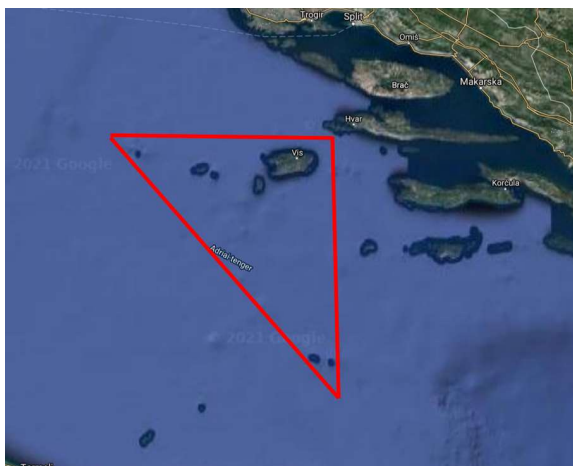
Az „eszményi” geopark: Vis Archipelago UNESCO Globális Geopark

A Geoturizmus fejezetben már többször emlegetett geopark, a Vis Archipelago UGGp itt, mint a papírformát abszolút teljesítő geopark kerül górcső alá. (Hazánk két, csodálatos, geoparki mércével mérve nagy kiterjedésű geoparkjának részletes bemutatása a következő fejezetekben valósul meg).

Földtani és földtudományos örökség

A geopark területén, nagyjából háromszög alakban elrendezett helyzetben található az a három terület, ahol a Dalmáciára jellemző karbonátos kőzetektől eltérően magmás eredetű kőzetek is megjelennek. A Vis – (Brusnik) – Jabuka – Palagruza háromszögben találjuk az Adriai térség egyetlen magmás kőzeteket felsorakoztató területét. Ez a háromszög jelenik meg a geopark arculatát meghatározó logóban is.

Az UNESCO szintű geoparknak igazolnia kell, hogy a területén található geológiai értékek nemzetközi megmérettetésben is egyedülállóak, és hogy a geodiverziás jelentős. A „Geoturizmus” alfejezetben leírtak alapján ez Vis esetében sem vonható kétségbe. A területen, nagy mélységből a felszí felé

3. ábra. A geopark alapjaként szolgáló „vulkáni háromszög” és a geopark logója

Forrás: geopark-vis.com és googlemaps.com

törekvő sódiapír millió évek rétegsorát hozta magával a Vis-szigetén található Komiza-öbölbe, amely a partvonalon több helyen is megsemmélyelhető. A komizai strandokon eredeti és a tenger által lekerekített formában is egy helyen látható a sok féle korú és típusú kőzetanyag.

4. ábra. Geodiverzitás a Komiza-öbölben. Magmás eredetű sötét színű andezit a világos karbonátos kavicsok és a negyedidőszaki vörös breccsa között

Forrás: A szerző saját felvétele

5. ábra. Andezit kavics strand Brusnikon

Forrás: geopark-vis.com

A szigetek ezen kívül változatos felszínalaktani különlegességgel is bírnak, némelyik ezek közül világhírű (Kék-barlang, Stiniva-öböl, lásd később). De vannak itt kevésbé látványos, ugyanakkor a földrajzi értelemben jelentős képződmények is, pl. andezit kavicsstrandok Brusnik-szigeten, rengeteg felszín feletti vagy felszín alatti karsztos képződmény, de a településeknek helyt kínáló szakadékos peremű öblök is rendkívül impozánsak.

A geopark egyúttal Európa természeti emlékeket legsűrűbben felsorakoztató helyszíne, a geoparkon belül hét, külön védettséggel rendelkező természeti emlék is található (Kék-barlang, Zöld-barlang, Barátfóka-barlang, Stiniva-öböl, Brusnik-sziget, Jabuka-sziget, Ravnik-sziget).

Ami az egyéb földtudományos örökséget illeti, a szigetvilág és a környező tenger ökológiai értékei egyaránt kiemelkedőek. A szigetcsoport egyben a Natura 2000 hálózat része, mind növény, mind állatvilágát tekintve kiemelkedő szerepe van a veszélyeztetett fajok megóvásában. A szigetek gyakran adnak otthont olyan élőlényeknek, amelyek Horvátországban csak itt találhatóak (pl. Eleonóra-sólyom). Palagruza-szigete, bár rendelkezik néhány kikötővel és stranddal, lakatlan és teljes területe bioszféra rezervátum. A szigetvilág rendelkezik továbbá néhány olyan kultúrnövényt is, amely csak

itt megtalálható fajta: a Vugava nevű borszőlő, illetve a Komiža Carob nevű szentjánoskenyérfa. A szigetek környékén gazdag és változatos a tengeri élővilág is. A Dalmát partok mentén itt találjuk a leggazdagabb halászerületeket. Az Adria palackorrú delfinjei a szigetek védelmében nevelik ivadékaikat, él itt négy bálnafaj, rengeteg féle gerinces tengeri élőlény, fito- és zooplankton, valamint a tenger hőmérsékletváltozása miatt veszélyeztetett korall fajok. Nem véletlen, hogy a geopark látogatóközpontjának vezetője épp tengerbiológus.

Kulturális örökség

A szigetvilág vulkáni kőzetein képződött talajok, a morfológia és a tenger gazdag élővilága nyújtott itt alapot az ember megtelepedésének, az épített környezet, a kialakult életmód és gazdálkodás jellegének, amely a mai napig érezhető. A hely szelleme itt a római kortól kezdve formálódik.

A helyi, változatos kőzetanyag itt szinte minden épületben, kőfalban, utcaköben, burkolaton visszaköszön. A mediterrán tájra jellemző, művelt területek szélére összehordott, gyakran kőfalakká alakított kőzethalmok itt grandiózus méretűek, amelyek egyben a kultúrtáj emblemikus hordozói. A szőlőskertek, olajfaligetek, gyümölcsösök minden művelhető területen megtalálhatók, a helyiek a minőségi bort, olajat, fűgéből és más gyümölcsökből készült portékáikat gyakran a házaik előtt árúsítják a turistáknak.

6. ábra. Geodiverzitás az épített környezetben. Ennek a bencés alapítású templomnak a 12.századelejeére nyúlnak vissza az alapjai

Forrás: A szerző felvétele

A halászat lehetett a szigetvilág mindenkori lakóinak legfontosabb tevékenysége, amelyhez a változatos tengeri élővilág jó alapot szolgáltatott. A „Geoturizmus” fejezetben már említett tradíciók (rituális hajóégetés), a kalózok folyamatos fenyegetésére válaszként felfogható erős szakralitás (templomok, kápolnák), a szigetvilágból kiinduló konzerválással kapcsolatos tudás- és technológiaexport mind a halászatra vezethetők vissza. A tradíciókhoz való markáns visszatérés és a turizmus összefonódása hívta létre a szigetvilágra jellemző egykori vitorlások, a falkusák újbóli megjelenését.

7. ábra. Tradicionális komižai vitorlás: gajeta falkuša
Forrás: geopark-vis.com

A „Geoturizmus” fejezetben már szintén említésre került, hogy a geopark gondosan ápolja a hagyományokon kívül a helyi legendákat is, valamint kiemelt fontosságot szentel a Komiža településre jellemző dialektus megőrzésének is.

Fentiekből egyértelmű tehát, hogy mindaz, amit egy geoparknak tartalmaznia illik (földtörténeti múlt, geoplógia, az erre épülő élővilág, az adottságokon keletkező gazdálkodás, kultúra és épített környezet, néprajz és hagyományok, és ezek helyi termékekben való megtestesülése) a Vis Archipelago UGp esetében egyértelműen jelen vannak.

Kérdés, hogy ezek bemutatása, az erre épülő geoturizmus, a helyiek bevonása, a környezeti nevelés hogyan valósul meg.

Környezeti nevelés, helyi termékek, rendezvények

Egy geopark legfontosabb információforrása az infokommunikációs tevékenysége. A geopark többnyelvű, informatív honlappal rendelkezik⁹, illetve a közösségi média felületeken¹⁰ is meglehetősen aktív. A honlapon minden olyan információ megtalálható, amely akár a látogatóknak, akár szakértőknek, akár a helyieknek lényeges lehet. A geoparkról megjelenő tudományos publikációk listájától elkezdve a geopark szervezésében történő eseményeket magában foglaló naptárakon keresztül a GeoFOOD hálózat követelményeinek megfelelő, helyi termékeket tartalmazó termékeket, valamint az éttermek helyszíneit, a geotúraútvonalak pontos leírását és térképi megjelenítését, a közösségi eseményeket egyaránt feltünteti, a közösségi médiában mindezt szintén megjeleníti.

A Geopark látogatóközpontja Komižában található. Rendezvények, közösségi események szervezésére készült, illetve rendelkezik egy meglehetősen tágas kiállítóterrel. Ez utóbbi esetében kiemelendő, hogy minden, a szigetvilágban előforduló kőzetleletet bemutat, így annak is lehetősége van ezek megtekintésére, akinek nincs lehetősége minden helyszínt megtekinteni.

A kőzetkiállításon kívül találunk itt egy poszterkiállítást is, ahol szintén minden geoparkkal kapcsolatos helyszínt, földtudományos vagy kulturális érték szerepel fotóval, leírással, szintén több nyelven.

9 HOME PAGE – UNESCO GEOPARK VIS (geopark-vis.com)

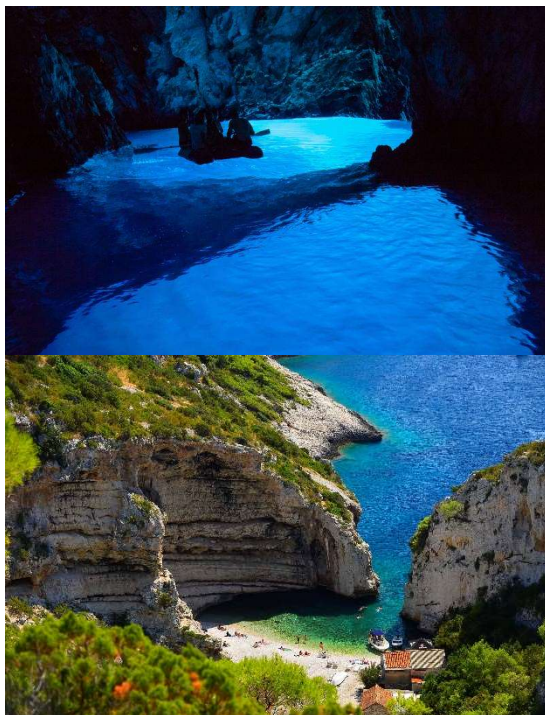
10 Geopark Vis Archipelago | Facebook

8. ábra. Negyedidőszaki breccsa a kiállítóterben

Forrás: A szerző saját felvétele

Az UNESCO elvárásai szerint tehát a Geopark az adottságain kívül gyakorlatilag minden tevékenységében, aktivitásában példaértékű (Geopark Annual Reports 2019-2020). Hiányosságként lehet megemlíteni, hogy viszonylag ritkán történik vezetett geotúra (habár kiváló, egyedül is könnyen bejárható geotúra útvonalakkal rendelkezik a terület). A látogatómenedzsment még szintén fejlesztendő. Természetesen mindez attól függ, milyen politikák mentén történik a turizmus szervezése. A látogatónak egyértelmű, hogy a területen található néhány „mézesbödön”, ami egyértelműen a tömegturizmust támogatja. Ezt a néhány különleges helyszínt évszázadok óta ismeri az európai ember, gyakorlatilag az itt található Kék-barlang felfedezésével kezdődött az adriai turizmus. Az egyéb geológiai különleges-ségek vélhetően nem lennének elegendőek ahhoz, hogy a kontinensről viszonylag távol eső szigetre elegendő számú turista érkezzen, így a néhány mézesbödön vélhetően a tömegturizmus áldozatul esik, a geoparknak köszönhetően azonban azok a turisták is jól érzik itt magukat, akik kifejezetten geoturisztikai szándékkal érkeznek a szigetvilágba, a geotúra útvonal állomásainál ugyanis egyáltalán nincsenek tömegek. Elvértve fordulnak elő a kérdéses helyeken látogatók. A szigetet tehát alapvetően nem a tudatos geoturisták, hanem a „mézesbödönök, és a különleges környezetben történő fürdőzés örömeiért ide érkező tömegturisták látogatják, meg kell azonban jegyezni, hogy turizmus szempontjából ez utóbbi nélkül meglehetősen „kihalt” lenne a szigetvilág.

9. ábra. A szigetek „mézesbödönjei”, a Kék-barlang és a Stiniva-öböl
Forrás: geopark-vis.com

Irodalomjegyzék

Farsani, N. T., Coelho, C., & Costa, C. (2011). Geotourism and geoparks as novel strategies for socio-economic development in rural areas. *International Journal of Tourism Research*. 13(1). pp. 68–81.

Geopark Annual Reports (2017-2020). https://globalgeoparksnetwork.org/?page_id=4851; Letöltés dátuma: 2021. 12. 12.

IGGP (International Geoscience And Geoparks Programme) (2015). Statutes of the International Geoscience and Geoparks Programme. Document of the 38th General Conference of UNESCO, Paris. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260675.page=4>, Letöltve: 2020. július 29.

MGB (Magyar Geopark Bizottság) (2019). A magyarországi nemzeti geoparkok koncepciója. Agrárminisztérium, Budapest.

Progeo (1991). Digne-les-Bains declaration. ProGEO, Dignes

Xun, Z., & Milly, W. (2002). National geoparks initiated in China: Putting geoscience in the service of society. *Episodes*. 25 (1). pp. 33–37.

Tar Gy. (2021). Nemzeti geoparkok szabályozásával kapcsolatos aktualitások. A Magyar Geopark Bizottság 2021. november 10-én megrendezett éves ülésén elhangzott előadás. Budapest.

Internetes források

home Page – UNESCO GEOPARK VIS (geopark-vis.com)

National Geopark Committees (unesco.org)

<https://www.unesco.org/en>

GGN (Global Geoparks Network); <http://www.globalgeopark.org/index.htm>

EGN (European Geoparks Network); <http://www.europeangeoparks.org/>

VII. HAZAI UNESCO GLOBÁLIS GEOPARKOK

7.1. A BAKONY–BALATON UNESCO GLOBÁLIS GEOPARK FÖLDTUDOMÁNYI ÖRÖKSÉGE

Korbély Barnabás

A geopark területe *440 millió éves geológiai múlttal* rendelkezik, földtani sokszínűsége, változatossága pedig nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő. A 3244 km²-es területről e helyen nyilván csupán megemlíteni tudjuk a gazdag földtudományi örökség néhány jelentős értékét.

A Dunántúl *legidősebb kőzetét (kvarcfillit) Balatonfőkajár közelében* tárja fel egy felhagyott kőfejtő. A *kenesei magaspártot* – amelynek tetejéről kitűnően látható a geológiai értelmében fiatal, mindössze 15 ezer éves Balaton is – az egykori Pannon-beltenger homokos-agyagos üledékei építik fel. A Balaton-felvidék egyik jellegzetes építőkövét, az egykori folyók ártéri üledékeiből képződött vörös *permi homokkővet* számos helyen láthatjuk: az almádi Köcsi-tó partján kiépített tanösvényen vagy az alsóörsi Vöröskő tanösvényen is megismerhetjük azt a félsivatagos ösföldrajzi környezetet, amelyben kialakult ez a kőzet. A tengeri eredetű, *felső-triász Füredi Mészkövet* a névadó város határában meglátogatható *Lóczy-barlang* is látványosan feltárja, ráadásul a kőzet felületén a később feláramló hévizek különleges oldásformákat is létrehoztak (a bejárat mellett 2021-en látogatóközpont is nyílt).

A késő-miocénben, 8 millió éve a mai *Tihanyi-félsziget* helyén vette kezdetét a Balaton-felvidéki *bazaltvulkanizmus* első markáns szakasza: számos helyen tanulmányozhatóak a vulkáni rétegek, így pl. a Kis-erdő-tető és a Barátlakások látványos sziklafalait látva magunk elé tudjuk képzelni a sorozatos, egymást gyorsan követő gőzrobbanások, a piroklaszt torlóárak (nagy sebességgel mozgó anyagárák) félelmetes dübörgését.

A *Pécselyi-medence* különleges geohelyszíne a kisdörgicsei Kő-hegy sajátos megjelenésű *karrmezője* (más néven ördögszántás: barázdákkal szabdalts karsztos kőzetfelszín).

A *Káli-medence* peremén található *kőtengerek* – eredetileg könnyen pusztuló – pannon üledékeit kovás oldatok cementálták össze: az idővel elhordódott

homokos-kavicsos anyagával ellentétben ezek a kőzettömbök ellenállóak az eróziós folyamatokkal szemben, így preparálódtak ki ezek a látványos felszínalakítási értékek. A medence keleti peremén található a *Hegyesű Geológiai Bemutatóhely*, ahol nem csupán az emblemikus, *oszlopos elválású bazanit sziklafalat* csodálhatjuk meg, de egy *interaktív kiállítás* a terület gazdag vulkáni örökségét is bemutatja, a Dunántúli Regionális Köparkban pedig megismerhetjük a tágabb térség legjellegzetesebb kőzeteit is.

A geopark talán legszélesebb körben ismert tája, a *Tapolcai-medence tanúhegyei* (Badacsony, Szent György-hegy, Csobánc, Szigliget stb.) a különböző *vulkanológiai értékek és látnivalók valóságos tárháza*. A sok helyen ún. maar jellegű, robbanásos vulkanizmust jobbra csendesebb – lávaszökőkutakat, salakkúpokat létrehozó –, de leggyakrabban lávaöntő működés követte. A térség későbbiekben megindult kiemelkedése, illetve a változó éghajlatnak megfelelő külső felszínformáló erők (víz- és szélérozió) munkája révén a változatos vulkáni képződményekkel nem fedett területekről a lazább üledékek elhordódtak: így alakult ki a Tapolcai-medence jellegzetes, „megszelídült” tanúhegyekkel – azaz az egykori vulkánok jelentős mértékben erodált maradványaival – tagolt mai képe.

Tapolca utcái és házai alatt egy *több mint 13 kilométeres barlangrendszer* húzódik, amelynek legismertebb része a *Tapolcai-tavasbarlang*: ennek egy szakasza csónakkal járható be. A felszínen működő látogatóközpontban látható *Csodálatos karszt* kiállítás tíz termében különleges látnivalók kalauzolnak minket a karsztos folyamatok világában.

A *Keszthelyi-hegységben* csupán kis foltokban előforduló felső-triász Edericsi Mészakőben kialakult, cseppkövekben gazdag *Csodabogyós-barlang* egy részét ún. overallos túrakon járhatjuk be. Kissé északabbra, egy magányos kréta időszaki mészkőképződmény álló vár közelében találjuk a *Sümei Mogyorós-domb természetvédelmi területet*, amely nem csupán a hazai földtudósok körében ismert, ikonikus geohelyszín és földtani alapszelvény, de egykori tűzkőfejtője révén a neolitikum kori ősember által létesített egyik legidősebb bánya hazánkban.

Ezen kívül még több olyan országos jelentőségű természetvédelmi terület (TT) található a geopark területén, amely kimondottan a földtani értékei miatt került oltalom alá. Ilyen a

- *Darvas-tó lefejtett bauxitlencse TT*, a fosszilis trópusi karsztformák egyik legtipusosabb hazai előfordulása, ahol a karsztbauxitok települési viszonyait tanulmányozhatjuk. Az *Úrkúti-őskarszt TT* különleges sziklavilága a ritka paleokarsztos formakincs változatos és hazai viszonylatban egyedülálló méretű feltárása. Ugyancsak a Déli-Bakonyban nyílik a *Szentgáli-kőlik*, amelyet nem csupán az ott induló overallos barlangtúrák, de bronzkori urnalelei miatt is meg kell említenünk.
- A *Tési-fennsík* és környezete különösen gazdag a különböző *karsztos jelenségekben*. Az aknabarlangoktól, víznyelőktől nem messze található a *Római-fürdő szurdoka*, illetve a *Zsidó-hegy geológiai alapszelvénye* is. A *Várpalotai homokbánya TT* üledékrétegei valóságos nyitott geológiai tankönyvként mutatják be az egykori miocén tengerpart rétegződési viszonyait és a gazdag puhatestű fauna maradványait.
- Feltétlenül ki kell emelni az utóbbi évek talán legnagyobb hazai őslénytani szenzációját, a Magas-Bakonyban előkerült *késő-kréta (85–90 millió éves) gerinces – köztük dinoszaurusz – leletgyűjtést*. Az őslénytani különlegességek közül említésre méltó Veszprém egyedülálló *kavicsfogú álteknős* lelete (amelynek jelentőségére tekintettel a közelmúltban adták át a Tethys-alagutat a megyeszékhelyen), illetve egy olyan triász időszaki *ammoniteszfaj is*, amelyet a geopark területén írtak le először, és amely a beszédes nevű *Balatonites balatonicus* néven ismert a tudósok körében.

Irodalomjegyzék

Tardy J. (szerk.) (2011). Geoparkok Magyarországon. MTT Budapest, pp. 128-223

7.2.A BAKONY–BALATON UNESCO GIOBÁLIS GEOPARK KULTÚRTÖRTÉNETI ÖRÖKSÉGE

Schleicher Veronika

szerkesztette: Korbély Barnabás

A geopark területének története a táj használata szempontjából három fő korszakra osztható: a Római Birodalom terjeszkedése előtti idősakra (1. sz. előtt), a középkor és kora-újkor évszázadaira (a 17. sz. végéig) és az oszmán-török hódítás végétől napjainkig tartó idősakra. Mindhárom időszak közös vonása, hogy a területet fontos kereskedelmi útvonalak keresztezték, amelyen nem csupán az egyetemes kulturális javak – így például a neolitikus vívmányok vagy a római fazekasáru –, de a táj speciális termékei is áramlottak Európa északi és déli, illetve keleti és nyugati tájai felé. A természet kiaknázható javainak rendszerét tekintve azonban maga a geopark területe is több gazdaságföldrajzi kistérra osztható. Ezek közül kultúraszervező erejénél fogva két egység emelkedik ki: a halban és vízparti növényekben bővelkedő Balaton vidéke és a fában, bányászható ásványokban gazdag Bakony.

Bár a geopark területén már 70–80 ezer éve megjelent az ember, a *paleolitikum* időszakából kevés lelőhelyet ismertünk (lovasi festékbánya, bakonyi barlangok). Annál több nyomot hagytak maguk után az *újkőkör* és a *bronzkor* földművelő faluközösségei, amelyek erődítéseket emeltek és több kőbányát, ipartelepét hoztak létre, amelyek elsősorban a helyi kőszekanyag-igényt elégítették ki. Igen jelentős volt a *szentgáli Tűzköves-hegy* kovanyersanyag-lelőhelye, amelynek vörös radiolarit magkövei és a korszak csúcstechnológiáját képviselő pattintott darabjai nyugat- és kelet-európai területekre is eljutottak. A Magas-Bakony bronzkori erődítményei, sáncai, halomsíros temetői bizonyítják, hogy még ez az akkoriban nehezen járható terület is olykor vonzó körülményeket jelentett a megtelepedő embercsoportoknak.

A táj későbbi civilizációs fejlődésére a kereszténység elterjedése előtti idősokban a legnagyobb hatást kétségkívül az *1. századi római hódítás* gyakorolta. E három évszázad emlékei közül a legrangosabb az a majdnem teljesen feltárt *villagazdaság*, amely régészeti bemutatóhely és romkert

formájában ma is látható (Nemesvámos-Baláca). A római kultúra két jelentős újítást hozott: a mediterrán típusú *szőlőtermesztést* és a *kőépítkezést*.

A *középkor* legfontosabb kőépületei a magaslatokon emelt, erőszerepet is betöltő *keresztény templomok* és a hegytetőkre épített *várak* voltak. A 10–11. században kiépített erős egyház- és államszervezet bizonyítéka a számos román és gótikus stílusú templom: ezek közül néhány ma is eredeti funkciójában működik (Litér, Szentkirályszabadja, Vörösberény, Nagyvázsony stb.). Kiemelkedő szerep jutott az első magyar királyi alapítású *bencés* és *ciszterci* rendházaknak (Tihany, Bakonybél, Monostorapáti, Zirc), majd az egyetlen magyar szerzetesrend, a *pálosok* kolostorainak (Nagyvázsony, Salföld stb.).

A táj virágzó középkori kultúrájának az *oszmán-török hódítás* vetett véget. A délről a Balaton által határolt geopark területe a megszállás alatt álló országrész és a függetlenségéért másfél évszázadig küzdő királyi Magyarország határán állt. A két fő erősség (Veszprém és Palota) valamint a vulkanikus hegyeken kiépített várak többsége a tatárok betörését követően, a 13. században épült.

Az elnéptelenedett vidéken a *Balaton* környékén *protestáns lakosság* jelent meg, a *Bakony* rengetegébe pedig jobbra *katolikus* német és szlovák telepések költöztek, tovább erősítve ezzel a két táj kulturális különbségeit. A Bakony lakossága a sajátos *hegyvidéki és erdei iparokra* alapozta megélhetését (szén- és mészegetés, hamuzsírforrás, faeszközkészítés stb.), de emellett virágzott a helyi nyersanyagok feldolgozására épülő vas-, üveg- és porcelángyártás is (Kislőd, Csehbánya, Némethánya, Városlöd).

Szintén közös kulturális jegye a geopark kistájainak a *paraszi kőépítkezés*, amely a főként fa- és földfalakat használó Kárpát-medence népi építészetében szinte egyedülálló jelenség. A boltíves tornácú kőépületekből, a kőbástyás kerítésekkel helyenként egész utcák őrződtek meg (Magyar-polány, Vöröstó, Szigliget stb.). Egyedülálló tájképi és építészeti értéket képviselnek a Balaton-felvidék vakolatdíszes *présház-pincéi*. Hasonló szerep jut a tájban a bakonyi német telepés falvak határában állított népies barokk stílusú *kőkereszteknek, kápolnáknak, szobroknak* és a domboldalakon épített *kálváriáknak* is.

Irodalomjegyzék

Tardy J. (szerk.) (2011). Geoparkok Magyarországon. MTT Budapest, pp. 128-223

7.3.A BAKONY–BALATON UNESCO GIOBÁLIS GEOPARK ÉLŐ TERMÉSZETI ÉRTEKEI

Vers József

A geopark területe az élővilág szempontjából is Európa egyik legváltozatosabb része. Az élőhelyek egészen rendkívüli összetettsége és mozaikossága, az itt előforduló fajok nagy száma több tényező együttes eredménye.

Európának ezen a részén találkozunk egymással a kontinentális, az atlanti és a mediterrán klíma, melynek eredményeként mindhárom klímaterületről számos jellemző növény- és állatfaj él itt. A geológiai és geomorfológiai változatosság tovább színezi a képet: a különböző alapkőzeteken, más-más vízhatásnak kitéve igen sokféle talajtípus alakult ki, s a különböző talajokon a hozzájuk alkalmazkodott jellegzetes növényzet él. A változatos domborzat ugyancsak fontos tényező: egészen más élőhely található egyazon kiemelkedés sziklás gerincén, árnyékos északi oldalán, vagy éppen napsütésnek kitett, forró déli lejtőjén. A természet évmilliók alkotását az utóbbi néhány évezredben az ember egészítette ki, s jelenléte, munkája szerencsére nem csak rombolást jelentett. Értékes és szép példáit láthatjuk annak, hogyan hoztak létre elődeink a természet adottságaival együtt élve, azokat mértékkel hasznosítva ökológiai szempontból is értékes, változatos tájat.

A geopark területén előfordul számos vizes élőhely, mint például a Tihanyi-félsziget kizárólag a csapadékvízből táplálkozó krátertavai, vagy a Káli-medencében található, karsztvízből feltöltődő Kornyi-tó. A gyékénnyel és náddal borított, helyenként erősen mocsarasodó tavak jellegzetes hullófaja a mocsári teknős (*Emys orbicularis* L.), nádasaik jellemző költőmadarai a nagytestű gémfélék, a nagykócsag (*Egretta alba* L.), a vörös gém (*Ardea purpurea* L.) és a bölömbika (*Botaurus stellaris* L.).

Azokon a területrészeken, ahol a vízborítás már csak az év egyes szakaszaiban jelenik meg, láprétek és mocsárrétek tenyésznek. Magyarországon már csak a Káli-medence és a Tapolcai-medence léprétején élnek a lisztes kankalin (*Primula farinosa* L.) jégkorszakok idejéből máig fennmaradt állományai.

A szárazabb élőhelyek irányába haladva a hegyvidéken, főként a Bakonyban erdőket, míg a dombvidéki és síksági jellegű területeken réteket és legelőket találunk. A Bakony legmeghatározóbb erdei középhegységi bükkösök és kocsánytalan tölgyesek. Különösen értékesek a sziklás gerinceken, kőzetkibúvásokon kisebb foltokban megtalálható sziklai erdők, törmelékletítő-erdők, a délies, meleg és száraz lejtőkön élő molyhos tölgyesek, vagy a szűk völgyekben élő szurdokerdők. Az erdők közé ékelődő kis, természetes gyepfoltok különleges és ritka lakója például a Tátikán élő fűrészlábú szöcske (*Saga pedo* Pallas).

A Balaton-felvidék és a Bakony vonulatainak déli oldalán széles sávban húzódik végig a Kárpát-medence egyik legértékesebb élőhelyének, a molyhos tölgyes bokorerdőknek a régiója. A fás vegetáció lombkoronaszintje itt a meleg és száraz termőhely miatt már nem képes összezáródni, a fák, facsoportok cserje és szárazgyep foltokkal alkotnak mozaikot. Talajlakó orchideák számos fajának élőhelye ez a terület. A legszélsőségesebb helyeken, különösen a dolomitfelszíneken – ahol az alapkőzet miatt a talajképződés rendkívül lassú – már a gyeppel sem képes összefüggő talajtakaróvá válni: ez a nyílt sziklagyep különleges, végletekig specializálódott fajokból álló világa.

Röviden áttekintettük az élőhelyek sorát a nedvestől a száraz körülmények irányába haladva, vannak azonban további, valamilyen különleges természeti adottság eredményeként kialakult élőközösségek. Ilyen például a természetes vagy mesterséges sziklafelszínek, sziklahasadékok, felhagyott bányafalak területe. Az életfeltételek fő meghatározója itt maga az alapkőzet. Jellemzően az alapkőzethez, adott esetben a löszhöz kötődő faj például a rendkívüli módon megritkult tátorján (*Crambe tataria* Sebeok), melynek a Kárpát-medencében már csak néhány kisebb populációja él, s ezek legnagyobbika éppen a balatonkenesei partfal tetején. A hazánkban egyetlen helyen, a Szent György-hegy bazalt sziklagyepében élő cselling-páfrány (*Cheilanthes marantae* [L.] DOM.) is e fajok közé sorolható. Természetesen nem csak növények, hanem állatfajok is választják ezeket a különleges élőhelyeket: a pannon üledékbe illetve löszbe vajt üregekben költ a gyurgyalag (*Merops apiaster* L.) és a parti fecske (*Riparia riparia* L.), a Balaton-felvidék és a Bakony kiemelkedő szikláin, egykori kőbányáinak falán hollók (*Corvus corax* L.), vándorsólymok (*Falco peregrinus* L.) és uhuk (*Bubo bubo* L.) találnak biztonságos helyet fészüknek.

Az ember az elmúlt évszázadokban erdőket irtott és gondozott, szántókat, kaszálókat és legelőket alakított ki, szőlőket és gyümölcsösöket telepített. Követ fejtett házaihoz, és hosszú kőkerítéseket, kőrakásokat épített a szőlők között az ott talált kövekből. A változatos adottságok sokrétű és mozaikos használatot eredményeztek. A legelő állatokhoz, az extenzív gyümölcsösökhöz a növény- és állatvilág jelentős része alkalmazkodott: egyes fajok eltűntek vagy visszaszorultak, mások állománya megerősödött. Néhány helyen új fajok jelentek meg, mint a mediterrán származású levendula a Tihanyi-félszigeten. A behurcolt vagy betelepített növények és állatok egy része mostanra az élő rendszerek szerves része lett, mások ma is és a jövőben is sok problémát jelentenek agresszív terjeszkedésükkel.

A geopark területén a Natura 2000-es „Közösségi jelentőségű természetes élőhelytípusok” listából 33 élőhelytípus található meg.

Irodalomjegyzék

Tardy J. (szerk.) (2011). Geoparkok Magyarországon. MTT Budapest, pp. 128-223

7.4.A BAKONY–BALATON UNESCO GLOBÁLIS GEOPARK TEREPI GEOTURISZTIKAI TEVÉKENYSÉGE ÉS KÖRNYEZETI NEVELÉS, MINT LEHETŐSÉG ÉS KÜLDETÉS

Sárdy Julianna

Amikor nekiültem a kiadvány rám ruházott szelete megírásának az volt az volt az eredeti elképzelésem, hogy egy nem túl hosszú, nem túl részletekbe menő földtudományi összefoglalóval közelíték rá a témára, tehát kezdem a Bakony–Balaton UNESCO Globális Geoparkban fellelhető földtani képződményekkel és a terület fejlődéstörténetével. Egy hivatkozásokkal teletűzdelt gyűjtőmunkán alapuló földtani összegzésre gondoltam. De ahogy elkezdtem írni, elkezdett a tollamból valami más folyni. Szinte észre sem vettem, mikor váltottam át egy merőben más megközelítésre. Több mint 10 év terepi munka, több száz geotúra vezetés után szembesültem azzal, hogy képtelen vagyok leválasztani a helyszíneket az ott átélt, sok esetben ismétlődő, de mégis mindig más, egyszeri és megismételhetetlen eseményekről. Képtelen vagyok lefejtani a kőzetekről és feltárásokról az ott mozgó, kérdező, szellemi értékeket és érzéseket felém nyújtó, engem is tanító, és nekem is rengeteg inspirációt adó embereket. Ugyanúgy nem tudom leszedni a mészkősziklákról a tavasz nyíló virágát, a nyár kék torkú, nászruhás gyíkját. A bazalt tanúhegyeken járva nem tudom elvonatkoztatni az egykori vulká-nosságot az őszi szőlők látványától és képtelen vagyok nem belelátni a geo-diverzitás fogalmába a téli napfényben ragyogó Árpád-kori templomokat.

Ezért úgy döntöttem marad minden egyben: a kimeríthetetlen természeti – kultúrtörténeti miliő és a befogadó közönség által inspirált és ihletett pedagógiai munka. Összefonódva, elválaszthatatlanul és magától értetődően holosztikusan. Így teljes, így működik, így írom le.

Geohelyszín, mint információs rezervoár

A 3244 km²-es kiterjedésű Bakony–Balaton UNESCO Globális Geopark földtani sokszínűsége nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő.

Határain belül négy nagytáj találkozik egymással, melyben a Balaton is meghatározó tényező. Ezért a geodiverzitást (geológiai sokszínűséget) domborzati, éghajlati és vízrajzi változatosság kíséri. Biológiai és kultúrtör-

téneti sokszínűségére a későbbiekben visszatérünk. A geoparkban jelenleg közel 50 geohelyszín (geotóp, geosite), illetve azok csoportjai őrzik az egyetemes földtörténet mintegy 440 millió évének geológiai múltját, s ez az adottság geoturisztikai szempontból (is) felbecsülhetetlen értéket képvisel, kivételes lehetőségeket hordoz. Ez a páratlan komplexitás diverzitás minden léptékben megnyilvánul és bemutatható.

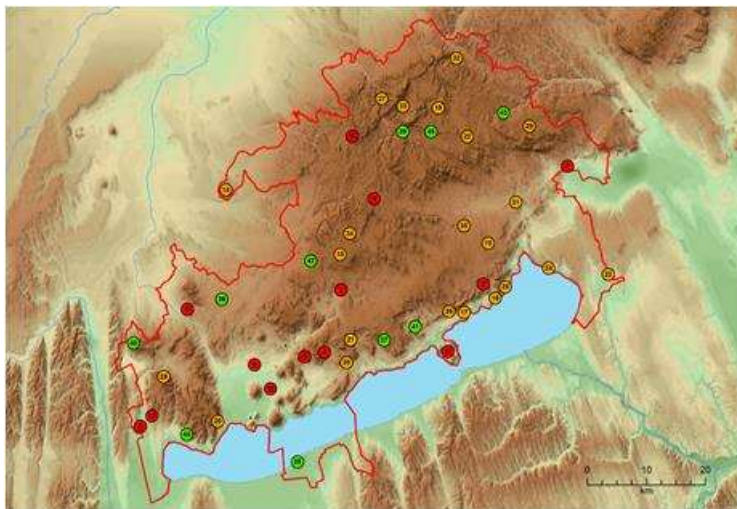
Az alábbi mottó érvényes a geoparkban:

„Ha be szeretnéd járni, és meg szeretnéd tapintani bolygónk 440 millió évének geohelyszíneiben eltárolt információját, járd be a Bakony–Balaton Geopark egészét! 3244 km²-en megtalálod mindezt.

Ha egy heted van, járd be a 82 km² területű Káli-medencét!

Ha 1 órád van, menj el a Kis-dörgicsei templomromhoz, melynek kőből rakott falai között 100 nm² területen láthatod, tapinthatod ezt a hatalmas időt!

Ha csak egyetlen perced van, tedd rá a kezed a tihanyi Barátlakások falára: itt a robbanásos bazaltvulkanizmus által felhozott, természetes kőzet-és ásványgyűjtemény akár 440 millió évet sűrítet a tenyered alá!”

2. ábra. A Bakony–Balaton Geopark geohelyszíneinek térképe

Forrás: <http://www.geopark.hu/home/bakony-balaton-geopark/bevezetes>

A geopark egyes térségei – sokaságuknak és változatos megjelenésüknek köszönhetően – kimeríthetetlen „információ rezervoárok” a geoturizmus számára. *A terepi programokon elhangzó ismeretek élvezetesen elsajátíthatók, hosszú távon is megmaradnak, és képessé teszik a befogadó közönységet, hogy az itt szerzett információkat sokáig megőrizték, beépítsék, alkalmazzák és integrálják, vagyis fenntartható szintre emeljék.*

Természeti-kulturális környezet, mint holisztikus módon megnyilvánuló milió

Egy mészkőszurdok bükk erdejének templomában járva, vagy egy Árpád-kori templomrom falai között természetes módon megérint minket a „hely szelleme”, az értelmi attitűd mellett egyfajta érzelmi kötődés is magától értetődően kialakul, ennek az érzésnek a lényegét talán az alábbi indián ima világítja meg a legszebben:

*„Szépségben járok, szépség előttem,
szépség mögöttem, alattam és felettem.”*

Egy a pannon-kötengerben, vagy Balatonudvari temetőjének szív alakú sírkövek között elhangzó monda szintén elemi erővel hat előadóra és hallgatóságra egyaránt.

Egy adott helyszínhez kötődő ember meghívása a programra – legyen ő az egykori Mangán Kft. ügyvezető igazgatója, vagy a falu nyugdíjas bányásza – nyilván teljesen más tartományban fogja gazdagítani az információinkat, de amiben megegyeznek, hogy mindketten hitelesek és elkötelezettek. Ebben az esetben ez az, ami elemi erővel hat ránk.

A továbbiakhoz definiálni kell a **fenntartható ismeret** fogalmát. Fenntartható ismeret alatt az ismereteknek azt a **minőségi szintjét** értjük, amelyet a terepi programot adó geoturisztikai szakember/környezeti nevelő egy **adott módszerrel** közvetít a felhasználók körének.

Fenntartható ismeretátadás terepen: Környezeti nevelés és integrálása a fenntartható geoturizmus gyakorlatába

Célközönység

A minőségi tanítás és tanulás hajtóereje: a motiváció kialakulásának egyik alapfeltétele az élmény, a katarzis. Ebben az összefüggésben nemcsak a

pedagógusok és a diákok, hanem minden terepi programra nyitott és nyitható ember célközönségnek számít. Így a geotúra vezetés és a környezeti nevelés nem választható szét. A fenntartható ismeretek elsajátításának lehetősége minden turizmusban részt vevő embertársunkra kiterjeszhető.

A geotúra-vezető/környezeti nevelő eszköztára

A geoturisztikai szakember által irányított terepi programok alkalmával a felhasználók élményszinten találkozhatnak az ismeretterjesztő irodalomban a médiában vagy egyéb kommunikációs csatornában szereplő fogalmakkal, folyamatokkal, terepi körülmények között, „in situ” helyzetben. A Koloska-völgyben például a teraszképződés és völgyfejlődés témaköre egy két órás sétával tökéletesen látható és megérthető, ha a geotúra-vezető megtanítja „olvasni” a kapcsolódó formakincset a tájban látható konkrét példák segítségével.

Emellett arra is lehetőség van, hogy múltbeli folyamatokat kapcsoljanak össze az ezeknek eredménye képen kialakult, napjainkban látható forma-kincessel.

Hatalmas élményt-lehet elérni minden korosztálynál, mikor rávezetjük őket, hogy ha gondolatban visszaépítjük a Hegyestűt a 8 millió évvel ezelőtti állapotába, akkor a csoport milyen mélyen lenne az egykori felszín alatt (valahol a vulkán kürtőjében állna).

Laminált fotók és ábrák használata

Ősföldrajzi környezetek

Minden közethez tartozik egy miliő, egy maitól teljesen különböző táj, amelyben keletkezett. Például, ha meg szeretnénk idézni a geotúrázókkal a Balaton-felvidék jellegzetes kőzetének: a vörös színű homokkőnek környezetét, egyszerűen felmutatunk egy fotót, ami a mai Föld egy másik pontján készült, ám az egykori képződési környezethez hasonló környezetet ábrázol. Ennek tökéletesen megfelel a Szaúd-arábiai „vörös félsivatagról” készült fotó.

Térképek, tömbszelvények, metszetek

A sokból itt kettőt mutatok be, ami majdnem minden idősebb kőzetfelszínen vezetett geotúrán előkerül.

3. ábra. Szaúd-arábiai félsivatag

Forrás: <http://caesarom.com/?modul=galeria&a=91513&p=3>

Az egyik a Bakony–Balaton Geopark területét hordozó, egykor az afrikai kontinenshez tartozó kőzetlemez-töredék, amely gyökerétől elszakadva, hosszú vándorlással került a mai helyére, egy teljesen idegen környezetbe. Mindig nagyon meglepi a túrázókat, hogy a Kárpát-medencének ez a része szerkezetileg az Afrikai lemezhez tartozik.

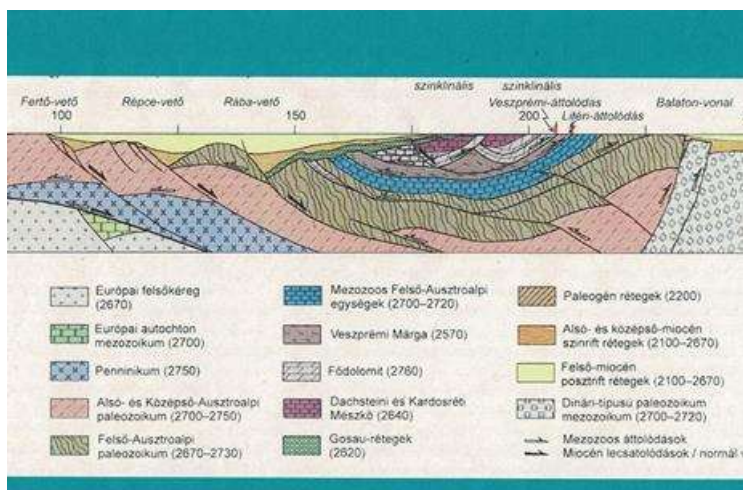
A másik gyakran használt metszet, az úgynevezett Bakonyi-teknő (szinklinális), aminek segítségével nagyon jól megértik a túrázók térségünk nagyszerkezetének a lényegét.

Hogy miért fiatalodnak a Balaton partjától a Bakony tengelyéig, majd „öregszenek vissza” a Kisalföld felé a kőzetek.

4. ábra. Az ALCAPA (Alpi-Kárpáti-Pannon mikrolemez)

Forrás: Márton et al., 2009

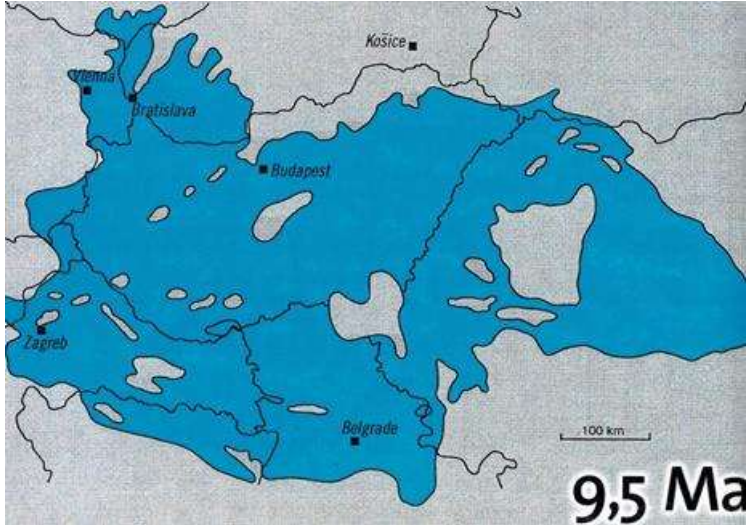

5. ábra. A Bakony szinklinálisát is bemutató földtani szelvény

Forrás: Tari Gábor, Horváth Ferenc Földtani Közlöny 2010/140/4

Pannon-beltenger/tó rekonstrukciós térkép sorozat

Rendszeresen használjuk, a térképeket sorban megmutatva filmszerűen megidézhető a Pannon-tó elöntése, majd annak visszahúzódása.

6. ábra. A Pannon-tó elterjedése 9,5 millió évvel ezelőtt

Forrás: Jámbor Á. et al 1987 után

Robbanásos bazaltvulkánosságot prezentáló ábra sorozat

Rendszeresen bemutatásra kerül, amikor vulkános területen túrázunk. A fotósorozat segítségével képzeletben felépítjük az eredeti formát, majd visszaerodáljuk, és értelmezzük, hogy a bemutatott területen mit látunk belőle.

7. ábra. Működő vulkán

Forrás: <https://kadarka.net/cikkek-kat/hawaii-a-vulkan-lavakitorese-egy-turistahajora-zuhant-legalabb-13-a-sebesultek-szama>

Őslény-rekonstrukciók

Egy terepen megfigyelt kövület mindig nagy attrakció, és érdekli a túrázókat hogyan nézhetett ki az élőlény, amikor még élt.

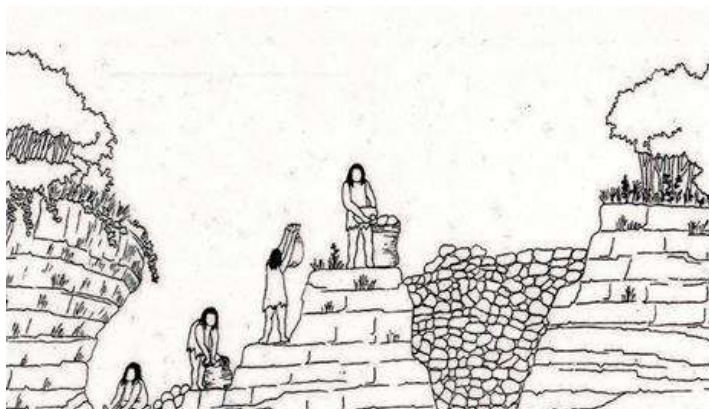

8. ábra. Dinoszauruszok

Forrás: Pecsics Tibor

Archeológiai rekonstrukciók

A tűzkő témájú túrák kapcsán az európai viszonylatban is jelentős szentgáli neolitik tűzkőbányászok világára nyit kaput ez az egyszerű rekonstrukciós rajz.

9. ábra. Tűzkőbányászat rajz

Forrás: Tűzkőbányászat rajz (Grésa Judit, 1995)

Épület rekonstrukciók

A túrák során gyakran érintünk **kolostorokat**, templom-romokat, várakat, amelyeknek már csak az alapjai vannak meg. Nagyon szeretik a túrázók, ha mutatunk rekonstrukciós rajzot is, amely alapján együtt beazonosítjuk, hogy az épület melyik helyiségében járunk éppen.

10. ábra. A rekonstruált Zádorvár

Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=t1P7yTbJBu0>

Terepi kísérletek és modellek

Cseppentés: 10%-os sósav oldattal el lehet különíteni a mészkövet a dolomittól. Miután megtapasztalták a túrázók, hogy a mészkő pezsog, a dolomit pedig nem, kíváncsiság ébred bennük, hogy miért. Így, villámgyorsan elmagyarázható a karbonátásványok kristályszerkezetének és képződési körülményeinek különbözősége.

Karcolás: Az ásványok és kőzetek keménységét vizsgálhatjuk ezzel a módszerrel, ha van nálunk egy kisméretű befőttesüveg. Az üvegnél keményebb kőzetek és ásványok (például a nálunk gyakori kvarc) csikorgó hang kíséretében nyomot hagynak az üvegen.

Szikráztatás: Nem kevésbé attraktív bemutatót lehet produkálni vele. Tűzkövet tűzkővel, vagy tűzkövet geológus-kalapáccsal összeítve látványos szikrákat csalhatunk elő.

Kőzet nyalás és szagoltatás: Felhőtlen siker. A bauxithoz oda ragad a nyelvünk, ha pedig a bitumenes mészkőről lepatintunk egy darabot, átható kőolaj szaga van.

Pannon akvárium és kóstoló: Egy fél literes vízzel megtöltött palack és egy kupaknyi tengeri só kell hozzá. Ha van a kezünk ügyében (és miért ne lenne ☺) néhány „kecskeköröm” fosszília (*Congerina unguiculapraea*), ebben az akváriumban lenne a helyük, ha élnének. Ha tengeri akváriumot szeretnénk kikeverni (átlagos sótartalommal) 3 kupak sóra lenne szükségünk.

Fosszília típusok keletkezésének modellezése gipszöntés segítségével: Recens kagylóhéjat gipsszel kiöntve kőbelet kapunk, ha pedig gipszbe nyomjuk lenyomatot. Hihetetlenül élvezik a gyerekek. Néhány szép fossziliával és némi laminált anyaggal megfűszerezve egy óras foglalkozást lehet kikerekíteni belőle.

Vulkánkitörés modell: Só-liszt gyurmából készítjük el a modellt, amelyet sütőben megszáritunk, majd kifestjük, csónak lakkal vízhatlanná tesszük. Ezután a kész vulkánt ételceet, szódabikarbóna és piros ételfesték segítségével kitérésre készítjük. Kisautókkal és kicsi házakkal az evakuálást is bemutatjuk. Egy 3 napos geotábor vezérfonala lehet a művelet. Kitelepüléseknél nagy népszerűségnek örvend ez az attrakció.

Közetek: A geotúra elején érdemes bemutatni, hogy ne kelljen a hátizsákban cipelni. Egy kapitális méretű vulkáni bomba, vagy egy mészkőből impozánsan elődomborodó skarlátvörös tűzkögmű megalapozza a túra alaphangulatát.

Mindig fel kell hívni a túrázók figyelmét, hogy terepen nem gyűjtünk, az élő és élettelen értékeket fotókon vagy az emlékezetünkben őrizzük meg.

Terepi társasjáték: Belső térben és szabadban egyaránt alkalmazható, elsősorban gyerekcsoportokat és családokat célzó programok esetében. Van mobil változata, melyet bárhol be lehet vetni, illetve helyszínhez kötődő (ez utóbbi a Mencshelyi Halom-hegy vulkános tanösvényére kidolgozott társasjáték). A társasjátékok megnyithatók honlapjainkon.

Beharangozó körlevél: A promóció egyik kiemelt eleme a beharangozó körlevél, további eszköz és lehetőség a túravezető számára:

A túravezető is sokat tehet – már a program megvalósulását megelőzően is – a leendő résztvevők pozitív hangolásában, programhoz kötésében. Ennek az adekvát eszköze a programot beharangozó körlevél.

Egy geoturisztikai profillal rendelkező szervezet esetében a megfelelő működés alapvető feltétele egy átlátható és felhasználó-barát, naptár modullal rendelkező weboldal. E helyen csak azt a gondolatot szeretném kiemelni, hogy elektronikus felületen is van lehetőség – és ezzel éljünk – hogy az adott pillanatban, a program előtti napokban – személyesen is megszólítsuk leendő vendégeinket. A GDPR követelményeknek megfelelő címlista és rendszeres kapcsolatunk felhasználóink körével legalább olyan fontos, mint a weboldalon állandóan fent levő jól megírt túraajánló szöveg. Sőt, a standard szöveget is érdemes időről-időre kicsit megváltoztatni, hogy a visszatérő felhasználók ne az ismétlést, hanem az állandó megújulást éljék meg. Aki már hosszabb túravezetői múltat tudhat a háta mögött, tapasztalja, hogy idővel kialakul egy olyan „mag”, amely rendszeresen látogatja a programokat.

Néhány magamnak felállított szabály, amire figyelni érdemes a körlevél megírásánál.

A cím

Evidenciának tűnik, de mielőtt elküldjük a levelet, még egyszer nézzünk rá, hogy hiánytalan és hibátlan-e.

A kedvesináló szöveg

Személyes, de udvarias, és nem személyeskedő stílusban írójdon (ami nem feltétlenül zárja ki a tegező hangvételt)

Rövid legyen, inkább atmoszférát adjon, hogy miért érdemes eljönni az adott túrára.

Kerülje a honlap felületén már úgysis szereplő konkrétumok ismétlését

A beágyazott linkek

Egyenesen az információ felületére vezessenek, egyetlen kattintással megnyithatók legyenek

A felhasználók visszajelzései alapján nagyon népszerű a linken megnyitható fotóalbum

linkek állandó sorrendje és megjelenítése

Keret

A letisztult forma és a jó tagolás felhasználóbarát tulajdonság. Ennek további eszköze, ha állandó keretbe foglaljuk levelünket. Ilyen a köszöntés, a záró szlogen és az elköszönés.

Változó elemek, egyediség

Ami többeknek talán a legnagyobb kihívás lehet, az a személyes attitűd, amit nem lehet erőltetni. Igazán hatásos körlevelet akkor tudunk írni, ha sikerül átvenni néhány szóval egy kis jókedvet, kíváncsiságot, ha”átmegy”, hogy a túravezető is alig várja már a programot, és saját meggyőződésből a résztvevőket is meggyőzi, hogy a táj és a benne lévő látnivalók izgalmasak, szeretni valóak és gyönyörűek. Az állandó elemekbe is be lehet vinni egyediséget, például a búcsúzó mondatnál az állandóan használt szerkezetbe belesűrítjük az adott túra esszenciáját.

Például:

Állandó szlogen: Mindenkit nagy szeretettel várunk a múlt és jelen ösvényein való egyidejű csatangolásra!

Geotúránként változó aláírások:

- A geotúra-vezető, továbbá a paleolit végi ősbányászok és a Tethys-óceán
- A geotúra-vezető és a színes-köves Káli-medence
- A geotúra-vezető, valamint a sziklák, a templomok és a levendulamező

A fejezet függelékében példaként egy őszi túrához kapcsolódó körlevelet mutatok be, beágyazott linkekkel

Stabil felhasználói kör kialakítása – feltételek megtartásukra

Hihetetlenül összetett, érzékeny, állandó finomhangolást igénylő terület, melynek itt csak néhány elemét emelem ki.

Átgondolt éves programterv készítése

Már az éves programterv elkészítésénél szem előtt kell tartani, hogy a célközönség erősen heterogén csoport, mind életkorát, mind testi adottságait, érdeklődését, mind egyéb tulajdonságait tekintve. Lehetőség szerint minél több helyszínen vezessünk túrákat és kerüljük az extrém távokat. Nem érdemes a 10-12 km-nél hosszabb túrákat erőltetni, mert ezek sok ember – idősek, kisgyerekes családok, ülő foglalkozást végzők stb. – túlságosan megterhelők. A téli túrákat rövidebbre tervezzük, figyelembe kell venni, hogy a legrövidebb napokban már d.u. 4 órakor sötét van.

Adott túra gondos kidolgozása

Minden egyes túra összeállításánál nagyon sok mindent kell szem előtt tartani, a teljesség igénye nélkül néhány fontosabb szempont: A találkozó helyét és időpontját pontosan és világosan adjuk meg (lehetőleg GPS koordinátákkal). Tüntessük fel a túra nehézségét, a várható extrém feltételeket (csúszós, meredek szakaszok). Nélkülözhetetlen a tervezett túra előtt nem sokkal lejárni az útvonalat (időközben felhúzhatnak egy kerítést, benőtte az ösvényt a vadrózsa stb.)

Arányosság

Geotúrát vezetünk, ami azt jelenti, hogy a vezérfonal a földtani értékek bemutatása; DE fel kell készülni az élő környezet és kulturális örökség igényes bemutatására is (lásd Ross Dowling: A geoturizmus ABC-je). Figyeljünk arra, hogy inkább kevesebbet mutassunk be, de azt szakszerűen és pontosan.

Frissítés

Annak érdekében, hogy a geotúravezető megtarthassa az érdeklődők állandó körét, és emellett képes legyen maga is időről-időre tölteni, továbbá szakmailag megújulni, egy már jól bevált túraútvonalat is érdemes variálni, illetve évről-évre a geotúrák egyes szakaszait lecserélni. Az új útvonalak kidolgozása, és azok terepi lejárása fontos része az éves feladatoknak.

A visszatérő vendégek több szempontból értékes résztvevői a felhasználói körnek. Kialakul egy baráti társaság, új kapcsolatok születnek. A közös érdeklődésük egymásra találnak, vagyis kialakul egy szociális háló a természetben járás, a környezettudatosság és a környezet iránt érzett felelősség igényével. Értékesek abból a szempontból is, hogy nagy hatékonysággal tudnak saját elektronikus és személyes csatornáikon keresztül további potenciális résztvevőket bevonni a programokba. A személyes kapcsolatbővítés – éppen rendkívüli hatékonyságánál fogva legalább olyan fontos, mint a legjobb kiviteli webes megjelenés.

Fenntartható ismeretátadás terepen

Környezeti nevelés és integrálása az intézményi oktatás gyakorlatába

A táj a maga összetettségében és teljességében egy természetes információhordozó, mellyel megtermékenyíthető az intézményi oktatás által kommunikált ismeretanyag is.

A terepi programon átadott ismeret egyúttal tapasztalás is. Diák, és pedagógus szempontjából egyaránt – hosszú távon is megmaradó, beépíthető, alkalmazható, integrálható és fejleszthető, vagyis fenntartható érték.

Szeretném hangsúlyozni, hogy a terepi programokon a fenntartható ismeretek elsajátításának lehetősége minden turizmusban részt vevő embertársunkra kiterjeszhető.

Célközönség és érzékenyítés – problémamegoldó-cselekvő – felelős hozzáállás kialakítása

Kihívást jelent, ha egy már meglévő oktatási intézményrendszer sokszor rögzült gyakorlatába kell bekapcsolódnunk a terepi programokkal. Így, nemcsak a diákokat, hanem pedagógusokat is be kell vonnunk a fenntartható ismeretek célközönségének csoportjába.

Először is szögezzük le, hogy a célközönség ebben az esetben is erősen heterogén csoport, mind életkorát, mind lexikális tudását, mind lehetőségeit tekintve. A terepen zajló pedagógiai munka célja nem lehet a közös szintre hozás, sokkal inkább egy közös szemléletmód kialakítása.

A terepen megvalósuló programon a geoturisztikai szakember/környezeti nevelő által moderált szituációkban a diák és tanár a jó gyakorlatokat és problémákat a komplex (természeti-kulturális) környezetbe ágyazva éli meg. Szándékosan nem az „észleli” szót használtam, mert azáltal, hogy ott van, benne van, maga is a részévé válik a rendszernek.

Amennyiben az ismeretátadás sikeres, a felhasználó az ismereteket a fenntarthatóság szintjén fogadja be és használja, azaz:

- nem pusztán felismeri, hanem magáévá is teszi az adott problémát/ismeretet;
- érdekeltté válik az esetleg felmerülő probléma megoldásában;
- felismeri, hogy ő a saját szintjén hogyan tud ebben aktívan részt venni;
- az adott helyi problémát/ismeretet képes globális szinten is interpretálni;
- képes a szerzett tudást a jövőben is alkalmazni, azt tovább fejleszteni.

A fenntartható ismeretek minden célcsoport esetében egységesen működnek, cselekvő magatartást váltanak ki, kialakul az igény és képesség, hogy egységben kezeljék a probléma konkrét és általános aspektusát.

A Bakony–Balaton Geopark környezeti – nevelési programjának alapvető célkitűzése, hogy minden korcsoporttal jól működő kapcsolatot építsen ki, tartson fent, és fejlesszen tovább.

Ennek illusztrálására egy konkrét óvodai foglalkozást és egy felsőoktatási intézményeket célzó fejlesztést mutatunk be.

Fenntarthatósági Nap a Nemesvámosi Óvodában

Érdemes végig követni a függelékben megtalálható leírásban, hogy a környezeti nevelő és a folyamatba bevont óvodapedagógusok irányításával a fenntartható ismeretek minden kritériumát elsajátították a gyerekek a programon.

Felsőoktatási intézmények, mint új célcsoport

A terepen átadható fenntartható ismeretek felvevőpiacának egy másik nagyon fontos csoportja a felsőoktatási intézmények pedagógia szakos képzésben részt vevő hallgatók, illetve az intézmények vezetői és tanárai.

Kiemelt figyelmet kell erre a területre fordítani, mert az itt végzett hallgatók fogják a jövőben átvenni a jelenlegi intézményekben dolgozó pedagógusok, illetve terepen oktató környezeti nevelők munkáját.

A kezdeményezés azért különösen aktuális, mert éppen most formálódik egy új természettudomány – környezettan szakos tanári képzés (Z–szak a jövőért, a Z generációnak), amelyet az ország hat egyetemének hét képzőhelyén terveznek megvalósítani.

Ennek a célcsoportnak a megszólítására a Bakony–Balaton Geoparkot alapító és fenntartó Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság már megtette az első lépéseket.

Regionális terepgyakorlatok kidolgozása szakmai csoportok számára és ennek széleskörű publikálása

Programajánló megjelenítése a BfNPI hivatalos weboldalain (bfnp.hu, geopark.hu), és a Facebook felületein

Programajánló előadások megtartása szakmai rendezvényeken, egyetemeken, középiskolákban, jelenléti és online verzióban. A tervezett program bemutató előadására 2021. november 24-én került sor a Magyarhoni Földtani Társulat, a Magyar Tudományos Akadémia és a Budapesti Műszaki Egyetem közös rendezvényén (8. Ásványtani, közettani és geokémiai műhelyek éves találkozója, Budapest).

Az elhangzott előadáson bemutatásra került 5 programcsomag:

- - amely a Balaton Bakony Geopark teljes térségre kiterjed;
- - egy vagy több napos időtartamot ölel fel;
- - program moduljai bemutatathatók egymásra épülve, földtörténeti időrendben;
- - egységei külön-külön is egészet alkotnak, kiragadva egy adott témát, illetve földtani fejezetet.
- - Több napos program esetén költségtakarékos szálláslehetőség biztosítható.
- - A térség válogatott, „legjellegzetesebb” objektumai ismerhetők meg, ahol alapszintű geológiai terepi vizsgálatokat, méréseket is végzünk (dőlés, csapás, karcolás, cseppentés).
- - Bemutatjuk hogyan működik a gyakorlatban egy geopark (desztinációk, nemzetközi kapcsolatok, termékek stb.).
- -A program szakmai vezetője több, mint egy évtizedes, a terület egészét lefedő, regionális terepi (földtani, biológiai, történeti és régészeti) gyakorlattal, és oktatói képesítéssel rendelkezik.
- A függelék az előadás kivonatolt ismertetőjét tartalmazza, a konkrét útvonal-leírások nélkül.

Összefoglalás

A terepen megvalósított programoknak a környezeti-nevelés és a geoturizmus témakörén túlmutató küldetése az, hogy korunk egyik legnagyobb kihívását, a járvány által generált és társadalmunkra nehezedő globális problémákat részben megoldja. Ez utóbbi nem más, mint az emberiség egyik legnagyobb értékének és erejének, az egyének közötti kapcsolatok elsorvadásának „orvoslása”. Hiszem, hogy a szakterületen munkálkodó társaink odaadó munkája, ötletei, és mindenekelőtt egymást és a célközönséget segítő összefogása végül felülkerekedik a jelenlegi helyzet nehézségein.

FÜGGELÉK

F1.) Fenntartható ismeretek óvodás korcsoport terepi programján

A Fenntarthatósági Hét keretében, Nemesvámoson óvodásoknak megvalósult program.

1. Foglalkozás célja

A gyerekek fenntartható ismeretekre tegyenek szert a szelektív hulladékgyűjtés terén.

Szem előtt tartva, hogy ebben az esetben is két célcsoport van, az óvodás és az óvodapedagógus, már az előzetes egyeztetésektől fogva végig be voltak vonva a program előkészítésében és lebonyolításában. Menet közben is rengeteg jó ötletet adtunk egymásnak igazi csapatmunka volt.

2. Program megbeszélése a gyerekekkel

Egy hulladékgyűjtő sziget közelében az erdőbe vezető ösvény mellett leterítettünk a földre egy kendőt melyre a „Kukatündér” nevű foglalkoztató játékból különböző szemét szimbólumokat tartalmazó korongokat és színes mini kukákat helyeztünk. Megbeszéljük, hogy ezen a kendőn és az erdő szélén hamarosan rendet teszünk. Sok a hulladék, és nem mindegy, hogy melyiket melyik színű kukába tesszük.

3. Hulladékszedés az erdőben

Hat csoportra osztottuk a gyerekeket és őket is bevonva felosztottuk a területet, melyik csoport hol szedje a hulladékot. Minden csoport kapott kukaszákot és kesztyűket.

4. Szelektálás

Visszatérve minden csoport kiborította a maga kukaszákját a földre egy kupacba. Kiválasztottunk minden hulladék típusból valamit: egy PET palackot, egy fém konzervdobozt, egy befőttesüveget, egy ceruzaelemet, egy WC papír gurigát és egy banánhéjat. (Trükk: minden hulladék típusból vinni kell a programra mintapéldányt, amit bedobhatunk, ha helyben nem kerül elő). Minden csoport választott magának egy hulladék fajtát és a közös hulladék kupacból csak azt válogatta ki.

5. Munkacsoport beszámolók

Minden csoport beszámolt a saját gyűjteményéből és értelmezte miért tartoznak össze az adott hulladékok.

6. Interpretálás

Elővettük a Kukatündér színes mini kukáit, megbeszéltük a színek kulcsot (a papírt a kékbe kell tenni stb.), majd minden csoport kapott 6 db zsákbamacska szemét szimbólumot tartalmazó korongot és bedobta a megfelelő színű játék kukába.

7. Fenntartható cselekvés

Minden csoport elvitte a saját szeméttípusát tartalmazó kukaszáket a szelektív szigetre és a felnőttek segítségével (mivel a gyerekek nem érték fel a konténerek nyílását 😊) elhelyezték.

8. Értékelés

Ebben az esetben a játék (=tanulás) azon a ponton válik fenntartható ismeretűvé, amikor a gyerekek valódi hulladék alapján csoportosítanak, és valóságosan helyezik el a szelektív szigeten.

F2.) Terepgyakorlat szakmai csoportoknak a Bakony – Balaton UNESCO Geoparkban

A terepgyakorlat célja: élményszintű terepi geológia a jövő szakemberei számára 😊

1. modul: Kőzetaggastyánok nyomában a Balatonfő és a Balaton keleti medencéjének térségében

Az Idő Ösvényének legidősebb szakaszán olyan kuriózum számba menő „Ősi Időablakokra” nyitunk kaput, melyek csak ott, azon a kis területen bukkannak a felszínre! Tektonikai kuriózumok bemutatása a térségben.

2. modul: A Balaton-felvidéki Homokkő bemutatása

Ezen túranap főhőse a Balaton-felvidék ikonikus kőzete: a vörös homokkő. Több helyszínen, változatos előfordulásban láthatjuk, és minden karakterhez külön ősföldrajzi eseménysor tartozik. A szakmai tartalmon felül Ember és Kő

remekbe faragott szintézisét is megcsodálhatjuk kerítések, házak, templomok, sírok és szobrok formájában a mediterrán hangulatú falvak utcáin.

3. modul: A triász időszak bemutatása

Megidézünk az Ős-Tethys élettől nyüzsgő vizeit, élményszinten találkozunk a karsztosodás, teraszképződés folyamatával, megcsepegtetjük, megkarcoljuk és madártávlatból is megnézzük ennek a csodálatos letűnt világnak kézzelfogható emlékeit. Szikrákat csalunk ki a tűzkövekből, és megcsodálhatjuk a föld alatti világ rejtett formakincsét. Modellezés terepen: üledékes kőzetképződés és fosszilizáció.

4. modul: A Pannon-beltenger/tó bemutatása

A Káli-és Tapolcai-medence kötengereiben és felhagyott homokbányaiban gazdag formakincs, változatos cementáció és „szennyező” anyagok teszik hihetetlenül színessé a pannóniai rétegek témakörét. Az eredeti helyszíneken találkozhatnak a hallgatók a pannon képződményekhez kapcsolódó mondákkal, kulturális- és ipartörténeti kuriózumokkal.

5. modul: A Bakony–Balaton vulkáni terület bemutatása

A bazaltvulkanizmus kétségtelenül a legattraktívabb témakör, az oktatásban a leghálásabb terület, melyek közül a „zászlóshajókat” vesszük sorra: a Tihanyi-félszigeten fogyatékkal élőknek kidolgozott programmal, a Hegyestűn interaktív sétával, a mencshelyi Halom-hegyi vulkános tanösvényen társasjátékkal nyílik lehetőség módszertani bemutatóra és összegzésre.

Irodalomjegyzék

Márton, E., Rauch-Włodarska, M., Krejčí, O., Tokarski, A. K., Bubík, M. (2009). An integrated palaeomagnetic and AMS study of the Tertiary flysch from the Outer Western Carpathians. — *Geophysical Journal International* 177, pp

Tardy J. (szerk.) (2011). *Geoparkok Magyarországon*. MTT Budapest, pp. 128-223

7.5.A BAKONY–BALATON UNESCO GLOBÁLIS GEOPARK– HELYI TÁRSADALOM BEVONÁSA, HELYI TERMELŐK, VÉDJEGYES GEOPARKI TERMÉKEK, GEOFOOD NETWORK, A GEOPARKOK TERÜLETFEJLESZTŐ HATÁSA

Máltesics Péter

A geopark céljai

A tájak és földtani képződmények fontos tanúi Földünk fejlődésének, a geoparkoknak pedig kulcsszerepük van a fenntartható fejlődésben. A geoparkok már a kezdetektől gyakran alulról építkező, a közösségek részvételén alapuló megközelítést érvényesítettek működésükben, hogy biztosítsák az adott terület földtudományi értékeinek megőrzését és fenntartható hasznosítását a tudomány, az oktatás, a környezeti nevelés és a kultúra területén.

Mindemellett a geoturizmus fejlesztésével a földtudományi örökség a fenntartható helyi gazdaság egyik alapja is a geoparkokban.

A szervezet és céljai

A Bakony–Balaton Geopark elnevezés nem csak egy területet jelent, hanem egy szervezetet is. A szervezet alapítója és irányítója a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság, melyen belül a Bakony–Balaton Geopark Csoport dolgozik közvetlenül a geopark projekten, illetve az Igazgatóság több munkatársa is részt vesz a geoparkhoz kapcsolódó munkák elvégzésében. Az Igazgatóság célja, hogy a szervezet munkájába bevonja a területen működő, a geopark céljaival azonosuló intézményeket, önkormányzatokat, közösségeket és személyeket, melyek Bakony–Balaton Geopark Partnerek-ként dolgoznak a geopark szervezetében.

A geopark működése – Geopark Partner program, mint a működés alapelve

A terület gazdag geoturisztikai kínálatával az óvodás gyermekektől az idősekig kívánja megszólítani a földtani folyamatok és látványos képződmények iránt érdeklődőket. A Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság – egyben e védjegy tulajdonosa – nagy hangsúlyt fektet a

földtudományi értékek bemutatására földtani témájú látogatóhelyei, tanösvényei, vezetett túrái, geotúrái, erdei iskola programjai révén.

A Bakony–Balaton Geopark Partner megnevezésnek és logónak, mint magas szintű, a fenntartható fejlődés értékrendje mentén szerveződő szolgáltatások és áruk védjegyének bevezetése révén a területen élő közösségek új fejlődési lehetőséghez jutnak.

1. ábra. Védjegy

Forrás: <https://nemzetiparkitermek.hu/vedjegy>

A Bakony–Balaton Geopark megnevezés és embléma védjegyjogosultja a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság. A *Bakony–Balaton Geopark Partner* megnevezés és logó használatát (külön erre vonatkozó írásos megállapodásban) azok számára tesszük lehetővé, akik (ill. amely szervezetek) olyan tevékenységet folytatnak, amelyek elősegítik geoparkunk fő céljait: fenntartható geoturisztikai programot szerveznek, geológiai tanösvényt létesítenek, rendszeresen részt vesznek az elhanyagolt földtani alapszvények tisztításában stb. Az általunk indított képzésen oklevelet szerzett geotúra-vezetők ugyancsak jogosultak igényelni a *Bakony–Balaton Geopark Partner* megnevezés és logó használatát.

A geoparkot irányító szervezet és partnerei bekapcsolódnak a földtudományi oktatásba és tudományos kutatásokba. „A mi geoparkunk” megnevezésű földtudományi vetélkedőjátékot 2008-tól kezdődően eddig nyolc alkalommal hirdette meg az Igazgatóság a terület több mint 250 általános iskolájában. Célja, hogy a felső tagozatos tanulók játékosan, élményszerűen ismerkedjenek meg az őket körülvevő földtudományi értékekkel, azokról hasznos tudáshoz jussanak, tudatosuljon bennük megőrzésük fontossága

Geotúra-vezetőtanfolyamok: Az Igazgatóság 2009 óta – többnyire egy Geopark Partner civil szervezettel együttműködve folyamatosan szervez 60 órás geotúra-vezető tanfolyamokat a térségben, így a helyi közösségek lehetőséget kapnak arra, hogy ezzel az újszerű tematikával bővítsék turisztikai

kínálatukat. Ez idáig 13 képzés valósult meg, amelyek keretében mindösszesen 197 résztvevő 350 oklevelet szerzett (a tanfolyamok sikerét jelzi tehát, hogy számos geotúra-vezető több térségre vonatkozóan is szerzett okleveleket).

A geopark partnereivel együtt a földtudományi értékeink kezeléséből is kiveszi a részét (pl. geológiai alapszelvények megtisztítása, tanösvények kialakítása).

A Bakony–Balaton UNESCO Globális Geopark egyik erőssége, hogy élő kapcsolatokat ápol olyan partnerekkel, akik és amelyek érdemi – és számos esetben proaktív – módon részt vesznek a gazdag földtudományi örökség kezelésében, megóvásában és bemutatásában. Sok esetben van arra példa, hogy falvak települési önkormányzatai (geoparkos szakemberekkel, természetvédelmi örökkel együttműködve, velük folyamatosan konzultálva) értékes geohelyszíneket tesznek rendbe (pl. Úrkút, Felsőörs). Egyes tanösvényeket gyakran „örökbe fogadja” egy-egy elkötelezett civil szervezet (pl. a Tűz útja tanösvény Boncsos környéki szakaszának a Fekete-hegy Természetvédelmi Egyesület a gazdája), de maguknak a tanösvényeknek a létrehozásában is komoly szerepet vállaltak önkormányzatok és elkötelezett civilek (pl. a Kőkatlan tanösvény Csabrendeken, a Kamon-kő tanösvény Szigligeten, a Vöröskő tanösvény Alsóörsön). Utóbbi helyen egyik legrégebbi Geopark Partnerünk, a Pangea Egyesület is jelentős önkéntes munkával segítette a megvalósulást. Arra is volt példa, hogy egy fontos geohelyszín rendbetételét diákok és tanárjaik vállalták önkéntes munka keretében (pl. a nemesvámosi Fehérlófia Waldorf Iskola gimnazistái a felsőörsi Forrás-hegyi geológiai alapszelvénynél dolgoztak egy héten keresztül). A fenntartható jellegű geoturizmuson keresztül egy megfelelően nagy kiterjedésű geopark képes a helyi gazdaság fejlődését is szolgálni

A geoparkok fontos célja a helyi kézműves termékek, illetve a helyi, vagy biotermesztésű élelmiszerek népszerűsítése is.

A fenntartható fejlődés és az ezen alapuló holisztikus szemléletmód alapelvei hatással vannak a geopark működésére. Földtudományos örökségünk élményszerű bemutatásán túl a magyar kultúra és a hazai termékek hagyományörző szerepe is jelen van a geopark népszerűsítésében. Ennek szemmel látható és kézzel fogható példái is vannak, melyet mindennapi szokásainkban is gyakorolhatunk akár helyi készítésű ételek vásárlásával, a

térségi és nemzeti parki, vagy geoparki védjegyekkel ellátott élelmiszerek fogyasztásával, a pazarlás és a felesleges ételhulladék visszaszorításával. A helyi gazdálkodók és termelők tevékenysége is előnyben részesíti a fenntartható élelmiszergazdálkodást, segítve ezzel a helyi termelői piacok minőségi áruellátását. A nemzeti parkban történő gazdálkodás nem könnyű feladat, hiszen a termékek előállítása összhangban kell legyen a természet működési elveivel, az alapvető környezetvédelmi előírásokkal. A természetes alapanyagból készült termékek fogyasztása a társadalom körében egyre tudatosabb módon valósul meg, hiszen egyre többen ismerik fel, hogy a minőségi étkezés és egészségünk megőrzése szorosan összefüggésben állnak egymással. Ebből kifolyólag egyre több érdeklődő keresi a nemzeti parkban készült ételek, italok és egyéb kézműves termékek széles választékát. A védjeggyel ellátott termékek vásárlásakor a fő motiváció a természet közelsége, a friss és helyi alapanyag nyújtotta eredeti íz megkóstolása, a helyi termelők munkájának tisztelete és megsegítése. Ez a fajta társadalmi igény és a helyi lakosság hagyományoszeretete szerepet játszott abban, hogy létrejöjjön a Nemzeti Parki Termék Védjegy rendszere. Azonban, mint minden nemzeti parkban, úgy a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóságánál is szigorú feltételeknek kell megfelelni a védjegy birtoklásának érdekében. A termék elsősorban helyi nyersanyag felhasználásával kell, hogy készüljön, bemutatva a táj természetrajzi és társadalmi jellegét. Kiemelten fontos, hogy az adott település vagy szűkebb régió a helyi munkaerőt alkalmazza, ezen felül pedig az előállítás módja is környezetkímélő módon történjen, megfelelő a mindenkorai hazai és EU-s szabványoknak.

A Bakony–Balaton Geopark Termék védjegyet olyan termékek kaphatják meg, amelyeket fenntartható módon, a geopark határain belül állítottak elő helyi termelők és vállalkozások, és amelyek közvetlen vagy közvetett formában kapcsolódnak a geopark földtudományi örökségéhez. Számos különleges geopark terméket (ammonitesz alakú levendulás mézeskalácsot, Kő kövön megnevezésű bort, Vulkánok lábánál megnevezésű gyógynövénytea-sorozatot stb.) mutattunk be pl. a berlini ITB turisztikai vásáron (amely a műfajban a legnagyobb a világon) 2019-ben, a Globális Geopark Hálózat standján.

Szálláshelyek

A turizmusban dolgozók számára nem újkeletű dolog, hogy a jól felszerelt infrastruktúra, a szálláshelyek és vendéglátóhelyek magas minőségi mutatói, a helyi összetevőkből készült élelmiszerek és az egyéb magas színvonalú szolgáltatás, például túravezetés minősége mind egy komplex és minőségi programcsomag részét képezik. Nem mindegy ugyanis, hogy a látogatóban milyen benyomást kelt a szálláshely nyújtotta kínálat, hiszen ezek alapján hozza meg döntését: később visszatér-e, ajánlja-e ismerőseinek a szolgáltatást. A szállásokat, mint a kínálat szerves részét lehetőleg úgy kell kialakítani, hogy a környező táj képébe beleilleszkedjen és minimális környezeti terheléssel rendelkezzen. A forgalmas települések mellett a kisebb látogatói forgalommal bíró ösvények mentén is találunk környezetbarát módon kialakított szálláshelyeket, melyek adott esetben jobban megfelelnek a természetjárás és a geoturizmust gyakorló túrázók igényeinek. Mind a kereskedelmi, mind pedig a magán-szálláshelyek esetén eltérő a kép a Bakony–Balaton UNESCO Globális Geopark területén, s ezt a képet tovább színezi a falusi szállásadással foglalkozók területi megjelenése és aránya. A kereskedelmi és magán-szállásadás kapcsán ugyanis a Balaton partmenti településeinél mutatható ki nagyobb vendég- és vendégéjszaka-szám, köszönhetően a vízparti turizmus évszakos megjelenésének. Ezzel szemben nem partmenti településeknél, a Bakony területén a falusi szállásadás megjelenése már számottevő, mely a falusi turizmus, a szelíd turizmus és az ún. lassú turizmus jelenlétére utal. A vendéglátó feladata tehát, hogy magas színvonalú és minősítésű termékei, különleges szolgáltatásai és vendégszerető jelleme segítségével egy pozitív mentális képet alakítson ki a látogatóban, mely pozitív imázs a későbbiekben a terület újbóli felkeresésére, népszerűsítésére és a természetbarát életmód gyakorlására ösztönzi a vendéget. Az élelmiszer és nem élelmiszer alapú, Nemzeti Parki Termék Védjegy oltalma alatt álló termékek értékesítése is számos esetben hozzátartozik a szállásadók, vagy akár a Geopark Partnerek kínálati palettájához.

Fontos cél, hogy a Bakony–Balaton UNESCO Globális Geopark „láthatóságát” a szállásadóknál a jelenleginél hatékonyabban megvalósítsuk (geoturisztikai programok, szolgáltatások ajánlása stb. a vendégek számára).

Irodalomjegyzék

Benedek A. (2013): Egy speciális védjegy, a Nemzeti Parki Termék védjegy lehetséges szerepe fogyasztói felmérés eredményei alapján. *Scientific Journal on Agricultural Economics*, 57. pp. 376–388. <https://doi.org/10.22004/ag.eco.n.199942>

Nemes G., & Orbán É. (2020): Vidéki dzsentifikáció és falusi turizmus a Káli-medencében – A Lo-Káli kutatás első eredményei. In: Sulyok J. – Formádi K., Lőrincz K., & Raffay-Danyi Á. (eds): *Természet, kultúra, emberek satöbbi*. Pannon Egyetemi Kiadó, Veszprém. 88. pp. 7–17.

Nemzeti Parki Védjegy honlapja: <https://nemzetiparkitermek.hu/vedjegy>

Pizzichini, L., Temperini, V.m & Gregori, G. L. (2020): Place branding and local food souvenirs: the ethical attributes of national parks, brands. *Journal of Place Management and Development* 13(2): pp. 163–175. <https://doi.org/10.1108/JPMD-06-2019-0043>

Tardy J. szerk. (2011). Geoparkok Magyarországon. MTT Budapest, pp. 128 – 223

7.6 A NOVOHRAD– NÓGRÁD GEOPARK– HELYI TÁRSADALOM BEVONÁSA, HELYI TERMELŐK, VÉDJEGYES GEOPARKI TERMÉKEK, GEOFOOD NETWORK, A GEOPARKOK TERÜLETFEJLESZTŐ HATÁSA

Nagy Júlia

Bevezetés: a világ első, már megalakulásakor is határon átnyúló geoparkja

A világ első határon átnyúló UNESCO Globális Geoparkja összesen 1 619 négyzetkilométeren terül el, 64 magyarországi és 28 felvidéki települést összefogva. A geopark felöleli a Cserhát, a Medves, a Karancs és a Cseres hegyvonulatait, valamint magába foglalja a Karancs-Medves Tájvédelmi Körzetet is. Területén található az UNESCO világörökség Hollókő, a Cserhát Natúrpark, az Európa Diplomás Ipolytarnóci Ősmaradványok Természetvédelmi Terület, valamint a Nemzeti Kegyhelyként és Nemzeti Emlékhelyként nyilvántartott Mátraverebély-Szentkút is.

A Pannon-medence kialakulásának utolsó 30 millió évét bemutató geopark rendkívül gazdag vulkáni képződményekben és látványosan bemutatható emlékhelyekben. Az UNESCO által deklarált magyarországi 44 geotóp közül 24 látogatható, 2 pedig korlátozásokkal látogatható.

A geopark egy lehetőség, amely a turizmuson, a kézművességen, a helyi kultúra és történelem bemutatásán keresztül számos, a közösségfejlesztést, identitásformálást és a munkahelyteremtést is szolgáló fejlesztési lehetőségeket kínál az alacsony gazdasági jövedelmű területeken. Ezt a lehetőséget ismerték fel az 1990-es évek végén a Bükk Nemzeti Park Igazgatóság és a Cseres-hegység Tájvédelmi Körzet (Szlovákia) szakemberei, akik egy olyan tematikus útvonal létrehozását tűzték ki célul, amely a határ két oldalán található földtani örökséget mutatná be. Erre az alapötletre építve kezdődött el az a szisztematikus munka, amely a térség értékeinek a feltárását tűzte ki célul, s amelynek eredményeképpen 2008-ra elkészült a geopark részletes értékleltára, amely a nevezési dokumentáció alapjául is szolgált.

A nemzetközi szakirodalomban gyakran olvasható, hogy külföldön a geoparkok létrehozásának kulcsfontosságú hajtóereje van a helyi közösség

fejlesztésére a geoturizmuson keresztül, ami a fenntartható fejlődés egyik leghatékonyabb eszköze, ha megfelelően menedzselik. Nem mást kell megteremteni, mint azt a társadalmi tőkét, amelyre a közösség építeni tud, s amelynek az alapját a táj geológiai értékei jelentik. A kapcsolati hálón és a bizalmon alapuló társadalmi tőke nem független sem a kulturális értékektől, sem pedig a helyspecifikus értékeitől (pl. természet, történelem, geológia stb.). Ez volt a célja a Novohrad-Nógrád Geoparknak is: megalakulásakor a mesterségesen szétszakított területből egy közös kulturális értékeken és közös történelmen alapuló közösségi értéket teremtett.

2009 elején indult el végül az Európai Geopark Hálózat részéről a világ első határon átnyúló geoparkjának az Európai Geoparkká nyilvánítása. Úgy tűnt, hogy töretlen lesz a geoparki szereplők együttműködése, de a nemzetközi cím elnyerése után egy évvel a Salgótarjáni Kistérség akkori vezetősége feloszlatta az addigi geoparki irányító testületet és saját munkaszervezetet hozott létre, ahol elmaradt a geoparki munka társadalmazása, a közös tervezés, éppen ezért egyre kevesebben érezték magukénak a geopark eszméjét a desztinációban. Ezen csak részben segített, hogy 2016-ban egy újonnan létrejött munkaszervezet munkájának köszönhetően megkapta a geopark az ajánlást az UNESCO Globális Geopark címhez.

A geopark menedzsment szervezete

A Novohrad-Nógrád Geopark megalakulásakor kiemelt cél volt, hogy az országhatárok által szétszakított, ám földrajzilag és történelmileg egybe tartozó területet egyesítse. Ezt segítik a határ két oldalán közösen szervezett geoparki programok, amelyet egy szoros együttműködésben, azonban eltérő jogi keretek között működő menedzsment szervezet irányít a határ két oldalán. Míg Magyarországon ezt a menedzsment munkát a Novohrad – Nógrád Geopark Nonprofit Kft munkatársai biztosítják, addig Szlovákiában a Novohrad – Nógrád Geopark Jogi Személyek Szövetsége (Združenie právnických osôb Geopark Novohrad-Nógrád) végzi. A határ mindkét oldalán önkéntesek, illetve támogató parterek segítik a menedzsment szervezetek munkáját – például a geopark létrejöttében bábáskodó Bükki Nemzeti Park Igazgatóság, valamint a Cseres-hegység Tájvédelmi Körzet munkatársai.

Turizmus a geoparkban

„*A tűzben született táj*” – jellemzi a geoparkot az Aktív Magyarország 2021-ben megjelent ismeretterjesztő kiadványa (Aktívan (2021)). A nógrádi táj egyedi képet mutat, természetjáró szemmel jelentősen különbözik a Börzsönytől, a Mátrától, a Bükkötől vagy Zempléntől. Kiváló, a kevésbé gyakorlott túrázók számára is vonzó aktív turisztikai terep, amelyet az elmúlt években egyre többen és többen fedeztek fel – elsősorban Budapest és az Alföld nagyvárosaiból.

Geo- és aktív turizmus

Míg a Bakony-Balaton Geopark elsősorban a geoturisztikai programok, geotúrák szervezése, valamint környezeti nevelési programok biztosítása révén határozta meg a geoturisztikai kínálatát, addig a Novohrad-Nógrád Geopark elsősorban az egyénileg igénybe vehető geoturisztikai programok fejlesztésében határozta meg elsősorban a prioritásokat. A Nógrád megyében fellelhető geoturisztikai potenciálra már Dávid-Karancsi (2010) felhívta a figyelmet, azonban a Novohrad-Nógrád Geopark létrehozása kapcsán a geopark térségformáló szerepét Horváth és Csüllög (2013) mutatta be először részletesen. A tanulmány kiemelte, hogy a térség geológiai és kulturális értékei kiváló lehetőségeket kínálnak a turizmusfejlesztésre, jelentősebb fejlődésre azonban csak akkor lehet számítani, ha a határ mindkét oldalán megfelelő infrastruktúra áll rendelkezésre és szoros együttműködésben dolgoznak együtt a turisztikai szervezetek, önkormányzatok és a turizmusban érintett szereplők. A tanulmány szerint a geopark területén már akkor 23 tanösvény volt elérhető, amiből kettő határon átnyúló turisztikai kínálatot jelentett. Az akkori helyzetelemzés alapján a szerzők arra tettek javaslatot, hogy a szereplők között szorosabb legyen az együttműködés és közös kulturális programok szervezésével erősítsék a határon átnyúló turisztikai kínálat bemutatását. „A geoturizmus kapacitását csak részben hasznosítják a szereplők, ezért növelni kell a kulturális eseményeket, gyakoribbá, hatékonyabbá és vonzóbbá kell tenni. E célból az önkormányzatok és a helyi hatóságok közötti együttműködésnek folyékonyabbnak és zökkenőmentesebbnek kell lennie, a helyi TDM-eknek hatékonyan együtt kell működniük, és a személyes feltékenységnek és a magánérdekek előtérbe kerülésének sokkal kevesebbnek kell lennie.”- írták le akkor a szerzők. (Horváth et al., 2013)

Az alulról építkező turisztikai együttműködések hazai kudarcai a geopark menedzsmentet is érintették. Horváth-Csüllög (2013) cikke után alig öt évvel később már nem működtek a térség TDM szervezetei, s 2017-re az összefogás is csak egy szűk körre (elsősorban Salgótarjánra fókuszálva) jelent meg. A geoparki imázsformálás kudarcairól Balizs Dániel és Michalkó Gábor számolt be elsőként (Balizs-Michalkó (2017)) akik ugyan elsősorban a megújuló energia és a turizmus kapcsolatát vizsgálták a Novohrad-Nógrád Geopark területén, azonban a tanulmány első részében fontos, a térségi imázst ma is meghatározó megállapításokat tettek. Megvizsgálták ugyanis a geopark magyar oldalán található településeinek honlapjait, azt vizsgálva, hogyan jelenik meg a turisztikai kínálat ezeken a felületeken. A kutatás nem várt eredményekkel zárult: a vizsgált 64 településből mindösszesen csak 54 településnek volt önálló honlapja, s ebből mindösszesen 17 település honlapján volt írásos tájékoztató a turisztikai kínálatról, ebből is összesen két honlapon volt önálló Turizmus vagy Látnivalók menüpont. Ez azt jelenti, hogy a települések vagy nem foglalkoznak a helymarketinggel, vagy ha igen, nem olyan fontos számukra a turizmus, hogy a honlaplátogatókat erről tájékoztassák. A kutatás további meglepő tapasztalata, hogy egyetlen honlapnak sem volt idegen nyelvi verziója – attól függetlenül, hogy a szlovák vendégforgalom jelentősen meghatározza a térség egészének turizmusát.

Nógrád megye jelenleg az utolsó helyen áll a megyék rangsorában a vendég- és vendégéjszaka számok terén, s ugyan néhány, az alábbiakban bemutatott helyszínen pontszerűen jelentős vendégforgalom jelentkezik, a geoturizmus, illetve az erre építő egyéb turisztikai kínálat 2021 végéig sem vált a térség hosszú távú fenntarthatóságát biztosító tényezővé. Pedig a lehetőségek megvannak:

- A Geopark mai fogadókapuja és látogatóközpontja Ipolytarnóc, ahol az Ősmaradványokat közel 70 ezer vendég keresi fel évente. Látványos élmény ma is. A fogadóépülettel, játszótérrel, kalandpályával, túravezetéssel és tanösvénnyel 3-4 órás tartózkodási időt biztosító gyermekbarát program, mely egész évben folyamatosan várja a vendégeket. Ez a vendégforgalom már jelentős ugródeszkat jelentene a térség gazdasági megtartóerejének növeléséhez, amely egyaránt jelentkeznél a közvetett és közvetlen foglalkoztatásban is – most még azonban ez nem így van. A területnek ugyanakkor jelentős felhordó erőként kellene funkcionálnia a geopark teljes területére, melyet

termék-összekapcsolással, keresztpromóciót támogató beavatkozásokkal, edukációval szükséges segíteni, ez a folyamat azonban csak 2017 nyaratól indult el. Ekkor egy jelentős humán erőforrás fejlesztés történt a területen, egy komplex képzési program keretében készítették fel a munkatársakat a geoparki szerepvállalásra (helyismereti képzés, személyes geopark bejárás, turisztikai információs ismeretek és a kapcsolódó vizsga), átalakításra kerültek az Ősmaradványok online platformjai, részletesen bemutatva a geoparki kínálatot és a jegypénztárnál geoparki információs pont került kialakításra és geoparki tematikus túrák kerültek meghirdetésre. Jelentős nyitás történt a helyi közösségek felé is: 2017 nyaratól folyamatos tájékoztatást kaptak a szolgáltatók az ipolytarnóci programokról, illetve 2019-ben és 2020-ban is nyílt napokon került bemutatásra a helyi lakosságnak, illetve külön a turisztikai szektorban dolgozóknak a terület, 2021-ben pedig elindul az az INTERREG projektből megfinanszírozott program, amelynek keretén belül túravezető és helyismereti képzésekkel erősítik Ipolytarnóc geoparki szerepét, egyben a hálózatos együttműködést.

A Bükki Nemzeti Park Igazgatóság adatai szerint az Ipolytarnóci Ősmaradványok közönségének mintegy a 35-40%-a Szlovákiából érkezik, 60-65%-a Magyarországról. Ez indokoltá teszi a fogadókapu funkciót, hiszen a Szlovákia felől érkező vendégek számára ez az első attrakció a geopark területén. Ugyanakkor a jelenlegi Magyarországról érkező látogatófolyam elsősorban dél-nyugatról (Budapest felől) érkezik a térségbe, amelyhez képest a leelőhely a geopark legészakibb magyarországi pontján helyezkedik el, így a geopark szlovákiai területe felé is kaput jelent.

- Számos vulkáni kúp tetején egykor erős végvárak állottak. Ma ezek várromokként kínálnak általában lenyűgöző látványt és egyedi élményt a vendégeknek: Szlovákiában Fülek és Somoskő kifejezetten élvezhető, bejárható várak, míg a magyar oldalon elsősorban Hollókő és Salgó vára maradt fenn legépebb formában, azonban a már a középkorban elpusztult sámsönházai Fejérvő vára, a páratlan panorámát kínáló Szanda vára, a bujáki vár, a szlovákiai oldalon Ajnácskő vára vagy a Pogányvár mind-mind egyre vonzóbb turisztikai célpontok.
- Az aktív turizmusban résztvevők számára kiemelt vonzerőt jelentenek a térségben található kilátók. Ugyan nem tartozik szorosan a geoparkhoz, azonban ezek sora a pásztói Gortva-kilátónál kezdődik,

emellett a Sasbérci kilátó, a Karancs-kilátó és a Tepke-kilátó is várja a vendégeket. 2020 végétől kezdve látogatható Felsőtold határában A Kéz. Ez a fából készült hatalmas műalkotás egyben kilátópontként is funkcionál, s máris hatalmas az érdeklődés iránta.

- Nem szabad elfeledkezni a térség földtani értékein túl a természetes vizei által nyújtott vonzerő súlyáról és jövőbeni potenciáljáról sem. Az Ipoly völgyét 2001-ben vették fel a Ramsar-i területek listájára (Egyezmény a nemzetközi jelentőségű vadvizekről, különös tekintettel a vízimadarak élőhelyeire). Vándorlási időszakban az Ipoly folyóra akár 30 000 vízimadár is érkezik, amely kedvelt helye a madármegfigyelőknek. Emellett a folyó térsége a természetkedvelők és a „slow life” életérzést keresők számára különösen vonzó desztinációs cél lehet.
- Az Országos Kéktúra (OKT) Nógrád megyei szakaszán a 18. számú túra a Cserhát-hegységben Nógrád-Becske útvonalon 60,2 km hosszú, a 19. számú túra Becske-Mátraverebély között 69,6 km. Ennek folytatása a Mátrában a 20. számú túra, amely Mátraverebély és Mátraháza között húzódik 27,6 km-es szakasszal.
- Fontos és nemcsak zárandokok által használt turistaút a Mária-út, amelynek több leágazása is van a geopark déli részén, amely Mátraverebély-Szentkúttól egyetlen útszakaszban folytatódik. A geopark számára fontos feladat, hogy a Mária-úton és a Kéktúra útvonalon áthaladó turisták fogyasztó és vendégéjszakát töltő vendéggé váljanak, ugyanis a jelenlegi felmérések szerint inkább „átutazó” vendégek a térségben.
- A Cserhát Natúrpark 2014-ben alakította ki a Zöld Út hálózatot a térségben egy svájci-magyar pályázat eredményeképpen, nemzetközi módszertan alapján. A zöldutak olyan többfunkciós útvonalak, amelyeket pihenésre, kikapcsolódásra használnak, általában természeti képződmények, például folyók, völgyek, hegygerincek mentén, vagy utak, folyómedrek, csatornák, túraösvények környékén. Ezek az útvonalak adott területen áthaladó, gyalogosokat és kerékpárosokat, lovasokat szolgáló természetes ösvények vagy mesterségesen kiépített utak, természeti folyosók, amelyek lakott területeket kapcsolnak össze történelmi és kulturális emlékhelyekkel, parkokkal. A Cserhát Natúrpark Zöldút hálózata a térségben több mint 270 km szakaszt foglal magában, ahol nemcsak gyalogos, de kerékpáros és lovasturisztikai lehetőségek is várják a pihenni, túrázni vágyókat.

- A Zöld Út, a Mária-út és a Kéktúra adja az alapját a gyalogos túraúthálózatnak, amelyhez kapcsolódva további 21 olyan tanösvény társul, amelyet vagy a Bükk Nemzeti Park Igazgatóság, vagy a Novohrad-Nógrád Geopark, vagy az Ipolyerdő Zrt. alakított ki és gondoz. Ezek a többi élményelemmel együtt válnak utazási motivációvá.

Kulturális- és örökségturizmus

Az elmúlt években a nagyobb turisztikai fejlesztések (Geocsodák Háza, Baglyaskővár Látogatóközpont, Eresztvényi Látogatóközpont, az Ipolytarnóci Ősmaradványok fejlesztései stb.) jelentős része a geoturisztikai kínálatfejlesztésre fókuszált. Ahhoz azonban, hogy turisztikai szempontból valóban vonzó legyen a terület, szükség van olyan vonzerőkre, amelyek szélesebb tömegeket vonzanak a térségbe. E termék esetünkben a térség kulturális kínálata lehetne, középpontban a várakkal, amelyek elhelyezkedésükénél fogva szorosan kapcsolódnak a geológiai értékekhez, hiszen ezeket vulkáni kúpok tetejére építették. Éppen ezért érdekes, hogy a Novorad-Nógrád Geopark területén az elmúlt években az összes elnyert turisztikai forráshoz képest csak jelentéktelennek tűnő mértékű, s elsősorban oktatási célú pályázatokat nyertek el a megye múzeumai.

Közvetlenül a geoparkban jelenleg a Dornay Múzeum kiállítóhelyei jelennek meg, amelyek közül turisztikai vonzerőt a Földalatti bányamúzeum nyújthat. A desztináció kapujában található a Pásztói Múzeum, amely jelenlegi formájában és kínálatával ugyan nem jelent vonzerőt a távolabbról érkezőknek, azonban alkalmas arra, hogy olyan kiállítások kerüljenek a falai közé, amelyek elsődleges vonzerőt jelenthetnek a térség iránt érdeklődő múzeumbarátoknak. Ehhez az épület fantasztikus hangulatához illő modern, 21. századi, a térség múltját egyedi módon bemutató kiállításra van szükség.

A desztináció szívében található Bátorterenyén a Gyürky-Solymossy kastély és körülötte egy csodálatos angolpark. A kastély volt a kiinduló-pontja a 19. században a térségben elinduló régészeti és geológiai feltárás-soknak, tulajdonosa, Gyürky Pál Kubinyi Ferenc polihisztor apósa volt.

A térség nyugati kapujában, Szécsényben a Forgách-kastélyban lévő kiállítás lehetőséget teremt a szécsényi országgyűlés bemutatására, azonban itt a híres „ferde torony”, azaz a tűztorony is különleges programhelyszín lehet, bár a

2004 óta benne lévő tűzoltótörténeti kiállítás már nehezen felel meg a mai vendégigényeknek. Benczúrfalván benczúr Gyula egykori kastélya most van felújítás alatt a nemzeti Vár- és kastélyprogramnak köszönhetően.

Hollókő kiemelt attrakciója a vár, amely éves szinten mintegy 60.000 vendéget fogad.¹¹ 2021-2022-ben jelentős fejlesztésen megy keresztül az egykori erődítmény, amelynek keretén belül várrekonstrukció és kiállításfejlesztés történik, amely várhatóan még népszerűbbé teszi majd az attrakciót.

Ugyan már nem a geopark által lehatárolt területen található, de ki kell emelnünk a balassagyarmati Palóc Múzeumban rejlő lehetőségeket is. A Magyar Nemzeti Múzeum filijaként működő gyűjtemény palóc látványtára egyedülálló a régióban, ugyanakkor ismertsége és vonzereje jelenleg meglehetősen alacsony.

Mindezek alapján meglepőnek tűnhet, hogy az EMMI adatai szerint (<https://muzeumstat.hu>) miközben az ingyenes jegyet vevő látogatók száma 2004 és 2017 között a duplájára nőtt a geoparkban, addig az összes látogatószám összességében csökkent.

A határ túloldalán a kulturális kínálat terén jelentősebb vendégforgalom bővülés volt tapasztalható Füleken és Somoskőn is. A füleki vár látogatottsága 2014-ben 20 714 fő volt, míg 2018-ban már 33764 fő, míg a Somoskői vár látogatószámai 23 000 főről 28 000 főre növekedett 2016-ról 2018-ra. Mindeközben a füleki múzeum adatai nagyon alacsony látogatottságról tanúskodnak évek óta. 2018-ban ugyanannyi fő látogatta a múzeumot, mint 2012-ben (2527 fő / év). Jó hír az örökségturisztikai kínálat bővülésében, hogy a koronavírus alatti időszakban a várban több új kiállítás is megnyílt, illetve egy jelentős fejlesztésnek köszönhetően a vár alatti kazamaták is látogathatóvá váltak.

Gasztronómia

A térségre jellemző palóc konyha számos helyi specialitást kínál – sajnos azonban jelenleg még nem sok helyen tudjuk ezeket az ételeket megkóstolni. Hosszú távon a geopark fejlesztésének fontos részét kell, hogy képezze a

¹¹ A tanulmányban szereplő forgalmi adatok az egyes helyszínektől kapott statisztikák alapján kerülnek közlésre.

lehetőség szerint zéró kilométeres beszállítói lánc biztosítása mellett a palóc konyha jellegzetességeinek a beemelése a helyi éttermi kínálatba. Az Innotime Hungary kft 2021. évi kutatása szerint¹² a geoparkban összesen 203 vendéglátó egység működik, azonban ennek a 10%-a sem használ jelenleg helyi alapanyagot, a turisztikailag is releváns éttermek száma pedig nem éri el az egy tucatot. A térségben nincs olyan meghatározó emblematisz étterem, mely akár önálló utazási döntést befolyásoló tényező lenne. Különleges étterem a fine dining vonalat követő, 2021-ben induló Masinás Étterem Hollókő sétálóutcájában (a mostani Hollókőves Bisztró átalakításával), a Castellum Hotel étterme, vagy a Fülöp-szigetek gasztrókínálatát Béren megidéző Malom Udvar. Emellett Kozárdon a Vadvirág étterem, Varsányban a Rozmaring étterem várja minőségi tájjellegű ételekkel az ide látogatókat. Emellett ki kell emelni a salgótarjáni G&D Kézműves Cukrászdát és Pékséget Salgótarjában, valamint a Mancsóék street food éttermét, amelynek a különlegessége, hogy az alapanyagok nagy részét a saját gazdaság biztosítja.

Az elmúlt években népszerűvé váltak a helyi étkeket, italokat népszerűsítő fesztiválok a térségben. A legismertebb rendezvények között szerepel a kazári Laskafesztivál, a vanyarci Haluskafesztivál, illetve a varsányi Lepényfesztivál is. A varsányi túros lepény Nógrádikum díjas terméke a térségnek. Gasztronómiai élményeket nyújt a hollókői Szüreti Multság is, amelynek alapja, hogy ugyan ma már nem jellemző a térségben a szőlőtermesztés, de a filoxéra járvány előtt jelentős szőlőtermesztési és borkészítési hagyományai voltak a térségnek.

A geoparkban a helyi, hagyományos ételek népszerűsége tehát folyamatosan nő, ezért jelentős potenciált adhat a gasztronómiai hálózat kiépítése és további erősítése. Az élővé tett palóc kultúra számos további helyi jelentőségű rendezvény motivációja és tematikus összehangolásának alapja lehet, amely tovább erősítheti a geoparki identitásformálást.

A gasztronómiai kínálat fejlesztéséhez fontos háttérrel kínál a Nógrád Megyei Önkormányzat által elindított veddanogradit.hu oldal, ahol a vendéglátóhelyek is válogathatnak a helyi alapanyagokat előállító termelők kínálatából – miközben akár a helyi lakosok, akár a turisták is megfelelő tájékoztatást

12 A jelölt kutatás a Nógrád megyei Önkormányzat kérésére készült, jelenleg nem publikus.

kapnak arról, hol lehet minőségi alapanyagokat és kézműves ételeket beszerezni.

Szálláskínálat

A geopark területén jelenleg nagyon kevés magas minőségű szálláshely található, a magán szálláshelyek száma viszont jelentős. Az adatok elemzését megnehezíti, hogy nem folyamatos az adatszolgáltatás a szolgáltatók részéről, így a KSH adatbázis rendkívül nagy hiányosságokkal rendelkezik, az NTAK adatszolgáltatás pedig majd csak a jövőben fogja megkönnyíteni az adatok hitelesebb elemzését. Az idősoros KSH statisztikák alapján a magas minőségű szálláshelyek iránt folyamatosan növekszik országosan és megyei szinten is a kereslet. A szálloda típusú szállásokon megszállók száma, a tartózkodási idő és a bevételek jelentősen növekedtek az elmúlt 10 évben. A változásokat a 2019-es évre vetítve mutatjuk be, mivel a 2020. és 2021. év vendégforgalmi adatait jelentősen befolyásolta a koronavírus járvány.

A Novohrad-Nógrád Geopark kereskedelmi szálláshelyein 2019-ben közel 44 ezer fő szállt meg és 92 575 vendégéjszakát töltött el, ami a megye teljes vendégéjszaka számának 52 %-át jelenti. Az országos adatokhoz viszonyítva a megye részesedése a vendégéjszakák számából 2019-ben 0,57%, a geopark részesedése 0,29%.

A térség turisztikai teljesítményét Salgótarján és Hollókő határozza meg (előbbi esetben elsősorban Eresztvény, illetve Somoskő vendégforgalma). A két település kereskedelmi szálláshelyeinek vendégéjszakái a megye adatainak 35,7%-át, míg a geopark adatainak 69,3%-át generálják.

A változások dinamikáját vizsgálva megállapítható, hogy minden vendégforgalmi kategóriában magasabb a geopark növekedési üteme az országos átlagnál, 2016-ról 2019-re a vendégek számának növekedési üteme a területen +42,7 % volt, míg az országos átlag +16,22 %, a vendégéjszakák számának növekedési üteme a geoparkban +45,64 %, míg az országos átlag +14,15 %. Az átlagos tartózkodási idő növekedési üteme a területen +11,11 %, míg az országos átlagban -4%-os csökkenés történt 2016-ról 2019-re.

A vendégek összetételét tekintve megállapítható, hogy a geopark kijelölt területét 93,8 %-ban a belföldi vendégek, míg 6,2%-ban a külföldi vendégek választották 2019-ben. A vendégéjszakák tekintetében az arány: 90% belföldi, 10% külföldi.

A területen jelentős az üzleti célú egyéb szálláshelyek száma és teljesítménye is. 2019-ben a magán szálláshelyeken a térségben 25 556 vendégéjszakát regisztráltak, mely 426 szobán és közel 1 101 férőhelyen alapul, és amely közel 22%-ot jelent a teljes turisztikai teljesítményben.

Lehet-e turisztikai márkaépítő szerepe a geoparknak?

Ezt a kérdést járta körbe az Innotime Hungary Kft. két 2021-ben végzett országos primer kutatása,¹³ amely arra a kérdésre próbált választ találni, hogy milyen lehetőségei vannak egy, a geoturizmusra alapuló, gazdaságilag, társadalmilag és környezetileg is hosszútávon fenntartható turisztikai kínálat kialakításának egy olyan desztinációban, amelynek a forgalmát nagyrészt a belföldi, kis részben a határmenti, illetve szlovák vendégek biztosítják. A pandémia utáni újraindulás egy új helyzetet teremtett a teljes hazai turizmusban: korábban kiemelt forgalmú területeknek kellett alig egy év alatt egy új alapokra épülő turisztikai kínálatot kialakítania, ha a verseny-előnyeit meg akarta tartani, miközben korábban kevésbé felkapott területek váltak az utazók kedvenc célpontjaivá. A felmérések azt kutatták, hogy milyen esélyei lehetnek a Novohrad-Nógrád Geoparknak az újraindulás utáni versenyben, ha a turisztikai kínálatát a geoértékekre fókuszálva viszi a piacra.

Az első felmérésre 2021 elején került sor. Az 1037 fő bevonásával készült online kutatás egyik meglepő tapasztalata az volt, hogy bár a nemzetközi gyakorlatok azt igazolják, hogy a geoturizmus felértékelődik az utazási motivációk versenyében, ráadásul az UNESCO általi elismerés globális minőségbiztosítási garanciát is jelent, a felmérésben részt vevő válaszadók csupán egyharmada tudta definiálni, mi egy geopark.

Önnek mi jut elsőként eszébe Nógrád megyéről? – tette fel a kutatás a kérdést. Ismertségben Hollókő továbbra is verhetetlen. A válaszadók 58%-a rangsorolta első helyre a települést. Második-harmadik helyen a várakat, várromokat (44%), illetve a palóc hagyományokat (38%) említették a kitöltők. Korosztályonként azonban már árnyaltabb volt, kinek miért vonzó a térség. Abban minden korosztály egyetért, hogy Hollókőt fel kell keresni, azonban Ipolytárnóc a 26 év alatti korosztály TOP5 listájában már nem szerepel;

¹³ Az Innotime Hungary Kft. kutatásai a Nógrád Megyei Önkormányzat számára készített átfogó elemzés részeként készült. A részletes tanulmányok jelenleg nem publikusak, kizárólag a kutatási összefoglalók.

Mátraverebély-Szentkút pedig csak a 60 év feletti bakancslistájára került fel. Életkortól függetlenül további vonzerőként említették még Szécsényt és Salgótarját (Eresztvényvel és Salgóhányával).

A geoparki területre érkezők többsége (amellett, hogy Hollókő kínálatát a válaszadók 80%-a nem szeretné kihagyni) aktív pihenésre vágyik. A 18-40 év közöttiek 40%-a kerékpárra is pattanna, de sokkal szívesebben gyalogtúrázik. A 40 év feletti a várakhoz kapcsolódó programokat, túrákat keresik elsődlegesen (60 év alatt a válaszadók 61%-a, a 60 év feletti esetében 50%-a). Igény van a szervezett geotúrákra is: a 18-25 év közötti válaszadók 57%-a, a 26-40 év közöttiek 44%-a, a 41-60 év közöttiek 45%-a venne részt idén ilyen programokon, ha a pandémiás helyzet megengedi.

A térség a koronavírus járvány előtt nagyrészt egynapos kirándulási helyszín volt, a kutatásban résztvevők válaszaiban azonban rámutattak arra, hogy a pandémiát követő újraindítás után növekedni fog a hosszú hétvégre érkező vendégek száma. A felmérés szerint az egy napos programot tervezők száma 38%-ról 24%-ra csökkent, míg a hosszú hétvége programot tervezők aránya 36%-ról 61%-ra nőtt azok körében, akik már tudják, hová mennek idén pihenni. A kutatást a 2021-es turisztikai szezonban mért adatok is alátámasztották.

Kiderült, a hosszú hétvégék nógrádi programjai a 18-25 év közötti fiatalok körében a legnépszerűbbek. A válaszadók több mint fele tervezett minimum egy alkalommal két-három napot eltölteni a térségben. Ez a vendégkör azért is fontos a helyi turizmus számára, mivel azokat a szállástípusokat preferálják, amiben a geopark bővelkedik: a falusi turizmus szolgáltatásait a válaszadók 36%-a választaná, a többiek panzióban vagy szállodában szállnának meg. A 26-40 év közötti korosztály is hasonló rangsort állított fel. 40 év feletti vendégházak helyett leginkább panziókban pihennének.

Mivel a Novohrad-Nógrád Geopark számos látnivalója ingyenesen látogatható geológiai érték, nem állnak rendelkezésre egzakt adatok a térség valós vendégforgalmáról – többek között arról sem, hogy hányan és kik keresik fel a térséget, hány napra érkeznek és milyen programok iránt érdeklődnek. Ezek a kérdések álltak a fókuszában az Innotime Hungary Kft 2021 szeptemberében végzett kérdőíves kutatással egybekötött forgalomszámla-lásának a geopark több geoturisztikailag fontos helyszínén. Az összesen 15 napos forgalomszámlálás során 2200 turistát szólítottak meg.

A felmérés egyik legfontosabb eredménye számos tekintetben ad feladatot a térségért dolgozó ökoturisztikai szakemberek számára, megállapítást nyert ugyanis, hogy egy-egy hétvégén akár többszáz vendég is felkeresi ezeket a természeti értékeket, de szezonban a hétköznapiak is erősek. A szeptember közepén végzett két napos felmérés során például Salgóbányán 350, a salgói várnál 442, Kazáron 334, Szanda váránál pedig 337 turista fordult meg reggel 9 és délután 4 óra között, ami azt is előre jelzi, hogy szükséges egy olyan látogatómenedzsment rendszert kialakítani a geopark területén, ami a növekvő forgalom mellett is biztosítani tudja a természeti fenntarthatóságot (pl. hulladékkezelés, taposás), egyben a turisták kiszolgálása érdekében szükségessé válik a helyi turisztikai infrastruktúra fejlesztése is (pl. mosdók, étkezési lehetőségek bővítése stb.). Az egyik legfontosabb feladat pedig a társadalmi, gazdasági és természeti egyensúly megtalálása lesz, hiszen az egyébként az ágazatban dolgozók számára örömteli forgalomnövekedésnek a helyi közösségre nézve előnyei és hátrányai is egyaránt vannak.

A mérési helyszínekre látogatók között legnagyobb arányban az egyéni vagy páros vendégek voltak, ezek száma meghaladta a 37%-ot. A kisgyermekes családok a mérések alapján többet túrának, mint azok, akiknek nagyobb gyereke van, a teljes forgalom 19,3%-át adták ugyanis a kisgyerekekkel érkezők, míg csak 9,5%-át a nagyobb gyerekekkel kirándulók. Baráti társasággal a válaszadók 18,7%-a indult neki a geopark természeti értékei felfedezésének, a senior korosztály pedig a teljes látogatószám 11,1%-át adta. Ez a kutatás is ráerősített arra, hogy nagyon fontos a mostani tinédzserek, illetve egyetemisták számára is vonzóvá tenni a túrázást, hiszen a természetben töltött órák a koncentrálóképeségükre, egészségükre is pozitív hatással vannak. Ezért is indult el nyár végén a geopark TikTok oldala, amely egyenlőre a tájat bemutató kisfilmekkel próbálja vonzóvá tenni a mai tizen- és huszonevesek számára a Novohrad-Nógrád Geopark értékeit.

A válaszadók mintegy egyharmada a környékről érkező túrázó volt, 30%-uk azonban Budapestről érkezett. További 11% Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyéből kereste fel a geoparkot. Mindez jól mutatja azt a trendet, hogy a geopark által kínált csend, jó levegő és az egyedülálló kínálat sokak számára vált vonzóvá a nagyvárosokban élők közül is.

A térséget legtöbben (41%) az internetről ismerik. Idén nyáron az Aktív Magyarország kampányában is sokszor találkozhattunk a geopark értékeivel, de a geoparki intenzív kommunikációnak, a közösségi médiának és a

természetjárással foglalkozó portáloknak köszönhetően is egyre többen ismerik meg ezt a vidéket, amihez hozzájárul a vidéket járó amatőr és profi fotósokból álló közösség, akik aktívan publikálják jó minőségű fotóikat az internetes felületeken, amik meghozzák az emberek kedvét a kiránduláshoz. A térség iránti érdeklődés növekedését jelzi egyébként az is, hogy a geopark Facebook oldalának az elérése egy év alatt több mint 240-szeresére nőtt, de a www.nogradgeopark.eu honlapot meglátogatók száma is közel 50%-kal nőtt az elmúlt egy év alatt.

A válaszadók további csaknem egyharmada a barátaitól ismeri a régiót, ami azt jelenti, hogy a területnek van egy nagyon jó word-of-mouth ismertsége is.

A felmérésben részt vevő nem helyi túrázó válaszadók 78%-a még mindig egy napos vendégként érkezett a térségbe, akik további túrázást terveznek ugyan a térségben, de nem érdeklődnek a térség örökségturisztikai kínálata (pl. múzeumok, kiállítások) iránt – a válaszadók 89,7%-a ugyanis ilyen programban nem gondolkodott a geopark kapcsán.

Összességében elmondható, hogy a pandémia miatti bizonytalan helyzet átrendezte, átrendezi az utazási preferenciákat. A turisták a biztonságos kikapcsolódást keresik, ehhez a geopark versenyképes adottságokkal bír. Ehhez azonban az elsődleges feladat az, hogy felkerüljön a terület a potenciális látogatók mentális térképére, amihez professzionális marketing-kommunikációra és folyamatosan fejlesztett turisztikai termékekre van szükség.

GEOFOOD – nemzetközi lehetőség az újrapozicionálásra

A fenti kutatások bizonyították, hogy a legfiatalabb – már önállóan utazó korosztály – számára meghatározó utazási motivációt jelent a helyi adottságok megélése, kipróbálása. A 25 év alattiak körében rendkívül népszerűek a gasztronómiai programok – a fiatal válaszadók 52%-a utazna a térségbe a palóc gasztrókinálat miatt, de a 26-60 év közöttiek közel felének és a 60 felettiek 39%-ának is kedvére van ez a program, csakúgy mint a helyi alapanyagokat, kézműves termékeket bemutató termelői napok is.

Ezt a lehetőséget igyekszik kihasználni a geopark a GEOFOOD nemzetközi helyi termék programhoz való csatlakozással.

A GEOFood nemzetközi minősítő védjegy az UNESCO Globális Geoparkok közös helyi termék programja, amelyhez 2021 november végéig 29 UNESCO Globális Geopark csatlakozott, s amelynek fejlesztését az UNESCO International Geoscience Program (IGCP) is támogatja. A Novohrad-Nógrád Geopark 2021 elején csatlakozott a programhoz.

A GEOfood program elősegíti a helyi élelmiszerek és a geológiai örökség közötti kapcsolatok definiálását és a helyi termékekre építő turisztikai termékfejlesztési jó gyakorlatok megosztását, hogy ezek felhasználhatók legyenek a fenntartható fejlődés elősegítésére. A GEOfood célja, hogy felhívja a figyelmet a geológiai örökségre és annak az emberek megélhetésével való kapcsolatára. A GEOfood védjegyes termékek tudatosítják a fogyasztókban az élelmiszertermelés és a geodiverzitás közötti szoros kapcsolatot. A program azonban akkor lehet sikeres, ha a résztvevők tudatos fejlesztéssel és a geoörökség, a geodiverzitás, az ökoszisztéma-szolgáltatások, az élelmiszertermelés és a fenntartható fejlődés kapcsolatait feltáró kutatásokkal segítik azt.

Mindez azt jelenti, hogy a GEOFood program egy keretrendszer biztosít a geoparkok számára a helyi termelők és az éttermek számára biztosított védjegyen keresztül, azonban a programra épülő kreatív turisztikai termékfejlesztés lehetőségeinek a kidolgozása már a helyi geopark menedzsmentre van bízva. A Novohrad-Nógrád Geoparkban ezt a tervezést segítette a Nógrád Megye Önkormányzata által indított *Vedd a nógrádit!* program, amely rávilágított arra, hogy a térségben számos olyan termékelőállító található, amelynek az alapanyagai helyből származnak – mégis nagyon alacsony ezen termékek turisztikai hasznosítása. A problémák és lehetőségek feltérképezésére éppen ezért további kutatások indultak.

Elsőként elkészült egy 1400 fős országos primer felmérés a helyi termékek fogyasztásáról 2021 I. félévében, elsősorban a női fogyasztókra fókuszálva.¹⁴ Mivel ennek a kutatásnak az eredménye azt mutatta, hogy sokan vásárolnak helyi termékeket kirándulásaik során, külön 1000 fős kérdőíves felmérésben került feltérésre – immáron mind a férfiakra, mind a nőkre targetálva –, hogy a nyaralások során milyen típusú termékeket és a helyi termékekre építő szolgáltatásokat vásárolnak. A program folytatásaként 2021 II. félévében

¹⁴ Az Innotime Hungary kft kutatásai a Nógrád Megyei Önkormányzat számára. Jelenleg kizárólag a kutatási összefoglalók publikusak.

elkészült egy helyi termék, illetve helyi termelő kataszter, amely a Novohrad-Nógrád Geopark helyi termelőit mérte fel, s amelyben a termelők turisztikai potenciálját is megvizsgálták a készítőik 160 termelő feltérképezése után, végül miután megállapításra került a fenti felmérésekből, hogy a fogyasztók egy jelentős része az interneten is szeretné megvásárolni a termékeket, kvalitatív kutatás készült a helyi termelők online jelenlétével kapcsolatban.

A jelen tanulmány szempontjából az egyik legfontosabb tapasztalat, hogy attól függetlenül, hogy az adott termelő csatlakozott-e korábban védjegy-programhoz, a 160 termelőből mindösszesen egyetlen termelő tünteti fel a kommunikációs felületein a védjegy tényét. 116 esetben nincs adat, 43 termelőről pedig tudható, hogy egyetlen termékük sem kapott még minőségi vagy egyéb védjegyet. Ez a tény sokban magyarázza a GEOFOOD programhoz való alacsony csatlakozási arányt is – annak ellenére, hogy 53 termelő esetében a használt alapanyagok min. 90%-a helyből származik, s további 6 termelő esetében ez az arány 50%, tehát a termelőknek közel az egyharmada jogosult lehetne a nemzetközi védjegyre is.

Az országos átlagnál is jóval alacsonyabb a geoparkban található termelők digitális lábnyoma. A 160 felmért termelő közül mindösszesen 34 termelőnek van saját weboldala, ez az összes termelő 1/5 része. Összesen 42 termelőnek van saját Facebook oldala, s mindösszesen 14 termelőnek van saját Instagram oldala. Mindez azt jelenti, hogy az online felületeken való jelenlét nem a termelők erőssége a térségben, amely azzal együtt is nehezíti a helyi márka építését, hogy a www.veddanogradit.hu oldal törekszik minden helyi termelő megjelenítésére.

A márkaépítést az is nehezíti, hogy a felmérés szerint országos értékesítési platformon a termelők közül csak 29 szerepel, 121 termelő a megyén belül értékesíti a termékeit, 10 termelő csak helyben, a településen belül. Saját üzletben 11 termelő értékesíti a portékáit, míg webshopja 6 termelőnek van összesen. 17 termelő hirdeti a szolgáltatásait kiszállítással, 14 a helyi piacokat jelölte meg a legfontosabb értékesítési platformként. 21 termelőről annyit tudunk, hogy helyben értékesíti a termékeit, s egy esetben egy hazai üzletláncban is fellelhető a termék. Itt kell megjegyezni, hogy sok esetben – tekintetbe véve, hogy nagyon alacsony a digitális platformhasználat – nem találtunk adatot az értékesítésre, így előfordulhat, hogy ezek az adatok nem mutatnak pontos képet.

A program első éve alapján a szakértők két feladatot jelöltek meg annak érdekében, hogy a Novograd-Nógrád Geoparkban a GEOFood program hozzá tudjon járulni a térség gazdaság- és turizmusfejlesztéséhez:

- a helyi termék programot csak akkor lehet sikeresen bevezetni a geoparkban, ha a márkaépítéshez kapcsolódó feladatokat a geopark menedzsmént átvállalja a termelőktől, illetve olyan értékesítési platformokat alakít ki, amelyek kezeléséhez nem szükséges közvetlenül a termelő bevonása;
- a piacra jutást segítő képzések, szemléletformáló programok elengedhetetlenek a helyi termékek gasztronómiai és márkaépítési folyamatokba emeléséhez, amelynek megvalósítására egy önálló program kerül kidolgozásra.

Hálózatfejlesztés

A Novograd-Nógrád Geopark egyik célja fontos célja, hogy az országhatár által kettévágott nógrádi tájat és a határ két oldalán élő közösségeket a geoturizmus komplex térségfejlesztési lehetőségeivel újra egyesítse – emelte ki Gálosi Kovács Bernadett és Horváth Gergely –, így kiválóan jelképezi és megtestesíti azokat az elveket és célokat, amelyeket a határon átnyúló védett térségekkel és együttműködésekkel kapcsolatban az IUCN WCPA¹⁵ és az EUROPARC Federation¹⁶ megfogalmazott. (Gálosi et al., 2018) Feladat annak a meghatározása, hogy a természetvédelmi és egyéb értékmegóvási funkciók mellett mit tud tenni a geopark a hálózatosság érdekében, melyek azok a termékek, amelyek a határon átnyúlóan is értékteremtő, imázsforgató erővel bírnak és a geoparkot mint eladható komplex turisztikai terméket képes megjeleníteni a hazai és nemzetközi piacon.

Nem véletlen, hogy a Novograd-Nógrád Geopark születése egy tematikus útvonal gondolatával indult. Ha ugyanis a geoparkot egy termékalapú turisztikai desztinációként vizsgáljuk, leginkább a kulturális útvonalakhoz

15 International Union for Conservation of Nature (IUCN) egy 1948-ban létrejött nemzetközi szervezet, amelynek célja a természeti értékek védelme. Bővebben: <https://www.iucn.org/about>. Az IUCN World Commission on Protected Areas (WCPA) nevű bizottságában 140 ország 2400 szakértője dolgozik a természetvédelmi területek környezeti fenntarthatóságáért. L.: <https://www.iucn.org/commissions/world-commission-protected-areas>

16 EUROPARC Federation: <https://www.europarc.org/>

lehetne hasonlítani – annyi különbséggel, hogy míg a kulturális útvonalak általában egy meghatározott témára épülnek fel és akár több országon is átnyúló szakaszokban kínálja a látnivalókat és programokat, addig a geoparkok turisztikai kínálati elemei nem egy merev útvonalra szorítkoznak, hanem *hálózatszerűen* épülnek fel, s míg a kulturális útvonalak nagy része több desztináción áthalad klaszterszerűen, addig a geoparkok egy desztináció egyedi márkázását teszik lehetővé.

Amikor 1999-ben Dredge a kiemelt turisztikai területek turisztikai csomópontjainak a hatását vizsgálta a vendégek viselkedésre, megállapította, hogy ezeket a csomópontokat a legmeghatározóbb turisztikai terméktípus jellemzi, ezeken belül pedig a kohézió és a következetesség mértéke jelentősen hozzájárul a desztináció általános hangulatához (Dredge, 1999). Ezt tovább gondolva Lew és McKercher 2006-ban azt vizsgálta, hogy egy desztináció térbeli adottságai hogyan befolyásolták a vendégek viselkedését, s hasonló eredményre jutottak (Lew, et al., 2006). Mindehhez kapcsolódva Weidenfeld, Butler és Williams 2010-ben azt mutatta be, hogy a turisztikai gócpontok kapcsán a turisztikai mozgás és a kirándulás, nyaralás során megismert termékek hasonlósága és a térbeli termékcsoportosítás között alkalmazott térbeli és tematikus termékcsoportosítás hogyan növeli a csomópontok látogatásának valószínűségét (Weidenfeld, A. et al., 2010). Azaz: a fejlesztéseknek érdemes a turisztikai gócpontok köré csoportosulnia és innen a termék hasonlóság alapján bevonni a gócpont körüli települések kínálatát is beépíteni a termékbe.

A Novohrad-Nógrád Geopark vonatkozásában ezért van ennek hatalmas jelentősége, mert igazából a turizmus csak néhány településen van aktívan jelen: Hollókő, Ipolytárnóc, Szentkút, Salgótarján és Fülek azok a települések, ahol jelentős vendégforgalom van, s a turisztikai kínálat is ezeken a területeken a legkiemelkedőbb. A fent említett gócpont kutatás eredményei is azt bizonyítják, hogy ezekre a helyekre kell tudni fókuszálni a termékfejlesztésben, ahonnan csillagtúraszerű különféle útvonalakat érdemes kínálni. Azt hisni azonban, hogy ezáltal a vendégek a teljes geoparki területet fel akarják majd fedezni, nem igazán lehet, amelyre jól rávilágított Zoltán Judit és Bob McKercher 2015-ös esettanulmánya (Zoltan, J. & Bob McKercher, 2015), valamint Zillinger korábbi kutatási jelentése (M. Zillinger, 2007), amely a vendégek desztináción belüli mozgását térképezték fel is kiderül, hogy a szállás helyének és az attrakciók közelségének óriási szerepe

van abban, hogy a vendégek mekkora területet járnak be egy adott desztinációban a pihenésük során. A Novohrad-Nógrád Geoparkban a geológiai értékek és az erre felfűzött kulturális- és örökségturisztikai programelemek az aprófalvas térszerkezetnek köszönhetően egymástól relatíve távol esnek, amelyek megközelíthetősége sok esetben csak gyalog vagy kerékpárral biztosítható. Ezért van nagy jelentősége annak az INTERREG projektnek, amelyet a Palóc Út Egyesület helyi turisztikai szolgáltatók bevonásával valósít meg, s amelynek a célja, hogy minél több helyszínen kerüljön kerékpárkölcsonzó kialakításra a geopark területén.

A hálózatos együttműködésekéről szólva ki kell emelni azt is, hogy a TDM szervezetek megszűntével a turisztikai szolgáltatói együttműködések is a minimumra szűkültek. Az elmúlt két évben a geopark önkénteseinek egyik fontos feladata volt, hogy összeállítsák azokat a szolgáltatói adatbázisokat, amelyek alapján újból elindulhatnak a térségi együttműködések, azonban a korábbi kudarcok után a szolgáltatók meglehetősen alacsony aktivitást mutatnak. Ennek köszönhető, hogy a 2021 elején elindult Geoszállás programhoz is mindösszesen 5 szálláshely csatlakozott a desztinációból egy év alatt, noha a program célja éppen az lenne, hogy a szállásadók minél szélesebb körű tájékoztatást tudjanak adni a vendégeiknek a geoértékekről, a geoturisztikai lehetőségekről, amelyhez a geopark kiadványokat, térképeket is biztosít a csatlakozó szállások számára.

Összefoglalás, jövőkép

A Novohrad-Nógrád Geopark eddigi történetét többféleképpen is lehet értékelni. Ékes bizonyítéka annak, hogy ha nincs egy, a hálózatfejlesztésért elkötelezett, szakemberekből álló menedzsment szervezet és ha a hálózat tagjainak nem sikerül megtalálni rövid távon a hálózatban rejlő előnyöket, akkor már középtávon sem lehet sikerre vinni egy turisztikai hálózatot. Ehhez ugyanis nemcsak a térségért elkötelezett civilekre van szükség, hanem olyan hálózatfejlesztési, turisztikai szakemberekre, akik következetesen végig tudnak vinni egy, a hálózat tagjait (jelen esetben a települések, turisztikai szolgáltatók és civil szervezetek) hosszabb távon aktivizálni tudó turizmusfejlesztési programot, amelynek az alapját nem a beruházások, hanem a szereplőknek a desztináció iránti elkötelezettsége és a közös célokért való közös munka jelenti. Kimondható, hogy a turisztikai szolgáltatások nagy része és a települések az elmúlt közel másfél évtizedben nem találták meg a

geoparkban lévő lehetőségeket, éppen ezért nagyon nehéz újra aktivizálni, hálózatba vonni a helyi szereplőket.

Ugyanakkor a 2021. évi kutatások és a 2020. és 2021. évi KSH statisztikák azt mutatják, hogy a Novohrad-Nógrád Geopark a koronavírus járvány utáni újraindulás egyik nagy nyertese lehet, hiszen az a szolgáltatás csoport, amit nyújtani tud a térség, maximálisan reflektál a COVID19 hatására kialakult vendégigényekre, s az elmúlt másfél év marketingtevékenysége, valamint a hálózatos turisztikai termékfejlesztések elindulása (pl. GEOFood) révén – ahogy a fenti kutatások is bizonyították – egyre inkább felkerül a desztináció a legfontosabb küldőterületeken élők mentális térképére. Éppen ezért a következő két-három év vízváltó lesz: ha sikerül újból motiválni a helyi turisztikai közösséget és közösen meghatározni azt az öko-, és geoturisztikai brandet, amit a Novohrad-Nógrád geopark fémjelez, néhány éven belül hazánk egyik erős márkázottságú ökoturisztikai térségévé válhat a térség. Ehhez azonban sok-sok munkára és egy olyan elkötelezett menedzsmentre van szükség, amely egyszerre képes a termékfejlesztési, hálózatfejlesztési és marketing feladatokat ellátni.

Irodalomjegyzék

Aktívan (2021). Aktívan a Palócföld szívében. Kalandozások a Novohrad-Nógrád Geoparkban és környékén. Budapest, AÖFK

Balizs D., & Michalkó G. (2017). A turisztikai potenciál megújuló energia orientált befolyásolásának alternatívája egy nógrádi mintaterületen, Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok 2017, 4, pp. 28-44

Dávid, L., & Karancsi, Z. (2010). Quarrying, geoheritages and tourism development in the Medves region along the Hungarian-Slovakian border, Acta Geoturistica volume 1 (2010), number 1, 1 – 11

Dredge, D. (1999). Destination place and planning. Annals of Tourism Research, 26(4), pp. 772-779.

Gálosi Kovács B., & Horváth G. (2018). Határokon átnyúló természetvédelmi területek lehetőségei és problémái, Földrajzi Közlemények; 2018, Vol. 142 Issue 4, pp. 309-327

Horváth, G., & Csüllög, G. (2013). A New Slovakian-Hungarian Cross-Border Geopark in Central Europe – Possibility for Promoting Better

Connections Between the Two Countries, *European Countryside*, 2013, 5, 2, pp. 146-162

Lew, A., & McKercher, B. (2006). Modeling tourist movements: A local destination analysis. *Annals of Tourism Research*, 33(2), pp. 403-423

Weidenfeld, A., Butler, R. W., & Williams, A. M. (2010). Clustering and compatibility between tourism attractions. *International Journal of Tourism Research*, 12(1), 1-16

Zillinger, M. (2007). Tourist routes: A time-geographical approach on German car-tourists in Sweden. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 9(1), 64–83.

Zoltan J., & McKercher B. (2015). Analysing intra-destination movements and activity participation of tourists through destination card consumption, *Tourism Geographies*, 17:1, 19-35, DOI: 10.1080/14616688.2014.927523

Linkek:

<https://geofood.no/>

<https://www.ksh.hu>

<https://muzeumstat.hu>

<https://www.nogradgeopark.eu>

<https://en.unesco.org/international-geoscience-programme/projects/726>

<https://www.veddanogradit.hu>

ABSTRACT OF THE BOOK

Since it is becoming more and more difficult to navigate among tourism concepts related to sustainability (green, gentle, eco, responsible, etc.), we dedicate this book to "creating order".

The book includes, the social, economic and environmental effects of tourism (positive and negative), the phenomenon of overtourism, as well as the systematization of the different forms and concepts of tourism, which are accompanied by case studies and best practices.

Bicycle tourism, various types of water tourism, equestrian tourism, geotourism, village tourism, health tourism, and heritage tourism can be found here.

The book pays special attention to the role of environmental protection in tourism, and introduces the national parks, nature parks, starry sky parks and geoparks.

The essence of the book is given by the authors who are outstanding in their own profession and are aiming at their own purposes. Nevertheless, this pieces of scientific achievements make up together a greater picture presenting a bouquet of colourful tools to be used for the implementation of the 50 year old World Heritage Convention.

SZERZŐK / AUTHORS

Bassa Lia	1, 241
Bertalan Laura	63
Czibula Görgy	122, 265
Grotte Judit	3, 7
Győri Ferenc	90
Jandala Csilla	55
Jankó Ferenc	63
Kiss Ferenc	1
Kopek Annamária	292
Korbély Barnabás	332, 335
Laczkó Tamás	90
Máltesics Péter	361
Nagy Júlia	367
Obádovics Csilla	138
Paár Dávid	90
Pappné Vancsó Judit	166, 318
Raffai Csilla	63, 192, 265
Sárdy Julianna	341
Schleicher Veronika	335
Szőke Tünde Mónika	219, 278
Vancsó Judit	27
Vers József	338